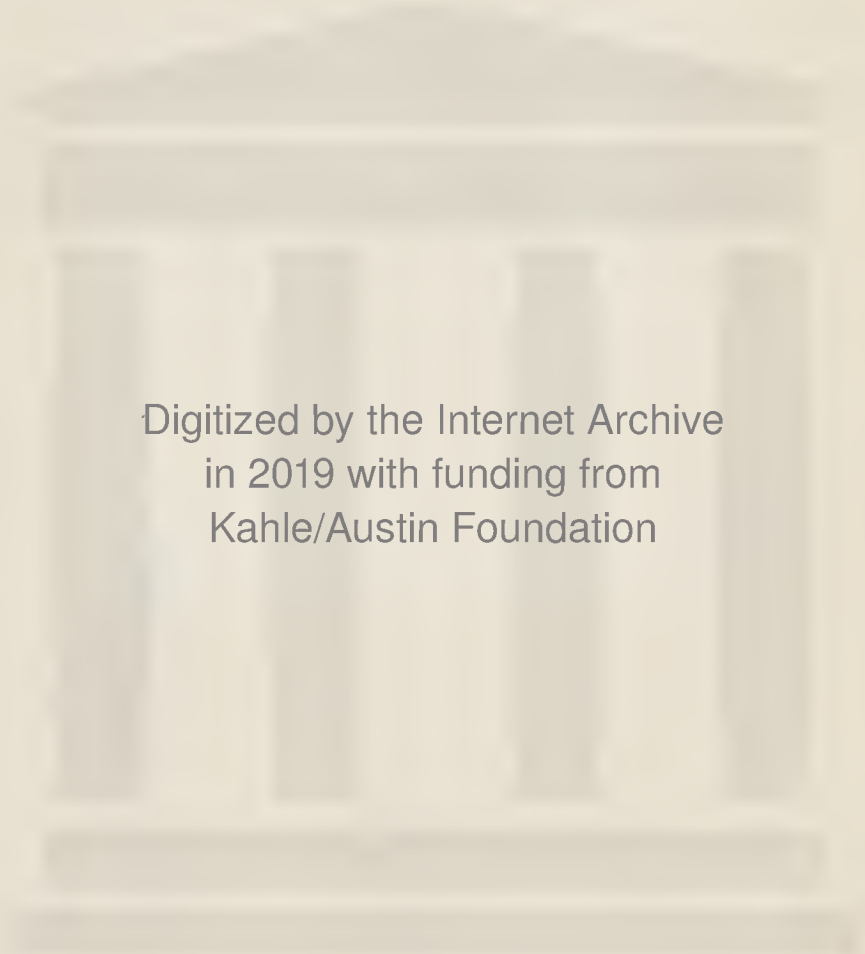

TRENT UNIVERSITY

LIBRARY
OF RELIGION

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Kahle/Austin Foundation

PROSPECTUS

CORPUS
SCRIPTORUM ECCLESIASTICORUM
LATINORUM

EDITUM CONSILIO ET IMPENSIS
ACADEMIAE LITTERARUM CAESARAEAE
VINDOBONENSIS

VOL. I.

SULPICII SEVERI OPERA EX REC. C. HALMII

VINDOBONAE

APUD C. GEROLDI FILIUM BIBLIOPOLAM ACADEMIAE

MDCCCLXVI.

LR

BR 60-C 6 v.1

Scriptorum ecclesiasticorum latinorum collectionem, quae non theologicis tantum sed etiam historicis et philologicis studiis satisfaceret, diu a doctis hominibus desiderari notum est.

Nam editiones olim Maurinorum consilio sane utilissimo institutae ut nec usui habiles aut humano pretio hodie parabiles sunt, ita ab eis rationibus criticis, quae hodie usu receptae sunt, longius recedunt: noua autem patrum collectio Parisiis Mignii prelo confecta non tam recens iactis fundamentis superstructa, sed leuiter correctae repetitio editionis Maurinorum est.

Iam cum huius operis instauratio coniunctas multorum uires et solito maiores sumptus requirat, academia litterarum caesarea Vindobonensis, studio communes litteras pro uirili parte promouendi ducta, sua auctoritate et impensis nouum corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum edere constituit: quod, ut spes esset non ita longo temporis spatio perfectum iri, uoluit non ultra septimum a Christo saeculum progredi, eos autem scriptores, qui intra hos temporum fines scripserunt, complecti omnes, itaque, ut potiores denominentur, Tertullianum, Minucium Felicem, Caecilium Cyprianum, Arnobium, Lactantium, Hilarium Pictauiensem, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, Sulpicium Seuerum, Orosium, Marium Mercatorem, Maximum Taurinensem, Leonem Magnum, Ioannem Cassianum, Gregorium Magnum, Isidorum Hispalensem, poetas christianos.

Editiones ipsas academia ita comparandas statuit, ut textus scriptorum ad optimorum et uetustissimorum codicum auctoritatem redigerentur, remotaque commentariorum mole eo tantum instrumento critico auergerentur, quod ad diiudicandas textus rationes suffecturum uideretur, porro locorum e sacris profanisque litteris a patribus allatorum notatione, denique indicibus tam rerum quam uerborum locupletarentur.

Itaque cum academia primariam harum editionum uim in fide critica positam esse uellet, cauendum erat, ne qui codices, quo-

rum usus editoribus aut necessarius aut prae ceteris utilis esset futurus, in bibliothecarum latebris delitescerent: quamobrem ante parandas editiones bibliothecas imprimis Italicas, et Gallicas Germanicasque perscrutandas esse rata, in Italiam misit uirum doctissimum Augustum Reifferscheid, qui, perquisitis bibliothecis omnibus, de uetustioribus patrum codicibus ad academiam referret: quo officio is ita functus est, ut impensis academiae Bibliothecam patrum latinorum Italicam edere institueret, cuius tres fasciculi memorias locupletissimas de Veronensi deque Romanis praeter Vaticanam bibliothecis complexi iam prodierunt, reliqui propediem edentur. Simili consilio Carolus Halm. u. cl. Heluetiae bibliothecas adiit deque potioribus patrum codicibus ibi asseruatis accuratiorem, quam qui e uulgatis bibliothecarum catalogis peti posset, recensum confecit et in scriptis academicis edidit. De reliquarum bibliothecarum thesauris ecclesiasticis academia curabit, ut suo tempore iustae narrationes publicentur, eademque et prouidit iam et in posterum prouidebit, ut eorum codicum, quibus recensioni librorum ecclesiasticorum niti debeant, recens factae collationes editoribus in promptu sint.

His rebus ita praeparatis iam in eo est, ut Sulpicii Seueri opera Caroli Halmii cura recognita emittantur. Quae editio, cuius duo folia huic prospectui adnexa sunt, exemplo esto cum rationis criticae tum externae formae, qua uniuersum corpus patrum perpolietur et adornabitur. Proxime post Sulpicium ab eodem uiro celeberrimo Minucii Felicis et Firmici Materni scripta, atque Lactantius edentur. Reliquorum scriptorum editiones parantur Tertulliani ab Aug. Reifferscheid, Cypriani a G. Hartel, Arnobii ab I. Vahlen, Augustini Retractationum et Confessionum ab I. Vahlen, Augustini de ciuitate dei librorum ab Em. Hoffmann, Augustini Epistolarum et Sermonum a B. Dombart, Hieronymi Epistolarum et Polemicorum ab Aug. Reifferscheid, Orosii a C. Zange-meister, Poetarum christianorum a Fr. Bücheler.

Volumina separatim veniunt, pretio modico, ita ut volumen 24 plagularum 2 fl. sive 1 th. 10 gr. vendibile sit.

SULPICII SEVERI
LIBRI QUI SUPERSUNT

RECENSUIT
ET COMMENTARIO CRITICO INSTRUXIT
CAROLUS HALM

VINDOBONAE
APUD C. GEROLDI FILIUM BIBLIOPOLAM ACADEMIAE
MDCCCLXVI.

nasterii ipsius adductum energumenum, et prius quam limen adtingeret, fuisse curatum.

Testantem quendam nuper audiui, cum in Tyrreno mari cursu illo, quo Romam tenditur, nauigaret, subito turbinibus exortis
5 extremum uitae omnium fuisse discrimen. in quo cum quidam 2
Aegyptius negotiator necdum Christianus magna uoce clamauerit
'Deus Martini eripe nos', mox tempestatem fuisse sedatam, seque
optatum cursum cum summa placati aequoris quiete tenuisse.

Lycontius ex uicariis uir fidelis, cum familiam illius lues ex- 3
10 tremata uexaret et inauditae calamitatis exemplo per totam domum
corpora aegra procumberent, Martini per litteras implorauit auxi-
lium. quo tempore uir beatus † rem esse promisit difficilem inpe- 4
trari: nam spiritu sentiebat, domum illam diuino numine uer-
berari: tamen non prius destitit septem totos dies totidemque
15 noctes orando et ieiunando continuans, quam id quod exorandum
receperat inpetraret. mox ad eum Lycontius diuina expertus bene- 5
ficia peruolauit, nuntians simul et agens gratias, domum suam
omni periculo liberatam. centum etiam argenti libras obtulit,
quas uir beatus nec respuit nec recepit, sed priusquam pondus
20 illud monasterii limen adtingeret, redimendis id captiuis con- 6
tinuo deputauit. et cum ei suggereretur a fratribus, ut aliquid
ex eo in sumptum monasterii reseruaret, omnibus in angusto esse
uictum, multis deesse uestitum: nos, inquit, ecclesia et pascat
et uestiat, dum nihil nostris usibus quaesisse uideamur.

25 Succurrunt hoc loco illius uiri magna miracula, quae facilius
admirari possumus quam referre. agnoscitis profecto quod dico: 7
multa sunt illius, quae non queant explicari. uelut istud est,

1 ad limen *v* 3 nuper quendam *AF* || tyrreno *AFV*: Tyrreno *v*
5 omnibus *ed. Ald.* = in *om. V* 6 clamaret *A* 8 obtatum *F* ||
placati *V*: placidi *AFv* 9 lyconcius *F* 12 remeare permissus difficili
inpetratione *V*, rem esse permensus difficilis impetrari *B*, rem esse per-
mensus difficilem impetrat *A*, rem esse promisit difficilem impetrari
Fv; fort. rem esse promisit difficilem inpetratu (*uel* difficili inpetratione)
13 nomine *V* 14 distitit *V* 18 optulit *F* 19 accepit *ed. Ald.*
|| pondus illud priusquam *F* 21 aliquid *V* 22 sumptu *A*, sumptus *F*
|| in angusto *ABMV*: **angustum *F*, enim angustum *v* 13 et *om F* in
loco eraso 24 dum *BV*: dummodo *AFv* || uisibus *A* 26 possumus *B*
27 queant *ABFMV*: queunt *v* || ueluti *AFv* || est illud *F*, sed illud
in ras. m. 2; ipse malim istud sine est

8 quod nescio an ita, ut gestum est, a nobis possit exponi. quidam
 e fratribus — nomen non ignoratis, sed celanda persona est, ne
 sancto uiro uerecundiam fecerimus — quidam ergo cum ad forna-
 culam illius carbonum copiam repperisset, et admota sibi sellula
 diuaricatis pedibus super ignem illum nudato inguine resideret, 5
 continuo Martinus factam sacro tegmini sensit iniuriam, magna
 9 uoce proclamans, quis, inquit, nudato inguine nostrum incestat
 habitaculum? hoc ubi frater audiuit et ex conscientia quod incre-
 pabatur agnouit, continuo ad nos cucurrit exanimis, pudorem
 suum non sine Martini uirtute confessus. 10

15 Quodam itidem die, dum in area, quae parua admodum ta-
 bernaculum illius ambiebat, in illo suo, quod nostis omnes,
 sedili ligneo resedisset, uidit duos daemones in excelsa illa, quae
 monasterio supereminet, rupe consistere, inde alacres ac laetos
 uocem istiusmodi adhortationis emittere: heia te Briccio, heia 15
 te Briccio. credo cernebant miserum eminus propinquantem, con-
 2 scii quantam illi rabiem spiritus suscitassent. nec mora, Briccio
 furibundus inrupit: ibi plenus insaniae euomit in Martinum mille
 conuicia. obiurgatus enim pridie ab eo fuerat, cur, qui nihil um-
 quam ante clericatum quippe qui in monasterio ab ipso Martino 20
 nutritus habuisset, equos aleret, mancipia compararet. nam illo
 tempore arguebatur a multis non solum pueros barbaros, sed
 3 etiam puellas scitis uultibus coemisse. quibus rebus infelicissimus
 insano felle commotus et, ut credo, praecipue daemonum illorum
 agitatus instinctu, Martinum ita adgressus est, ut uix manibus 25
 temperaret, cum quidem sanctus uultu placido, mente tranquilla
 4 infelicis amentiam per mitia uerba cohiberet. sed ita in eo nequam
 spiritus redundabat, ut ne sua quidem illi, quamuis uana admo-

4 copia *V* || amota *F pr. m.* 5 deuaricatis *V* 7 proclamans ait *V* ||
 inquit *uncinis inclusit de Prato* 8 frater *V*: ille frater *AFv* 10 suum *om. A*

11 Quodam] *hoc caput et sequens om. V, F hic. om. et habet in fine dialogi*
nec paulinus rem quae narratur tetigit || dum] *immo cum* 13 residisset *F*

15 adhortationis *A*: exortationis *F*, sed ex in *ras. m. 2* || Briccio *M*:
 briccio (*bis*) *AFQ*, brichio *B*; heia te *B. semel habet BM* || 16 credo
om. A 17 rabiem sui spiritus *M* 18 insaniam *F* || euomit *ABFQ*:
 euomuit *v* 19 conuicia *AF*, et sic item *infra* || umquam *om. A* 20 qui] *add.*
fuisse in Fm. 2 21 nam *AFQ*: nam iam *v** 22 arg. a m. quod. —
 coemisset *AFQ* || barbaros *om. FQ* (non s. p. barbaros — coemisse *BM*,
 ut uidetur, et *Giselini libri meliores*) 27 nequam spir. in eo *F*

CORPUS
SCRIPTORUM ECCLESIASTICORUM
LATINORUM

EDITUM CONSILIO ET IMPENSIS
ACADEMIAE LITTERARUM CAESARAE
VINDOBONENSIS

VOL. I.

SULPICII SEVERI OPERA EX REC. C. HALMII

VINDOBONAE

APUD C. GEROLDI FILIUM BIBLIOPOLAM ACADEMIAE
MDCCCLXVI.

SULPICII SEVERI
LIBRI QUI SUPERSUNT

RECENSUIT
ET COMMENTARIO CRITICO INSTRUXIT

CAROLUS HALM

VINDOBONAE

APUD C. GEROLDI FILIUM BIBLIOPOLAM ACADEMIAE

MDCCLXVI.

TYPIS CAROLI GEROLD FILII.

P r a e f a t i o.

Chronicorum libri, quos Sulpicius Seuerus composuit, primum editi sunt a Flacio Illyrico sub hoc titulo: 'Sulpitii Seueri | sacrae historiae | a Mundi exordio ad sua usque | tempora deductae libri | II. nunc primum in | lucem editi. Basileae, per Joannem Oporinum (a. 1556)', eruti, ut ipse in 'epistola nuncupatoria' scribit 'ex quadam celeberrimae Saxonum ciuitatis Hildesiae bibliotheca'. ex iis, qui postea libellum ediderunt, cum alii tum Victor Giselinus (1574 Antuerpiae), Carolus Sigonius (1581 Bonnae), Jo. Drusius (1607 Arnheimi) optime de uerbis scriptoris non admodum deprauati emendandis meruerunt, sed nulli curae fuit aut contigit ut codicem manu scriptum, unde liber depromptus erat, iterum inueniret. felicius res cessit Hieronymo de Prato, qui cum amplissimam bibliothecam Vaticanam perquirendam curasset, certior factus est in ea exstare codicem qui Sulpicii librum diu desideratum contineret. atque accepit lectiones ab homine in libris manu scrip-

tis legendis parum uersato exscriptas, quarum ope haud paucos locos corruptos emendauit: poterat etiam plures sanare, nisi uulgatae quam uocant, quamquam in hoc libro, ut ipsius uerbis utar, 'ab homine ecclesiae Romanae maxime infenso' profecta erat, nimium addictus fuisset. iam Hieronymus de Prato ad eam sententiam inclinauerat, ut codicem Romanum eum ipsum esse, quem Flacius usurpauerat, existimaret, nec tamen coniecturam suam Jacobo Bernaysio probauit, qui in egregia commentatione, quam de Chronicis Seueri Berolini a. 1861 edidit, p. 72 negauit fieri potuisse ut Flacius Illyricus, si codice Romano uteretur, tot tantosque errores committeret. nobis noua codicis collatione, quam Carolus Zangemeister curauit, res, de qua antequam codicis scripturae accurate cognitae essent dubitare posses, confecta uidetur: certis enim argumentis in commentatione academica, quam anno superiore edidi (u. *Sitzungsberichte der k. bayer. Academie der Wiss.* 1865. II, 2, p. 37 sqq.), mihi demonstrasse uideor editionem principem non ex alio codice quam ex Vaticano fluxisse. de hac re ut cuius suo iudicio uti liceret, in commentarium criticum lectiones quoque editionis principis, quamquam omni eam auctoritate carere iam apparet, recipiendas putauimus, sed ita ut inde a libro secundo nonnulla minora eius uitia praetermitteremus. ne quis autem miretur quod codex, qui quondam in bibliotheca ciuitatis Hildesiensis fuerat, hodie in Vaticana inueniatur; nam liber ex eo numero est, quos a. 1623 ex bibliotheca Palatina Roman auctos et ex litterarum luce ablatos esse nos Germani hodie quoque summo nostro iure deploramus. similis est causa

libelli Firmici Materni de errore profanarum religionum, quem cum idem Flacius Illyricus in bibliotheca Mindensi inuenisset, postea in Palatinam atque inde in Vaticanam migravit. ceterum ego in Seueri chronicis recensendis duobus libris rarioribus usus sum, quos nemo priorum editorum adhibuerat, specimine obseruationum criticarum, quod Gotefridus Richterus Jenae a. 1713 edidit, et Cornelii Valerii Vonck lectionum latinarum libris duobus Traiecti Viltorum a. 1745 impressis. in utroque horum librorum complures locos recte emendatos inuenimus.

Praeter chronicorum libros non alii Sulpicii Seueri ad aetatem nostram peruenisse uidentur nisi quos de uita S. Martini episcopi composuit. hoc corpus tribus libris compositum fuisse uidetur, quorum primus est qui proprie de uita S. Martini inscriptus est. hunc secutae sunt tres epistolae tam exiguo ambitu comprehensae, ut hunc proprium libellum fuisse aegre credas: immo ita compositae sunt, ut aut appendix uitae aut prooemium dialogorum esse uideantur. his accessit dialogorum liber, qui in exemplis uulgatis tres numerantur; sed eum non constitisse nisi duobus dialogis, cum ex codd. mss. melioribus, in quibus inter dialogum primum et secundum editionum uulgatarum nullum spatium intercedit, apparet, tum ab Hieronymo de Prato in quinta dissertatione (Vol. I p. 266 sqq.) luculenter demonstratum est. nos uerum quidem dialogorum numerum in inscriptione restituumus, sed ne numeris plane nouis introductis confusio oreretur, semel receptam capitum descriptionem et enumerationem in indicibus retinuumus.

Quod Seuerus ipse gloriatus est librum quem de uita Martini edidisset studiose legi (u. Epist. 1, 1) et per totum fere orbem terrarum penetrasse (Dial. I, 20, 3, cf. etiam Dial. III, 17, 4 sqq.), hoc hodie quoque ex parte testari possumus: nam uix ulla amplior bibliotheca exstat, in qua non exempla horum opusculorum inueniantur. sed quo frequentius lectitata et descripta sunt, eo procliuior erat eorum interpolatio, exstiteruntque duae codicum familiae, quarum scripturae admodum inter se discrepant. harum alteram Italicam, alteram Gallicam et Germanicam nominare possis. neutrius familiae lectiones adhuc accurate cognitae erant, bonasque complures inuenimus, quae etsi in utraque inueniuntur, nondum tamen in uerborum contextum receptae erant. prioris autem familiae, quae alteri bonitate longe praestat, agmen ducit liber ille uetustissimus, qui in bibliotheca capituli Veronensis adseruatur. is ipse quidem saeculo VII post Chr. n. exaratus est, sed, ut ex subscriptione apparet (fol. 114), apographum est libri a. 519 conscripti, u. Reifferscheidii Bibl. Patrum Italica I, p. 112. hunc librum primus usurpauit Hieronymus de Prato, sed non ea diligentia lectiones exscripsit, quae hodie in his rebus merito requiritur. codicem praestantissimum Augustus Reifferscheid in nostrum usum iterum contulit multasque optimas lectiones, quas in commentario Hieronymi de Prato frustra quaeras, ex eo protulit. ad eandem familiam pertinet codex Brixianus ab eodem de Prato excussus: qui etsi saeculo demum XIII scriptus esse fertur, inter optimos tamen recensendus est. quamquam autem eius scripturae plerumque cum Veronensi conspirant, ex aliquot tamen locis eum non ex

Veronensi defluxisse certo apparet. ex altera familia, ad quam pars longe maior librorum manu scriptorum pertinere uidetur, satis habuimus tres libros adhibuisse, ne nimia lectionum discrepantium mole perspicuitas tolleretur. horum unus est codex Quedlinburgensis saeculo VIII scriptus (v. Pertzii Arch. VIII, 660), cuius lectiones Tobias Eckhardus in libro sic inscripto publicauit: 'Codices mss. Quedlinburgenses. Quedlinburgi 1723. 4°' p. 57 sqq. sed multas lectiones ab Eckhardo praetermissas esse ex duobus libris eiusdem familiae, quos ipsi excussimus, certo conicere licet. horum alter est codex olim Frisingensis, nunc Monacensis (lat. n. 6326), saeculo decimo conscriptus, alter olim bibliothecae Augustanae ciuitatis, nunc item Monacensis (lat. n. 3711) saec. XI.

Vulgatae quam uocant lectionis ratio in his libris tam peculiaris est, ut non possit silentio praetermitti cum enim Wolfgangus Ladius haec opuscula primus, ut sibi uidebatur, in lucem protraxisset et ad calcem Pseudo-Abdiae Babylonii ex codice multis uitiiis inquinato Basileae a. 1551 edidisset, Giselinus qui eum secutus est, ex nouem codicibus, quos ipse adhibuerat, multa quidem uitia emendauit, sed ab universo editionis Lazianae fundamento non recessit. atque ita exstitit lectio uulgata, ex codice multis mendis repleto profecta neque constanter ex libris melioribus perpurgata. aliam haberemus uulgatam, si editoribus prioribus, id quod H. de Prato primus monuit, cognitum fuisset hos libellos iam in Bonini Membritii Sanctuario siue Vitis Sanctorum editos fuisse ex optimo codice, qui ad familiam Veronensis pertinet, recen-

sitos. nec haec tantum editio Lazianam antecessit, sed tres praeterea aliae, una quae Zwollis typis Petri Os de Breda circiter a. 1500*) impressa est, altera, quam Aldus in Sylloge poetarum Christianorum a. 1501 edidit**), tertia denique ab Jodoco Clichtouio Parisiis a. 1511 curata. ceterum ego in his libris recensendis hanc mihi legem posui, ut optimi Veronensis lectiones, nisi manifesto corruptae uiderentur, summa cum fide exprimerem: nam in libris, qui quo saepius lectitabantur, eo magis interpolati sunt, res anceps uidebatur inter diuersas codicum familias modo hanc modo illam sequi et lectionum optionem quasi arbitrariam facere. hos autem libros iam pridem interpolatos esse inde luculentissime apparet, quod in altera familia locus de Antichristo (Dial. II c. 14) deletus est, scilicet quia praesagium a Sulpicio factum falsum fuisse paulo post cognitum est: contra in altera desideratur uehemens in Brictionem inuectio (Dial. III, c. 15 sq.), quam ob Sancti reuerentiam in multis libris exstinctam esse

*) Alii eam anno 1490, alii a. 1495 adscribunt. Titulus libelli 36 foliis constantis hic est: In hoc opere continetur uita Martini | Turonensis archiepiscopi Cum tri | bus opusculis dyologorum per | scripta ab eloquētissimo | Oratore Seuero Sul | pitio eiusdem uiri | sanctissimi discipulo.

**) Jac. Carolus Brunet describit (Manuel du Libraire uol. V col. 322 ed. V.) editionem sic inscriptam: 'Sulpicius Seuerus de uita et obitu S. Martini episcopi Turonensis. Beati Nicolai myrensis uita etc.' quam Venetiis typis expressam esse suspicatur. haec coniectura utique uera est: nam editio ab eo descripta non alia est nisi ipsa Aldina siue pars sylloges poetarum Christianorum: quod idem in aliis quoque Aldinis factum inuenimus, ut a librariis aut ab exemplorum possessoribus in partes singulas dissecarentur. partis illius, quae solas uitas Martini et Nicolai continet, exemplum a reliquo corpore seiunctum in bibliotheca quoque Monacensi inuenimus.

probabile uidetur. Quod autem in rebus quas uocant orthographicis ueterem scribendi rationem, quae in codice Veronensi et plerumque etiam in Frisingensi constanter seruata est, ubique restituendam putauit, hoc multos fore qui uituperent prouideo: sed quaero ex istis, num nobis liceat in his rebus a ueterum exemplorum fide declinare et eam scribendi rationem, quae multis denique post saeculis in consuetudinem uenit, ex nostro arbitrio substituere. nam si hoc criticorum munus est librum ueterem non ad commenta recentiorum aut ad lectiones cuiuslibet exempli typis expressi, sed ad scripturas in antiquissimis libris manu scriptis expressas redigere, ne in rebus quidem minutioribus recte tradita abicere licebit.

Restat ut de appendice septem epistolarum quas Jo. Clericus primus opusculis Seueri prius notis in ed. Lipsiensi a. 1709 adiecit, pauca dicamus. harum duas priores Stephanus Baluzius in Miscellaneorum primo uolumine a. 1678 ex codice Cantabrigiensi edidit. prioris ex his duabus, quae nondum in alio codice inuenta esse uidetur, apographum mihi misit H. A. J. Munro, scientissimus Lucretii editor, cuius ope complura exempli Baluziani uitia mihi corrigere licuit. alia est causa secundae epistolae. haec iam in appendice Codicis Regularum, quem Lucas Holstenius edidit, Athanasii nomine inscripta Romae a. 1661 et iterum Parisiis a. 1663 uulgata erat, idque ex libris Cantabrigiensi longe melioribus. sed ne haec quidem editio prima epistolae fuerat, cum iam dudum inter Hieronymi epistolas edita esset, idque iam in

uetustissimis exemplis, ut ipse testari possum tribus quae possidet bibliotheca Monacensis inspectis. in ed. Vallarsii legitur inter scripta Hieronymo supposita uol. XI p. 127 sqq. denique pars eiusdem epistolae inuenitur in actis concilii Aquisgranensis, quae recensio proxime ad optimos libros, quibus L. Holstenius usus est, accedit. nobis in epistola recensenda ad manus erant lectiones codicis Romani, unius ex iis quibus Holstenius usus est, ab Aug. Reifferscheidio exscriptae, codicis Cantabrigiensis, quas et ipsas insigni Angli Munro beneuolentiae debeo, codicis denique Vindobonensis Theolog. num. 664 (u. Codd. mss. theol. ed. Denis I, 1, p. 891 et Tabulae codd. Vindob. I, p. 143), quas Kuerschnerus sodalis seminarii philologici Vindobonensis in meum usum exscripsit. horum subsidiolorum ope aliquot saltem locis optimam Holstenii recensionem emendare potuimus.

Reliquas quinque epistolas Lucas D'Achery primum in Spicilegio V, p. 532 sqq. ex codice Romano in lucem protulit, quem ipsum Augustus Reifferscheid in bibliotheca Vaticana inter libros Palatinos n. 829 iterum inuenit et qua est in me officiositate lectiones discrepantes mecum communicauit. ex eodem codice descriptae praeterea exstant in cod. Palatino n. 828.

Cum mihi quidem manifestum uideatur nullam harum septem epistolarum, quippe quarum sermo a stilo genuinorum Sulpicii librorum prorsus abhorreat, ad eum auctorem referri posse, diu multumque mecum reputaui num in nouam editionem recipiendae essent.

secunda utique omitti poterat, quoniam alius locus in nouo scriptorum ecclesiasticorum corpore inter libros spurios Hieronymi patebat, minus facile reliquae, quae in aliquo saltem uolumine repetendae erant. re longe ponderata denique ob eam solam causam recipiendas existimaui, ne quid quod in superiore editione extaret in noua desideraretur. ob eandem causam breuem uitam Sulpicii ex Gennadii catalogo uirorum illustrium huc adiciendam putauimus.

* * *

Seuerus presbyter cognomento Sulpicius, Aquitanicae prouinciae, uir genere et litteratura nobilis et paupertatis atque humilitatis amore conspicuus, carus etiam sanctorum uirorum Martini Turonensis episcopi et Paulini Nolensis, scripsit non contemnenda opuscula. nam epistolas ad amorem Dei et contemptum mundi hortatorias scripsit sorori suae multas, quae et notae sunt. scripsit et ad supradictum Paulinum Nolanum duas et ad alios alias, sed quia in aliquibus etiam familiaris necessitas inserta est, non digeruntur. composuit et chronica. scripsit et ad multorum profectum uitam beati Martini monachi et episcopi, signis et prodigiis ac uirtutibus illustris uiri: et collationem Postumiani et Galli se mediante et iudice de conuersatione monachorum orientalium et ipsius Martini habitam in dialogi speciem duabus in concisionibus comprehendit, in quarum priore refert suo tempore apud Alexandriam synodo episcoporum decretum, Origenem et cautius a sapientibus pro bonis legendum et a minus capientibus

pro malis repudiandum. hic in senectute sua a Pelagianis deceptus et agnoscens loquacitatis culpam silentium usque ad mortem tenuit, ut peccatum quod loquendo contraxerat tacendo penitus emendaret*).

*) Additum est in codice Cusano (u. Jos. Klein, Ueber eine Handschrift des Nicolaus von Cues Berl. 1866 p. 8): Antiochiae scripsit aduersus auaritiam unum et longum uolumen, et in curatione caeci, qui a Salvatore inluminatus est, omiliam composuit conpunctione timoris Dei et humilitatis plenam. Moritur Arcadii imperatoris tempore.

Scripsi Monachii mense Augusto a. 1866.

Carolus Halm.

SVLPICII SEVERI CHRONICA.

P = codex quondam Palatinus, nunc Vaticanus num. 824 saec. xi.

b = editio princeps Basileensis a 1556.

SVLPICII SEVERI CHRONICORVM

LIBER PRIMVS

Res a mundi exordio sacris litteris editas breuiter constrin- 1
gere et cum distinctione temporum usque ad nostram memoriam
carptim dicere aggressus sum, multis id a me et studiose efflagi-
tantibus, qui diuina compendiosa lectione cognoscere properabant,
5 quorum ego uoluntatem secutus non peperci labori meo, quin ea, 2
quae permultis uoluminibus perscripta continebantur, duobus li-
bellis concluderem, ita breuitati studens, ut paene nihil gestis
subdlexerim. uisum autem mihi est non absurdum, cum usque ad 3
Christi crucem Apostolorumque actus per sacram historiam cucur-
10 rissem, etiam post gesta conectere: excidium Hierosolymae uexa-
tionesque populi Christiani et mox pacis tempora, ac rursus
ecclesiarum intestinis periculis turbata omnia locuturus. ceterum 4
illud non pigebit fateri, me, sicubi ratio exegit, ad distinguenda
tempora continuandamque seriem usum esse historicis mundia-
15 libus atque ex his, quae ad supplementum cognitionis deerant,
usurpasse, ut et imperitos docerem et litteratos conuincerem.
uerumtamen ea quae de sacris uoluminibus breuiata digessimus, 5
non ita legentibus auctor accesserim, ut praetermissis his, unde

INCIPIIT PROLOGVS SVLPITII SEVERI IN CHRONICA. QVAE IPSE FECIT AB
EXORDIO MVNDI VSQ. AD TEMPVS SVVM *P*, uerbis usq. ad tempus suum su-
per ab exordio mundi scriptis 3 a me studiose *b* 10 conectere *P*, ut
coniecit *Giselinus*: conuertere *b* || hierusolimac *P* 12 locuturo *Hieron.*
Mercerus; 'magis placeret, si hoc uerbum penitus deesset' de *Prato*; cf.
tamen I, 28, 5: erat Allophylis moris . . Samson quasi in pompam publi-
cum producere, capto insultantes et 1, 38, 6 Huius eum facti mox piguit
paenituitque, ueniam a Deo petens etc. 14 hystoricis *P* || mundialibus *P*,
add. sup. lin. manu saec. XV vel XVI ethnicis, ut est in *b*; cf. 2, 14, 6
18 auctor *P* || praetermissis his unde *P*: praetermissis illis unde haec *b*

deriuata sunt, appetantur: nisi cum illa quis familiariter nouerit,
6 hic recognoscat quae ibi legerit: etenim uniuersa diuinarum rerum
mysteria non nisi ex ipsis fontibus hauriri queunt. nunc initium
narrandi faciam.

2 Mundus a Deo constitutus est abhinc annos iam paene sex 5
milia, sicut processu uoluminis istius digereamus: quamquam
inter se parum consentiant, qui rationem temporum inuestigatam
2 ediderunt. quod cum uel Dei nutu uel uitio uetustatis eueniat,
calumnia carere debet. mundo autem condito homo factus est:
uiro Adam, mulieri Eua nomen fuit. sed constituti in paradiso, 10
cum interdicta sibi arbore degustassent, in nostram uelut exules
3 terram eieci sunt. deinde ex his Cain atque Abel nascitur: sed
Cain impius fratrem interemit. filium Enoch habuit, a quo pri-
4 mum ciuitas condita est, auctoris nomine uocitata. ex hoc Irad
atque ex eo Maüiahel nascitur. hic Mathusalam filium habuit 15
isque Lamech genuit, a quo iuuenis occisus traditur, nec tamen
nomen refertur occisi: quod quidem futuro mysterio fuisse prae-
5 missum a prudentibus aestimatur. igitur Adam post necem filii
minoris Seth filium procreauit, cum iam trigesimum et ducent-
tesimum annum aetatis implesset, uixit autem annos DCCCCXXX. 20
Seth uero Enos, Enos Kainan, Kainan Malaleel, Malaleel Iared,
Iared Enoch genuit: qui ob iustitiam translatus a Deo traditur.
6 huius filius Mathusalam dictus est, qui Lamech genuit: ex quo
Noë natus, iustitia egregius et prae ceteris mortalibus Deo carus
7 acceptusque. qua tempestate cum iam humanum genus abundaret, 25
angeli, quibus caelum sedes erat, speciosarum forma uirginum

5 Gen. 1. 9 Gen. 2. 13 Gen. 4. 19 Gen. 5.

1 deriuata *P* 4 faciam INCIPIT LIBER *P* 5 a Deo *P* et *Sigonius*:
a Domino *b* || annorum *malebat Giselinus* 6 millia *b* 8 uenustatis *P*
10 constutiti *P* 11 interdicta sibi arbore *scripsi*: interdictã sibi arbore
P, interdictam sibi arborem *b* 12 nascitur *P*: nascuntur *b* 13 Is filium
Vonck (in *Lectioinum Latinarum libris II. Traiecti 1745*) || enoc *P* 14 ex
eo Irad atque ex hoc *malebat de Prato* 15 mauiahel *P*: Mamahel *b* ||
hic Mathusael *Vorstius* 16 iuuenis *P*: iuuenis quidam *b* 17 pmissum
P (non pmissum, ut ait de *Prato*) 20 ducentessimum] sic *LXX*, contra
textus hebr. et vulg. centesimum 21 Kainan *P* (bis), ut coni. *Gelasinius*:
Nainan *b* || Maleleel *LXX* et *Lucas* 24 iustitiã *P* || deo *P*: Domino *b*
26 sedis *P*, sed eadem manu sedes corr. || spetiosarum *P*

capti illicitas cupiditates appetierunt: ac naturae suae originis-
que degeneres, relictis superioribus, quorum incolae erant, ma-
trimoniis se mortalibus miscuerunt. hi paulatim mores noxios 8
conserentes humanam corrumpere progeniem, exque eorum coitu
5 Gigantes editi esse dicuntur, cum diuersae inter se naturae per-
mixtio monstra gigneret.

Quibus rebus offensus Deus maximeque malitia hominum, 3
quae ultra modum processerat, delere penitus humanum genus
decreuerat. sed Noë, uirum iustum, uita innocens destinatae
10 exemit sententiae. idem admonitus a Deo diluuium terris immi-
nere, arcam immensae magnitudinis ex lignis contexit ac bitumine
illitam impenetrabilem aquis reddidit, qua ille cum uxore ac
filiis tribus et totidem nuribus clausus: uolucrum etiam paria
itidemque diuersi generis bestiarum eodem claustro recepta, reli-
15 qua omnia diluuium absumpta. igitur Noë, cum iam imbrium uim 3
destitisse et quieto in salo arcam circumferri intellegeret, ratus,
id quod erat, aquas decedere, coruum primum explorandae rei
gratia, eoque non reuertente — ut ego conicio, cadaueribus deten-
tum — emisit columbam: quae cum consistendi locum non rep-
20 perisset, reuersa est. rursus emissa folium oliuae retulit, mani- 4
festum indicium, nudari cacumina arborum. tertio demum emissa
non rediit: unde animaduersum aquas destitisse. ita Noë arcam 5
egressus est. id gestum a mundi exordio post annos, ut ego
comperio, $\bar{\text{ii}}$ cc duos et quadraginta.

25 Ac primum Noë aram Deo statuit hostiasque ex uolucris 4
immolauit. mox a Deo cum filiis benedicitur, praeceptumque accepit,
ne sanguine uesceretur aut sanguinem hominis effunderet,
quia mundi primordia mandati istius liber Cain maculauerat.
igitur uacuo tum saeculo ex filiis Noë semen fuit: tres enim 2

9 Gen. 7. 26 Gen. 9.

4 humanum *P* || exque eorum *Vonck*: ex quē eorum *P*, ex quorum *b*
10 a deo *P*: a Domino *b* 13 nuribus est clausus *b* 14 universi gene-
ris *malebat de Prato* 15 imbrium uim *scripsi*: imbrium *P*, imbrem *b*
16 et *P*: ac *b* || intelletet *P* 17 decedere *P corr. 1 m. ex decerere*
18 conitio *P* || detentū *P*: detento *b* 19 reperiisset *b* 20 emissa *Gise-*
linus: remissa *Pb* 21 iudicium *P* 22 desedissee *Vonck* 24 $\bar{\text{ii}}$. (*i. e. II*
milia) *P*: *Iib* 25 et 26 deo *P*: Domino *b* 26 accipit *coni. de Prato* 29 se-
men *amicus Vonckii et de Prato*: Sem *Pb* pro sem, ut vox in *P* scribi solet

habuit, Sem, Cham, Iaphet. sed Cham, quod sopitum uino pa-
 3 trem riserat, maledictum a patre meruit. huius filius, Chus no-
 mine, Nebroth gigantem genuit, a quo Babylon ciuitas con-
 structa traditur. pleraque etiam oppida ea tempestate condita me-
 morantur, quae nominatim persequi animus non fuit. sed cum 5
 4 multiplicaretur humanum genus diuersaque loca atque insulas
 mortales haberent, una tamen omnes lingua utebantur, donec se
 5 in unum dispergenda per totum orbem multitudo contraxit. his
 more humani ingenii consilium fuit, insigni aliquo opere famam
 6 quaerere, priusquam a se inuicem deducerentur. ita turrim facere 10
 aggressi, quae caelo accederet, nutu Dei, ut officia operantium
 praepedirentur, a sueto sermonis genere multa diuerso neque ulli
 inuicem intellecto linguarum ritu loquebantur: quo promptius
 dispersi sunt, quia alter alterum uelut alienigenam facile relinque-
 7 bat. sed filiis Noë ita diuisus orbis fuit, ut Sem intra Orientem, 15
 Iaphet Occidentem, Cham mediis contineretur. ita usque Abraham
 ducta successio nihil sane insigne aut memorabile in se habuit.

5 Abraham autem patre Thara natus post diluuium anno mil-
 lesimo et septuagesimo. Abraham uxor Sara dicta est, prima-
 que eius in regione Chaldaeorum habitatio fuit. inde apud Charras 20
 2 una cum patre diuersatus est. qua tempestate admonitus a Deo,
 domum patriam ac patrem relinquens, assumpto Loth fratris
 filio in terram Chananaeorum profectus in loco, cui Sychem no-
 3 men est, consedit. mox annonae inopia Aegyptum concessit, ac
 rursus reversus. Loth, prae multitudine familiae a patruo di- 25
 gressus, ut laxioribus uacuae tum regionis spatiis uterentur, in

5 Gen. 10. 10 Gen. 11. 21 Gen. 12,

3 Nebrod *b* || meruit *P*, sed *ead. m.* genuit *corr.* || babyl | lon *P*
 7 tamen *P*: tantum *b* || omnis *P* 10 diducerentur *Hornius* 12 assueto
P, inassueto *b* 14 quia *P*: quum *b* 16 iaphe *P* 18 natus *P*:
 natus est *b* 19 septuagesimo secundo *H. Mercier* || Sarai *Io. Arccrius*,
 cuius emendationes *Vonckius in Lectt. latt. publicauit* 20 eius *nos*: eis
Pb, ei *de Prato* || Carras *Drusius* 21 a Domino *b* 22 domum, patriam
edd. 23 chananeorum *P* || sychem *P ut est in LXX*: Sichern *b* 24 con-
 cessit, ac rursus reuersus Loth *b*; uerborum distinctionem mutauit *de*
Prato (concessit. ac rursus reuersis, Loth *Sigonius* 26 uacui *P*; *de*
scriptura uacuae Drusius in notis p. 45 suspicionem mouit, nec tamen
uacui lectio ferenda uidetur

Sodomis consedit. id oppidum infame incolis, uiris in uiros
 irruentibus, atque ob id inuisum Deo fuisse traditur. ea tempe-
 4 state reges uicinarum gentium in armis erant, cum antea nullum
 inter mortales certamen fuisset. sed aduersum hos, qui bello
 5 uicina temptabant, reges Sodomorum et Gomorrae uicinarumque
 regionum in proelium erumpunt, primoque impetu fusi uictoriam
 concessere. tum a uictoribus Sodoma direpta praedae hostibus fuit,
 ductusque Loth in captiuitatem. quod cum Abraham comperisset, 5
 prope armatis seruis suis, numero trecentis decem et octo, reges
 10 uictoria feroces exutos praeda armisque in fugam compulit. tum 6
 a Melchisedech sacerdote benedictus est, eidemque praedae deci-
 mas dedit. reliqua his, quibus erepta erant, reddidit.

Per idem tempus Abrahae Deus locutus est, multiplican- 6
 dumque semen eius, sicut arenas maris stellasque caeli, spon-
 15 dit: peregrinumque eius semen futurum praedictum ac posteros
 in hostili solo per quadringentos annos laturos seruitium, post
 libertati restituendos. tunc ei atque uxori eius adiectione unius 2
 litterae nomen inmutatum: ita nunc ex Abram Abraham, ex Sara
 Sarra dicitur. cuius quidem rei non inane mysterium non est
 20 huius operis exponere. eodem tempore Abrahae lex circumcisionis 3
 imposita est, erat ei autem ex ancilla filius Ismahel. et cum ipse
 esset annorum centum, uxor autem eius nonaginta, futurum eis
 filium Isaac Deus pollicetur, qui cum duobus angelis ad eum
 uenerat. inde Sodomam missi angeli Loth in porta sedentem rep- 5
 25 pererunt. quos cum ille, homines existimans, hospitio receptos

2 Gen. 14. 13 Gen. 15 et 17. 23 Gen. 18. 25 Gen. 19.

2 Domino *b* 3 erant cum *b*: erant immortales cum *P* 5 sodo-
 mum et gomorrhurum *P*; Sodomorum, Gommoreorum *b*; Gomorrhae *coni. Vor-*
stius, coll. interprete Graeco: βασιλεὺς Σοδόμων, βασιλεὺς Γομόρρας (Sodo-
 mitarum et Gomorrhaeorum *coni. de Prato*) || uicinarumque urbium *coni.*
Drusius 6 uictoria *P*; at *cf. 1, 34, 5* 11 decimas *b sed ante* praedae:
om. P 13 Dominus *b* 15 praedictum futurum *b* 16 post *P*: postea *b*
 18 inmutatum *P corr.* || ex Abram Abraam *Drusius* || ex Sara Sarra
Sigonius: ex sarai sara *Pb*; *cf. Genes. 17, 5 et 15 ex interpret. LXX,*
August. de ciu. Dei XVI, 26, 25 21 Ismael *b* || ipse esse *P* 22 annorum
 fere (uel prope) centum *coni. de Prato* 23 Dominus *b* || cum duobus *b*:
 duobus *P, at u. Gen. 18, 2* apparuerunt ei tres uiri stantes prope eum.
 24 sedente *P* || reperierunt *b*

cenatosque domi haberet, iuuentus improba ex oppido nouos ho-
 spites ad stuprum flagitabant. Loth pro hospitibus filias offerens,
 non adquiescentibus, quibus illicita potius desiderio erant, ipse
 5 ad stuprum trahebatur. quem angeli propere ab iniuria uindican-
 tes luminibus impudicorum caecitatem offuderunt. tum Loth ab 5
 hospitibus edoctus perdendum oppidum, propere cum uxore et
 filiabus egressus: interdictum tamen est, ne retrorsum respicerent.
 6 sed mulier parum dicto audiens — humano malo quo aegre uetitis
 abstinetur —, reflexit oculos statimque in molem conuersa traditur.
 7 at Sodoma diuinis ignibus conflagrauit. Loth autem filiae existi- 10
 mantes humanum genus interisse concubitum inebriati patris
 appetiuerunt, unde Moab et Ammon nati sunt.
 7 Per idem tempus fere, cum Abraham esset iam¹ centum
 annorum, Isaac filius natus est. tum ancillam, de qua Abraham
 filium susceperat, Sara expulit: quae habitasse in deserto una 15
 2 cum filio et praesidio Dei defensa traditur. nec multum post Deus
 Abrahae fidem temptans immolandum sibi a patre filium Isaac
 poscit. quem ille non cunctatus offerre, cum arae puerum super-
 posuisset gladiumque educeret, uox missa de caelo est, puero
 parceret: uictimae aries praesto fuit. consummatoque sacrificio 20
 Abrahae Deus locutus est, promittens ea quae iam spoponderat.
 3 at Sara, cum septimum et uigesimum et centesimum annum
 ageret, decessit: corpus cura uiri sepultum in Chebron, Chana-
 4 naeorum oppido, etenim illic Abraham commorabatur. tum Abra-
 ham Isaac filium iuuenilis aetatis uidens, siquidem cum quadra- 25
 gesimum annum aetatis ageret, seruo suo imperauit uxorem ei
 quaereret, ex ea tamen tribu atque terra, de qua ipse oriundus
 uidebatur: modo ut inuentam puellam in regionem Chananaeorum

14 Gen. 21. 16 Gen. 22. 22 Gen. 23. 24 Gen. 24.

1 coenatosque *b* 4 *trahebatur *P* 7 egressus *P*: est egressus *b*
 || tamen eis est *b* || respicerent *P*: conspicerent *b* 8 aegre *nos*: aeger *P*,
 aegrius *b* 9 immolem *P* 11 interiisse *b* 13 esset iam *Wopkens*(*lect.*
Tull. I, 9): esset etiam *Pb* 14 habraham *P* 16 Domini *b* || nec *P*:
 Non *b*; immo nec multo post, *ut est I, 21, 2 et 3. 50, 6. II, 18, 5* || Domi-
 nus *b* 17 habrahae *P* 19 puero ut parceret *b* 21 abrehae *P* || Dominus *b*
 22 et cent. *P*: supra centesimum *b* 23 Hebron *b* || chanancorum *P*
 25 iam uirilil actatis *coni. de Prato* || cum — ageret *P*: tum — agebat *b*
 28 chananaeorum *P*

deduceret, nec putaret is causa coniugis in solum patrium rediturum. atque ut ea strenue mandata exequeretur, contacto domini femine sacramentum dedit. ita seruus profectus in Mesopotamiam 5 ad oppidum Nachor, Abrahae fratris, deuenit. successitque in domum Bathuelis Syri, Nachore patre geniti: huius filiam Rebeccam, speciosam uirginem, conspicatus poposcit atque ad dominum adduxit. post id Abraham accepit uxorem Cethuram nomine, 6 quae in Paralipomenis concubina dicitur, suscepitque ex ea filios. sed Isaac Sara edito substantiam tradidit, his autem, quos ex 10 concubinis suscepit, dona distribuit. atque ita ab Isaac separati sunt. Abraham diem functus est, impletis annis centum et quinque et septuaginta: corpus sepulcro Sarae uxoris appositum.

At Rebecca, diu sterilis, assiduis mariti ad Dominum precibus a die matrimonii uigesimo fere anno geminos edidit: qui in 15 matris alio exultasse saepius traduntur, dictumque responso Dei est, duos in his populos praenuntiari, et maiorem minoris subdendum esse principio. sed prius editus, asper saetis, Esau uocatus, minori Iacob nomen fuit. ea tempestate grauis annonae 2 inopia inceserat. qua necessitate Isaac in Geraris ad regem Abimelech cessit, admonitus a Domino, ne in Aegyptum descenderet: eidemque uniuersae terrae illius possessio promittitur ibique benedicatur, multiplicatusque pecore atque omni substantia agente inuidia ab incolis pellitur: pulsus apud puteum iuramenti consedit. igitur annis grauior, luminibus obductis, cum Esau 3 25 filium benedicere pararet, consilio Rebeccae matris Iacob se benedicendum pro fratre obtulit. ita Iacob adorandus principibus et gentibus fratri praeponitur. quis rebus Esau accensus fratri necem 4 moliebatur. quo metu Iacob hortante matre in Mesopotamiam confugit, admonitus a patre ut ex domo Laban, fratris Rebeccae, 30 uxorem acciperet: tanta illis cura fuit, cum in alienis terris con-

7 Gen. 25. 8 I Paral. 1, 32. 13 Gen. 25. 19 Gen. 26. 23 Gen. 27. 28 Gen. 28.

1 is *P*: eum *b* 2 exequerentur *b* 5 Nahore *b* 7 Ceturam *Drusius*
8 paralipomenonis concubina edicitur *P* 12 sepulcro *P*, sed ead. m. sepulchro *corr.* 15 Domini *b* 16 minoris *Barthius*: minori *Pb* 17 setis *Pb* 19 inceserat *P*: terras inceserat *b* || Gerara *Sigonius* 20 concessit *malebat Vorstius* 25 se *b*: om. *P* 27 quis *b* 29 amonitus *P*

5 sisterent, genus tamen intra familiam suam ducere. ita Iacob
 profectus in Mesopotamiam, per soporem Dominum uidisse tra-
 datur: atque ob id locum somnii sacratum habens, lapidem ex eo
 sumpsit: uouitque, si rebus prosperis reuertisset, titulum sibi
 domus Dei futurum decimasque omnium, quae adquisita sibi 5
 6 forent, Deo daturum. inde se ad Laban fratrem matris contulit:
 quem ille sororis filium agnitum in hospitium benigne recepit.
 9 Erant Laban duae filiae, Lia et Rachel: sed Lia oculis de-
 formior, Rachel pulchra traditur. cuius specie Iacob captus
 amore uirginis conflagrabat, eamque sibi in matrimonio a patre 10
 2 postulans septem annorum seruitio se mancipauit. sed impleto
 tempore, Lia ei supponitur: ac rursum septennii seruitio subditur,
 atque ei Rachel traditur. sed hanc diu sterilem, Liam fecundam
 3 fuisse accepimus. filiorum, quos ex Lia Iacob habuit, haec sunt
 nomina: Ruben, Symeon, Leui, Iudas, Isachar, Zabulon, Dina: 15
 ex ancilla uero Liae Gad et Aser, ex ancilla Rachel Dan et Nepht-
 talin nati sunt. at Rachel desperata iam partitudine Ioseph edidit.
 4 tum Iacob redire ad patrem cupiens, cum ei Laban socer partem
 pecorum mercedem seruitii dedisset, obque id parum sibi eum
 aequum gener Iacob ratus, dolum ab eo suspectans, clam pro- 20
 fectus est uigesimo post fere anno, quam aduenerat. Rachel uiro
 inscio patris idola furto abstulit: qua iniuria Laban generum per-
 secutus, non reperitis idolis, pace facta regressus est, multum
 5 obtestatus generum, ne uxores filiabus suis superduceret. inde
 digressus Iacob uidisse angelos et castra Dei traditur. sed cum 25

6 Gen. 29. 15 Gen. 29. 30. 18 Gen. 31. 24 Gen. 32. 33.

1 suam in *P* deesse falso tradidit de Prato 4 properis *P* 5 domū
P, addita s sup. ū ead. manu || dei *P*, ut conī. *Drusius*: Domini *b* 6 Do-
 mino *b* 9 pulchra *P*: pulchra fuisse *b* 10 in matrimonium *Vorstius*
coll. I, 11. 34. 35; at cf. I, 43 11 mancipatū *P* 12 septennii *P*, ut
conī. G. Fabricius: septem in *b* 15 Symeon *P*: Simeon *edd. cf. LXX*
 16 lię *P*, ut conī. *Giselinus*: hae *b* || neptalin *Pb* 17 desperato iam
 partu *b* 19 in mercedem malebat *Vonck* || obque id *P*: ob quae *b*
 20 gener Iacob *glossema uidetur* 21 p' (*i. e. post*) *P*: primo *b* || uiro
b: uero *P* 23 pace facta *b*: patefacta *P* 24 obtestus *P* || superdu-
 ceret de Prato: perduceret *P*, superinduceret *b*; *cf. Capitolini Anton. phil.*
c. 29 extr. ne tot liberis superduceret nouercam, *Sulp. Vict. inst. rhet. 36*
(Rhett. lat. p. 333 ed. Lips.) nouercam filio superduxit 25 Domini *b*

praeter regionem Edom, quam Esau frater incolebat, iter destinaret, missis prius legatis et muneribus suspectum sibi fratrem explorauit. tum ille obuiam fratri processit: nec tamen Iacob se ultra fratri credidit. sed pridie, quam inter se fratres conuenirent, 6
 5 Deus humana specie assumpta, colluctatus cum Iacob refertur. et cum aduersus Deum praeualuisset, tamen non esse mortalem non ignorauit: benedici se ab eo flagitabat. tum a Deo ei immu- 7
 tatum nomen est, ut ex Iacob Israëel diceretur. sed cum ille uicissim a Deo nomen Dei quaereret, non esse quaerendum, quia
 10 admirabile esset, responsum. ex colluctatione autem latitudo feminis Iacob obtorpuit.

Igitur Israëel declinans fratris domum, promouit agmen in 10
 Salem Sicimorum oppidum, atque ibi loco pretio accepto tabernaculum statuit sibi. huic oppido Emor, Chorraeus princeps, prae-
 15 erat. huius filius Sychem Dinam filiam Iacob ex Lia genitam 2
 stupro subdidit. quo comperto Symeon et Leui, Dinae fratres, omnes in oppido sexus uirilil dolo peremerunt atque impigre sororis ulti iniuriam : oppidum a filiis Iacob direptum praedaque omnis abducta. id factum aegre admodum tulisse Iacob traditur. 3
 20 mox a Deo monitus Bethel petiit ibique altarium Deo statuit. inde in parte turris Gader tabernaculum fixit. Rachel ex partu obiit: puer Benjamin uocatus est. Isaac decessit annos natus centum et octoginta. at Esau potens diuitiis erat, uxoribus sibi etiam 4
 e Chananaeorum gente assumptis: cuius progeniem in hoc tam
 25 praeciso opere inserendam non putauit. si quis studiosior erit, ad originem reuertatur. post excessum patris Iacob in solo eo, in quo

12 Gen. 33. 16 Gen. 34. 20 Gen. 35. 22 Gen. 36.

3 fratri *Vonckio glossa uidetur* 5 Dominus *b* || assumpta *P* 6 Dominum *b* 7 ignorans *Fabricius*; contra *de Prato* malebat ideoque benedici *uel* et ben. || se *P*: sibi *b* || a Deo *b*: ab eo *P* || ei *P*: illi *b* 9 a Domino nomen Domini *b* 10 responsum est *b* 11 femoris *b* 14 Chorreus *Sigonius*: chorrens *P* (*rens in rasura, sed prima m. ita scriptum*): Chemoreus *b*; *LXX* in *Gen. 34, 2*: 'Εμὴνὸς ὁ Εὐαῖος, ὁ ἄρχων τῆς γῆς *cf. tamen de Prato ad h. l.* 15 Sichem *b*, at *cf. LXX* 16 Simeon *edd.* 17 atq. nos: at *P*, ac *b* 18 ulti sunt *b* 19 est abducta *b* 20 Domino *b* || Bethel *Drusius*: Bethleem *Pb*; *cf. Genes. 35* || altare Domino *b* 23 octaginta *P* || diuitiis *b*: diuinitus *P* 24 chananeorum gentē *P* 25 miserendam *P* 26 originem *P*: origines *b*

Isaac uixerat, commorabatur. filii eius aliquando ab eo pascui gratia cum gregibus secesserunt, Ioseph tamen et Benjamin par-
 6 uus domi resederant. carus admodum Ioseph patri obque id inuisus fratribus, simul quia frequentibus eius somniis maiorem eum omnibus futurum portendi uidebatur. igitur ad inspiciendos
 5 greges reuisendosque fratres a patre missus oportunus iniuriae
 7 fuit. namque uiso^o fratre consilium necis eius ceperunt. sed obsistente Ruben, cui a tanto facinore abhorrebat animus, in lacum demissus: mox suadente Iuda deducti ad mitius consilium negotiatoribus eum, qui tum Aegyptum petebant, uendiderunt.¹⁰ atque ab his Petefrae, praeposito Pharaonis, traditus est.

11 Per idem tempus Iudas, Iacob filius, Sauam Chananaeam in matrimonium assumpsit. ex qua tres filios sustulit, Her, Onan, Selam. sed Her Thamar concubio sociatur. quo mortuo Onan fratris uxorem accepit: qui, quia spermata in terram effunderet, ex-¹⁵
 2 tinctus a Deo refertur. tum Thamar meretricio habitu assumpto
 3 socero mixta est, exque eo geminos edidit. in partu autem illo mirabile fuit, quod cum prodeunti puero, ad dinoscendum qui prius nasceretur, obstetrix manum eius cocco illigasset, reductus in aluum matris puer posterior editus est. nomen infantibus²⁰
 4 Fares et Zara inditum. at Ioseph, cum benigne a curatore regio, qui eum pretio acceperat, haberetur domumque eius et familiam procuraret, decorus ipse insigni specie uxoris domini oculos in se conuerterat. cumque amore turpi deperiret, appetitum saepius nec adquiescentem sibi falso scelere infamat, ac uiro queritur stu-²⁵
 prum sibi intentatum. ita Ioseph in carcerem coniectus. erant in

2 Gen. 37. 12 Gen. 38. 20 Gen. 39. 26 Gen. 40.

1 aliquando *nos*: aliquanto *P*, aliquantum *b* 2 cum] oum *P* || sces-
 serant *b* || et *P*: ac *b* 6 opportunus *b* 7 coeperunt *P* 11 petefre *P*
 Potifari *b*; illud reponendum esse docuit de Prato coll. LXX atque Hiero-
 nymo in Quaest. hebr. et August. in Quaest. in Gen. || praeposito coquo-
 rum Phar. coni. de Prato cum LXX et Aug. Q. in Gen. 77 12 Sauam
 Drusius: suam *Pb*, cf. LXX et August. Q. 128 in Gen. || chana-
 neam *P* 13 Ἰω, Αἰνάν, Σηλώμ LXX 14 concubio *P*: connubio *b*
 15 quia spermata *b*: qui afer uasta *P* 16 a Domino *b* 17 illud
 malebat de Prato, ac paulo post prodeunte 20 posterior editus Drusius:
 postero die reductus *P*, postero die editus *b* 23 decorus *P* 24 turpi *P*:
 ipsius *b* 26 est coniectus *b* || erant *P* ead. m. ex irati corr.

eadem custodia ministri regii duo: qui cum somnia sua ad Ioseph 5
 retulissent, futura ex somnio coniectans, unum eorum poenas
 capite luiturum, alium absoluendum pronuntiauit. atque ita ac-
 cidit. igitur post biennium somnium regi obiectum est. quod cum 6
 a prudentibus Aegyptiorum non posset absolui, minister regis ille
 carcere exemptus regem admonet, Ioseph esse mirum somniorum
 interpretem. ita Ioseph soluitur interpretatusque est regi som- 7
 nium: septem annis proximis maximam frugum ubertatem futu-
 ram, consequentibus inopiam. quo metu rex percussus, uidentis di-
 uinum in Ioseph spiritum, rei eum annonariae praefecit, aequato
 10 secum imperio. tum Ioseph abundantibus per totam Aegyptum 8
 frumentis magnam copiam congregavit: multiplicatisque horreis ad-
 uersus futuram famem consuluerat. ea tempestate spes atque salus
 Aegypti in illo sita erat. per idem tempus duos ex Asenet 9
 15 filios genuit, Manassen et Ephraem: ipse autem, cum summam a
 rege potestatem accepit, erat annorum xxx: nam a fratribus sep-
 tem decem annos natus uenundatus est.

Interea rebus in Aegypto aduersus famem bene compositis, 12
 orbem terrae grauis frumenti inopia quatiebat. qua necessitate
 20 compulsus Iacob filios in Aegyptum misit, Benjamin tantum
 secum domi retento. igitur Ioseph rerum potentem, penes quem 2
 annonae arbitrium erat, fratres adeunt et more regio adorant. qui-
 bus ille uisis callide agnitionem dissimulans, hostiliter eos uenisse
 et subdole loca explorare arguebat. angebatur autem, quod Ben- 3
 25 iamin fratrem non uidebat. res ergo in id deducitur, ut praesen-
 tiam eius pollicerentur, nimirum ut ex eo quaereretur, an isti ex-
 plorandi causa Aegyptum intrassent. ad promissi autem fidem
 Symeon obses traditur: ipsis frumentum gratis datum. rursus
 igitur reuertentes Benjamin, ut conuenerat, deduxerunt. tum se 4
 30 cognoscendum Ioseph fratribus praebuit, non sine pudore male
 merentium. ita eos oneratos frumento multisque donatos domum

3 Gen. 41. 19 Gen. 42. 28 Gen. 43—45.

1 regii *nos*: regio *P*, regis *b* 2 poenas *P* 13 consuluerat *P*
 14 erat *b*: est *P* || tempus *P*: tempus vero *b* || Ascenet *Pb* 15 Ma-
 nassem *b* || effrem *Pb* 16 septemdecim *b* 21 Ioseph *Pb*: *casu excidit*
in edd. plerisque 23 agnitionem *P* 25 deducitur *P*: deducta *b*
 28 Simeon *edd.*

remisit, praemonens quinque adhuc annos famem futuram: cum
 5 patre atque omni progenie et familia commigrarent. ita Iacob in
 Aegyptum descendit, Aegyptiis admodum laetantibus, gaudente
 rege, benigne a filio susceptus. id gestum anno aetatis Iacob cen-
 tesimo et trigesimo, a diluuiio autem anno MCCC et LX. ceterum ⁵
 ab eo tempore, quo Abraham in terra Chananaeorum consedit, in
 6 id, quo Iacob Aegyptum ingressus est, referuntur anni CCXV. igitur
 Iacob septimo et decimo anno, quam in Aegypto aduenerat,
 urgente morbo Ioseph filium obtestatur, corpus sepulchro red-
 7 deret. tum Ioseph benedicendos filios suos obtulit, quibus bene- ¹⁰
 dictis, cum tamen benedictionis merito maiori minorem praepo-
 suisset, filios omnes benedictione lustrauit. decessit autem annos
 natus CXLVII. funus magnifice curatum: corpus in sepulchro pa-
 8 trum Ioseph condidit. fratres post patris obitum pro conscientia
 pauentes benigne habuit. decessit autem Ioseph ipse aetatis anno ¹⁵
 decimo et centesimo.

13 Igitur Hebraei, qui in Aegyptum deuenerant, incredibile
 memoratu est quam cito numero aucti sint multiplicataque pro-
 2 genie Aegyptum repleuerint. sed defuncto rege, qui eos ob merita
 Ioseph benigne fouebat, succedentium regum imperio deprime- ²⁰
 bantur. nam et opus durum aedificandarum ciuitatum eis impo-
 situm, et quia iam multitudo abundans metuebatur, ne quando-
 que libertatem armis uindicarent, paruulos recens editos aquis
 3 mergere edicto regio cogeabantur. nec dissimulari cruentum im-
 perium licebat. qua tempestate filia Pharaonis infantem in flu- ²⁵
 mine repertum nutriendum pro filio curauit: nomen puero Moyses
 4 dedit. Moyses hic, cum uiriles annos ageret, conspicatur Hebraeum
 ab Aegyptio pulsari: quo permotus dolore, fratrem ab iniuria uin-

2 Gen. 46. 47. 7 Gen. 48. 17 Exod. 1. 25 Exod. 2.

1 annos *b*: *om. P* 2 et *P*: *ac b* || ad se commigrarent *b* || ita *P*:
 Igitur *b* 5 annos \tilde{m} ccc *P* *erasa c post ccc* || LX *Giselinus*: .XL. *P*
 6 chananeorum *P* 7 id quod *Pb* 8 septimo decimo *Sigonius* ||
 quam in *de Prato*: quam (*vel* quain) *P* || Aegyptum *Sigonius* 9 sepulchro
 suo *b* 10 benedicendos *P*: patri benedicendos *b* 13 patrum *P*: maio-
 rum *b* 17 Hebraei igitur *b* || aegypto *P* || incredibili *P* 19 merito *P*,
 meritum *b* 21 ciuitatum *P*: ciuitatum *b* 27 conspicatus *b* 28 quo
P: *om. b*

dicans, Aegyptium calce percussum interemit. mox supplicium e 5
facto metuens in terram Madian profugit: et apud Iothor sacer-
dotem regionis illius diuersatus filiam eius Sepphoram in matri-
monium accepit exque ea duos filios Gersam et Eliezer sustulit.
5 hoc tractu temporum Iob fuit, lege naturae et agnitionem Dei et 6
omnem iustitiam complexus, praediues opibus atque eo illustrior,
quod his neque integris corruptus neque amissis deprauatus est. 7
nam cum per diabolum exutus bonis, filiis etiam esset orbatus, ad
extremum diris ulceribus affectus, non potuit uinci, ut prae dolo-
ris impatientia aliqua in parte peccaret. mercedem denique diuini 8
testimonii consecutus, sanitati redditus omnia quae amiserat in
duplum recepit.

At Hebraei multiplicato seruitutis malo pressi, querelis in 14
caelum conuersis, spem auxilii a Deo expectabant. tum Moysi
15 pascenti oues repente rubus ardere uisa, flammis tamen, quod erat
mirabilis, innoxii. qua nouitate obstupefactus rubo propius ac- 2
cessit, statimque ad eum istius modi fere uerbis Deus locutus est:
Dominum se esse Abraham, Isaac et Iacob, quorum progeniem,
Aegyptiorum dominatione depressam, ereptam malis cupiat: iret
20 ergo ad regem Aegypti ducemque se populi in libertatem resti-
tuendi praestaret. cunctantem potestate confirmat, uirtutem ei
signorum faciendorum impertiens. ita Moyses in Aegyptum pro- 3
fectus, signis prius apud suos editis, assumpto fratre Aaron regem
adiit: missum se a Deo prodit uerbisque se Dei dicere, populum
25 Hebraeum uti dimitteret. at ille negans se Dominum nosse parere
imperio abnuebat. cumque Moyses in testimonium mandatorum 4
Dei ex uirga draconem fecisset, mox aquas omnes in sanguinem
conuertisset totamque terram ranis opplessset, facientibus similia
Chaldaeis, magicas esse artes, quaecumque per Moysen fierent,
30 potius quam Dei uirtutem pronuntiabat, donec superductis scini-

14 Exod. 3. 21 Exod. 4. 24 Exod. 5. 25 Exod. 6—8.

2 Madiam de Prato cum LXX || iothor P, ut uoluit Drusius:
Iethor b 4 Gersam de Prato: gersan P, Gersom b || Elieser b 5 lege P,
ut conī. Vonck: legem b 9 prae doloris b: predoris P 14 conuersis
Vonck: conuersi Pb 18 Deum Drusius coll. Exod. 3, 6 19 domina-
tionē P || iret ergo P: iter ergo susciperet b 21 potestatē P 30 scyni-
phibus (ex Graeco σκνίψ) P, cyniphibus b, ciniphibus uulgo

phibus terra oppleta est, Chaldaeis fatentibus maiestate diuina ista
5 fieri. tum rex malo coactus, aduocato ad se Moyse et Aaron, dat
populo discedendi potestatem, modo ut superductam cladem auer-
6 terent. sed ubi clades exempta est, impotens sui animus, in se
reuersus, exire, ut conuenerat, Israelitas non patiebatur. ad 5
extremum decem plagis corporis et regni sui contusus et euic-
tus est.

15 Sed pridie quam Aegypto populus egressus est, mandatis Dei
instruitur rudis adhuc temporum, mensem illum, qui tunc erat,
primum omnium mensium esse cognosceret: sacrificium autem 10
diei illius in sollemnitate consequentium saeculorum ita esse
celebrandum, ut quarta decima die mensis agnus immaculatus, anni-
culus, uictima caederetur, eiusdem sanguine postes illinirentur:
carnem penitus exedendam, os autem non conterendum: septem
diebus fermento abstinerent, azymis uterentur, ritumque hunc 15
2 posteris traderent. ita populus egressus diues et suis copiis et
Aegypti spoliis cumulator: cuius numerus ex quinque et septua-
ginta Hebraeis, qui primi in Aegyptum descenderant, ad milia
uirorum sescenta peruenerat... ab eo autem, quo primum Abraham
terram Chananaeorum accesserat, anno trigesimo et quadringen- 20
tesimo, a diluuiio autem mille quingentis quinque et septuaginta.
3 igitur prope egressis columna nubis interdiu, noctu columna
ignis praeferebatur. sed cum ob interiectum sinum rubri maris
praeter terram Phylistiim uia duceret, ne postea Hebraeis eremum
aspernantibus redeundi in Aegyptum continentibus terris noto 25
itinere facultas panderetur, nutu Dei auersi in rubrum mare illati
4 sunt castraque ibi cunctantes constituerunt. quod ubi regi nuntia-

4 Exod. 9—11 7 Exod. 12 sq. 19 Exod. 12. 23 Exod. 14.

1 fatentibus *b*: faeientibus *P* 2 moysen *P* 3 populū *P* 5 israhe-
litas *P* 8 pridie *de Prato*: pridem *P*, prius *b* || est egressus *b* 9 Domini *b*
11 sollemnitate *b* 16 dives et *P*: et *om. b* || et] ex *P* 18 primi in
scripsi: primum *Pb* 19 sexcenta *b* || peruenerat *Pb*: peruenerant *edd.*
prioris pleraeque || ab eo autem] nisi malis *Vorstium* secutus ab eo tem-
pore scribere, uerum *de Prato* uidisse existimandus est, qui hic enuntiatum
intercidisse statuit, quod sic explere conatus est: peruenerat [id factum
post annos ccv ab eo tempore quo Jacob in Aegyptum peruenerat:] ab eo
autem *etc.* 24 Philistiim *de Prato* (*secundum Graecum Φυλιστιίμ*),
phylistim *P*, Philistim *b* || heremum *P*

tum est, Hebraeum populum uiae errore in obiectum mare deuenisse, nullum ei esse exitum obsistente elemento, furens animi, quoniam angebatur, tot hominum milia regno suo et potestati decedere, exercitum propere educit. iamque eminus arma signaque et pro-
 5 tentae patentibus late campis acies uisebantur, cum Hebraeis metu
 trepidis et caelum aspectantibus Moyses a Deo monitus percussum
 uirga mare discidit. ita populo, cedentibus in latera aquis, uelut
 in continenti iter peruium fuit. nec cunctatus rex Aegyptius ceden-
 tes insequi mare, qua patebat, ingressus: mox coëuntibus aquis
 10 cum omni exercitu deletus est.

Tunc Moyses incolumitate suorum, exitio hostium uirtute **16**
 exultans canticum Deo cecinit, idemque omnis turba uirilis ac
 muliebris sexus fecit. sed ingressos eremum, cum iam per tri-
 duum iter agerent, aquae penuria urgebat, repertaque ob amaritudi-
 15 nem usui non erat. ac tum primum impatientis populi contumacia
 apparuit iamque in Moysen ferebatur, cum edoctus a Deo lignum
 aquis intulit, cuius haec uis fuit, ut dulcem saporem fluentis red-
 deret. exin promotum agmen apud Elim duodecim fontibus aqua-
 rum et septuaginta arboribus palmarum repertis consedit. rursum
 20 populus famem conquerens Moysen increpabat, Aegypti seruitium
 cum saturitate uentris desiderans: tum grex coturnicum superne
 missus castra oppleuit. postero autem die animaduertunt qui extra
 castra processerant, paruis quibusdam siliquis oppletum solum:
 quarum species in modum coriandri seminis glaciali albitudine
 25 erat, ut crebro hibernis mensibus superductis pruinis tegi terram
 uidemus. tum per Moysen populus admonetur, panem hunc eis
 munere missum Dei: unumquemque in id paratis uasculis tantum

11 Exod. 15. 19 Exod. 16.

2 fort. nec ullum 3 quoniam scripsi: quo *Pb* (*pro quō*), quod *de Prato*
 4 exercitum *P*, item *v. 10* exercitu 7 *verba* uelut—*aegyptius*
P in litura scripta habet, sed prima manu 11 incolumitate suorum,
 exitio hostium *b*: incolumitate exitium hostium *P*, an ob incolumitatem
 suorum et exitium *h. ?* || uirtute *P*: uirtuteque *b*, uirtuteque Dei *Sig-*
onius 12 Domino *b* 13 mulieris *P* || ingressus *P*, *em. Sigonius* ||
 heremum *P* 15 impatientis (*non impatientis*) *P*, impotentis *b* || con-
 tumacia *P* 19 arborum *Pb*, *em. Sigonius; cf. 1, 27, 3 oliuarum*
 arbores exustae 21 tum rex coturnicum *P*, *em. in b* 24 albedine *b*
 26 pannem *P*

usurpare debere, quantum in diem unum pro numero singulis satis esset: sexto tamen die, quia sabbato colligi non liceret, duplum
 7 praesumerent. uerum populus, ut semper parum dicto audiens, more humani ingenii non refrenauit cupiditatem, ex reconditis in posterum quoque diem consulens. sed reposita foetore diro in uer- 5
 8 mes efferuescebant, cum die sexto in sabbatum reseruata integra permanerent. hoc Hebraei per XL annos cibo usi, cuius sapor melli proximus: nomen manna traditur. in testimonium autem diuini muneris reseruasse Moyses gomor plenum in uase aureo dicitur. 10

17 Inde progressus populus, cum aquae penuria temptaretur, aegre ab exitio ducis temperabat. tum Moyses mandante Domino apud locum, cui Choreb nomen est, uirga petram percutiens large
 2 aquae copiam fecit. sed ubi Raphidin peruentum, Amalecitrae populum incursionibus uastabant. Moyses suis in proelium eductis, 15
 cum Iesum bellantibus praefecisset, assumpto Aaron et Vr spectator pugnae futurus, simul precandi Dominum gratia, montem descendit. sed cum dubio euentu acies concurrissent, Moysi precibus
 3 uictor Iesus hostes in noctem cecidit. per idem tempus Iothor, Moysi socer, cum filia Sepphora, quae Moysi nupta, proficiscente in 20
 Aegyptum uiro, domi resederat, liberisque eius, cognitis rebus
 4 quae per Moysen gerebantur, ad eum uenit. huius consilio Moyses ordines populi distribuit: tribunos centurionesque et decuriones praeficiens necessarium disciplinae ritum posteris tradidit: Iothor
 5 in patriam regressus. exin ad Sinam montem peruentum. ibi 25
 Moyses a Domino monetur, populus ut sanctificaretur, auditurus Dei uoces: idque sollicite curatum. sed ubi Deus monti institit, ualidis tubarum clangoribus aër quatiebatur, crassaeque nubes
 6 crebris cum fulminibus aduoluebantur. sed Moyses et Aaron in

11 Exod. 17. 19 Exod. 18. 25 Exod. 19.

1 pro numero domesticorum (uel familiae) malebat de Prato 5 foetore P 7 cibo sunt usi b || cuius b: cū P (pro cui', ut cuius semper scriptum est) 8 tradit P 9 diuini b: diluuii P 12 teperabat P 13 Choreb Exod. 17, 6: chreph P, Oreb b 14 amalechitae Pb
 15 uexabant malebat Sigonius 16 Ωρ LXX 19 hiesus P 19 et 24 Jethro b 23 distribuit et malebat de. Prato (ad 1, 25 pag. 41)
 25 synam P 26 sanctificaret P 29 fluminibus P

montis cacumine Dominum propter, populus circa ima montis constitit. ita lex lata multiplex et copiosa Dei uerbis, et saepe repetita: cuius si quis erit curiosior, fontem ipsum adeat, nos eam breuiter perstringimus. Non erunt, inquit, tibi dii alieni praeter 7
 5 me: non facies tibi idolum: non sumes nomen Dei tui in uanum: sabbato nullum opus facies: honorifica patrem tuum et matrem tuam: *non occides*: non moechaberis: non furtum facies: non falsum testimonium dices aduersus proximum tuum: non concupisces quicquam proximi tui.

10 His a Deo dictis, cum tubae circumstreperent, lampades in- 18
 ardescerent, montem fumus obtegeret, populus prae timore inhorruit, uerba Dei non sustinens: poposcitque a Moysē, ut ipsi tantum loqueretur Deus atque ita audita ad populum referret. edicta au- 2
 tem Dei ad Moysen istius modi sunt: Hebraeus puer pecunia
 15 emptus sex annis seruiet, post haec liber erit: sponte autem permanenti in seruitute auris forabitur. qui hominem occiderit, capite poenas luet: qui imprudens, rite exul erit. qui patrem matremue pulsauerit conuiciumue eis dixerit, capitali supplicio afficitur. si 3
 quis Hebraeum subreptum uendiderit, morti dabitur. si quis seru-
 20 um proprium seruamue percusserit exque eo ictu obierit, reus in iudicio fiet. si quis partum non deformatum mulieri excusserit . . .
 neci dabitur. si quis seruo oculum aut dentem extorserit, seruus uindicta liberabitur. taurus si hominem occiderit, lapidabitur: si 4
 dominus sciens bestiae uitium non consuluerit, et ipse lapidabitur,
 25 aut pretio se redimat, in quantum accusator poposcerit. si seruum taurus occiderit, in triginta didrachmis pecunia domino numerabitur. si quis defossum lacum non cooperuerit pecusque in lacum 5

2 Exod. 20. 14 Exod. 21.

4 Dei alieni *b* 5 *sūmes P* 7 *non occides om. P* 13 Dominus *b*
 16 qui prudens hominem *Sigonius* 18 conuiciumque *Pb, em. de Prato*
 || afficitur *P* 20 isque malebat *Vonck* || in *om. b* 21 excusserit] *Exod.*
21, 22: 'Εάν δὲ μάχωνται δύο ἄνδρες καὶ πατάξωσι γυναῖκα ἐν γαστρὶ
ἔχουσαν, καὶ ἐξέλθῃ τὸ παιδίον ἀπ' αὐτῆς μὴ ἐξεικονισμένον, ἐπιζήμιον ζημιω-
θήσεται καθότι ἂν ἐπιβάλῃ ὁ ἀνὴρ τῆς γυναικός, δώσει μετὰ ἀξιώματος.
Ἐάν δὲ ἐξεικονισμένον ᾖ, δώσει ψυχὴν ἀπὸ ψυχῆς. Suppleuit de Prato
secundum Drusium: si quis partum non deformatum mulieri excusserit,
 [multam pendet; si deformatum] neci dabitur. 26 dragmis *P, em. Dru-*
sius ex LXX Exod. 21, 32

ceciderit, pretium pecudis domino dabit. si taurus alterius taurum
 occiderit, pecus uenumdabitur pretiumque domini partientur, per-
 emptum etiam diuident. quod si dominus uitium tauri sciens non
 6 consuluerit, taurum dabit. si quis uitulum subriperit, quinque
 restituet: si ouem subriperit, quadrupli poena erit: si uiua penes ⁵
 abactorem pecora reperientur, dupla restituet. nocturnum furem
 occidi licet, diurnum non licet. si cuius pecora alterius sata depa-
 uerint, dominus pecoris euersa restituet. si depositum perierit, is,
 penes quem depositum fuit, iurabit nihil se dolo egisse. fur inuen-
 tus duplum dabit. commendatum pecus a bestia interceptum non ¹⁰
 7 restituetur. si quis uirginem nondum desponsatam corruperit, do-
 tabit puellam et ita eam uxorem accipiet: si pater puellae nuptias
 recusauerit, dotem raptor dabit. si quis se pecudi miscuerit, morti
 8 dabitur. sacrificans idolis pereat. uiduam et orphanum non pre-
 mendos: pauperem debitorem non perurgendum, nec usuram po- ¹⁵
 scendam: vestimentum pauperis pro pignore non accipiendum.
 principem populi non increpandum. primogenita omnia Deo offe-
 renda. carnem a fera captam non edendam. coitiones in testimo-
 nium falsum aut in quamcunque malitiam non esse faciendas. [ini-
 mici pecus errans non praeteribis, sed reduces. si animal inimici ²⁰
 9 succubuisse oneri inueneris, erigere debebis. innocentem et iustum
 non occides. non iustificabis impium pro muneribus.] munera non
 accipienda. aduenam benigne habendum. sex diebus opus facien-
 dum, sabbato requiescendum. fructus septimi anni non metendos,
 sed pauperibus et egenis relinquendos. ²⁵

19 Haec fere Moyses ad populum verba Dei retulit altariumque
 2 ex duodecim lapidibus sub monte constituit. ac rursus montem,
 in quo Deus consistebat, conscendit, adhibito secum Aaron, Nabad

18 Exod. 23. 27 Exod. 24.

1 si taurus alicuius alterius taurum *malebat Vorstius, ut est in LXX*
Exod. 21, 35: εὐν δὲ κερατίζῃ τινὸς ταῦρος τὸν ταῦρον τοῦ πλησίον
 2 uenūdabitur *P* 4 non concluserit *Latinus Latinus, at u. ind.*

5 subriperit (*post ouem redundare uidetur*) 10 a bestia *P*: ab hoste
Sigonius 14 orfanum *P* 15 perurgendum *b* 17 Domino *b* 18 eden-
 dum *P* 19 in quacunque malitia *Pb, em. Vonck et de Prato* 20 inimici
 — muneribus] *haec spuria esse intellexit Bernays, über die Chronik des*
Sulp. Sev. p. 35 sq. 25 pauperibus gentis *Bernays p. 41 n. 56* 28 Do-
 minus *b* || adhibito *P* || Nabad *Drusius*

et Abiud maioribusque natu septuaginta. sed hi non ualentes Dominum intueri, locum tamen, in quo Deus stabat, uiderunt: cuius mirabilis forma et claritudo eximia refertur. Moyses accersitus autem a Deo interiorem nubem, quae circum Deum steterat, ingressus, quadraginta diebus totidemque noctibus ibi fuisse traditur. quo tempore super aedificando tabernaculo atque arca ritumque sacrificandi edoctus uerbis Dei est: quae ego, quia prolixa admodum uidebantur, inserenda huic tam praeciso operi non putauit. sed immorante diutius Moysse, quippe qui XL dies apud Dominum duceret, populus desperato eius reditu Aaron compulit simulacra facere. tunc ex metallis conflatis uituli caput exitit. cui cum populus, Dei immemor, hostias obtulisset uinoque se et uentri dedisset, Deus spectans haec iusto dolore improbum populum nisi a Moysse exoratus delesset. sed regressus Moyses, cum duas ex lapide tabulas manu Dei scriptas detulisset, populumque luxui et sacrilegio deditum deprehendisset, tabulas confregit, indignam esse gentem existimans, cui lex Domini traderetur. multis tamen increpitos Leuitas ad se gregauit eisdemque praecepit, ut districtis gladiis populum caederent. quo impetu xx tria milia uirorum perempta traduntur. tum Moyses tabernaculum extra castra constituit: quod quotiens fuisset ingressus, columna nubis astare pro foribus uisubatur coramque ad Moysen Deus loquebatur. poscente autem Moysse ut Dominum in maiestate propria uideret, responsum formam Dei mortalibus oculis perspicere non posse, posteriora tamen eius uidere concessum: tabulaeque, quas Moyses prius confregerat, reffectae. sed in hoc colloquio Dei XL diebus diuersatus apud Dominum Moyses traditur. cumque de monte descenderet tabulas praeferens, tanta claritudine facies eius renidebat, ut intueri eum populus non

3 Exod. 25—31. 9 Exod. 32. 20 Exod. 33. 27 Exod. 34.

1 ualentes *P ut coni. Sigonius*: uolentes *b* 2 Dominus *b* 3 Moyses autem accersitus a Domino *b* 4 Dominum *b* 12 Domini *b*, item u. 15 13 deus spectans *scripsi*: despectans *P* (despectans haec iusto dolore Deus *b*) 14 exoratus *P*: fuisset exoratus *b* 15 manū *P* 17 increpitos *Drusius* (*cf. 2, 10, 4*): increpitis *Pb*; *historiae ueritas suaderet legendum*: multis *t. Aarone increpito de Prato* 18 gregauit *P*: aggregauit *b* || immo destrectis 19 .xx. tria milia *P*, tria milia malebat *Vorstius cum textu Hebr. et LXX (Exod. 32, 28)*, sed est in *Vulg. xxiii m.* 22 Dominus *b* 26 sed *Pb*: et *Vonck*

ualeret. sed cum mandata Dei relaturus esset, uultum uelamento obtexit, atque ita ad populum uerbis Dei locutus est. hoc in loco tabernaculum interiorumque eius aedificatio referetur. quo con-
 10 summato nubes superne decidit atque ita tabernaculum obumbravit, ut ipsum Moysen aditu excluderet. haec fere duobus libris, 5
 Genesi atque Exodo, continentur.

20 Exin Leuiticus liber sequitur, in quo litandi praecepta traduntur, mandata etiam latae superius legi adduntur, plena omnia sacerdotalibus institutis. quae si quis cognoscere uolet, perfectius inde capiet. nos enim suscepti operis modum custodientes solam histo-
 2 riam persequimur. Igitur Leui tribu in sacerdotium segregata re-
 3 liquae tribus dinumeratae repertaque hominum $\overline{\text{DC}}$ et $\overline{\text{III}}$ D. cum ergo populus mannae cibo, ut supra retulimus, uteretur, tot tantisque beneficiis Dei, ut semper, ingratus uiles, quibus in Aegypto
 4 assueuerat, desiderabat. tum Deus immensam copiam coturni-
 cum castris intulit: quas cum auide diriperent, primoribus labiis
 admotis carnibus interibant. magnaue eo die in castris clades fuit, adeo ut $\overline{\text{XX}}$ et $\overline{\text{III}}$ virorum perisse tradantur. ita populus eo, quem
 5 desiderabat, cibo punitus est. inde promotum agmen et in Faran uentum est: edoctusque a Deo Moyses, uicinam esse terram, cuius 20
 possessionem eis promiserat Deus, exploratoribus in eam missis renuntiatur, felicem omni copia esse regionem, sed gentes ualidas
 6 et munita ingentibus muris oppida. quod ubi populo compertum, magna mentes omnium formido incesserat: eoque mali uentum,

11 Num. 1 sqq. 14 Num. 11. 17 Num. 12, sq. 22 Num. 14.

2 Domini *b* 3 tabernaculū *P*: tabernaculi *b* || referetur *P*: refer-
 tur *b*, quo recepto hoc in loco interpretantur 'scilicet ab Exodi cap. 35
 usque ad finem libri'. Quodsi codicis scriptura uera est, adnotationem
 Seueri de re habemus, quam exsecuturus erat, sed incertum qua causa
 praetermisit 8 legi Vonck: legis *Pb* 10 hystoriam *P* 11 perse-
 quimur] sic *P*, non prosequimur, ut ait de Prato 12 $\overline{\text{DC}}$. et $\overline{\text{III}}$. $\overline{\text{D}}$. *P*,
 $\overline{\text{DC}}$ et $\overline{\text{III}}$ *M b*; nos scripsimus $\overline{\text{III}}$ addito signo millenario, ut iam sit nume-
 rus hominum 603,500; in quarto libro Pentateuchi (Num. 1, 46) numerus
 est 603 milia et 550 15 desiderabat *P* (sc. cibos): dapes desiderabat *b* ||
 Dominus *b*, item *u*. 21 17 clades in castris *b* 18 $\overline{\text{XX}}$. et $\overline{\text{III}}$. uirorum
P: $\overline{\text{XX}}$ et $\overline{\text{III}}$ virorum millia *b* || perisse traduntur *P*, periisse tradan-
 tur *b* 19 desiderauerat de Prato 20 a Domino *b* 21 ei malebat
 de Prato

ut spreto Moysi imperio ducem sibi constituere pararent, cuius ductu in Aegyptum reuerterentur. tum Iesus et Chaleb, qui inter 7 exploratores terrae fuerant, conscissis uestibus flentes populum obtestantur, ne exploratoribus credant, formidolosa referentibus: 5 se quoque una cum his fuisse, nihil metuendum in solo illo reperisse: promissis illos Dei confidere oportere, hostes praedae potius quam exitio fore. sed gens indomita, sanis consiliis male renitens, in perniciem eorum ferebatur. quis rebus commotus Deus partem populi hostibus caedendam obiecit, exploratoribus inter- 10 fectis ad uulgi formidinem.

Secuta est eorum contumacia, qui se Dathan et Abiron du- 21 cibus aduersum Moysen et Aaron erigere conati sunt: sed eos uiuos hiatu suo terra obsorbuit. nec multo post totius populi in Moysen 2 et Aaron orta seditio est, adeo ut tabernaculum, quod erat nefas 15 ni sacerdotibus introire, irrumperent. tum uero cateruatim in eos grassata mors est: momentoque omnes interissent, nisi Moysi precibus placatus Dominus cladem auertisset. numerus tamen peremptorum septingenti et XIII milia fuit. nec multo post ob aquae 3 penuriam, ut iam saepius, populi exorta seditio est. tum Moyses 20 a Deo monitus, ut petram uirga feriret, familiari sibi experimento, siquidem id iam ante fecisset, semel atque iterum petram percussit, atque ita aqua effluxit. in quo quidem notatus a Deo Moyses refertur, quod per diffidentiam non nisi iterato ictu aquam eduxerit: denique ob hoc peccatum promissam sibi terram non in- 25 gressus est, sicut inferius ostendam. igitur Moyses ex eo loco promouens, cum praeter Edom agmen ducere pararet, missis ad regem legatis transeundi copiam poposcit, ob ius sanguinis bello abstinentum ratus: etenim gens illa Esau progenies erat. sed rex supplices aspernatus transitum negauit, paratus armis contendere.

11 Num. 16 sq. 13 Num. 20.

1 spreto *b*: expto *P* 2 Tunc *b* 5 unã *P* || nihil *P* || reperisse *b*
 8 in perniciem suam *Drusius et de Prato*; at refertur eorum ad *Iesum et Chaleb*, u. Num. 14, 10 || queis rebus commotus Dominus *b* 9 obiecit. Exploratoribus *b et edd. priores*; uerborum distinctionem emendauit *de Prato* 11 contumatia *P* || Abirom *Drusius* 13 obsorbuit *P*: absorbit *b*
 15 ni *P*: nisi *b* 18 .DCC. et .XIII. milia *P* 19 Tunc Moyses a Domino *b*
 20 familiare *P* 22 a Domino *b* 26 ducere *de Prato*: educere *Pb*

5 tum Moyses in Or montem iter conuertit, uetita uia abstinens, ne
 quam inter consanguineos causam belli praeberet, in eoque cursu
 regem gentis Chananaeorum deleuit. Seon quoque regem Amor-
 raeorum perculit omnibusque eorum oppidis potitus est: Basan
 etiam et Balac reges deuicit. castra super Iordanem haud longe 5
 ab Iericho molitus est. tum aduersus Madianitas certatum uicti-
 6 que et subacti sunt. Moyses mortuus est, cum XL in deserto annos
 populo praefuisset. ceterum Hebraei ob hanc causam tanto tem-
 pore in eremo fuisse traduntur, donec omnes, qui uerbis Dei non
 crediderant, interirent. excepto enim Iesu [et Chaleb nemo ultra 10
 7 XX annos natus, Aegypto profectus, Iordanem transiit. ipse
 Moyses ut terram promissam uideret tantum nec contingeret, pec-
 cato eius adscribitur, quod eo tempore, quo saxum ferire et aquam
 producere praeceptus est, post tot uirtutum suarum experimenta
 8 dubitauerit. decessit autem anno aetatis uigesimo et centesimo. de 15
 sepulchri loco parum compertum.

22 Moysae mortuo summa rerum penes Iesum Naue filium erat:
 etenim illum sibi Moyses successorem constituerat, uirum uirtu-
 2 tibus sui simillimum. principio autem suscepti imperii dimissis
 per castra nuntiis populum certiore facit frumentum uti para- 20
 3 rent, triduoque proximo iter pronuntiat. sed Iordanis flumen uali-
 dissimum transitum prohibebat, quia neque nauium copia pro
 tempore erat neque uadari fluius poterat, qui tum pleno alueo
 ferebatur. igitur arcam praeferrere a sacerdotibus eosdemque aduerso
 flumine consistere iubet, quo facto incisus Iordanis traditur: ita 25
 4 per siccum copiae traductae. erat in his locis oppidum nomine
 Iericho, muris ualidissimis munitum neque expugnationi neque

2 Num. 21 et Deut. 3, 20. 3 Num. 22 sqq. 7 Num. 31.
 Deut. 34. 11 Deut. 32. 17 Jos. 1. 24 Jos. 3.

1 in Hor m. *Drusius* || ne quam *b*: nequaquam *P* 2 in eoque *de*
Prato: in eo quoque *Pb* 3 amorreorum *Pb* 4 omnibusque *Vonck*:
 omniumque *Pb* 5 etiam *Pb*: quoque *edd. pleraeque* || castra *P*: et
 castra *b* 6 iericho *P*, sed *infra c. 22* hiericho || Tunc *b* 9 heremo *P*
 13 ascribitur *P* 15 de sepulchri loco *b*: depulchro loco *P* 17 Moyses
P ante rasuram || Naue] *Navē in LXX corruptum esse ex Naūv notauit*
Drusius 19 sui simillimum *Sigonius*: suis simillimum *Pb* 21 flumen ua-
 dosissimum *malabat de Prato* 26 erant *P* 27 Hiericho *Pb*

obsidioni facile. sed Iesus Deo fretus, non armis aut uiribus urbem aggressus, ferri arcam Dei circa muros iubet sacerdotesque praere arcam et tuba canere. sed cum arca septies circumacta esset, muri ac tures conciderunt, direptum oppidum atque incensum. 5 tum Iesus Deum traditur . . . inde aduersus Geth ductus exercitus, 5 locatisque a tergo urbis insidiis, Iesus metum simulans, terga hosti dedit. quo uiso qui in oppido erant patentibus portis cedentibus instare. ita hi, qui in insidiis fuerant, uacuum urbem cepere, caesique omnes absque ullius effugio: rex captus summoque sup- 10 plicio affectus.

Quod ubi uicinarum gentium regibus compertum est, in 23 bellum conspirant Hebraeos armis depellere. uerum Gabaonitae, gens ualida ex urbe opulenta, ultro se Hebraeis dederunt, iussa facturos pollicentes, receptique in fidem: ut ligna et aquam con- 15 ueherent imperatum. sed regibus proximarum urbium deditio eorum iras conciuerat. itaque admotis copiis oppidum eorum Gabaon nomine obsidione circumsistunt. igitur oppidani, artis rebus suis, nuntios ad Iesum mittunt, obsessis uti succurreret. ita ille 3 maturato itinere inopinantibus superuenit caesaque ad internecionem multa hostium milia. cum dies caedentes deficeret noxque uictis 20 futura praesidio uideretur, merito fidei dux Hebraeus noctem auertit, dies perseuerauit: ita nullum hostibus effugium fuit. quinque reges capti interfecti sunt. eodem impetu uicinae quoque urbes imperio adiectae regesque earum perempti. uerum quia omnia haec 4 25 in ordinem persequi non fuit consilium, dum breuitati studemus,

1 Jos. 6. 5 Jos. 8. 11 Jos. 9. 16 Jos. 10. 23 Jos. 11. 24 Jos. 12.

1 facilis *Pb* || Domino *b* 3 circumacta *P*: circumlata *b* 4 tures *Pb*: turris *edd. multae uitiose* 5 Dominum *b* || traditur] *supplet Galesinius ex Josuae cap. 6, 26*: Tum Iesus Dominum traditur allocutus, iis male precando, qui Hierichon oppidum ope diuina disturbatum instaurare aggredierentur. || Geth *Pb*: Gai de Prato (*praeuente Drusio*) cum *graecis Bibliis et Hieronymo de locis Palaestinae* || exercitus *P* 12 'mallem tantum uel in bellum conspirant uel conspirant H. armis depellere' de Prato; *cf. II, 11, 4* 13 dederunt *Galesinius*: dederunt *Pb* 14 malim receptisque in fidem . . imperatum 16 Gabaon *Pb*: Gabaon *Drusius* 17 artis *P*: arctis *b* 18 nuntiis (*sic*) *P* || succurret *P* 19 internecionem | ulta *P*

id modo annotandum curauimus, xx et nouem regna imperio
 Hebraeorum subiecta: quorum terra per undecim tribus uiritim
 distributa est. Leuitis enim in sacerdotium assumptis nulla portio
 5 data, quo liberius seruirent Deo. equidem hoc exemplum non ta-
 citus praeterierim, legendumque ministris ecclesiarum libenter 5
 ingesserim. etenim praecepti huius non solum immemores, sed
 etiam ignari mihi uidentur: tanta hoc tempore animos eorum ha-
 bendi cupido ueluti tabes incessit. inliant possessionibus, praedia
 excolunt, auro incubant, emunt uenduntque, quaestui per omnia
 6 student. at si qui melioris propositi uidentur, neque possidentes 10
 neque negotiantes, quod est multo turpius, sedentes munera expec-
 tant, atque omne uitae decus mercede corruptum habent, dum
 7 quasi uenalem praeferunt sanctitatem. sed longius quam uolui
 egressus sum, dum me temporum nostrorum piget taedetque: ad
 inceptum redeo. igitur, ut supra dixi, diuiso per tribus captiuo 15
 solo, pace summa Hebraei perfruebantur, finitimis bello territis
 8 tot uictoriis nobiles armis temptare. eodem tractu Iesus mortuus
 est, anno aetatis decimo et centesimo. de imperii autem eius tem-
 pore parum definitio: frequens tamen opinio est, xx et vii annis
 eum Hebraeis praefuisse. quod si ita est, a mundi exordio in ex- 20
 cessum eius anni sunt $\overline{\text{III}}$ D CCC LXXX et III.

24 Iesu mortuo populus sine duce agebat. sed cum aduersus Cha-
 nanaeos bellandum esset, dux belli Iudas assumptus est. huius
 ductu res prospere gestae: domi militiaeque summum otium:
 populus subactis aut per deditionem acceptis gentibus imperitabat. 25
 2 inde, ut semper fieri secundis rebus solet, morum disciplinaeque
 immemor matrimonia ex uictis assumere paulatinque externos
 mores trahere ac mox profano ritu idolis sacrificare coepit: adeo

3 Jos. 13. sqq. 15 Jos. 23. 24. 22 Jud. 1.

1 xxxi *Sigonius coll. Jos. 12, 24.* 2 terra per undecim tribus uiri-
 tim *b*: trib; per undecim tribus uirtutem *P*; uerum erat per xii tribus,
 sed uidetur error ipsius Seueri 6 immoemores *P* 7 labendi *P* 15 in-
 ceoptum *Pb* 17 armis nemine audente tentare *b* ex interpolatione || tractu
 temporis malebat de Prato, temporum tractu *Vonck coll. I, 13. II, 5. 9.*
 12. 33. 21 $\overline{\text{III}}$ *P*, ut coni. *Giselinus*: *m b* 22 chananeos *P* 23 Juda
 coni. *Drusius*, quoniam de tribu sermo est 25 populus aut subactis *b*
 27 assumere *b*: assumpsere *P*

cuncta cum externis societas perniciosa est. quae Deus longo ante prospiciens salubri Hebraeos responso instruxerat, deuictas gentes ut interneconi darent. sed plebs cupida dominandi imperare victis cum pernicie malebat. igitur cum relicto Deo idola colerent, 3
 5 destituti diuino auxilio, a rege Mesopotamiae euicti et subacti VIII annis captiuitatem pependerunt, donec Gothoniel duce in libertatem restituti per quinquaginta annos rerum potiti sunt. rursumque corrupti longae pacis malo idolis litauerunt. moxque aderat poena peccantibus: ab Eglom rege Moabitarum deuicti duodeviginti annis seruierunt, donec instinctu Dei Aod regem hostium dolo interemit contractoque tumultuario exercitu libertatem armis uindicauit. idem per LXXX annos in pace Hebraeis praefuit. huic Semigar successit: isque aduersus Allophylos congressus secundum euentu proelium fecit. rursumque Hebraeos sectantes idola 5
 15 rex Chananaeorum Iabin nomine subiugauit grauissimamque in eos per XX annos dominationem exercuit, donec pristinum Debora mulier statum reddidit. adeo nihil spei in eorum ducibus erat, ut muliebri auxilio defenderentur. quamquam haec in typum ecclesiae [forma] praemissa sit, cuius auxilio captiuitas depulsa 6
 20 est. sub hac duce uel iudice XL annis Hebraei fuerunt. rursumque 6 ob peccata Madianitis traditi duro imperio habebantur, afflictique malo seruitutis diuinum auxilium implorauerunt. ita semper in secundis rebus immemores caelestium beneficiorum idolis supplicabant, in aduersis Deo. unde cum reputare in animo soleo, 7
 25 pulum tot beneficiis Dei obligatum, tot cladibus cum peccaret coercitum, expertumque et misericordiam et seueritatem Dei nequaquam emendatum, et cum semper ueniam erroris acciperet, semper peccasse post ueniam, nihil mirum uideri potest Christum

4 Jud. 3. 14 Jud. 4 sq. 20 Jud. 5.

1 pernitiosa *P*, *item u.* 4 pernitie || longo *P*: longe *b* 3 interneconi *P* 5 *malim* Mesopotamiae uicti 6 VIII *Vorstius* (*cf. Jud. 3, 8*): VII *Pb* || libertate *P* 7 quadraginta *Judicum 3, 11, cf. de Prato ad h. l.*

9 Eglom *Vorstius*: eglo *P* (ab Eglo enim rege *b*) 10 intinctu *P* || Aod *Drusius*: Adon *Pb* 11 exercitui *P* 13 Samegar *LXX et August. Quaest. 25 in lib. Jud.* || isque *P* (*corr. 1 m. ex icque*): hieque *b* || aduersum *P corr.* || allofilos *P* || secundo euentu *Drusius* 19 forma *J. C. Hofmeisterus* (*in ed. Figuri 1708*) *glossema esse uidit* || est depulsa *b*
 23 coelestium *b* 25 Deo malebat *de Prato*

ab his non receptum, cum iam inde ab initio totiens in Domino rebelles deprehendantur: magisque mirum est, illis semper peccantibus numquam Dei, si quando eum implorauerunt, defuisse clementiam.

25 Igitur cum eis, ut supra retulimus, Madianitae dominaren-⁵
 tur, conuersi ad Dominum, misericordiam solitam flagitantes,
 2 impetrauerunt. erat in Hebraeis Gedeon quidam nomine, uir iustus
 et carus Deo acceptusque. huic angelus de campo messis domum
 reuertenti astitit et 'Dominus' inquit 'tecum, potens in uirtute'.
 3 at ille uoce humili non esse in se Deum ingemescebat, siquidem¹⁰
 quod populum captiuitas premeret, uirtutumque Domini, qui eos
 4 de terra Aegypti eduxerat, flens recordabatur. tum angelus 'uade'
 inquit 'in hoc spiritu, quo locutus es, et populum de captiui-
 tate eripe.' ille uero abnuere se infractis suorum uiribus, cum
 ipse minimus esset, tantum onus suscipere. perstare angelus, ne¹⁵
 5 dubitaret posse fieri, quae Deus loquebatur. perfecto sacrificio
 dirutaque ara, quam Baalis idolo Madianitae sacrauerant, ad suos
 profectus castra castris hostium contulit. sed Madianitis etiam
 gens Amalech se coniunxerat: Gedeon uero non amplius quam ad
 6 triginta et ii milia exercitum parauerat. sed priusquam confi-²⁰
 geret, Deus ad eum locutus est, nimiam esse hanc multitudinem,
 quam in proelium uellet educere: Hebraeos pro solita perfidia
 euentum pugnae non Deo, sed uirtuti suae daturus: itaque daret
 uolentibus discedendi potestatem. quod ubi populo diuulgatum,
 xx et ii a castris recesserunt. sed ex decem milibus, quae rese-²⁵
 7 derant, admonitus a Deo non amplius quam trecentos tenuit: reli-
 quos ab armis dimisit. ita media uigilia castra hostium ingressus,
 iussis omnibus tuba canere, magnum terrorem iniecit: neque cui-
 quam resistendi animus fuit: turpi fuga quo quisque potuit dilapsi.

19 Jud. 7.

1 non esse receptum *b* || toties *b* || in Dominum *Vorstius* 8 Do-
 mino *b* 9 et *addidit Vorstius* || inquit *P* 10 Dominum ingemiscebat *b*
 || siquidem populum *Giselinus* 14 abnuere in se *Hornius*; *si quid mu-*
tandum, potius se delendum uidetur 15 perstare *P*: perstare contra *b*
 16 Dominus *b* || perfecto *P*: perfecto igitur *b* 17 bachili *P corr. in*
bachali 18 perfectus *P* 19 Amalec *Drusius* 20 ii milia] ii *P*
 22 prelio *P* || solita *P* 26 a Domino *b* 29 quisque *b*: quis-
 qua *P* || dilapsi *P*: dilapsis *b*

sed occurrentibus omni ex parte Hebraeis passim fugientes cadunt. reges Gedeon persecutus ultra Iordanem, comprehensos neci dedit. ea pugna \bar{c} et \bar{xx} ex hostibus caesa, \bar{xv} capta traduntur. tum 8 consensu omnium Gedeoni, ut princeps populi esset, delatum. 5 quod ille aspernatus communi iure cum ciuibus uiuere quam praeesse suis maluit. depulsa igitur captiuitate, quae septem annos populum continuerat, pax per XL annos fuit.

Sed defuncto Gedeon filius eius Abimelech, ex concubina 26 ortus, fratribus interemptis, pessimis quibusque consentientibus 10 et maxime Sicimorum principibus operam nauantibus, regnum 2 occupauit. isque discordiis ciuilibus exercitus, cum suos bello premeret, turrim quandam, in quam se amisso oppido fugientes receperant, expugnare aggressus, dum incautius subit, saxo a muliere ictus periit, cum triennio imperium tenuisset. huic suc- 3 cessit Thola, qui duobus et \bar{xx} annis regno potitus est. post hunc 15 Iair fuit, qui cum aequae uiginti et duos annos principatum obtinisset, populus relicto Deo idolis se mancipauit. obque id Israelitae subacti sunt ab Allophylis et Ammonitis duoque de \bar{xx} annis sub eorum imperio fuerunt. quo tempore eis Deum inuo- 4 cantibus diuinum responsum redditum est, simulacra potius inuo- 20 carent, se non ultra misericordiam ingratis praestiturum. at illi flentes culpam fateri et ueniam precari, abiectisque idolis Deum implorantes negatam licet misericordiam impetrauerunt. igitur 5 Iepta duce ad libertatem armis uindicandam frequentes conue- 25 niunt, missis prius ad Ammon regem legatis, finibus suis contentus bello abstineret. at ille proelium non abnuens aciem instruxit. tum Iepta prius quam signum pugnae daretur, uouisse dicitur, si prospere pugnasset, eum, qui sibi primus reuertenti obuius fuisset, hostiam Deo dandum. ita uictis hostibus, cum 6

2 Jud. 8. 8 Jud. 9. 13 Jud. 10. 24 Jud. 11.

3 \bar{xv} *b*: \bar{xv} *P* || Tunc *b* 8 Gedeoni *b*, Gedeone *Vonck* 10 Sichimorum *b* || operam *P*: operam ei *b* 15 Thola *Galesinius*: cholias *Pb*
17 Domino *b* || israhelitae *P*; *item p. 30, 11* 18 ab illophillis *P* ||
duoq. *b*: duo *P* 19 Dominum *b* 20 diuinum *P*: diuinum scilicet *b*
22 precari ueniam *b* 24 Jephtha *Drusius* 25 Amon ad regem *P*,
ad Amō regem *b*, ad Ammonitarum regem *Vorstius*, ad regem filiorum
Ammon *Drusius*; *at cf. 1, 35, 4 ad regem Moab* || finibus *P*: ut finibus *b*
26 abstinere *P* 29 damdū (*sic*) *P*, *sed ũ ex ā ead. m. corr.*

domum rediret, filia ei obuiam fit, quae patrem exceptura uictorem cum tympanis et choris laeta processerat. tum Iepta consternatus, dolore conscissis uestibus, indicat filiae uoti necessitatem. at illa non feminea constantia, mori non recusans, duos tantum tamen menses uitae spatium petit, ut aequales suas prius uideret. quibus actis ultro ad patrem rediit uotumque Deo redidit. Iepta principatum sex annis tenuit. huic Esebon successit, et tranquillis rebus exacto imperio anno septimo decessit. postque eum Ailon Zabulonites annis x itemque Abdon annis viii rerum potiti, pacis tempore nihil quod historia loqueretur ediderunt.

27 Rursum Israelitae ad idola conuersi, diuino destituti praesidio, subiecti Allophylis per xl captiuitatis annos poenas perfidiae pependerit. ea tempestate Samson natus traditur. huius mater diu sterilis angelum uidit, dictumque ei est, uino et sicera atque immundis abstineret: fore uti puerum ederet libertatis uindicem et hostium ultorem. ita mulier enixa puerum Samson nomen ei indidit. is intonso capite mirae uirtutis fuisse traditur, adeo ut leonem in uia obuium manu discerperet. uxorem ex Allophylis habuit: quae cum absente uiro in alterius matrimonium conuenisset, dolore ereptae coniugis perniciem genti molitus est: fretus Deo et uiribus palam uictores clade afficiebat. ccc siquidem uulpibus captis, ardentis lampades earum illigauit caudis atque eas agris hostium inmisit. ac tum forte maturis messibus facile incendium fuit, uinaeque et oliuarum arbores exustae. grandi Allophylorum exitio abreptae uxoris iniuriam ultus uidebatur. quo dolore Allophyli permoti mulierem tanti mali causam cum domo et patre incendio consumpserunt. sed Samson parum se uindicatum ratus, urguere omnibus incommodis profanam gentem non desinebat. tum compulsi Iudaei uinctum eum Allophylis tradiderunt:

7 Jud. 12. 11 Jud. 13. 17 Jud. 14 21 Jud. 15.

4 foeminea b 5 tamen *del. Fabricius, item Vonck, nisi tantum delendum sit* 6 rediit *Pb: redit edd. recentiores* || Domino b 7 *Ἐσεβάρ* LXX 8 et b: *om. P* 9 Allon *Pb, Ἀλλών LXX, Ahialon uulgo* 12 allophylis *P et sic infra semper allophili* 14 dictaque *P* || sicera *P, sed s eadem m. ex c corr.* 17 fuisse *Pb: om. edd. recentt. pleraeque* 21 Domino b || uictoris *P* 23 inmisit. At tum b 28 urgere b

sed traditus ruptis uinculis, arrepto osse asini, quod casus telum dederat, mille ex hostibus prostrauit. ingrauescente autem aestu, cum siti affectus esset, inuocato Deo ex osse, quod manu tenebat, aqua fluxit.

5 Ea tempestate Samson Hebraeis praeerat, Allophylis unius 28
uirtute domitis. igitur insidiantes uitae eius nec palam eum temp-
tare audentes uxorem eius, quam ille postea acceperat, pecunia
corripiunt, uirtutem uiri uti proderet. illa eum blandimento mu- 2
liebri aggressa diu eludentem et multa cunctantem perpulit ut
10 indicaret, in crinibus capitis uirtutem suam subsistere. mox dor- 3
mienti insidiata crinem eius abstulit atque ita eum Allophylis
tradidit: nam saepe prius traditum comprehendere nequuerant.
tum illi effossis oculis uinctum compedibus in carcerem conie-
cerunt. sed spatio temporis accisus crinis crescere et cum eo uirtus 4
15 redire ceperat. iamque Samson conscius recepti roboris tempus
modo iustae ultionis opperiebatur. erat Allophylis moris, cum dies
festos agerent, Samson quasi in pompam publicam producere, capto 5
insultantes. ita die quodam, cum publicum epulum in honorem idoli
dedissent, Samson exhiberi iubent. templum autem, in quo omnis
20 populus omnesque Allophylorum principes epulabantur, duabus
subnixum columnis mirae magnitudinis erat: productus Samson 6
inter columnas statuitur. tum ille tempore arrepto, inuocato prius
Domino, columnas disiecit: turbaque omnis ruina domus obruta,
ipse cum hostibus non inultus occubuit, cum xx annis Hebraeis
25 praefuisset. huic Simmichar successit, de quo nihil amplius scrip- 7
tura prodidit. nam neque finem imperii eius repperi et fuisse po-
pulum sine duce inuenio. ideo, cum aduersus Benjamin tribum
ciuile bellum fuit, Iudas temporarius dux belli assumptus est. sed
plerique, qui de temporibus scripserunt, annum imperium eius
30 annotauerunt: plerique ita eum praeterierunt, ut post Samson

6 Jud. 16.

3 Domino *b* 6 teptare *P* 8 corripiunt *P*: corrumpunt *b* 9 multa
P: multum *b* 10 captis *P* 14 accisos *Pb* || cum eo *P*: cum cis *b* ||
occeperat *b* 18 idolis *P* 19 exhyberi *P* 21 mirc *P* 25 Simmichar
Pb, at *infra c. 29, 7* Semigar 26 reperi *b* 27 ideo *b*: adeo *P* || tri-
buum *de Prato* 29 plerique] *immo pauci (uel aliqui); uidetur enim*
librarius sequens plerique calamo praecepisse || annum imperium *scripsi*:
annūnū imperiū *P*, annum unum imperio *edd.*

Heli sacerdotem subiunxerint. nos eam rem ut parum compertam in medio relinquemus.

- 29 Per haec tempora ciuile, ut diximus, bellum exarserat, causa
 2 autem motus haec fuit. Leuites quidam cum concubina iter faciens,
 urgente nocte compulsus in oppido Gabaa, quod ab Beniamitis ⁵
 incolebatur, successerat. cum eum senex quidam hospitio benigne
 recepisset, iuuenes ex oppido hospitem circumsistunt, stupro eum
 3 subdere parantes. multum a sene increpiti aegreque exorati, uicario
 demum concubinae eius corpore in ludibrium accepto, aduenae
 pepercerunt, illusamque nocte tota postero die reddiderunt. Sed ¹⁰
 illa — stupri iniuria an uerecundia, parum definitio — uiso uiro
 4 animam efflauit. tum Leuita in testimonium diri facinoris membra
 eius in duodecim discissa partes per duodecim tribus misit, quo
 5 promptius omnes facti inuidia commoueret. quod ubi omnibus
 compertum, undecim reliquae tribus aduersum Benjamin in bel- ¹⁵
 lum conspirant. huic bello Iudas, ut diximus, dux fuit. sed duobus
 proeliis male pugnatum: tertio demum Beniamitae uicti caesique
 ad internecionem: ita paucorum scelus publico exitio punitum.
 6 haec quoque Iudicum uolumine continentur: Regum libri sequun-
 tur. sed mihi annorum ordinem et seriem temporum persequenti ²⁰
 7 parum continuata uidetur historia. nam cum post Samson iudicem
 Semigar fuerit, pauloque post historia consignet populum sine
 iudicibus egisse, Heli etiam sacerdos libris regnorum fuisse refe-
 ratur, sed quot anni inter Heli et Samson fuerint minime scrip-
 tura prodiderit, uideo medii quiddam fuisse temporis, quod laboret ²⁵
 8 ambiguo. ceterum a die mortis Iesu usque in id tempus, quo Sam-
 son defunctus est, numerantur anni CCCC et XVIII, a mundi autem
 9 exordio anni IIII CCC et III. quamquam ab hac supputatione nostra

4 Jud. 19. 15 Jud. 20 sq.

1 Eli *rectius scribi monuit Drusius* 5 urgente *b* 6 successerat
scripsi: succederat P, secesserat b; cf. 1, 35, 5 8 parentes *P* || exorati
Sigonius: exortati P, exhortati b 10 crediderunt *P, em. in b* 11 uere-
 cundiae *Pb, em. in ed. Colon.* || patrum *P* 18 internationem *P* 19 reg-
 norum *coni. de Prato, ut est infra* || sequuntur *P: sequentur b* 21 et
 22 hystoria *P* 21 cum *P sup. lin. sed 1 manu* 23 heli *P hic et paulo*
post 24 sed *P, ut malebat Vorstius: sed quum b* 25 uideo] iudæo *P*
 27 XVIII *Giselinus: VIII P* 28 IIII *Pb: IV edd. multae perperam*
 || III] XXIII *Sigonius*

ceteros discordare non nesciam: sed mihi conscius sum, me non incuriose latentem annorum ordinem protulisse, donec in haec tempora incidi, de quibus dubitare me fateor. nunc reliqua exequar.

Igitur, ut supra retuli, Hebraei sine iudice aut duce ullo **30**
 5 proprio arbitrio agebant. Heli sacerdos erat: sub hoc Samuel
 natus est. huic pater Elchana, mater Anna. haec diu sterilis, cum 2
 conceptum a Deo peteret, uouisse traditur, si puer nasceretur, sa-
 crandum Deo. ita enixum puerum Heli sacerdoti tradidit. mox
 cum adoleuisset, Deus ad eum locutus est. Heli sacerdoti iram 3
 10 denuntiat ob uitam filiorum, qui sacerdotium patris in quaestum
 uerterant, munera a sacrificantibus exigentes: quamquam plerum-
 que eos pater increpasse referatur, sed lenior obiurgatio non satis-
 fecerat disciplinae. igitur Allophylis in Iudaeam irruentibus ob- 4
 uiam itum. sed uicti Hebraei parant aciem restituere: arcam Do-
 15 mini secum in pugnam efferunt et cum ea filii sacerdotis prodeunt,
 quia ipse annis grauior luminibus obductis satisfacere officio nequi-
 uerat. sed ubi arca in conspectum hostium deducta est, maiestate 5
 quadam praesentis Dei territi fugam parabant. assumptaque rur-
 sum constantia et non sine Deo mutatis animis, totis uiribus con-
 20 currunt. uicti Hebraei: arca capitur, filii sacerdotis cadunt. Heli, 6
 delato ad se mali nuntio, consternatus animam expirauit, cum per
 annos xx sacerdotium administrasset.

Victores secundo proelio Allophyli arcam Dei, quae in pote- **31**
 statem uenerat eorum, oppido Azoto in templum Dagon intulerunt.
 25 sed simulacrum daemone dicatum, ubi arca illata est, corrui: 2
 cumque idolum loco restituissent, nocte insecuta discerptum est.
 inde mures per omnem regionem exorti noxiis morsibus multa
 hominum milia leto dabant. quo malo compulsi Azotii ad decli- 3
 nandam calamitatem arcam Dei ad Gethaeos transtulerunt. qui

5 Jud. 21. I Reg. 1 sqq. 23 I Reg. 5

1 discordiare *P* || non curiose *Pb*, emendauit *Giselinus* 2 donec *P*
 5 agebant *Vorstius*: agebantur *Pb*; cf. I, 24, 1. 29, 7. 34, 2. II, 9,
 2 (?). 10, 4. 46, 8. || Samuhel *P*, et sic plerumque, sed non 'semper
 6 Elcana *Drusius* et deinde Hanna 8 Domino et 9 Dominus *b* 10 de-
 nuntians ob uitia *de Prato* 11 a om. *P* || quanquam *P* 12 lenior *P*:
 leuior *b* 14 aciem *b*: etiam *P* 17 conspectu *P* 18 Domini et 19 Do-
 mino *b* 28 leto dabunt *P* 29 getheos *P*

cum simili clade afficerentur, in oppidum Ascalonensium arcam transuexerunt. his uero, aduocatis gentis eius primoribus, consilium fuit, arcam Domini Hebraeis reddere. ita ex sententia principum augurumque et sacerdotum imposita uehiculo multis cum 4 muneribus remittitur. illud mirabile, quod, cum oneri boues feminas subiecissent uitulosque earum domi retinuissent, iter nullo 5 duce in Iudaeam pecudes direxerunt, non reuocante affectu foetus relictis. cuius rei miraculo reguli Allophylorum usque in fines 5 Hebraeorum arcam secuti religiosum officium praestiterunt. Iudaei autem, ubi referri arcam uiderunt, certatim ex oppido Betsamis 10 cum gaudio obuiam ruere, festinare, exultare, grates Deo referre. mox Leuitae, quorum hoc negotium erat, sacrificium Deo celebrant, bouesque eas, quae arcam adduxerant, immolant. sed in 6 oppido, quod supra diximus, teneri arca non potuit. itaque passim Dei nutu per totam urbem saeuitum, arca in Cariathiarim oppidum 15 translata est ibique per uiginti annos fuit.

32 Ea tempestate Samuel sacerdos Hebraeis praeerat: quietis a bello rebus populus in otio degebat. pax deinde Allophylorum irruptione turbata, trepidantibus cunctis ob conscientiam peccati. 2 Samuel caesa prius hostia Deo fretus suos in proelium eduxit, 20 3 primoque impetu fuis hostibus uictoria penes Hebraeos stetit. sed hostili metu remoto secundis tranquillisque rebus, corruptis consiliis, more uulgi, cui praesentia fastidio, insueta desiderio sunt, regium nomen, cunctis fere liberis gentibus perinuisum, populus desiderabat: plane insigni exemplo amentiae praeoptabat libertatem 25 4 seruitio mutare. igitur frequentes Samuelem circumsistunt, ut, quia 5 iam ipse senuisset, regem eis constitueret. at ille placide salubri oratione ab insana uoluntate detorquere plebem: dominationem regiam et superba imperia exponere, libertatem extollere, seruitutem detestari, postremo diuinam eis iram denuntiare, siquidem homines 30 mente corrupti, Deum regem habentes, regem sibi ex hominibus

2 I Reg. 6. 15 I Reg. 7. 25 I Reg. 8.

10 Bethsamis *b*, Βαιθσαμύς LXX, Bethsames *Drusius* 11 Domino *b* 15 strage pestilentiae saeuitum *malebat de Prato* || chariathiarim *P* 20 Domino *b* || implium *P* || deduxit *b* 24 perinuisum *P*: semper inuisum *b* 25 plane *P*: planeque *b* || insigni *Bernays p. 26*: non sine *Pb*

flagitarent. his atque aliis istiusmodi frustra dictis, cum populus 6
in sententia perseueraret, Deum consulit. qui permotus uecordia
insanae gentis nihil aduersum se petentibus negandum respondit.

Ita Saul, sacerdotali prius a Samuele unguento perfusus, rex 33
5 constitutus est. hic ex tribu Benjamin, Cis patre ortus, modestus
animi, forma excellenti, ut merito dignitas corporis dignitati regiae
conueniret. sed principio regni huius aliquanta ab eo pars populi 2
desciuerat, parere imperio abnuens, seque Ammonitis coniunxerat.
sed ho s Saul impigre ultus est: uicti hostes, uenia Hebraeis data
10 tum Saul iterato a Samuele unctus traditur. inde Allophylorum 3
irruptione atrox bellum exortum: locum exercitui ad conuenien-
dum Saul in Galgalis constituerat. et cum per septem dies Samue- 4
lem opperitur, ut sacrificium Deo fieret, tardante illo cum populus
dilaberetur, illicita praesumptione rex ad uicem sacerdotis holo-
15 caustum obtulit: multumque a Samuele increpitis sera peccatum
paenitentia fatebatur. igitur ex peccato regis metus omnem exer- 5
citum peruaserat. castra hostium haud longe sita praesens peric-
ulum ostendebant, neque cuiquam exeundi in proelium animus:
plures lamas petiuerant. nam praeter imbecillitatem animorum,
20 qui alienum a se Deum delicto regis arbitrabantur, in maxima
ferramentorum inopia exercitus erat, adeo ut praeter Saul et Iona-
than filium eius nemo gladium aut lanceam habuisse tradatur.
nam Allophyli, superiore bello uictores, *cotis* usum Hebraeis ad-
merant, neque cuiquam conficiendi teli bellici aut rustici ferra-
25 menti potestas fuerat. igitur Ionatha audaci consilio, solo armi- 6
gero suo comite, castra hostium ingressus uiginti fere ex hostibus
interemptis, uniuersum exercitum terrore perculerat. tum uero 7

4 I Reg. 9 et 10 12 Reg. 13. 25 I Reg. 14.

2 Dominum *b* 4 Ita *P*: Igitur *b* || Saul *b*: *om. P* 6 excel-
lenti *P*: excellenti erat *b* 9 sed — uenia *P*: Verum hos Saul impigre
ultus est: uictique hostes, et uenia *b* 13 opperitur *P*: opperitus esset *b*
uel latebas
|| Domino *b* 14 bolocaustum *P* 16 poenitentia *b* 19 laerimas
(*add. s. l. 1 m. uel latebras*) *P*, laehrymas et latebras *b*; laerinnas *potius*
ex lamas corruptum esse perspexit Bernays (Rhein. Mus. f. Philol. XVI,
371) coll. I Reg. 13, 6. 20 Dominum *b* || delectu *P* || imaxima *P*
23 superiores *Pb, em. Giselinus* || *cotis addidit Bernays ex I Reg.*
13, 20; alii suppl. usum armorum

nutu Dei in fugam uersi non imperia exequi, non ordines obser-
 uare, omne praesidium in pedibus habere. quod ubi Saul animad-
 uertit, suis propere eductis fugientes persecutus uictoria potitus
 8 est. eo die rex edixisse traditur, ne quis nisi confectis hostibus
 cibum caperet. sed Ionatha interdicti nescius fauo reperto, tincto 5
 spiculo, mel degustauerat. id ubi regi ex Dei ira compertum est,
 morte affici filium iussit. sed populi auxilio ab exitio uindicatus
 9 est. ea tempestate Samuel a Deo monitus regem adiit, uerbis Dei
 nuntians, uti genti Amalech, quae olim Hebraeos ex Aegypto ueni-
 entes transitu prohibuerat, bellum inferret, addito interdicto, ne 10
 quid ex spoliis deuictorum concupisceret. ita in fines hostium
 ductus exercitus, rex captus, gens subacta. Saul uictus praedae
 magnitudine, praecepti diuini immemor, capta seruari et ferri
 34 iubet. quo facto offensus Deus Samuelem alloquitur: paenitere se,
 2 quod Saul regem constituerit. dictum sacerdos regi refert. mox a 15
 Deo monitus Dauid regali unguento perlinit, paruum etiamnum
 puerum sub patre agentem, pastorem ouium, assuetum saepius
 cithara canere: ob quod postea a Saule assumptus inter ministros
 3 regios habebatur. qua tempestate Allophylis atque Hebraeis bello
 flagrantibus, cum ex aduerso acies constitissent, Goliath quidam 20
 ex Allophylis, uir mirae magnitudinis et roboris, suorum ordines
 praetergressus, ferocibus uerbis probra in hostes iaciens singula-
 4 rem pugnam ciebat. tum rex magna praemia et filiae nuptias de-
 spondit, si quis prouocantis spolia retulisset: sed nemo ex tanto
 5 agmine aggredi audebat. igitur Dauid etiamnum puer pugnae se 25
 obtulit reiectisque armis, quibus infirma aetas grauabatur, uirga
 tantum et quinque lapidibus sumptis in proelium processit. primo-
 que ictu, misso funda lapide, Allophylum perculit, caput uicti et
 spolia abstulit, gladium postea in templum posuit: Allophyli

8 I Reg. 15. 16 I Reg. 16. 19 I Reg. 17.

1 ordines seruare *malebat Vorstius* 2 impedibus *P* 5 interdicti
 nescius *P*: interdictionis eius inscius *b* 6 speculo *P* || id *G. Richter (Spec.
 obseruatt. crit. Jenae 1713 p. 16)*: sed *Pb* (*sic praeceptum ex enuntiato
 sequenti*), sed id *Drusius*, quod *Vorstius*; cf. II, 13, 4. 21, 3. || Domini *b*
et statim post Domino et Domini 14 Dominus *et* 16 Domino *b* 15 con-
 stitueret *P* 16 perlinit *P corr. 1 m. ex perimit* || parum *P* 18 cy-
 thara *P* 20 goliath *P*, goliath *b* 29 templo *malebat de Prato*

autem omnes in fugam uersi uictoriam concessere. sed e proelio 6
 reuersis multus circa Dauid fauor inuidiam regis accenderat. timens
 autem tam carum omnibus cum inuidia et perniciē necare, sub
 specie honoris obiectare eum periculis statuit. ac primum tribu- 7
 5 num eum fecerat, ut rem bellicam curaret: inde, cum ei filiam
 spondisset, fidem fregit eamque alteri tradidit. mox filia regis
 natu minor, Melchol nomine, amore Dauid flagrare ceperat.
 igitur nuptiarum eius istiusmodi conditionem proponit: si centum
 praepudia Dauid ex hostibus retulisset, regiam uirginem matri-
 10 monio illius cessuram: sperabat enim iuuenem periculosa auden-
 tem facile periturum. sed longe aliter ac ratus erat euenit: nam, 8
 ut proposuerat, impigre Dauid centum praepudia ex Allophylis
 retulit: atque ita regis filiam in matrimonio accepit.

Crescebat in dies in eum regis odium stimulante inuidia, 35
 15 quia bonos semper mali insectantur. igitur ministris et Ionathae
 filio imperauit, uitae eius ut insidias pararent. sed Ionathae carus 2
 acceptusque iam inde a principio Dauid fuerat: itaque rex incre-
 pitus a filio cruentum imperium repressit. sed non diu mali boni 3
 sunt. nam cum spiritu erroris Saul affligeretur, eique Dauid assi-
 20 steret, cithara laborantem deliniens, lancea eum ferire conatus est,
 nisi ille letalem ictum prope declinasset. exinde iam non occulte, 4
 sed palam ei necem parabat: nec ultra se Dauid regi credidit. ac
 primum fugiens ad Samuelem se contulit, inde ad Abimelech,
 postremo ad regem Moab confugit. mox per Gad prophetam moni-
 25 tus in terram Iudae regressus, uitae periculum adiit. ea tempe- 5
 state Saul Abimelech sacerdotem interemit, cur Dauid recepisset:
 et cum ex ministris regiis nemo in sacerdotem manus inferre
 auderet, Doeg Syrus cruentum ministerium executus est. post id 6
 Dauid desertum petiit. illuc quoque eum Saul persecutus est, sed
 30 inani opera eius exitum moliebatur, quem Deus protegebat. erat

1 I Reg. 18. 19 I Reg. 20. 24 I Reg. 22. 29 I Reg. 24.

‡ 3 perniciē *P* 7 Μελοχόλ *LXX*, Michal *text. hebr.* 13 matri-
 monio *P*: matrimonium *b* 21 letalem *P* 23 Abimelech, post ad
 regem Geth, postremo *Drusius* 25 in t. *Juda coni. de Prato, ut est in*
LXX εἰς γῆν Ἰούδα 26 cur *P*: quod *b*; *cf. Ind. III s. u.* 28 doeg *P*,
 Doeg *b*; *cf. LXX Δωήξ* || sirus *P* 29 persequutus *b* || sed *om. P, fort.*
 persecutus, set inani 30 exitum *P* || Dominus *b*

in deserto spelunca, uasto recessu patens. in huius interiora Dauid
 7 se coniecerat. Saul nesciens in primo speluncae aditu reficiendi
 corporis gratia successerat, ibique somno captus requiescebat.
 quod ubi Dauid animaduertit, hortantibus cunctis ut oportunitate
 uteretur, abstinuit regis exitio, diploidem tamen eius abstulit. 5
 8 mox egressus tuto eminus loco a tergo allocutus est, sua in illum
 commemorans beneficia, ut saepe pro regno eius caput periculis
 obiectasset, ut postremo praesenti tempore a Deo sibi traditum
 interimere noluisset. ad haec Saul culpam fateri, ueniam precari,
 lacrimas fundere, pietatem Dauid extollere, malitiam suam incu- 10
 9 sare, regem eum et filium appellans. tantum ex feroci illo animo
 mutatum: crederes nihil ultra aduersum generum ausurum. sed
 Dauid, qui pensius ingenium mali spectatum haberet et cognitum,
 10 nihil regi credendum ratus intra eremum se continebat. Saul
 uecors animi, quia comprehendendi generum potestas non erat, 15
 filiam suam Melchol Dauid, ut supra retulimus, nuptam Fal-
 tium cuidam in matrimonium dedit. Dauid ad Allophylos confugit.

36 Ea tempestate Samuel diem functus est. Saul Allophyliis bel-
 lum inferentibus Deum consulit nullumque ei responsum red-
 ditum. tum per mulierem, cuius uiscera spiritus erroris imple- 20
 uerat, Samuelem euocatum consulit. dictum ei ab eo est, postero
 illum die cum filiis uictum ab Allophyliis in proelio casurum.
 2 igitur Allophyli castris in hostili solo positis postero die aciem
 instruunt, Dauid tamen ex castris remisso, quia parum crediderunt
 sibi illum aduersum suos fidum fore. sed conserto proelio He- 25
 braei fusi, filii regis cadunt: Saul equo delapsus, ne uiuus in
 3 potestatem hostium ueniret, gladio suo incubuit. de aetate imperii
 eius parum certa comperimus, nisi quod in actibus Apostolorum
 XL annos regnasse dictus est. quamquam ego arbitrer, tum

16 I Reg. 25. 18 I Reg. 28. 23 I Reg. 29. 25 I Reg. 31.
 28 A. Ap. 13, 21.

4 oportunitate *b* 5 diploidem *b*: diplo id *P* 6 a tergo *P*: a tergo
 regem *b* 8 ut *P*: utque *b* || a Domino *b* 9 culpam Saul *b* 10 lachry-
 mas *b* 13 pensius *P*: penitius *b*, penitus *ed. Colon.* || malum *com. de*
Prato 14 regi *b*: rei *P* || heremum *P* 16 τῷ Φαλτί LXX in *I*
Reg. 25, 44; Phalti Vulg. 19 Dominum *b* || nullumque est ei *b* 22 filiis
Drusius: filio *Pb*; *cf. u. 26 et I Reg. 28, 19* 24 crediderunt *P*: credi-
 derant *b* 29 arbitrer *P*: arbitror *b*

a Paulo, cuius illa praedicatio refertur, etiam Samuelis annos sub regis istius aetate numeratos. plerique tamen, qui de tem-
 4 poribus scripserunt, xxx eum annos regnasse annotauerunt, cui
 opinioni nequaquam accedimus, nam ea tempestate, qua Dei arca
 5 in Cariathiarim oppidum translata est, necdum regnare Saul coe-
 perat: refertur autem per Dauid regem ex illo oppido arcam sub-
 latam, cum per xx annos ibi constitisset. ergo, cum intra id
 tempus Saul regnauerit atque decesserit, paruo admodum spatio
 tenuit imperium. eadem nobis de temporibus Samuelis caligo, qui
 5 sub Heli sacerdote natus, admodum senex sacerdotio functus refe-
 10 ratur. a nonnullis tamen, qui de temporibus scripsere, quia fere
 nihil de eius annis sacra historia signauit ... a plerisque autem
 LXX annis praefuisse populo refertur: sed unde haec auctoritas
 fuerit assumpta non repperi. nos in tanta erroris copia Chroni-
 6
 15 corum annotationem secuti, quia eam ex Apostolorum actibus,
 sicut superius memorauimus, profectam arbitremur, Samuelem
 et Saulem xl annos principatum egisse referimus.

Saul perempto Dauid in terra Allophylorum, perlato ad se
 37 mortis eius nuntio, miro pietatis exemplo fleuisse traditur. tum
 20 Chebron Iudaeae oppidum petiit: * ibi rursum regali unguento
 illitus rex appellatus est. sed Abenner, qui magister militiae
 Saul regis fuerat, spreto Dauid, Isbaal regis Saul filium regem
 constituit. crebris deinde proeliis inter duces regum concursum:
 pulsus Abenner saepius, fratrem tamen Ioab, qui ex parte Dauid
 25 exercitui praeerat, fugiens peremit. quo dolore postea Ioab, cum
 se Abenner Dauid regi dedidisset, iugulari eum praecepit, non
 sine dolore regis, cuius fidem cruentauerat. per idem tempus 3

18 II Reg. 1.

1 illic *de Prato* 3 xx *Drusius coll. Jos. Ant. hebr. 6, 14, 9* ||
 cui' (*i. e. cuius*) *P* 4 Domini *b* || archa in chariathirim oppidum trans-
 latū *P* 5 ceperat *P* 9 qui *P*: ut qui *b* 10 sub *G. Richter*: cum *Pb*; *cf.*
 I, 30, 1. II 27, 2 || *heli P* 11 fere *Hornius*: uere *Pb* 12 hystoria syg-
 nauit *P* || a plerisque autem *P*: *om. b*; nos lacunae signum adiecimus
 14 reperi *b* 16 arbitremur *P*: arbitramur *b* 17 Saulum *ed. Vor-*
stiana 21 et 24 Abner *Pb*, sed *P infra u. 26* abenner, ut est in LXX
Ἀβεννή 22 regis Saul *scripsi*: regis sui *Pb*, *cf. II Reg. 2, 8*: Ἀβεννή
υἱὸς Νῆρ ἀρχιστρατήγος Σαουλ ἔλαβε τὸν Ἰσβόσεθ υἱὸν τοῦ Σαουλ etc.
 26 dedisset *Pb*

omnes fere natu *maiores* Hebraeorum publico consensu regnum ei totius gentis detulerunt: nam per septem annos in Chebron tantum regnauerat. ita tertio rex ungitur, annorum circiter xxx. 4 Allophylos in regnum irruentes secundis proeliis reppulit. ea tempestate arcam Dei, quae in Cariathiarim oppido, ut supra retulimus, erat, in Sion transtulit. cumque aedificare Deo templum in animo haberet, diuinum ei responsum redditum, semini illius id 5 reseruari. bello deinde Allophylos domuit, Moabitas subiugauit, Syriam subegit stipendiumque ei imposuit. auri atque aeris ex 6 praeda immensum modum retulit. bellum deinde aduersum Ammonitas ex iniuria Annon regis eorum exortum. Syris denuo rebellantibus, qui cum Ammonitis in bellum coniurauerant, Dauid summam rerum Ioab principi militiae permiserat, ipse a bello remotus intra Hierusalem commorabatur.

38 Qua tempestate Bersaben quandam, mirae feminam pulchritudinis, stupro compertam habuit. haec Vri cuiusdam uxor, qui tum in castris erat, fuisse traditur. hunc Dauid iniquo pugnae loco obiectum hostibus interficiendum curauit. ita mulierem matrimonio uacuum, sed iam ex stupro grauidam, numero 2 uxorum aggregauit. tum per Nathan prophetam grauiter increpitus, licet agnito errore, castigationem Dei non effugit. namque filium ex furtiuo illo concubitu editum paucos post dies amisit, 3 multaque in domum familiamque eius execranda acciderunt. ad extremum Abessalon filius eius arma impia aduersus patrem sustulit, regno eum depellere cupiens. aduersus hunc Ioab acie confligit, admonitus a rege ut uicto parceret: sed ille spreto imperio

3 II Reg. 5. 4 II Reg. 6—8 11 II Reg. 10. 15 II Reg. 11.
20 II Reg. 12—18.

1 maiores *om.* P, fort. omnes maiores natu, cf. II Reg. 5, 3 πάντες οἱ προεβύτεροι Ἰσραήλ 3 ungitur b 4 reppulit b 5 Domini b || chariathirim P 6 syon P || Domino b 11 Annon] anime P, Chanun b, Ἀννών LXX in II Reg. 10, 1 || siris P 12 ammotis P 15 Bersabee uel Bersabeen *mal. de Prato, ut iam prius G. Richter, cf. infra p. 41, 23*
16 uri P: uiri b, Uriae de Prato, in LXX (II Reg. 11, 3) est γυνή Οὐρίου, in Vulg. uxor Uriae 19 in matrimonio Pb, in *del. de Prato* || uacuum P: uiduam b 21 Domini b || fugit P, sed corr. 1 m. effugit 24 abessalon P (ex LXX Ἀβεσσαλώμ): Absalon b 26 ille b: illo P

parricidales conatus ferro ultus est. flebilis ea uictoria fuisse regi traditur: tanta in eo pietas erat, ut [etiam parricidae filio ignosci uoluerit. uix hoc bellum extinctum uidebatur, aliud rursus exortum, Sabaea quodam duce, qui pessimum quemque ad arma incitauerat. sed propeere motus omnis morte ducis repressus. crebra 5 deinde aduersus Allophylos Daudid proelia secundo euentu habuit: cunctisque bello domitis et tam exteris quam domesticis motibus compressis florentissimum regnum in pace habebat. tum eum 6 subita cupido incessit ad metiendas imperii uires populum censere: ita a Ioab militiae magistro decies centena et trecenta ciuium 10 milia dinumerata. huius eum facti mox piguit paenituitque, ueniam a Deo petens, cur in id animos extulisset, ut regni sui potentiam ex suorum potius multitudine quam ex fauore diuino aestimaret. itaque missus ad eum angelus trinam ei poenam 7 denuntiat datque arbitrium unam eligendi. sed proposita triennii fame, trium mensium fuga, morte tridui, fugam et famem detestatus mortem elegit, momentoque temporis LXX milia uirorum interiere. tum Daudid uidens angelum, cuius dextera populus prosternebatur, ueniam precari seque unum pro omnibus poenae 8 obicere: se dignum exitio, quia ipse peccasset. ita auersum plebis supplicium: Daudid in loco, in quo angelum uiderat, aram Deo statuit. mox annis et morbo infractor Salomonem filium, 9 ex Bersabee Uri uxore susceptum, successorem regni constituit. is regali unguento per Sadoc sacerdotem unctus, patre adhuc incolumi, rex appellatus. Daudid, cum regnasset annos XL, defunctus est.

Salomon initio regni urbem muro circumdedit. huic per so- 39
porem astare Deus uisus est, petendi quae uellet tribuens optio-

1 II Reg. 19. 3 II Reg. 20. 5 II Reg. 21—23. 8 II Reg. 24.
22 III Reg. 1.

1 parricidales *b* 3 cum aliud *malebat Sigonius, at cf. vit. Mart.*
7, 3 4 Σαβεέ LXX, Sabea *Drusius* 9 metuendas *P* 10 ita ioab
militiae magistrū *P*, *fort.* ita per Joab m. magistrum 12 petens] *cf.*
ad 1, 1 uisum est mihi . . locuturus || regnū sui *P* 16 deprecatus *male-*
bat de Prato 19 unum *P et Drusius: uiuum b* 22 Domino *b* 23 ber-
sabeē *P (pro bersabeé, ut uidetur; nam terminationes nominum proprio-*
rum alienigenarum plerumque in P apices habent) || uri *P: Uriae b*
28 Dominus *b, item paulo post Domini et a Domino*

2 nem. sed ille non aliud sibi quam sapientiam dari poposcit, reli-
 qua omnia parui aestimans. ita somno excitatus, cum ante sacra-
 rium Dei constitisset, indultae sibi a Deo sapientiae documentum
 3 dedit. namque duae mulieres una in domo diuersantes, cum eodem
 tempore pueros edidissent atque ex his alter post diem tertium 5
 nocte obisset, mater defuncti somno alterius insidiata mortuum
 suum supposuit, uiuentem abstulit. inde inter eas de puero alter-
 catio, postremo res ad regem delata: difficilis iudicii absolutio
 4 inter negantis, ubi testis deerat. tum Salomon diuinae sapientiae
 munere perimi puerum corpusque eius diuidi inter ambigentes 10
 iubet. cumque una earum iudicio adquieuisset, alia uero cedere
 potius puero quam discerpi eum mallet, Salomon ex affectu femi-
 nae hanc uere matrem esse coniectans, puerum illi adiudicauit,
 non sine circumstantium admiratione, siquidem latentem ueri-
 5 tatem prudentia protulisset. ita in admirationem ingenii pruden-
 tiaque eius reges uicinarum gentium amicitiam ab eo foedusque
 petiere, parati imperata facere.

40 Quis opibus confisus templum Deo immensi operis facere
 aggressus, paratis per triennium impendiis, quarto fere imperii
 anno primum fundamentum iecit, a profectioe Hebraeorum ex 20
 Aegypto anno fere octauo et octogesimo et quingentesimo, licet
 libro Regnorum tertio ccccxl fuisse referantur, quod nequaquam
 conuenit, siquidem per seriem superius comprehensam facilius
 2 fuerit, ut minus fortassis annorum quam amplius annotarim. sed
 non dubito librariorum potius negligentia, praesertim tot iam 25
 saeculis intercedentibus, ueritatem fuisse corruptam, quam ut
 propheta errauerit. sicut in hoc ipso nostro opusculo futurum
 credimus, ut describentium incuria, quae non incuriose a nobis
 sunt digesta, uitentur. igitur Salomon coeptum templi opus uige-
 3 simo anno explicuit. celebrato deinde ibidem sacrificio dictaque 30
 oratione, qua populum templumque benedixit, Deus ad eum locu-
 tus est, denuntians fore, si quando peccassent ac Deum reliquissent,

1 III Reg. 3. 15 III Reg. 4 18 III Reg. 6 30 III Reg. 8.

8 iudici *perperam malebat de Prato* 9 negantes *P corr. et b*
 18 Quis b || Domino immensi b 29 uitentur *P* 31 Dominus b,
 item 32 Dominum.

templum illud solo aequandum. quod iam pridem impletum uide-
 mus, et mox conexum rerum ordinem exponemus. interea Salomon 4
 florens opibus, omnium qui umquam fuerant regum ditissimus,
 quique semper ordo rerum est, ab opibus in luxum et uitia delap-
 5 sus, cum aduersum interdictum Dei ex alienigenis coniugia sump-
 sisset et iam septingentas uxores et trecentas concubinas haberet,
 idola eis ritu gentium suarum, quibus litarent, constituit. quis 5
 rebus auersus Deus grauiter increpito poenam denuntiauit, fore ut
 regnum ex parte maiore ademptum filio seruo illius traderetur.
 10 idque ita accidit.

Nam defuncto Salomone anno imperii quadragesimo, cum 41
 Roboam filius anno aetatis sexto et decimo regnum patrium tenere
 coepisset, pars populi ab eo offensa discedit. etenim cum laxari
 sibi stipendium poposcisset, quod Salomon grauissimum impo-
 15 suerat, repudiatis precibus supplicum fauorem uniuersae plebis auer-
 terat. itaque consensu omnium imperium ad Jeroboam defertur. 2
 is medio genere ortus aliquandiu Salomoni seruitutem pependerit.
 sed cum ei responso Achiae prophetae regnum Hebraeorum annun-
 tiatum comperisset, necare eum clam destinauerat. quo ille metu 3
 20 in Aegyptum confugit, ibique uxore accepta ex stirpe regia,
 cognita demum Salomonis morte in solum patrium regressus uolun-
 tate populi, ut supra retulimus, sumpsit imperium. penes Roboam 4
 tamen duae tribus, Iudae et Benjamin, resederant: ex his ad
 trecenta milia parauit exercitum. cumque acies promouerentur,
 25 uerbis Dei populus admonetur, proelio abstineret: ex suo nutu
 Jeroboam regnum accepisse. ita spreto regis imperio exercitus 5
 dilapsus: Jeroboam imperium inualuerat. sed cum Hierosolymam
 Roboam optineret, ubi templo a Salomone facto populus sacrificare
 Deo consueuerat, ueritus Jeroboam, ne ab eo plebem religio auer-

1 III Reg. 10. 2 III Reg. 11 11 III Reg. 12.

2 connexum *b* (mox iuxta connexum *coni. de Prato*) 3 regum fue-
 rant *P* 4 delapsū *P* 5 sumpsissent *P* 6 et iam *de Prato*: etiam *Pb*

7 Quibus *r.* auersus Dominus *b* 11 Nam *om. b* 12 aetatis *xli Drusius*
recte ut uidetur, cf. III Reg. 14, 21 et Paral. II, 12, 13 || paternum *ma-*
lebat Drusius 15 a se auerterat *malebat Vorstius* 18 cum *eresponso P*

23 ad cc milia *Drusius coll. III Reg. 12, 21* 27 delapsus *P* 29 Do-
 mino *b, item paulo post* || Hieroboam *Pb* || ne a se *Drusius*

6 teret, statuit animos eius superstitione occupare. itaque uaccam auream in Bethel, alteram apud Dan constituit, quibus populus litaret, sacerdotesque omissa Leui tribu ex plebe instituit. inuisum Deo flagitium postulatio consecuta. crebra deinde inter reges proelia: dubio euentu regnum optinebant. Roboam septimo et decimo imperii anno exacto uita functus est. 5

- 42 In huius locum Abiud filius eius regnum Hierosolymae sex annos tenuit, quamuis in Chronicis triennio regnasse referatur. 2 huic Asab filius successit, a Dauid quintus fere, quippe abnepos eius. fuit religiosus Dei cultor: namque deletis aris lucisque idolorum uestigia paternae perfidiae sustulit. foedus cum rege Syriae firmauit: eius auxilio Jeroboae regnum, quod tum a filio tenebatur, multa clade affecit, ac saepe uictis hostibus praedam ex uictoria retulit. post unum et quadragesimum annum aeger pedibus decessit. 3 huic triplex peccatum ascribitur: unum quod societate regis Syriae nimie confisus sit, alterum quod prophetam Dei hoc ipsum increpantem in uincula coniecero, tertium quia in pedum dolore remedium non a Deo, sed a medicis sperauerit. sed initio regni huius Jeroboam rex decem tribuum defunctus est, regnum Nabath filio reliquit. is malis operibus et tam suis quam paternis meritis inuisus Deo non ultra biennium regno potitus est, priuataque imperio indigna progenies. Baasam Achiae filium successorem habuit, aequae a Deo alienissimum. isque sexto et uigesimo imperii anno defunctus est: regnum ad Elam filium deuolutum nec ultra biennium retentum. namque eum Zambri, princeps equitum, epulantem interfecit regnumque occupauit, uir perinde in Deum atque homines impius. 6 ab hoc pars populi secessit: Thamni cuidam regium nomen delatum.

3 III Reg. 13. 7 III Reg. 14. 15 II Paral. 16. 19 III Reg. 15. 25 III Reg. 16.

1 superstitionē *P* 4 postulatio *P*: expostulatio *b* 7 Abiu *Drusius ex lectione LXX Ἀβιού in III Reg. 15, 1, sed ibi alii Ἀβία (Abiam Vulg.)* 9 Asa *Drusius coll. III Reg. 15, 9* 10 et 16 Domini *b* || 16 nimie *P*, nimium *b* 17 coniecit *Pb, em. G. Richter* 18 et 21 Domino *b* 19 Hieroboam *Pb* || regnu *P* || Nabath *de Prato (ex lectione LXX in III Reg. 15, 25 Ναβέρ)*: nabaech *P*, Nadab *b* 20 paternis *P*, ut conii. *Sigonius*: maternis *b* 22 Baasam Achiae *Drusius ex III Reg. 15, 33*: banaehiae *Pb*, Ban Achiae *Sigonius* 23 Domino et 26 Dominum *b* 23 *xxiiii. Sigonius coll. III Reg. 15, 33* 24 Elam *Drusius*: hēlam *P*, Helam *b*

sed Zambri ante hunc septem annos, et cum eodem duodecim regnavit. at in parte tribus Iudae Asab mortuo Iosaphat filius eius 7 regnare coepit, uir religiosus uirtutibus merito clarus. is cum Zambri pacem habuit. defunctus est autem, cum regnasset annos v et xx.

5 Huius imperii tempore Achab, Ambri filius, rex decem tri- 43
buum fuit, ultra omnes in Deum impius. namque Iezabel filia Basae regis ex Sidone in matrimonio accepta Bahali idolo aram lucosque constituit, prophetas Dei interemit. quo tempore Elias 2 propheta caelum oratione conclusit, ne pluuiam terrae daret, idque
10 regi denuntiauit, ut se impius causam mali esse cognosceret. igitur suspensis caelo aquis, cum loca omnia adusta solis ardoribus non uictum hominibus, non pabulum iumentis darent, ipse se intra periculum famis propheta concluderat. ea tempestate cum eremum 3 petisset, coruis cibum ministrantibus uixit: aquam torrens proximus, donec aruit, dedit. inde admonitus a Deo Saraptae oppidum 4 petiit, ad mulierem uiduam diuertit. cumque ab ea esuriens cibum peteret, illa causari, non esse sibi nisi pugillum farris et pusillum olei, quo absumpto una cum filiis mortem expectaret. sed cum 5 Elias uerbis Dei polliceretur, nec hydriam farre nec uas oleo esse
20 minuendum, mulier poscenti fidem non cunctata prophetae credere, promissorum fidem consecuta est, siquidem diurnis incrementis tantum accresceret, quantum cotidie detrahebat. eodem tempore eiusdem uiduae filium mortuum Elias in uitam reduxit. tum iussu 6

8 III Reg. 17. 23 III Reg. 18.

1 zambri *P*: Jambri *b* 2 Asa *Vorstius* 3 religionis malebat *Sigonius* || iambri *Pb*, *em. de Prato*; nam apparet *Seuerum* per totum locum duos homines, Zambri (Zamri) et Ambri (Amri) confudisse

5 Jambri *Pb*; *scripsimus* Ambri, ut est in *LXX Reg. III, 16, 29* *Ἀχαάβ υἱὸς Ἀυβρί*, nisi hic quoque *Seuerus* Zambri continuata nominum confusione dederat (*Sigonius* ubique Amri scribendum esse censuit) 6 in Dominum *b* || Jezabel *b*: zazabel *P*; cf. *III Reg. 16, 31.* 7 Basae *Pb*: Ethbaal *Sigonius* et alii; at monuit *de Prato*, *Luciferum* quoque *Carli-tanum* in *lib. de regibus apostaticis* legere: Jezabel filiam Basan et Helam regis Sidoniorum || in matrimonium malebat *Vorstius*, cf. *ad 1, 9* || Baali *b*

8 constituit et prophetas Domini *b* || Elias *Drusius*: helias *P*, et sic *infra* 9 oratione coelum *b* 13 heremum *P* 14 petisset *Pb*: petiisset *edd. recentt.* 15 a Domino *b* || Saraptae *Pb*: Sareptae *edd. recentt.* 17 pugillum *P*, ut *coni. Drusius*: pusillum *b* 18 assumpto *P*

20 olei *P* || minuendum *P* 21 diurnis *P 1 m. corr. e diuniis, diuinis b*

- Dei regem adiit exprobratoque ei sacrilegio poposcit ad se omnem populum congregari. qui cum propere conuenisset, accitis idolorum ac lucorum sacerdotibus cccc fere et L, inter eos inde altercatio: 7 Elia Deum praedicante illi superstitiones suas asserebant. postremo placuit fieri periculum, ut, si cuius caesam hostiam missus caelo 5 ignis absumeret, rata esset religio quae uirtutem edidisset. ita sacerdotes occiso uitulo Bahal idolum inuocare coeperunt, frustra- que consumptis inuocationibus imbecillitatem dei sui taciti fate- bantur. tum Elias irridens eos 'ne forte' inquit 'dormiat, clamate uehementius, ut somno quo tenetur euigilet'. enimuero miseri 10 trepidantes mussare, et tamen, quidnam Elias facturus esset, 8 expectare. at ille caesum uitulum imposuit, cum prius sacrarium aqua opplesset, inuocatoque Domino spectantibus cunctis ignis caelo delapsus aquam cum hostia absumpsit. tum uero populus solo stratus Deum fateri, idola execrari: postremo Eliae iussu 15 profani sacerdotes comprehensi deductique ad torrentem necati 9 sunt. redeuntem inde regem propheta prosecutus est: sed cum ei Iezabel regis uxor uitae periculum pararet, ad remotiora secessit. ibi eum Deus allocutus est, vii milia uirorum adhuc esse pronun- tians, qui se idolis non dedissent. mirum id Eliae fuit, qui solum 20 se a sacrilegio immunem esse crediderat.
- 44 Ea tempestate Achab rex Samariae uineam Nabuthei, adhae- rentem sibi, concupiuit. quam cum ille ei uendere noluisset, dolis Iezabel interfectus est. ita Achab uinea potitus est, cum tamen 2 Nabuthei mortem doluisse referatur. mox per Eliam uerbis Dei 25 increpitus, agnito crimine cilicio indutus egisse paenitentiam 3 traditur: quo facto imminentem poenam auertit. namque rex Syriae

17 III Reg. 19. 22 III Reg. 21.

1 Domini *b* 3 locorum *P*, at *u. p.* 44, 10 et 45, 8 || inde *P*: inde orta est *b* 4 Dominum *b* 6 assumeret *P* 7 Baal *b* 8 Domini sui tacite *b* 9 tum Elias *nos*: tum forte *P* (forte *ex sequenti* 'ne forte' *praeceptum*), tum uero Helias *b* || clamite *P*, an *ex clamitate*? 13 spectantibus *nos*: expectantibus *Pb* 15 Dominum *b* 16 prophani *b* 18 et 24 Iezabel *P* 19 esse adhuc *b* 20 que se *P* || dedidissent *malebat de Prato praeunte Drusio* 22 rex Samariae *de Prato spurium habet; at u. Reg. III, 21, 1* || Nabuthaei *b*, Nabuthae *Drusius cum LXX, in quibus est Ναβουθαι (sed in aliis libris Ναβούθ)* 25 uerbis dei increpitus agnito *P*: uerbo Domini increpitus, agnitoque *b*

magno cum exercitu, duobus et triginta regibus in societatem belli
ascitis, fines Samariae ingressus urbem cum rege obsidere coepit.
artis deinde obsessorum rebus dat belli conditiones, si aurum
argentumque et feminas tradidissent, fore uti uitae eorum parceret.
5 sed tam iniustis conditionibus extrema perpeti satius uisum, et 4
cum iam omnium desperata esset salus, propheta a Deo missus
regem adit, hortatur ut in proelium exeat, cunctantem multis
confirmat. ita eruptione facta fusi hostes copiosaque praeda reperta.
sed post annum reparatis uiribus Syrus in Samariam regressus, 5
10 acceptam eladem ultum ire cupiens, rursum uictus est. eo proelio
cXX milia Syrorum interiire: regi uenia data, regnum ei et
pristinus status concessus. tum Achab uerbis Dei a propheta incre- 6
pitus, cur abusus diuino munere hosti sibi tradito pepercisset.
igitur Syrus post triennium bellum Hebraeis intulit. aduersum
15 hunc Achab pseudoprophetarum impulsu in proelium descendit,
spreto Michea propheta et in uincula coniecto, cur ei exitiabilem
fore pugnam denuntiasset. ita eo proelio Achab interfectus, Ocho-
ziae filio imperium reliquit.

Is aeger corpore cum ex ministris, qui idolum pro salute 45
20 eius consulerent, misisset, Elias a Deo monitus obuiam se eis
optulit increpitosque renuntiare regi iubet, mortem eius consecu-
turam. tum rex comprehendi eum ac deduci ad se iubet, sed missi 2
caelesti igne absumpti. rex, ut propheta praedixerat, obiit. successit
autem Ioram ei frater eius: isque duodecim annis imperium potitus
25 est. at in parte duarum tribuum Iosaphat rege defuncto Ioram
filius regnum tenuit annos duodeuiginti. is Achab filiam uxorem
habuit, socero quam patri propior. post hunc Ochozias filius impe- 3
rium adeptus est. hoc regnante Elias translatus refertur. eodem
tempore Helisaeus, discipulus eius, multis signis potens extitit:
30 quae omnia notiora sunt quam ut stilo egeant. ab eo uiduae filius 4

14 III Reg. 22. 19 IV Reg. 1. 28 IV Reg. 2. sqq.

2 cum rege urbem *b* 3 artis *P*, ut coni. *Drusius*: actis *b*; cf. *I*
23, 2. *II*, 16, 1 4 et argentum *b* 6 a Domino *b* 16 Michaea *b* || cur
P: quod *b* 21 consecuram *P*, consequuturam *b* 24 imperium *P*: im-
perio *b* 25 iorá (*pro* iorã) *P* 26 annos VIII *Sigonius* 28 ademptus *P*
29 heliseus *P*, Eliseus *b* 30 stilo *P*: nostro stylo *b* || ab eo *P*: ab
eo est *b*

resuscitatus, uel Syrus lepra purgatus, uel famis tempore omnium rerum copia fugatis hostibus inuecta, uel in usum trium exercituum aquae praebitae, uel de exiguo olei inmodicis incrementis solutum
 5 mulieris debitum et ipsi sufficiens uiuendi substantia data. huius temporibus, ut diximus, Ochozias duarum tribuum erat rex, decem 5 uero Ioram, ut supra retulimus, imperabat: interque eos foedus ictum. nam et aduersum Syros iunctis uiribus bellatum, et aduersum Ieu, qui per prophetam in regem decem tribuum unctus fuerat, pariter in proelium egressi eadem pugna interiere.

46 Sed regnum Ioram Ieu tenuit. post Ochoziam in Iudaea regem, 10 qui uno anno regnauit, mater eius Gotholia imperium occupauit, adempto nepoti imperio, etiam tum paruo puero, cui Ioas nomen fuit. sed huic ab auia praereptum imperium post octo fere annos
 2 per sacerdotes et populum depulsa auia redditum. hic initio regni obseruantissimus diuini cultus fuit magnisque sumptibus templum 15 exornauit: post adulatione principum deprauatus adoratusque ab eis iram meruit. namque ei Azabel rex Syriae bellum intulit: inclinatisque rebus suis auro templi pacem redemit. nec tamen ea potitus est, facti inuidia a suis interfectus anno imperii quadrage-
 3 simo. huic Amassia filius successit. at in parte decem tribuum 20 defuncto Ieu Ioachas filius eius regnauit, inuisus Deo malis operibus, ob quae regnum eius Syris praedae fuit, donec Dei misericordia depulsis hostibus pristinum habere statum coeperunt. Ioachas diem functus Ioae filio reliquit regnum. is Amassiae regi duarum tribuum ciuile bellum intulit: uictoriam potitus multam 25 praedam in regnum suum conuertit. id Amassiae ob delictum

10 IV Reg. 9. 13 IV Reg. 11. 20 IV Reg. 13. 23 IV Reg. 14. II Par. 23. 26 II Par. 25.

1 resuscitatus *b*: *om. P* || uel *quater P* (*scil. 4, non et, ut ait de Prato*): *om. b*; *cf. Ind. uerb.* 3 aquae praebitae *b*: aquis praebitis *P*

7 aduersus Syros *b* 8 ieu *P* (*ut ex LXX' Ἰηού coni. Drusius*): Jehu *b*, et sic deinceps 10 post Ochoziam in I. regem *G. Richter*: posito Ochozia (ochozozia *P*) in Iudaea (iudea *P*) rege *Pb* 14 sacerdotes *P*: sacerdotem *b*; *cf. 1, 50, 1* 15 diuini *P* 16 post adulationem *Pb*, *em. Giselinus*

17 iram *P*: Dei iram *b*; *cf. Chron. II, 24, 18*: et facta est ira contra Judam et Jerusalem || Hazael *Drusius* 20 Amessia (uel Amessias) *Drusius* 22 ob quę in regnum eius siris praeda fuit *P*, *em. in b* 24 Joae de Prato: Johae *Pb* 24 amessiae *P* 25 uictoriam *P*: uictoriaque *b* 26 id nos: is *P*, idque *b* || ob Amassiae *b*

accidisse traditur, siquidem Idumaeorum fines uictor ingressus
 idola gentis eius assumpserat. hic nouem annos regnasse scribitur, 5
 quantum in libris Regnorum repperi. Sed in Paralipomenis atque
 etiam in Chronicis nouem et uiginti annos imperium tenuisse
 5 annotatus est, ea nimirum id persuadente ratione, quae in his
 [Regnorum] libris facile perspicui potest. Ieroboam enim rex decem
 tribuum octauo anno imperii Amassiae traditur regnare coepisse
 unumque et quadraginta annos imperium tenuisse: regnante demum
 Ozia, Amassiae filio, quarto imperii eius anno esse defunctus. qua 6
 10 ratione XX et VIII annos regi Amassiae effecit. itaque nos hoc
 ipsum secuti, quia rationem temporum persequi placet, Chroni-
 corum auctoritati accessimus.

Igitur Amassiae Ozias filius successit. nam in parte decem 47
 tribuum Ioas diem functus Ieroboae filio locum fecerat, postque
 15 hunc Zacharias filius eius regnauit. horum nos regum omniumque, 2
 qui in parte decem tribuum Samariae praefuerunt, annotanda esse
 tempora non putauimus, quia breuitati studentes superflua omi-
 simus, et ad cognitionem temporum eius potissimum partis annos
 credidimus persequendos, quae in captiuitatem posterius abducta
 20 prolixius tempus in regno habuit. igitur Ozias regnum Iudae 3
 adeptus praecipuam curam Domini cognoscendi habuit, Zacharia
 propheta plurimum usus: (Isaias etiam sub hoc primum prophe-
 tasse traditur) quo merito prosperis euentibus aduersum finitimos
 bella gessit, Arabas etiam deuicit. iamque Aegyptum terrore 4
 25 nominis sui concusserat, elatusque secundis rebus, illicita prae-
 sumens, incensum Deo obtulit, quod solis facere sacerdotibus mos
 erat. itaque per Azariam sacerdotem increpitus cum loco decedere

13 IV Reg. 15. 20 II Par. 26.

2 nouem] immo XXVIII, ut libri etiam IV Reg. 14, 2 habent; cf. de
 Prato ad h. l. 5 annotatus est. Ea P: annotatum est. Et b 6 regno-
 rum] Chronicorum de Prato, nos regnorum inclusimus || Jeroboam P, ut
 con. Hornius: Joram b 7 octauo] XVIII de Prato eum Eusebio (xv Reg.
 IV, 14, 23) 9 quarto] at u. de Prato || esse defunctus P: defunctus est b
 10 efficit (scil. Eusebius in Chron.) con. de Prato 12 auctoritate P
 13 Ozias (ut est infra) de Prato: Ozia Pb 14 ieroboae P: Joram b
 15 eius filius b 19 credimus Pb, em. de Prato 22 Esaias b 23 eun-
 tibus P || aduersus b 26 mos P: fas b 27 cum nos: com P (Itaque
 cum per A. — eo loco b)

cogeretur atque in iram exarsisset, lepra oppletus decessit. quo morbo affectus uita functus est, cum regnasset annos duo et quin-
 5 quaginta. regnum inde Ioathae filio datum: isque admodum sanctus
 fuisse traditur prospereque imperium administrauit: gentem Am-
 monitarum bello uictam stipendium praestare coegit. regnauit 5
 autem annis xvi eidemque Achaz filius successit.

- 48 Celebris circa haec tempora Niniuitarum fides traditur. id
 oppidum olim ab Assure, Sem filio, conditum caput regni Assyri-
 orum fuit, frequens tum incolentium multitudine, alens uirorum
 2 milia c et xx atque ut in magno populo abundans uitiiis. quis 10
 Deus motus Ionam prophetam ex Iudaea ire praecepit ac denuntiare
 urbi excidium, sicut olim Sodoma et Gomorra diuinis ignibus
 3 conflagrassent. uerum propheta praedicationis istius ministerium
 detrectans, non contumacia, sed praescientia, qua uidebat Deum
 paenitentia populi placandum, nauim, quae longe diuersa regione 15
 4 Tharsos petebat, conscendit. sed ubi in altum processum, nautae
 saeuitia maris compulsi, quisnam esset mali causa, sorte explora-
 uere. cum super Ionam sors decidisset, tamquam piaculum tempe-
 statis in profundum proiectus est: exceptusque a ceto [marino
 monstro] ac deuoratus, post triduum fere Niniuitarum litoribus 20
 eiectus iussa praedicat, urbem scilicet ob peccata populi triduo
 5 perituram. igitur non dissimulanter, ut olim Sodomis, audita est
 uox prophetae: ac statim iussu regis exemploque populus uniuersus,
 quin et recens nati cibo potuque abstinentur: iumenta itidem et
 diuersi generis animalia compulsa fame ac siti lamentantium 25
 6 speciem cum hominibus praebebant. ita imminens malum auer-
 sum. Ionae apud Deum conquerenti, quod fides dictis non affuisset,
 responsum, paenitentibus ueniam negari non posse.
- 49 At in Samaria Zachariam regem admodum impium, quem
 superius regnasse memorauimus, Sella quidam interemit regnum- 30

1 IV Reg. 15. 7 Jon. 1 sqq. 29 IV Reg. 15.

2 duos *b* 4 ammanitarum *P* 6 azhaz *P* 7 id] in *P* 8 as-
 sure *P*: Assur *b* || Sem *Drusius*: Seon *Pb*; cf. *Genes. 10, 22* 10 uitiiis
b: diuitiis *P* || queis *b* 12 Gomorra *b* 14 Dominum *b* 16 Tharsis
Drusius, ut *LXX εἰς Θαρσῖς* 19 coeto *P* || marino monstro *obelus* no-
 tauit *Vonck* 23 at statim *malebat de Prato* 24 abstinentur *P*: absti-
 nere iubentur *b* 28 negare *P* 29 samariã *P* 30 Sella] *Σελλοῦ*
LXX in Reg. 4, 15, 10

que occupauit: idemque Mane insidiis exemplo facti sui perit. Mane ereptum Sellae imperium tenuit filioque Pachae reliquit. 2 eundem uero Pache quidam eiusdem nominis interemit regnumque occupauit. mox ab Osee peremptus eodem scelere quo assumpserat 5 imperium amisit. hic ultra omnes reges superiores impius poenam 3 sibi perpetuamque genti captiuitatem a Deo meruit. namque ei Salmanassar rex Assyriorum intulit bellum uictumque tributarium sibi effecit. sed cum occultis consiliis rebellionem pararet regemque 4 Aethiopum, qui tum Aegyptum optinebat, in auxilium arcesseret idque Salmanassar comperisset, perpetuis eum uinculis in carcerem coniecit urbemque excidit, populum uniuersum in regnum suum abduxit, Assyrii in hostili solo ad custodiam positus. exinde ea pars Samaria appellata, quod lingua Assyriorum custodes Samaritas uocant. ex quibus plerique diuinas caeremonias receperunt, reliquis 15 in errore gentilitatis perseuerantibus. hoc bello Tobias in captiui- 5 tatem ductus est. at in parte duarum tribuum rex Achaz ob impietatem inuisus Deo, cum finitimorum bellis saepe premeretur, deos gentium colere decreuit, nimirum quia eorum auxilio uictores frequentibus proeliis extitissent. ita in hoc nefariae mentis piaculo 20 diem functus est, cum XVI annis in regno fuisset.

Huic Ezechias filius successit, multum paterni dissimilis in- 50 genii. namque initio regni populum sacerdotesque ad Dei cultum cohortatus multis disseruit, ut frequenter castigati a Domino saepius essent misericordiam consecuti, ut postremum decem tribus 25 in captiuitatem nuper abductae sacrilegii poenas dissoluerent: curandum eis sedulo ne eadem pati mererentur. ita conuersis ad 2 religionem omnium animis Leuitas sacerdotesque omnes ad celebranda secundum legem sacrificia ordinauit celebrarique Pascha instituit, quod iam pridem fuerat omissum. cumque dies festus 3

21 IV Reg. 18. II Par. 29. 28 II Par. 30.

1 mane *P*, ut con. *G. Richter*: Manae *b*, Μανήμα *LXX* || perit *b*
 3 pachę *P*: Pache *b*; in *LXX* dicitur (*IV Reg. 15, 22*) Φαζείας 7 et
 10 Salmanassar *Pb*: Salmanasser *edd. recentt.* 9 accerseret *b* 13 quot
P 16 Achaz *Pb*, em. de Prato, ut est in *LXX* et supra c. 47 18 auxilio
P: ille (illae *edd. seqq.*) auxilio *b* 19 nephariae *b* 21 Ezechias *Drusius*
 24 consequuti *b* 25 obducte *P* 26 mererentur *nos*: merentur *P*,
 mereantur *b* 28 sacrificia *b*: sacrilegia *P*

adesset, dimissis per omnem terram nuntiis conuentus diem edixit: ut si qui post abductionem decem tribuum in Samaria resedissent, ad sollemnē sacrum conuenirent. ita frequentissimo conuentu dies sacer publica laetitia exactus, longo post interuallo religione legi-
 4 tima per Ezechiam restituta. pari deinde industria, qua diuina 5
 curauerat, rem bellicam administrauit, Allophylosque frequentibus proeliis contudit: donec ei Sennacherim rex Assyriorum bellum intulit, magno cum exercitu fines eius ingressus, lateque agris uastatis nullo obsistente urbis obsidionem urgebat: Ezechias enim
 5 multitudinem inferior, non ausus manum conserere, muris se tue- 10
 5 batur. rex Assyrius portis assaultans minitari excidium, deditio-
 nem imperare: Ezechiam frustra Deo confidere, se Dei nutu potius arma sumpsisse: uictorem omnium gentium, euersorem Samariae effugi
 6 non posse, ni matura deditioe sibimet consuluisent. in hoc rerum
 statu Ezechias Deo fretus Isaiam prophetam consulit, eiusque 15
 responso edocetur, nihil ex hoste periculi fore, diuinum autem auxilium non defuturum. nec multo post Tarraca rex Aethiopum regnum Assyriorum inuadit.

51 Quo nuntio Sennacherim ad sua tuenda conuersus, fremens et clamitans uictori sibi uictoriam eripi, bellum omisit, missis ad 20
 Ezechiam litteris cum uerborum contumeliis denuntians, se paulo post rebus domi compositis ad excidium Iudaeae mature rediturum
 2 sed nihil his Ezechias motus orasse Deum traditur, ne hanc tantam hominis insolentiam inultam sineret. ita eadem nocte angelus castra Assyriorum aggressus multa hominum milia leto dedit. rex 25
 3 trepidus in oppidum Niniuem confugit ibique a filiis interfectus
 dignum se exitum tulit. per idem tempus Ezechias aeger corpore morbo incubuerat. cumque Isaias ei uerbis Domini annuntiasset

6 IV Reg. 1. II Par. 31. Esai. 36. 13 Esai. 37. 17 IV Reg. 19
 27 IV Reg. 20. Esai. 38.

3 solemne *b* 7 sennacherim *P* (*ut est in LXX Σενναχρησιμ*): Sens nacherib *b*, *item infra* 9 etechias *P* (*litterae t et z in P persimiles sunt*) 11 excidium *P* 13 sūpsisse *P*, *ut con.* Sigonius: suppressisse *b*
 15 Esaiam *b* 16 fore *b*: fere *P* 17 tarraca (*addito in extrema a apice*) *P*: Tirehae *b*; *in LXX est Θαρακά* 22 domi compositis *b*: eū domi positus *P* || reditum *P* 23 Dominum *b* 24 insolentiam *P* (*syllaba ter per compendium*) 25 loeta *P*, letho *b* 26 Niniuen *b* 27 exitum *P* et Drusius: exitium *b* 28 esaias *hic P* || uerbis *P*, *ut con.* de Prato: uerbum *b*

uitae eius finem adesse, flesse rex traditur: ita xv annos prorogari sibi ad uitam meruit. quibus peractis nono et uigesimo imperii 4 anno decessit: regnum Manasse filio reliquit. is a patre multum degenerans relicto Deo culturas impias exercuit: ob quod in pote-
 5 statem Assyriorum traditus malo coactus agnouit errorem, populumque adhortatus est ut relictis idolis Deum colerent. nihil sane dignum memoria gessit, regnauit autem annos v et L. Amos deinde 5 filius eius regnum indeptus est, nec ultra biennium eo potitus est: paternae impietatis heres, Dei neglegens, suorum insidiis
 10 circumuentus periit.

Ad Iosiam filium imperium deuolutum. is admodum religio- 52
 sus fuisse traditur summaque cura diuina administrasse, Helchia sacerdote usus bene. is cum in templo librum, uerbis Dei scriptum, 2
 repertum a sacerdote legisset, quo continebatur Hebraeam gentem
 15 ob crebras impietates et sacrilegia delendam, piis ad Deum precibus fletuque iugi imminentem cladem auertit. quod ubi indultum 3
 sibi per Oldam prophetissam comperit, maiore cura, utpote obligatus diuinis beneficiis, cultum Dei exercuit. igitur uasa omnia, anteriorum regum superstitionibus idolis consecrata, cremauit.
 20 namque eo profani ritus inualuerant, ut soli ac lunae diuinos honores darent eisdemque etiam ex metallis sacraria aedificarent. quibus Iosias in puluerem redactis sacerdotes quoque profanarum 4
 aedium interfecit. sed ne sepulchris quidem impiorum pepercit, quod olim praedictum a propheta, impletum animaduersum est.
 25 huius octauo et decimo imperii anno Pascha celebratum. post 5
 triennium fere aduersus Nechao regem Aegypti, qui bellum Assyrii inferebat, in proelium egressus, priusquam inter se acies concurrerent, sagitta ictus est. exque eo uulnere in urbem relatus decessit, cum regnasset annos unum et uiginti.

3 II Reg. 21. 6 IV Reg. 22. 11 IV Reg. 22 sq. 25 II Par. 35.

2 merunt *P* 3 Manassae *Giselinus* 4 Domino *b* || impotestatem *P*
 6 Dominum *b* 7 amos *P*: Amon *b* 8 indeptus *P*: adeptus *b* 9 Domini
 negligens *b* 12 Helchia *Pb*; in *LXX* dicitur *Χελχίας* 13 uerbis *P*:
 uerbi *b* 17 Oldam *Drusius*: Ollam *Pb*; in *LXX* est *Ἰολδα*, in *Vulg.*
Holda || utpote *b*: ut puta *P* || oblegatus *P* 19 idoli *P* 20 diunos *P*
 23 ne pulchris quidem *P* 26 triennium] *cf. de Prato* 29 annos *I*
 et *XXX Vorstius coll. IV Reg. 22, 1*

53 Ioachas inde filius eius regnum indeptus tribus mensibus tenuit,
 captiuitati ob impietatem destinatus. namque eum Nechao rex
 Aegypti uinctum captumque duxit, nec multo post in uinculis
 2 diem functus est. Iudaeis stipendium annuum imperatum, rex eis
 Eliacim arbitrio uictoris datus, qui postea immutato nomine ⁵
 Ioachim uocitatus est. hic Ioachae frater, Iosiae filius fuit, fratri
 3 quam patri propior, sacrilegio inuisus Deo. igitur cum regi
 Aegyptio pareret, quippe cui tributum penderet, Nabuchodonosor
 rex Babylonius Iudaeam terram occupauit armis et per triennium
 iure belli uictor possedit. etenim cedente iam rege Aegypti deter- ¹⁰
 minatisque inter eos imperii finibus conuenerat Iudaeos ad Baby-
 4 lonam pertinere. ita cum Ioachim, exactis in regno annis undecim,
 filio eiusdem nominis locum fecisset isque regis Babylonii in se
 iram concitasset, Deo nimirum agente, cui constitutum erat Iudae- ¹⁵
 am gentem captiuitati et interneccioni dare, Nabuchodonosor Hiero-
 solymam cum exercitu ingressus urbem murosque ac templum
 solo strauit: auri immensum modum et sacra ornamenta uel publica
 uel privata, puberesque omnes uirilis ac muliebris sexus transtulit,
 relictis, quorum imbecillitas aut aetas fastidio uictoribus fuit.
 quae turba inutilis seruitio exercendis colendisque *agris*, ne incul- ²⁰
 5 tum esset solum, deputata. eisdemque rex Sedechias praepositus,
 adeptis uiribus inani tantum umbra regii nominis concessa. sed
 6 Ioachim tribus mensibus tempus imperii habuit. is cum populo
 Babylonam translatus et in carcerem coniectus: trigesimum post
 annum emissus atque a rege in amicitiam receptus mensaque ²⁵
 et consiliis participatus, non sine solacio depulsae calamitatis
 decessit.

2 IV Reg. 23. 11 IV Reg. 24. 21 IV Reg. 25.

1 adeptus *b* 2 impietate *P* 3 uinctum *de Prato coll. Ezech. 19,*
2 sq., item Vonck 5 Eliachim *Pb, em. de Prato* 6 Joachis *Pb,*
em. Vorstius cf. II, 1, 2 (Joachim Sigonius) || ioachae frater iosiae filius P,
ut coni. Drusius: Joachae fratris Josiae f. b 9 babilonius *P* 11 ba-
 bilnam *P* 12 Joachis *Pb, item infra u. 23.* 13 eiusdem nominis] *cf. de*
Prato 15 interneccioni *P || hierusolimam P* 17 uel—uel] *sic P, non*
et—et, ut ait de Prato 18 mulieris *P* 20 agris *b: om. P, fort. exer-*
cendis agris colendisque || incultu P 21 Sedechias *Drusius cum LXX*
Σεδεχίας 24 babiloham *P || coniectus est b || tricesimum septimum*
Sigonius, cf. IV Reg. 25, 27 26 solatio *Pb*

Interea Sedechias rex turbae inutilis, quamquam sine uiribus, **54**
 infido ingenio et Dei immemor, qui non intellexeret captiuitatem
 ob delicta gentis illatam, postremis denique malis debitus, regis
 animum offendit. ita ei post nouem annos Nabuchodonosor bellum
 5 intulit, compulsusque intra muros confugere triennio obsedit.
 qua tempestate Hieremiam prophetam, qui iam saepius imminere **2**
 urbi captiuitatem pronuntiauerat, consulit, si quid spei forsitan
 superesset. sed ille caelestis irae non ignarus, eadem saepius
 interrogatus, respondit, ipsi regi specialem poenam denuntians.
 10 tum uero Sedechias in iram excitatus trudi prophetam in carcerem **3**
 iubet: moxque eum crudelis facti piguit, sed obsistentibus Iudae-
 orum principibus, quibus iam inde a principio moris fuerat bonos
 premere, absoluere innocentem non ausus. isdem cogentibus in **4**
 lacum immensi profundi caenoque ac sordibus atque ex eo exitiabili
 15 foetore horridum demissus est, ut ne simplici quidem morte exspi-
 raret. sed rex licet impius, aliquanto tamen sacerdotibus mitior, educi
 prophetam de lacu et carceris custodiae reddi iubet. interea obses- **5**
 sos uis hostium et penuria urgebat, consumptisque omnibus, quae
 mandi poterant, fames inualuerat: ita defessis inedia defensoribus
 20 oppidum captum incensumque. rex, ut propheta dixerat, effossis
 oculis Babylonam translatus, Hieremias misericordia hostili car-
 cere exemptus. cum eum Nabuzardan, princeps regius, captiuum **6**
 cum ceteris duceret, delata sibi optione ab eo, utrum in solo patrio
 deserto desolatoque subsistere an secum abire in summis honoribus
 25 uellet, residere in patria maluit. Nabuchodonosor abducto populo, **7**
 residuis quos belli conditio uel praedae fastidium relinquere a uictoribus
 fecerat, Godoliam eiusdem gentis praeposuit absque ullo
 insigni regio aut imperii nomine, quia praeesse paucis et calamito-
 sis nulla dignitas erat.

10 Jer. 37 sqq. 13 IV Reg. 25. II Par. 36.

4 nouem *b*: .III. *P*, cf. IV Reg. 25, 1. 6 Jeremiam *b* || quiaam
 saepius *P* 7 consuluit *malebat de Prato* 10 carcere *P* 13 non est
 ausus *b* || hisdem *P* 14 coenoque *b* 16 principibus mitior *Vorstius*
coni. 19 famis *P* 21 babilonam *P* 22 Nabuzardan *Pb*: Nebuzardan
aliquot editt. posteriores 26 uel] *sic P, non et, ut ait de Prato* || relin-
 qui *P, ut coni. Giselinus et Sigonius*: reliqui *b* 28 praeesse] *praece P*
(pro praeeē) 29 erat. EXPLICIT SACRORV CHRONICORV LIBER PRIMVS.
 INCIPIT SECVNDVS . LEGE FELICITER . *P*.

CHRONICORVM

LIBER SECVNDVS.

1 Captiuitatis tempora prophetarum uaticiniis atque actibus
 illustrata sunt, maximeque Danielis egregia ad conseruandam
 legem perseuerantia et in absolutione Susannae diuino consilio
 2 ceterisque ab eo gestis, quae iam ordine persequemur. hic sub rege
 Ioachim captus deductusque Babylonam paruus admodum puer: 5
 postea ob elegantiam uultus inter ministros regios assumptus,
 3 unaque cum eo Annanias, Misaël et Azarias. sed cum eos rex
 delicatioribus cibus curari praecepisset idque Asphanæ eunucho
 negotii dedisset, Daniel paternarum traditionum memor, ne ex
 mensa regis gentilium cibus participaret, poposcit ab eunucho, ut 10
 4 leguminibus tantum uterentur. causante Asphane, ne dissimulatum
 imperium regis consecutura macies proderet, Daniel Deo fretus
 pollicetur maioris decoris sibi uultus ex leguminibus quam ex
 cibus regiis fore. fidesque dictis affuit, ita ut minime eorum uultus
 comparabiles haberentur, qui imperialibus impendiis procuraban- 15
 tur. igitur a rege in honorem et gratiam adhibiti prudentia et

7 Dan. 1.

2 egregiam — perseuerantiam *P*, *em. de Prato* (Maxime itaque Danielis egregiam ad c. 1. perseuerantiam, et in absolutionem S. diuino consilio, caeteraque ab eo gesta ordine persequemur *b*) 3 absolutionē *P*, *em. Hofmeister et de Prato* || *sussanne P* 4 quae iam ordine *scripsi*: quae in ordine *P* 5 Joacim *Sigonius* || *babalonam P* 6 eligantiam *P* 7 Ananias *b*, *item infra c. 3* 8 delicatioribus *P* || *asphane eunucho P* 9 patriarum *Sigonius*, *at u. II, 12, 6* || *memo. ne P* 11 uescerentur *Sigonius* || *asphanen P* 13 maius *P* 16 in honorem et gratiam *nos*: in honore et gratiā (*sed gratia ex gratiā rasura factum*) *P*, in honore et gratia *b*

disciplina breui omnibus regis proximis antelati. per idem tempus 5
 Susanna, cuidam Ioachi nupta, spectatae femina pulchritudinis,
 a duobus presbyteris appetita, cum impudicis non adqueuisset,
 falso crimine incessitur, isdem presbyteris deferentibus, in remotis
 5 locis adulescentem cum ea deprehensum, sed illum iuuenili alacri-
 tate senum manus effugisse. ita presbyteris fides habita: iudicio
 populi Susanna damnatur. quae cum secundum legem ad suppli- 6
 cium duceretur, Daniel, tum annos natus XII, increpitis Iudaeis,
 cur innocenter morti dedissent, reduci eam in iudicium causam-
 10 que denuo audiri postulat. enimvero multitudo Iudaeorum, quae 7
 tum aderat, non sine Deo existimans puerum contemptae aetatulae
 in hanc constantiam prorupisse, fauore accommodato in consilium
 reuertitur. initur denuo iudicium: Danielo, ut inter maiores natu 8
 resideret, delatum. igitur separari accusatores iubet: unumquem-
 15 que ex eis interrogat, sub cuius generis arbore adulteram depre-
 hendisset. ex uarietate responsi falsitas deprehensa: Susanna abso-
 luta, presbyteri, qui innocenti periculum creauerant, capite damnati.

Ea tempestate Nabuchodonosor somnium uidit, mysterio futu- 2
 rorum mirabile. cuius interpretationem cum per se non posset euolu-
 20 uere, ascitis ad interpretandum Chaldaeis quique magicis artibus
 extisque hostiarum scire occulta et futura praecinere uidebantur,
 mox ueritus, ne more hominum non uera, sed placita regi ex som-
 nio coniectarent, uisa subprimit poscitque ab eis, ut, si uera in iis
 diuinatio esset, somnium ipsum sibi dicerent: tum demum inter-
 25 pretationi eorum crediturum, si prius enuntians somnium artis
 periculum fecissent. illi uero tantam molem abnuentes, non esse 2
 id humanae opis confitebantur. rex motus, cur falsa diuinandi
 professione homines erroribus illuderent, cum astricti praesenti
 negotio nihil scire se confiterentur: ita edicto regis in eos animad-

18 Dan. 2.

1 tempus sus | sussanna *P* 2 cuidam *de Prato*: quaedam *P* || Joa-
 chim *b*, Joacim *Drusius* 3 presbyteris *P* et sic *deinceps* 4 hisdem *P*

5 dephensūs *P* 7 sussanna dampnatur *P* 9 innocenter *P*: inno-
 centem *edd.* || reduci *scripsi*: reduce *P*, reducere *b* 13 Danieli *b*, *item*
p. 58, 2 14 unumquemque *de Prato*: unumque *Pb* 17 dampnati *P*

18 misterio *P* 20 quique *Drusius*: qui *Pb*, *cf. Dan. 2, 2 et 2, 10*
 22 ueritur *P* 23 poscitque *nos*: poposcitque *Pb* || in his *Pb* 27 cur
P: quod *b*

3 uersum palamque omnes huius artis interficiebantur. quod ubi
 Danielo compertum, regis proximum appellat: enuntiationem
 4 somnii interpretationemque eius pollicetur. res ad regem defertur:
 Daniel arcessitur. iam reuelato sibi per Deum mysterio uisa regis
 refert absolutique. sed res postulat, uti regis somnium et inter- 5
 5 pretationem prophetae et consequentium fidem exponamus. uiderat
 rex per soporem imaginem capite aureo, *pectore* brachiisque
 argenteis, uentre et femoribus aereis, cruribus ferreis, quae in
 pedes *partim* ferreos, partim fictiles desinebat: sed ferrum atque
 testum inter *se* confusum coire non poterat. ad extremum ima- 10
 ginem lapis sine manibus abscissus proterebat, redactaque omnia
 in puluerem uento ablata.

3 Igitur secundum prophetae interpretationem imago uisa figu-
 2 ram mundi gerit. caput aureum Chaldaeorum imperium est,
 3 siquidem id primum et opulentissimum fuisse accepimus. pectus 15
 et brachia argentea secundum regnum annuntiant: Cyrus enim
 4 uictis Chaldaeis atque Medis imperium ad Persas contulit. in
 uentre aereo tertium regnum portendi pronuntiatur, atque imple-
 tum uidemus, siquidem Alexander ereptum Persis imperium Mace-
 5 doniae uindicauit. crura ferrea imperium quartum, idque Romanum 20
 intellegitur, omnibus ante regnis ualidissimum. pedes uero partim
 ferrei, partim fictiles diuidendum esse Romanum regnum, ita ut
 numquam inter se coëat, praefigurant: quod aeque impletum est,
 siquidem cum non ab uno imperatore, sed etiam a pluribus semper-
 que inter se armis aut studiis dissentientibus res Romana admini- 25
 6 stretur. denique commisceri testum atque ferrum numquam inter
 se coeunte materie commixtiones humani generis futurae a se in-
 uicem dissidentes significantur, siquidem Romanum solum ab
 exteris gentibus aut rebellibus occupatum aut deditibus se per

2 Danieli *b* 4 accersitur *b* || per Dominum *b* 5 refert *de Prato*
(idem regi scribens): refertur *P* (uisio regis refertur solutioque *b*) 7 pec-
 tore addendum esse uidit *Drusius*, cf. *u. 15 et Dan. 2, 32.* 9 par-
 tim *b*: *om. P* 10 *se addidit Giselinus*; confusum inter *se Vorstius*
 11 abscissus *P* 18 atque *P*: idque *b* 24 siquidem iam non . . ad-
 ministratur *b* || *fort.* sed iam a pluribus 26 denique quod commis-
 centur *Bernays p. 28 not. 48* 27 coeunte materia *Bernays*, coeuntē
 materiē *P* 29 rebelli *P* || se per pacis speciem *Sigonius*: semper pacis
 speciē *P*

pacis speciem traditum constet, exercitibusque nostris, urbibus atque prouinciis permixtas barbaras nationes, et praecipue Iudaeos, inter nos degere nec tamen in mores nostros transire uideamus. atque haec esse postrema prophetae annuntiant. in lapide uero sine 7
 5 manibus abscisso, qui aurum, argentum, aes, ferrum testumque comminuit, Christi figura est. is enim non conditione humana editus, siquidem non ex uoluntate uiri, sed ex Deo natus est, mundum istum, in quo sunt regna terrarum, in nihilum rediget regnumque aliud incorruptum atque perpetuum, id est futurum
 10 saeculum, quod sanctis paratum est, confirmabit. de quo uno adhuc 8 quorundam fides in ambiguo est, non credentium de futuris, cum de praeteritis conuincantur. igitur Daniel multis a rege muneribus donatus, praefectus Babyloniae atque omni imperio, in summis honoribus habebatur. eius suffragio Annanias, Azarias et Misael
 15 ad summam aequae dignitatem et potestatem prouecti. eodem fere 9 tempore praeclara Ezechielis propheta extitit, reuelato ei futurorum et resurrectionis mysterio. extat liber magni operis et cum cura legendus.

At in Iudaea, cui post excidium Hierosolymae Godoliam 4
 20 praepositum supra memorauimus, aegre ferentes Iudaei principem sibi ex stirpe *non* regia arbitrio uictoris datum, Ismael quodam duce et concitato nefandae coniurationis, dispositis eum in conuiuio insidiis peremerunt. at hi, qui extra noxiam fuerant, ultum 2
 ire facinus cupientes propere aduersum Ismael arma capiunt. sed
 25 *ut* ille cognouit exitium sibi imminere, relicto exercitu, quem contraxerat, non amplius *octo* comitantibus ad Ammonitas confugit. igitur populum uniuersum metus peruaserat, ne paucorum scelus 3
 omnium exitio rex Babyloniensis ultum iret: nam praeter Godoliam

15 Dan. 2. 19 IV Reg. 25. 23 Jer. 40 sq.

2 et praecipue Iudaeos *corruptum censet Bernays l. c.* 4 postrema *P*: postrema tempora *b* || propheta (*sc. Daniel*) annuntiat *de Prato* 5 abscisso *P* || aes *scripsi*: .es. (*sic P*, et *b*; *cf. Dan. 2, 35* (es pro aes *codex etiam II, 8, 5 habet*) 6 figuram esse *b* 8 redigit *P*, *em. Giselinus*

11 credentium *de Prato*: credendum *P* 13 donatus *P*, *ut conu. Vonck*: donatur *b* 14 misahel *P* 16 hiezechielis *P* 20 Iudaei quidam *malebat de Prato* 21 extirpe *P* || non *b*: *om. P* 22 concentore *P*

25 *ut ille nos*: ille *P*, ille quia *b* 26 VIII *nos*: *om. P*, quam octo *b*; *cf. Jerem. 41, 15* 28 babyloniensis *P*

4 multos ex Chaldaeis cum eo interfecerant. itaque consilium ineunt
fugiendi in Aegyptum, sed prius Hieremiam frequentes adeunt,
5 sciscitantes diuinum responsum. at ille uerbis Dei uniuersos hortari,
in solo patrio manerent: si id fecissent, Dei praesidio tuendos
nullumque a Babylois periculum fore: sin Aegyptum peterent, 5
6 omnes ibi ferro ac fame diuersoque mortis genere perituros. sed
plebs assueto malo insolens parendi salubribus consiliis et diuino
imperio profecta in Aegyptum. quid de ea postea actum, sacris
litteris siletur: nobis nihil compertum.

5 Hoc tractu temporum Nabuchodonosor elatus rebus secun- 10
dis statuam sibi auream immensae magnitudinis posuit adorari-
2 que eam ut sacram effigiem praecepit. quod cum certatim ab
omnibus, deprauatis adulatione omnium animis, fieret, Annanias,
Azarias et Misael profano officio abstinerunt, non ignorantes ho-
norem hunc soli Deo debitum. igitur rei ex edicto regis constituun- 15
tur, propositaque eis conditio poenarum, ardens caminus, ut prae-
senti metu adorare statuam cogerentur. uerum illi deuorari igni-
3 bus quam piaculum committere maluerunt. itaque uincti compedi-
bus in medias flammis coniciuntur. sed ministros infandi operis,
dum promptius damnatos in ignem propellunt, flamma absorbit: 20
Hebraeos — mirum dictu et incredibile non uisentibus — ignis non
attigit, cum a spectantibus deambulantes in camino psalmum Deo
dicere cernerentur, uisusque cum his inter ignes quartus specie
angeli, quem Nabuchodonosor propius intuitus filium Dei se uidisse
4 confessus est. tum rex haud dubius diuinam in re praesenti fuisse 25
uirtutem, missis per omne regnum suum edictis facti miraculum
5 prouulgauit, confessus soli Deo honorem deferendum. nec multo
post obiecto sibi somnio, mox uoce etiam caelo emissa admonitus,
potestate regia abiecta atque ab omni conuersatione humana remo-
tus, herbis tantum uitam sustinens, egisse paenitentiam traditur: 30
seruatum ei nutu Dei imperium, donec impleto tempore, agnito
demum Deo, post VII annos et regno et statui pristino restitutus

2 Jer. 43. 6 Jer. 44. 10 Dan. 3. 27 Dan. 4.

3 sciscitantes *P* 8 profecta est *b* 14 misahel *P* 16 prepo-
sitaque *P* 18 compedibus *Drusius*: pedibus *Pb*, *cf. I, 28, 3* 22 cum
aspectantibus *edd. pleraeque* 23 inter ignem *b* 28 post rex obiecto *b*
31 seruatumque *coni. de Prato*

est. hic post deuictum, ut supra diximus, Sedechiam, quem capti- 6
uum Babylonam transtulit, regnasse traditur annos VI et XX,
quamquam id non in sacra historia scriptum inuenerim. sed forte 7
accidit, ut dum multa euoluerem, annotationem hanc iam inter-
5 polato per aetatem libello sine auctoris nomine reperirem, in quo
regum Babyloniorum tempora continebantur: quam praetereundam
non putauit, siquidem et Chronicis consentiret, et ita illius nobis
ratio quadraret, ut per ordinem regum, quorum tempora contine-
bat, usque in primum Cyri regis annum, LXX annos — tot enim
10 per sacram historiam a captiuitate usque ad Cyrum fuisse refe-
runtur — impleret.

Post Nabuchodonosor filius eius regnum indeptus, quem in 6
Chronicis Euilmarodac fuisse uocatum repperi. hic duodecimo
imperii anno diem functus, fratri minori, qui Balthasar dictus
15 est, locum fecit. is cum quarto et decimo anno publicum epulum 2
principibus ac praefectis suis daret, sacra uasa, quae per Nabu-
chodonosor de templo Hierosolymae ablata nec in regales usus
usurpata, sed recondita in thesauris habebantur, proferri impe-
rauit. cumque his per luxum ac licentiam regalis conuiuui promi- 3
20 scue omnes uirilis ac muliebris sexus, uxores concubinaeque eius
uterentur, subito rex in pariete conspicatur digitos scribentes
cernebanturque in uersum ductae literae: sed qui posset scripta
legere, non reperiebatur. igitur rex perterritus magos et Chaldaeos 4
aduocat. quibus mussantibus nec quicquam respondentibus, regina
25 regem admonet, esse quendam Hebraeum Daniel nomine, qui olim
Nabuchodonosor occulti mysterii somnium reuelasset, iam tum ob
illustrem sapientiam summis honoribus donatum. itaque accitus 5
perlegit interpretatusque, ob delictum regis, qui sacra Deo uasa
temerasset, ipsi exitium imminere regnumque eius Medis ac Persis

12 IV Reg. 25. 15 Dan. 5.

2 babillonā *P*, Babylonem *b* 4 hanc in interpolato *Giselinus* 5 rep-
perire *P* 6 regnum babilloniorum *P* 7 consentirent *P*, *em. de Prato*
12 regnum est adeptus *b* 13 Euilmarodac *Pb*: Euilmarodach *Drusius*
14 Balsasar *Drusius* 15 Is cum *b*: cum *P* 17 hierolimae *P*
|| nec *P*: ac *b* 19 cumq. *P*: cum *b* 20 omnes *P*, *ut con. Sigonius*:
omnis *b* 21 conspicatur *P* (*non* conspicatus est): conspicit *b* 22 pos-
sit *P* 23 repperiebatur *P* 24 mussitantibus *b*, *at cf. I, 43, 7* 27 ac-
citus Daniel *b*

6 datum. quod mox consecutum est. nam eadem nocte Balthasar
interiit, regnum eius Darius natione Medus occupauit: Danielum
illustri opinione compertum uniuerso imperio praeposuit, secutus
superiorum regum iudicium. nam et Nabuchodonosor eum regno
praefecerat et Balthasar ueste purpurea et torque aureo donatum ⁵
tertium regni principem constituerat.

7 Igitur hi, qui una cum eo rerum potentes erant, exagitati
inuidia, quod eis alienigena captiuae gentis fuisset aequatus, regem
deprauatum adulatione compellunt, ut sibi diebus proximis xxx
diuini honores darentur, neque cuiquam liceret Deum nisi regem ¹⁰
precari. facile id Dario persuasum, stultitia regum omnium, qui
2 sibi diuina uindicant. igitur Daniel non rudis neque inscius, Deo
preces, non homini deferendas, reus constituitur edicto regis non
paruisse. multumque abnuente Dario, cui carus acceptusque sem-
3 per fuerat, principes peruicere, ut in lacum demitteretur. sed ¹⁵
obiecto bestiis nullum periculum fuit. quod cum rex comperisset,
accusatores deputari leonibus praecepit: qui non simili exemplo
perfuncti sunt: nam continuo deuorati ferarum famem expleue-
4 runt. Daniel clarus ante clarior haberi: rex antiquato edicto suo
nouum proposuit, relictis erroribus ac superstitionibus Deum Da- ²⁰
5 nielis colendum. extant etiam uisiones eius, quibus consequentium
saeculorum ordinem reuelauit, annorum etiam numerum comple-
xus, intra quem Christum, sicut factum est, descensurum ad terras
6 pronuntiauit uenturumque Antichristum manifeste exposuit. quod
si qui studiosior erit, rectius ibi quaesitum reperiet: nobis propo- ²⁵
situm est rerum tantum ordinem contexere. Darius duodeuiginti
annos regnasse traditur: qua tempestate Astyages Medis imperabat.
8 Hunc Cyrus, ex filia nepos eius, regno expulit, Persarum
usus armis: unde summa imperii ad Persas translata est. Baby-
2 lonii quoque in potestatem ditionemque eius concessere. igitur ³⁰

21 Dan. 7—10. 28 Esra 1. Jer. 25. II Par. 36.

2 regnumque *b* || Danielem *b* 8 inuidia *Gisclinus*: iniudea *P*, in
Judaea *b* 9 compellant *malebat de Prato coll. Seueri dial. 2, 6* 10 deum
P, ut coniecit de Prato: Dominum *b* 11 id olario *P* 18 feram *P*
19 haberi *P*: haberi coepit *b* || aritiquato *P* 24 anticristum *P*
25 si quis *b* 26 duo de *xx P* 27 astyagis *P* 30 potestatem et
ditionemq. *P*

initio regni, propositis publice edictis, dat potestatem Iudaeis in
 solum patrium redeundi, sacra etiam uasa, quae Nabuchodonosor
 de templo Hierosolymae abstulerat, reddidit. itaque pauci tum
 in Iudaeam regressi: ceteris redeundi animus an facultas defuerit
 5 parum comperimus. erat ea tempestate apud Babylonios Beli anti-
 quissimi regis, cuius etiam Virgilius meminit, ex aere simulacrum,
 quod superstitione hominum consecratum Cyrus quoque adorare
 erat solitus, antistitum eius dolo illusus, qui uesci effigiem illam
 atque potare affirmabant, cum diurnam pensitationem, quae idolo
 10 inferebatur, clam ipsi absumerent. igitur Cyrus cum Daniele fami-
 liariter uteretur, quaerit ab eo, cur simulacrum non adoraret,
 cum manifestum uiuentis Dei esset indicium, absumentis ea, quae
 inferebantur. Daniel ridens hominis errorem negare id posse fieri, 5
 ut aes illud, id est bruta materies, cibo uteretur aut potu. acciri
 15 ergo rex sacerdotes iubet (nam fere ad septuaginta erant) adhibi-
 toque eos terrore increpat, quis inpena consumeret, cum Daniel
 uir prudentia insignis minime id ab insensibili simulacro posse
 fieri contenderet. tum illi confisi parato dolo sueta inferri et obsig- 6
 nari a rege templum deposcunt, uti, nisi omnia postero die ab-
 20 sumpta deprehenderentur, morte poenas persoluerent, dum eadem
 conditio Daniele maneret. itaque signo regis templum obsignatur, 7
 cum prius Daniel sacerdotibus insciis pauimentum cinere asper-
 sisset, ut introeuntium occultos aditus uestigia proderent. igitur
 postero die rex templum ingressus animaduertit absumpta, quae
 25 idolo apponi iusserat. tum Daniel occultam fraudem uestigiis pro- 8
 dentibus reserat, sacerdotes cum uxoribus et filiis, subfosso fora-
 mine ingressos, ea quae idolo apposita fuerant deuorasse. ita
 omnes iussu regis interfecti, templum ac simulacrum *Danielo* in
 potestatem datum atque arbitrio eius dirutum.
 30 Interea Iudaei, quos ex permissu Cyri in patriam regressos 9
 supra memorauimus, urbem ac templum restituere aggressi, ut

6 Aen. I, 729. 30 II Par. 36.

4 defuerat *P* 5 Beli *b*: bella *P* 6 cuius — meminit *Sigonio glossema*
uidebatur 10 Daniele *b* 14 ut | ut es illud *P* || acceri *P*, accersi *b*
 18 sueta *P*: *om. b*; *aliquid deesse recte Vorstius senserat* || inferri *P*
et Vorstius: inferre *b* 21 Danieli *b* 23 ues' tia *P* 28 Daniele
om. P, Danieli *b* 31 restituere *P*

pauci atque inopes parum proficiebant, donec centesimo fere anno,
 Artaxerxe rege Persis imperitante, per eos, qui locis praeerant, ab
 2 aedificando deterriti: etenim tum Syria atque omnis Iudaea sub
 Persarum imperio per magistratus ac praesides regebatur. igitur
 his consilium fuit regi Artaxersi scribere, non oportere Iudaeis 5
 restituendae urbis suae copiam dari, ne pro contumaci ingenio
 resumptis uiribus, aliis gentibus imperare soliti, non paterentur
 3 sub alieno imperio degere. ita comprobato a rege praesidum con-
 silio prohibita urbis aedificatio usque in secundum Darii regis
 annum dilata est. sed hoc tractu temporum, qui reges Persis 10
 imperauerint, inseremus, quo facilius annorum series in ordinem
 4 contexta prodatur. post Darium Medum, quem duodeuiginti annos
 regnasse significauimus, Cyrus uno et triginta annis rerum potitus
 est. Scythis bellum inferens in proelio cecidit, secundo anno post-
 5 quam Tarquinius Superbus Romae regnare coeperat. Cyro Cam-
 byses filius eius successit: regnauit annos VIII. hic cum Aegy-
 ptum atque Aethiopiam bello premeret et subegisset uictorque in
 Persas reuerteretur, casu se ipse uulnerauit ex eoque ictu periit.
 6 post huius mortem magi duo fratres, natione Medi, menses VII Per-
 sarum regnum optinuerunt. ad hos interficiendos septem nobilis-
 20 simi Persae coniurauerunt, quorum princeps fuit Darius Hystaspis
 filius, natus ex fratre patruale Cyri, omniumque consensu regnum
 7 ei delatum: regnauit annos VI et XXX. hic ante quadriennium
 quam decederet, apud Marathonam pugnavit, celeberrimo Graecis
 Romanisque historiis proelio. id gestum post Romam conditam 25
 anno fere ducentesimo et sexagesimo, Macerino et Augurino con-
 sulibus, abhinc annos, si tamen inuestigatio Romanorum consulum
 non fefellit, DCCC LXXX et VIII: omne enim tempus in Stiliconem
 8 consulem direxi. post Darium Xerses fuit, isque uno et XX annis

2 Esra 3. 8 Esra 6.

2 Artaxerxe *b*, et sic semper in hoc nomine 3 sunt deterriti *b*
 4 regebatur *b*: agebatur *P*, an ex agebat? cf. ad I, 30, 1 9 et usque
malebat de Prato 12 contexta *P* 13 significamus *P* || unū et xxx
 annis *P* 15 ceperat *P* 16 regnauitque *b* 18 ipse *P*: ipsum *b*
 21 hystaspi *P* 24 Marathonam *malebat de Prato* 26 macherino *P*,
em. de Prato 28 omnē *P* || stilliconem *P* 29 exerses *P*, Xerses *b*
 et sic deinceps || unum et xx annos *b*

regnasse traditur: quamquam in plerisque exemplaribus xx et v annos imperii eius fuisse repperi. huic successit Artaxerses, cuius supra meminimus. hic cum inhiberi aedificationem urbis Iudaeae 9 templique iussisset, suspensum opus usque in secundum Darii 5 regis annum pependit. sed ut usque ad eum temporum ordo conexus sit, Artaxerses regnavit annis uno et xl, Xerses duobus mensibus. postque eum Suedianus vii mensibus fuit.

Darius deinde, sub quo templum est restitutum, regnum 10 adeptus est, cui Ochus tum nomen erat. hic cum ex Hebraeis tres 10 adolescentes spectatae fidei corporis custodes haberet unusque ex his prudentiae documento admirationem regis in se conuertisset, delata sibi optione petendi, si quid animo concepisset, ingemiscens patriae ruinis copiam restituendae urbis poposcit meruitque a rege, ut subregulis ac praesidibus imperaret, aedificationem sacrae 15 aedis praebitis impendiis maturarent. ita templum quadriennio 2 consummatum, sexto post anno quam Darius regnare coeperat, idque Iudaeis satis visum: et quia magnae molis erat urbem restituere, diffisi uiribus opus multi laboris incipere non ausi templo continebantur. per idem tempus Esdras scriba legis post 3 20 xx fere annos quam templum fuerat consummatum, defuncto iam Dario, qui unum de uiginti annos rerum fuerat potitus, permissu Artaxersis secundi, non illius, qui inter duos Xerses fuit, sed huius, qui Dario Ocho successerat, Babylonia profectus multique eum secuti Hierosolymam peruexere uasa diuersi operis et dona, 25 quae rex templo Dei miserat, cum xii Leuitis: uix enim hic numerus ex illa tribu repertus traditur. is cum deprehendisset Iudaeos gentilium conubiis permixtos, multis increpitos renuntiare

12 Esra 6. 23 Esra 7 sq. 26 Esra 9 sq.

3 meminimus *P*: mentionem fecimus *b* 6 annis uno *nos*: annos unū *P*
 7 Suedianus] *uulgo* Sogdianus 9 adeptus *P* 11 documento ammi-
 rationem *P* 12 concupisset *malebat de Prato* 14 imperaret ut *b*
 16 ceperat *P* 21 unū de .xx. annos *P*: unum de xx annis *b* (undeuiginti
de Prato) 22 artaxerses *P* 23 dario cho *P* || multique cum secuti
 Hierosolymam peruexere uasa diuersi operis *scripsi*: multisque eum secuti
 hierosolimam peruenere uasa diuersi operis *P*, multisque eum sequitis,
 Hierosolymam peruenere. Vasa quoque diuersi operis *b* 27 cocconubiis *P*,
 connubiis *edd.*

istiusmodi matrimoniis ac filios ex his susceptos extrudi iubet, omnesque dicto paruere. purgatus populus ueteris legis ritu agebat. 5 ceterum Esdram nihil super reficienda urbe egisse comperio, credo potio-rem curam ratus plebem corruptis moribus reformare.

11 Erat ea tempestate apud Babyloniam Neemias minister 5 regius, gente Iudaeus, Artaxersi merito obsequiorum carissimus. 2 is Iudaeos percontatus, quis paternae urbis status esset, ubi comperit in isdem ruinis iacere patriam, totis sensibus conturbatus cum gemitu multisque lacrimis orasse ad Deum traditur, delicta 3 gentis suae reputans, misericordiam diuinam efflagitans. igitur 10 cum eum rex inter epulas maestum extra solitum animaduertisset, poposcit ab eo causam dolorum ut exponeret. tum ille aduersa gentis suae et ruinam ciuitatis deffere, quae iam per annos fere ducentos et quinquaginta solo strata, malorum testimonium, spectaculum inimicis praeberet: daret sibi eundi et restituendae 15 4 eius potestatem. paruit rex piis precibus, statimque eum cum praesidio equitum, quo tutius iter ageret, dimisit, datis ad praetores epistulis ut necessaria praeberent. is cum Hierosolymam peruenisset, uiritim populo opus urbis distribuit, et certatim iussa omnes curabant. iamque ad medium machinae processerant, cum 20 5 flagrante inuidia gentium uicinae urbes conspirant opera interrumpere Iudaeosque ab aedificando deterrere. sed Neemias, dispositis aduersum incursantes praesidiis, nihil territus coepta explicuit: consummatoque muro et ualuis portarum perfectis, per familias construendis interius domibus urbem dimensus est. 25 censuitque populum minime urbi parem, neque enim amplius quam ad quinquaginta milia promiscui sexus atque ordinis reperta: 6 tantum ex illo quondam inmani numero frequentibus bellis absumptum aut captiuitate detentum. nam olim hae duae tribus, quarum hoc residuum fuit, cum ab his decem tribus separatae 30 sunt, CCC et XX milia uirorum armauerant. a Deo ob peccatum

10 Neh. 2. 20 Neh. 3 sqq.

2 ritu *de Prato*: ritū *Pb* 5 Nehemias *Drusius* 6 artaxersi *P*
 10 misericordiamque *b* 14 et sexaginta *Sigonius* 20 cum flagrante] conflagrante *P* 22 Iudaeos *b* || dispositis *b*: depositis *P* 24 muro *Sigonius* addidit, possis etiam opere 25 dimensus *Galesinius* et *Giselinus*: dimissus *P* 31 CLXXX *Sigonius* || a Deo *de Prato*: adeo *edd. priores*

interneconi et captiuitati datae ad hanc usque paucitatem denerant. sed haec, ut dixi, plebs duarum tribuum fuit: decem uero 7 prius deductae per Parthos, Medos, Indos atque Aethiopas dispersae numquam in solum patrium regressae, hodieque barbararum gentium imperiis continentur. sed consummatio restitutae urbis xxx et ii imperii Artaxersis anno refertur. a quo tempore 8 usque ad Christi crucem, id est Fufium Geminum et Rubellium consules, anni cccxc et viii: ceterum a restitutione templi usque in eursionem, quae sub Vespasiano consule Augusto per Titum 10 Caesarem consummata est, anni cccc lxxx et iii. praedictum id 9 olim est a Daniele, qui ab instauratione templi usque in eursionem lx et viii hebdomadas futuras pronuntiauerat. a die autem captiuitatis Iudaeorum usque in tempus restitutae ciuitatis fuerunt anni cclx.

15 In hoc temporum tractu Esther atque Iudith fuisse arbitramur: quarum quidem actus quibus potissimum regibus conectam, non facile perspexerim. nam cum Esther sub Artaxerse rege referatur, porro duos huius nominis Persarum reges fuisse reppererim, multa cunctatio est cuius haec temporibus applicetur. mihi tamen 2 uisum est huic Artaxersi, sub quo Hierosolyma est restituta, Esther historiam conectere, quia non sit uerisimile, ut, si sub priore Artaxerse fuisset, cuius tempora *Esdra* complexus est, nullam tam illustris feminae mentionem retulisset, maxime cum ab illo Artaxerse inhibitam templi aedificationem, sicut supra 25 memorauimus, constet: neque Esther passura fuerit [tum], si in illius matrimonio tum fuisset. nunc gesta edisseram. erat ea 3 pestate regi in matrimonio Vastis quaedam, mirae femina pulchri-

10 Dan. 9.

1 datã *P* 3 deductae nos: ductae *P*, abductae de *Prato* 4 sunt regressae *b* 6 II] dno *P* || artaxersis *P* 7 Fufium *P*: Fusium *b* || Geminium *b* || rebellium *P*, em. de *Prato* 8 malin cons. (sic cod.) s (i. e. sunt) anni 14 post cclx est in *P* spatium uacuum quindecim fere litterarum 15 nhoc *P* initio noui uersus, Hoc *b* || Esther *Drusius*: hester *P* et sic deinceps 17 artaxerse *P*, item u. 22 et 24, et artaxersi u. 20 18 reppererim scripsi: repperi *P* 21 quia non sit scripsi: qui an fuit *P*, quae ante fuit *b* || uerisimilis *b* 22 tempora *Esdra* de *Prato*: tēprã *P* 24 sic supra *P* 25 utrumque tum de *Prato* delendum censet, nos prius saltem inclusimus

tudinis. cuius cum formam omnibus praedicaret, die quodam, cum publicum conuiuium dabat, adesse reginam demonstrandae
 4 pulchritudinis gratia iubet. illa uero stulto rege consultior, pudens uirorum oculis spectaculum corporis praebere, iussa abnuit. qua contumelia barbarus animus permotus uxorem matrimonio ac regia
 5 depellit. igitur cum in locum eius puella regis coniugio quaeretur, reperta est Esther ceteras specie uincere. haec Iudaea ex tribu Benjamin, utroque parente orba, a Mardochoaeo patrueli
 6 fratre educta. cum ad regales nuptias duceretur, mandante educatore genus *et* patriam occultauit, admonita ne paternarum tradi-
 7 tionum immemor, etsi in matrimonium alienigenae captiua succederet, gentilium cibus participaret. igitur iuncta regi breui, ut fit, ui pulchritudinis totum eius animum facile cepit, adeo ut eam aequatam imperio insigni regio, ueste purpurea donaret.

13 Qua tempestate Mardochoeus inter proximos regis erat, pro
 15 uirili portione negotiorum familiarium curator. is compositas a duobus spadonibus regi insidias prodiderat, atque ex eo carior
 2 summisque honoribus donatus. erat ea tempestate regi Aman quidam perfamiliaris, quem aequatum sibi adorari more regum praeceperat. id Mardochoeus unus ex omnibus facere fastidians
 3 odia Persae in se grauiter accenderat. igitur Aman ad perniciem Hebraei animum intendens regem adit affirmatque, esse in regno eius hominum genus prauis superstitionibus deo hominibusque inuisum, externis legibus uiuens, dignum exitio: rectum esse omnes huius gentis interneconi dare, exque eorum bonis immensas
 4 opes pollicetur. facile id barbaro persuasum: edictum emittitur Iudaeos necandos, missique continuo qui per omne regnum ab India usque Aethiopiam promulgarent. id ubi Mardochoaeo compertum, conscissis uestibus sacco obuoluitur conspersusque cinere pergit ad regiam, ibique eiulatu multo cuncta questibus replet:
 30 facinus indignum immeritam gentem perire neque ullam pereundi

6 Esther 2. 18 Esther 3. 28 Esther 4.

8 mardochoeo *P* || patrueli *b* 10 *et om. P, ac b* || ammonita *P* 13 coepit *P* 14 aequatam sibi imp. *malebat Vorstius* 15 mardocheus *P, et sic deinceps* 18 amman *h. l. P, sed alias aman; Haman b* 21 perniciem *P* 22 intendens *b: incendens P* || adiit *Pb* 27 omnē *P* 28 promulgarent *P: edictum promulgarent b* 30 regiam *P et de Prato: reginam b*

causam dari. Esther lamentantis voce excita rem, ut erat, cogno- 5
 scit. tum uero anceps consilii, quia adeundi regem potestas non
 erat — etenim more Persarum reginae introire ad regem nisi
 accersitae non licet, nec tamen, cum fuerit regi libitum, sed statuto
 5 tempore admittitur — et forte tum ita euenerat, ut diebus xxx
 proximis separata a conspectu regis Esther haberetur. igitur auden- 6
 dum aliquid pro ciuibus rata, etsi certa pestis adesset, pulchro in
 negotio occumbere parata, inuocato prius Deo, aulam regis ingre-
 ditur. at barbarus re insolita percussus, paulatim blandimento
 10 muliebri delinitus, postremo ad cenam reginae perducitur, unaque
 cum illo Aman ille regi carus et Iudaeae genti infestus. igitur 7
 cum iam post epulas multis poculis conuiuium calere coepisset,
 Esther genibus regis aduoluitur, gentis suae perniciem deprecatur.
 rex uero nihil se petenti, si quid ultra peteret, negaturum polli-
 15 cetur. tum Esther arrepto tempore Amanis mortem flagitat in 8
 ultionem gentis, quam perditam cupierat. sed rex amici memor
 paulisper cunctatus deliberandi gratia modicum secessit. deinde
 regressus *ut* uidit Aman reginae genua complexum, succensus ira
 et appetitam reginam clamitans, morte eum affici iubet. et tum 9
 20 regi compertum, poenam crucis per Aman Mardochoaeo paratam.
 ita Aman eadem cruci affigitur, omniaque bona eius Mardochoaeo
 data Iudaeique sunt absoluti. Artaxerses regnauit annos duos et
 LX, eidemque Ochus successit.

Huic rerum ordini recte Iudith actus conseram: traditur enim 14
 25 post captiuitatem fuisse, sed quis eo tempore Persis regna-
 uerit, historia diuina non edidit: regem tamen, sub quo illa gesta
 sint, Nabuchodonosor nuncupat, non utique eum, qui Hierosoly-
 mam ceperit. sed nullum hoc nomine post captiuitatem apud Persas 2
 regnasse reperio, nisi si ob inpotentiam et pariles conatus quicum-

6 Esther 5. 13 Esther 7. 24 Judith 1.

8 parata *de Prato*: parat *Pb* || *dō P corr.* 1 *m. ex dñō*: Domino *b*
 9 percussus *b* 10 coenam *b* 11 gentis *P*, *em. Galesinius* 13 per-
 niciem *P* 17 cunctatur deliberandique *b* 18 *ut uidit Sigonius*: uidit *P*
 20 compertum erat *b* 21 eodem *P*: eadem *b* 22 artaxerses *P*
 23 LX *P*: XL *Sigonius*; contra *de Prato* censet infra anni II et XL (*pro*
 duo et XX) scribendum esse 24 conseram *P*, *ut con. Drusius*: conferam *b*
 26 gesta sunt malebat *de Prato* 29 impatientiam *P*, *em. Sigonius*
 || quicumq. *P et Sigonius*: quicum *b*

3 que ille rex Nabuchodonosor a Iudaeis uocitatus est. plerique
 tamen Cambysen, Cyri regis filium, putant, eo quod uictor Aegy-
 ptum atque Aethiopiam penetrauerit. sed huic opinioni eadem sacra
 historia repugnat: nam duodecimo regis illius anno Iudith fuisse
 4 signatur. porro Cambyses non ultra VIII annos rerum potitus est. 5
 unde, si in historia opinari licet, sub Ocho rege, qui post Artax-
 ersen secundum fuit, haec gesta crediderim: idque uel ex hoc
 conicio, quod idem Ochus, ut *in* saecularibus legi, natura immitis
 cupidusque bellorum traditur. nam et arma finitimis intulit et
 Aegyptum, quae ante multos annos descuerat, bello recuperauit. 10
 5 quo tempore etiam sacra eorum et Apim in deum receptum irri-
 sisse traditur: quod postea Baguas, spado eius natione Aegyptius,
 indignatus, contumeliam gentis morte regis ultus est. meminit
 6 autem huius Baguae historia diuina: nam cum Holofernes iussu
 regis aduersum Iudaeos duxit exercitum, Baguam in isdem 15
 castris fuisse memorauit. unde non immerito in argumentum
 nostrae opinionis adduxerim, ut rex ille, Nabuchodonosor nuncu-
 patus, Ochus fuerit, sub quo Baguam fuisse mundiales historici
 7 prodiderunt. ceterum illud nemini mirum esse oportebit, quod
 scriptores saecularium litterarum nihil ex his, quae sacris uolumi- 20
 nibus scripta sunt, attigerunt: Dei spiritu praeualente, ut inta-
 minata ab ore corrupto uel falsis uera miscente intra sua tantum
 mysteria contineretur historia, quae separata a mundi negotiis et
 sacris tantum uocibus proferenda permisceri cum aliis uelut aequali
 8 sorte non debuit: etenim erat indignissimum, ut alia agentibus 25
 aut alia quaerentibus haec quoque cum reliquis miscerentur. sed
 pergam ad cetera ac per Iudith gesta, ut potero, paucis absoluiam.
 15 Igitur reuersis, ut supra memorauimus, in solum patrium
 Iudaeis, necdum composito rerum aut urbis statu, rex Persarum
 Medis bellum infert atque aduersus regem eorum, Arphaxad 30

12 Judith 2. 30 Judith 1.

2 eo *P*: esse *b* 6 artaxersen *P* 8 conitio *P* || in *b*: om. *P* || secul-
 laribus *P*: secularibus quibusdam scriptis *b* 14 olofern', *i. e.* olofernus *P*
 15 aduersus *b* || duxit *Laubmann*: dux *P*, duxerat *b*, duceret *de Prato*
 17 opionis *P* 21 attigerunt *b*: contigerunt *P*, attigerint *malebat de*
Prato || prouidente *coni. de Prato* 22 uel *P*: et *b* 27 ac Judith
 gesta *Sigonius* 30 arfaxat *P*, *em. Drusius e Graeco* Ἀρφαξάδ

nomine, acie conflagit secundo euentu: perempto rege gentem imperio adiungit. idem reliquis nationibus facit, praemisso Holo-² ferne, quem principem militiae delegarat, cum milibus peditum c et xx, equitum xii. is Cilicia et Arabia bello uastatis multas³ urbes aut ui capit aut metu in deditionem compellit. iamque³ Damascum admotus exercitus magno Iudaeos terrore perculerat. sed impares ad resistendum, neque ad deditionem adquiescentibus⁴ animis, expertis quippe usque antea captiuitatis mala, ad templum frequentes concurrunt. ibi communi gemitu permixtoque ululatu¹⁰ diuinum auxilium implorant: satis se Deo ob peccata uel crimina dedisse poenarum; reliquiis saltem seruitio nuper exemptis parceret. interea Holofernes Moabitis in deditionem acceptis atque⁵ aduersum Iudaeos in societatem belli assumptis, cum ab eorum principibus inquireret, quibusnam uiribus freti Hebraei deditioni¹⁵ animos non dedissent, Achior quidam comperta edisserit, Iudaeos⁶ Dei cultores, pio a patribus ritu institutos, olim in Aegypto pependisse seruitium: inde diuino munere eductos ac siccatum mare pedibus emensos, postremo omnibus gentibus deuictis habitatas maioribus terras recepisse. exin uario rerum statu floruisse aut⁷ ²⁰ concidisse, atque iterum malis emersisse, secundum merita iratum aut placatum Deum uicissitudine expertos, dum peccantes incursionibus hostium aut captiuitatibus coërcentur, propitio numine semper inuicti. ceterum, si praesenti tempore absque peccato sint, nullo modo eos posse superari: sin aliter se habeant, facile uincendos. ad haec Holofernes ferox multis uictoriis, nihil sibi inuictum⁸ ²⁵ ratus, ira accensus, cur ex peccato potissimum Iudaeorum pendere illius uictoria putaretur, propelli Achior in castra Hebraeorum iubet, ut cum his periret, quos uinci non posse affirmauerat. ac⁹ ³⁰ tum Iudaei montes petiuerant: ita quibus id negotii datum, ima

2 Judith 2 sq. 7 Judith 4. 12 Judith 5. 28 Judith 6.

2 oloferne *P* et sic deinceps 3 delegerat *b* 6 terrere *P* 8 antea nos: antead *P* (an ex antehac?), ante *b* 11 salutem *P* 12 et 25 olofernis *P*, item *p.* 72, 5 || Moabitis] addendum censet *Drusius* et *Ammonitis* (uel et filiis *Ammon*), quia *Achior Ammonitarum dux fuerit*

13 asumptis *P* 15 acitor *P* (et sic deinceps, sed *p.*, 72 1 accitor), Accitor *b*, em. *Drusius*, cf. *Judith* 5, 5 20 emeruisse *P* 22 captiuitatis *P* || coercerentur *Vorstius* 28 uincti *P*

montium successere ibique uinctum Achior reliquerunt. quod ubi Iudaei animaduenterunt, exemptum uinculis in collem perducunt. causas rei quaerentibus gesta exponit receptusque in pacem exitum opperiebatur. is post uictoriam circumcisis Iudaeus factus est. 10 igitur Holofernes difficultate locorum comperta, quia adiri praecelsa non poterant, montes militibus circumdat et summa cura Hebraeos aquationibus prohibet: eoque maturius obsidionem sentire. itaque uicti penuria aquae ad Oziam principem concurrunt, proni omnes ad deditonem. ille uero opperendum paulisper et diuinum auxilium expectandum respondens, quinto demum die 10 deditonis tempus constituit.

16 Quod ubi Iudith compertum, quae uiro uidua, praediuus opibus, insignis specie, sed moribus quam uultu illustrior tum in castris erat, artis suorum rebus etiam certo sibi exitio audendum aliquid et temptandum rata, caput comit, uultu expolitur, comite 15 2 ancilla castra hostium ingreditur. statimque ad Holofernem deducta perditas res suorum memorat, se transfugio uitae consuluisse. deinde a duce poscit liberum extra castra nocturno tempore egressum orandi gratia. mandatum id uigilibus portarumque custodibus. sed ubi per triduum egrediendi ac redeundi consuetudinem 20 sibi barbaris fidem fecit, Holofernem cupido incessit dediticiae corpore abuti: etenim forma excellenti Persam facile permouerat. ita ad ducis tentorium per Baguam eunuchum deducitur, initoque 4 conuiuio barbarus multo se uino obruit. tum remotis ministris, priusquam uim mulieri inferret, somno captus est. Iudith tempore 25 arrepto caput hostis desecat secumque aufert. et cum secundum 5 consuetudinem castris egredi crederetur, incolumis regressa. postero die Hebraei, caput Holofernensis de superioribus ostentantes, erup-

8 Judith 7. 12 Judith 8—10. 18 Judith 12. 27 Judith 13 sq.

2 amin aduerterunt *P* 3 in pacem *nos*: inparem *P*, parem *b* 6 milibus *P* 10 demum *Sigonius*: decimo *P*, cf. *lib. Judith* 7, 15 14 aretis *b* 20 consuetudinem sibi, barbaris fidem *distinctum est in editt.*; uidetur *sententia*: ubi barbaris fidem fecit, sibi esse egred. ae redeundi consuetudinem, cf. *infra*: eum secundum consuetudinem castris egredi crederetur (consuetudine sibi apud barbaros fidem fecit *Vorstius*) 21 fide *P* 22 abutendi *Drusius* 23 deducitur *P*, ut *coni. Drusius*: deducunt *b* || initoque conuiuio *de Prato*: initioque conuiuui *P* 27 regressa *P*: ad suos regressa est *b*

tione facta ad castra hostium pergunt. tum uero barbari signum pugnae poscentes tabernaculum ducis frequentes assistunt. ubi truncum corpus repertum, foeda formidine in fugam uersi terga hostibus praebuerunt. Iudaei fugientes persecuti caesisque multis 6 milibus castris ac praeda potiti. Iudith summis laudibus celebrata c et v annos uixisse traditur. haec si Ocho rege, ut opinamur, 7 gesta sunt anno imperii eius duodecimo, a tempore Hierosolymae restitutae usque in id bellum fuerunt anni duo et xx. ceterum Ochus xx et iii annos regnauit. fuit autem ultra omnes cruentus 8 et plus quam barbaro animo. hunc Baguas spado aegrotantem uenenis sustulit. post eum Arses, filius eius, triennio imperium tenuit, Darius annos iii.

Aduersum hunc Alexander Macedo acie confluxit. eo uicto 17 Persis imperium ademptum, quod ab initio Cyri steterat annos 15 cc et l. Alexander uictor fere *omnium* gentium adiisse Hierosolymae templum dicitur ac dona intulisse, edixitque per omne imperium, quod sui iuris effecerat, ut Iudaeis ibidem degentibus esset liberum in patriam reuerti. exacto duodecimo imperii anno, septimo posteaquam Darium deuicerat, apud Babylonam defunctus est. regnum amici eius, qui simul cum illo maxima illa bella 3 gesserant, partiti sunt. hi aliquanto tempore sine usurpatione regali susceptas partes procurauerunt, Arridaeo quodam Philippo Alexandri fratre regnante, cui perimbecillo uerbo datum imperium uidebatur, re autem penes eos erat, qui sibi exercitum et prouincias 25 distribuerant. nec uero hic rerum status diu mansit, omnesque se reges appellari maluerunt. primus in Syria post Alexandrum Seleucus rex fuit, subiecta eidem Perside ac Babylone. qua 5 tempestate Iudaei annum stipendium trecenta argenti talenta regi dabant, nec tamen per externos magistratus, sed per sacerdotes 30 suos regebantur. patrioque ritu uiuebant, donec plerique eorum longa rursus pace corrupti miscere omnia seditionibus et

2 Judith 15 sq.

6 si *P*: *om. b* 8 duo et xx] duo et xl *de Prato, cf. eius edit. II, p. 123 sq.* 10 Bagua spado *Pb, sed cf. II, 14, 5* 11 Arxes *Pb* 13 Alexander *P* 15 *omnium b: om. P* 18 liberum esset *b* 19 babylonam *P* 21 hi *P*: inde *b* 22 Arrideo *Pb* 24 re *de Prato: res P* 27 eadem perside ac babylone *P* 29 externos *Sigonius: ternos P*

turbare coeperunt, affectantes summum sacerdotium libidine, auaritia et dominandi cupidine.

- 18 Namque primum sub rege Seleuco, Antiochi magni filio, Oniam sacerdotem, uirum sanctum atque integrum, Simon quidam falsis apud regem criminibus insimulatum excutere nequiuerat. 5
 2 interiecto deinde tempore Iason frater Oniae Antiochum regem, qui Seleuco fratri successerat, adiit, augmentum stipendii pollicens, si sibi summum sacerdotium traderetur. et quamquam insolitum neque ante permissum erat perpetuo sacerdotio perfungi, sollicitus tamen regis animus, aeger auaritia, facile superatus est. 10
 4 ita depulso Onia Iasoni sacerdotium mandatum. is foede admodum ciues patriamque lacerauit. dein cum per Menelaum quendam, Simonis illius fratrem, promissam regi pecuniam misisset, patefacta semel ambitioni uia, isdem artibus, quibus Iason prius, 15
 5 Menelaus sacerdotium obtinuerat. nec multo post, cum promissum 15
 6 argenti modum non reddidisset, loco pellitur: Lysimachus substituitur. inde inter Iasonem et Menelaum foeda certamina, donec
 6 Iason profugus patria excessit. his initiis corruptis moribus eo usque processum, ut plerique popularium ab Antiocho poscerent, permitti sibi more gentilium uiuere. quod cum rex petentibus 20
 annuisset, certatim pessimus quisque delubra extruere, idolis supplicare, legem profanare ceperat. interea Antiochus rediens
 7 ab Alexandria — namque tum bellum regi Aegyptio intulerat, quod iussu senatus et populi Romani deposuit, Paulo et Crasso consulibus — Hierosolymam adiit. cum discordantem superstitio- 25
 nibus susceptis populum repperisset, legem Dei destruens et his fauens, qui impia sequebantur, omnia templi ornamenta detraxit

25 II Macc. 5.

1 auaritię et donandi *P*, *em. in b* 4 Oniam *b*: omam *P* 5 excutere *Giselinus*: exquire *P*, exquirere *b* (extinguere *Sigonius*, extrudere *Clericus*, exepere *Vonck*) 9 permissum cuiquam erat *b* || non perpetuo (uel non perfungi) *Sigonius et Drusius*, uulgatam sic explicat de *Prato*: 'sacerdotium, quod perpetuum erat, usurpare' 10 sollicitus *P*, sollicitatus malebat de *Prato*, sed eodem sensu sollicitus dictum esse apparet, cf. ad II, 51, 5 11 depulsa *P* || est mandatum *b* 13 symonis *P* || promissa *P* 15 menelaus *P*: Menelaus quoque *b* || obtinuit *Sigonius* || quum is promissum *b* 17 foeda *P*: foeda fuere *b* 18 init', *i. e.* initus *P* 22 nantiochus *P* 27 frauaens *P* || templo *Vorstius*

ac multa caede uastauit. id gestum ab excessu Alexandri anno 8 centesimo uno et quinquagesimo, Paulo, ut diximus, Crassoque consulibus, post quinquennium fere quam Antiochus regnare coeperat.

5 Sed ut temporum ordo consertus sit ac liqueat eidentius, 19
quis hic fuerit Antiochus, regum, qui post Alexandrum in Syria fuerant, et nomina et tempora enumerabimus. defuncto, ut supra 2 retulimus, rege Alexandro, ab amicis eius regnum omne diuisum ac regio nomine aliquamdiu administratum est. Seleucus post 10 nouem annos in Syria rex est appellatus, regnauitque annos II et xxx. post eum Antiochus, filius eius, annos unum de uiginti. 3 inde Antiochus, Antiochi filius, qui et Theus cognominatus est, annos xv. post hunc Seleucus filius, cognomine Callinicus, annos unum et uiginti. item Seleucus, filius Callinici, annos tres. hoc 4 15 defuncto Antiochus frater [Callinici] Asiam et Syriam tenuit annos VII et xxx. hic est Antiochus, aduersus quem Lucius Scipio Asiaticus bellauit: quo bello uictus et imperii parte multatus est. hic duos filios habuit, Seleucum et Antiochum, quem obsidem Romanis dederat. ita Antiocho magno mortuo Seleucus filius 5 20 eius natus maior regnum indeptus est, sub quo Oniam sacerdotem a Simone insimulatum diximus. tum Antiochus a Romanis dimissus datusque in locum eius obses Demetrius, Seleuci regis, qui eo tempore regnabat, filius. Seleuco mortuo anno imperii duodecimo regnum frater Antiochus, qui Romae obses fuerat, occu- 6 25 puit. is post quinquennium quam regnare coeperat, ut supra docuimus, Hierosolymam depopulatus est. etenim graue Romanis stipendium pensitans ipse immensis sumptibus paene necessario cogebatur pecunias raptis quaerere neque ullam praedandi occasionem omittere. post biennium deinde, pari rursus clade affectis 7 30 Iudaeis, ne forte frequentibus malis compulsi bellum sumerent.

1 m. caede urbem uastauit *coni. Sigonius probabiliter* 2 uno b: imo P; minus uerisimile est imo ex dittographia ortum esse, cf. $\frac{1}{2}$ de Prato ad h. l. de chronologia 7 fuerant P: fuerunt b 12 qui et theus P: qui Etthaeus b 15 Callinici delendum esse uidit de Prato 16 Lucius Scipio nos: ut suscipio P, Scipio b 17 Asiaticus de Prato: asyana gens P, Africani frater b 19 eius filius b 20 maior P, ut *coni. de Prato*: minor b || adeptus b || omam P 21 symone P 27 sumptibus deditus *coni. de Prato*

praesidium arci imposuit. inde sacram legem euertere aggressus mittit edictum, ut omnes relictis maiorum traditionibus gentili-
8 lium ritu uiuerent. nec defuere qui profano imperio uolentes pa-
rerent. tum uero foedum spectaculum: per uniuersas urbes palam
in plateis litabatur, sacra etiam legis et prophetarum uolumina 5
igni cremata.

20 Ea tempestate Matthathias, Iohannis filius, sacerdos erat. hic
cum a regiis cogeretur edicto parere, egregia constantia profana
contemnens, Hebraeum publice profanantem in ore omnium iugu-
2 lauit. tum demum reperto duce facta secessio est. Matthathias 10
oppido egressus, multis ad eum confluentibus, speciem iusti
exercitus effecerat: quis omnibus destinatum erat aduersus pro-
fanum imperium se armis tueri, et uel in bello occumbere quam
3 impias cerimonias exercere. interea Antiochus per Graecas quo-
que urbes, quae in illius imperio erant, repertos Iudaeos sacri- 15
4 ficare cogebat inauditisque cruciatibus reluctantes afficiebat. qua
tempestate illustris illa passio septem fratrum matrisque fuit:
qui omnes, cum legem Dei, instituta maiorum uiolare suppliciiis
cogerentur, mori maluerunt. ad extremum poenas mortesque
eorum comitata mater est. 20

21 Interea Matthathias moritur: uicarium exercitui, quem para-
uerat ducem, Tudam filium substituit. huius ductu aduersum
2 regios frequentibus proeliis prospere pugnatum. nam primum
Apollonium ducem hostium, qui magnis copiis in conflictum
descenderat, cum omni exercitu deleuit. quod cum Seron qui- 25
dam, qui tum Syriae praeerat, comperisset, multiplicatis legio-
nibus Iudam aggressus, ferox quia numero praestabat, ubi in
aequum descensum, fusus ac fugatus, octingentis ferme amissis
3 in Syriam regressus est. id ubi compertum est Antiocho, ira

1 I Macc. 1, 35 sqq. 7 I Macc. 2. 16 II Macc. 7. 22 I Macc.
3 sqq.

2 maiorum *P*: maiorum suorum *b* 4 fedum *P* || uniuersam urbem *P*,
em. de Prato 5 litabatur *P*: diis litabatur *b* 7 matthathias *P*: Ma-
thathias *b*, et sic *infra* 12 queis *b* 13 et uel in bello *P*: et in bello
potius *b* (*errauit de Prato de P*) 14 nantiochus *P* 18 Dei et *b*
22 aduersus *b* 27 quia *P* (*per compendium*) *addita eadem m. syl-*
laba ta s. l. 28 in aequum *P*: in certamen *b*

et dolore succensus, quippeangebatur duces suos cum magnis exercitibus deuictos, auxilium per omne regnum contrahit, do- 4
natiuum militibus, exhaustis penitus thesauris, largitur. etenim
tum praecipue grauiter pecuniae inopia affectus erat. nam defi-
5 cientibus Iudaeis ab eo, qui ei ultra trecenta argenti talenta
annua pensitauerant, praeterea Graecis urbibus multisque regio-
nibus persecutionis malo turbatis — ne gentilibus quidem peper-
cerat, quos deserere inueteratas superstitiones et ad unum
ritum deducere temptauerat, illis quidem, ubi nihil sancti erat,
10 facile relinquentibus, sed tamen omnibus metu ac clade affe- 5
ctis — uectigalia cessauerant. quibus rebus aestuans — etenim
ipse olim omnibus regibus opulentior suomet scelere inopiam
persenserat — copias cum Lysia partitur eique Syriam et bel-
lum aduersus Iudaeos committit, ipse in Persas ad cogenda
15 uectigalia profectus. igitur Lysias duces belli delegit Ptole-
maeum, Gorgiam, Doronem et Nicanorem: his XL milia pedi-
tum, VII equitum data. ac primo impetu magnum Iudaeis ter- 6
rorem intulerunt. tum Iudas cunctis desperantibus suos adhor-
tatus, forti animo descenderent in proelium: Deo fretis nihil in-
20 uictum fore: saepe antea a paucioribus aduersum plures bene
pugnatum. ieiunio indicto celebratoque sacrificio in aciem de- 7
scensum: fusae hostium copiae, Iudas castris potitus multumque
ibi auri et Tyriarum opum repertum. namque ex Syria negotia-
tores nihil de uictoria dubitantes, regium exercitum secuti spe
25 captiuos mercandi, praedae fuere. haec ubi Lysiae ex nuntiis 8
comperta, maiore cura copias parat annoque post immani exer-
citu Iudaeos aggreditur: uictus Antiochiam se recepit.

Iudas pulsus hostibus Hierosolymam regressus purgare templum 22
et restituere animum intendit, quod euersum ab Antiocho pro-
30 fanatumque a gentibus foedam sui speciem praebat. sed Syris 2
arcem tenentibus, quae continua templo et loci natura superior

28 I Macc. 4.

1 duces duos *malebat de Prato, et deinde* auxilia 8 inueterate P
12 regis P 15 lisyas P, *item infra u.* 25 lisyae || delegitur P
16 Doronem *cum Sigonio aut delendum est aut scribendum* Ptole-
maeum Dorymenis filium; cf. *Maccab. 3, 38 et Jos. Antiq. 12, 11* 21 in
acie P 27 uictus P: uictus denuo b 31 contigua *Drusius probabi-*
liter, ut est II, 34, 2 et Dial. 3, 10 contigua flumini . . habitacula

atque inexpugnabilis erat, adiri subiecta non poterant, crebris
 3 eruptionibus prohibentibus. aduersum hos Iudas ualidissimam
 suorum aciem obiecit. ita opus sacrae aedis curatum templumque
 muro circumdatum, constitutisque qui perpetuum praesidium ar-
 4 mati agitent. at Lysias multiplicato exercitu in Iudaeam regres- 5
 sus rursus uincitur, magna clade exercitus et auxiliorum, quae
 5 ei a ciuitatibus missa in bello conspirauerant. interea Antiochus,
 quem in Persidem profectum supra memorauimus, oppidum Ely-
 mum, regionis illius opulentissimum, fanumque ibi situm multo
 auro refertum, diripere conatus, confluente undique ad defensio- 10
 nem loci multitudine fugatus: insuper nuntium accepit, res [uel]
 6 a Lysia [uel a Lysimacho] inprospere gestas. ita ex maerore animi
 corporis morbo incubuit. sed cum internis doloribus angeretur,
 reminiscens malorum, quibus populum Dei uexauerat, merito
 sibi illa accidisse confitebatur. deinde post paucos dies moritur, 15
 cum regnasset annos uidecim. Antiocho filio regnum reliquit, cui
 Eupator nomen fuit.

23 Ea tempestate Iudas Syros in arce positos obsidebat. qui cum
 fame atque inopia afficerentur, missis ad regem nuntiis prae-
 sidium implorant. ita Eupator cum centum milibus et equitum 20
 uiginti milibus suis subsidio uenit, praeuentibus aciem cum in-
 2 genti terrore elephantis. tum Iudas laxata obsidione regi obuiam
 tendit primoque proelio Syros fundit. rex petit pacem: quia in-
 3 fido ingenio male usus, perfidiam consecuta ultio. uam Deme-
 trius, Seleuci filius, quem Romanis obsidem datum supra me- 25
 morauimus, ut audiuit Antiochum decessisse, petiuit, ut se in
 regnum remitterent. quod cum ei negatum fuisset, clam Roma
 profugit, in Syriam uenit regnumque occupauit, Antiochi filio,
 4 qui annum unum et menses sex regnauerat, interfecto. hoc reg-

7 I Macc. 6. 29 I Macc. 8.

7 in bello *P*: in bellum *b* 8 Elimum *b*, Elymacum *coni. de Prato*
 10 confluyente *P*, sed confluente *malebat de Prato* 11 res a Lysia
 inpr. gestas *Sigonius*, res uel a Lysia uel a Lysiae ducibus *coni. de Prato*
 20 cum peditum centum milibus *Sigonius* 21 suis obsidio *P* 23 patit
P || quia *P*: qua *Drusius*, qua quia *Vorstius* 27 remitteret *P*
 28 Antiochi *P*, ut *coni. Vorstius*: Antiocho *b* (Antiocho Antiochi f.
Drusius)

nante primum Iudaei a populo Romano amicitiam foedusque petiere: benigneque excepta legatio, decreto senatus socii atque amici appellati. interim Demetrius aduersus Iudam per duces suos bellum gerebat. ac primum per Bacchidem quendam et Alcimum Iudaeum ductus exercitus: post Nicanor bello praepositus in proelio occubuit. tum Bacchides et Alcimus resumptis uiribus auctisque copiis aduersum Iudam configunt. in ea pugna uictores Syri cruento admodum uictoria usi. Hebraei in locum Iudae Ionatham, fratrem eius, deligunt. interea Alcimus cum 6 foede Hierosolymam uastasset, moritur: Bacchides socio destitutus ad regem redit. dein post biennium rursus Bacchides bellum Iudaeis intulit, uictus pacem petit. quae propositis conditionibus data, si perfugas captiuosque et omnia bello rapta redderet.

15 Dum haec intra Iudaeam geruntur, adolescens quidam Rhodi 24 educatus, nomine Alexander, Antiochi se esse filium dicitans, quod falsum erat, adiutus opibus Ptolemaei regis Alexandrini, in Syriam cum exercitu uenit: Demetrium bello superatum occidit, cum regnasset annos XII. hic Alexander, priusquam aduersus Demetrium confli- 20 geret, foedus cum Ionatha fecerat eumque ueste purpurea et insignibus regiis donauerat. ob quod eum Ionatha auxiliis iuuerat uictoque Demetrio primus omnium congratulatum occurrerat. neque postea Alexander datam fidem corruptit. ita quinquennio, quo rerum potitus est, res Iudaeorum tran- 25 quillae fuerunt. igitur *Demetrius* Demetrii filius, qui post mortem patris Cretam confugerat, hortante Lasthene Cretensium duce, regnum patrium bello repetens, impar uiribus Ptolemaeum Philometorem regem Aegypti, Alexandri socerum, iam tum genero infestum, ut sibi sit auxilio, implorat. ille uero non 4 tam supplicis precibus quam spe Syriae occupandae illectus copias cum eo iungit, ac filiam Alexandro nuptam dat Demetrio. ad- 30

4 I Macc. 9. 29 I Macc. 11.

4 alchimum *P* (et sic deinceps), *cm. Giselinus* 8 usi *P*: sunt usi *b*
 || in locum occisi Iudae *Sigonius* 9 Ionathan *b* 10 sotio *P* 17 pto-
 lomei *P* 21 Jonathas *b* 22 iuuit. . . occurrit *coni. de Prato* 23 cor-
 rupt *P*: uiolauit *b* 25 Demetrius *addidit Sigonius* 26 lastene *P*
 27 ptolomeum phylometorem *P*

uersus hos Alexander acie configit. eo proelio Ptolemaeus cadit,
 5 Alexander uincitur: paulo post interfectus, cum regnasset annos
 quinque uel, ut in plerisque auctoribus repperi, nouem.

- 25 Demetrius regnum indeptus Ionatham benigne habuit, foedus
 cum eo fecit, Iudaeos legibus suis reddidit. interea Tryphon, 5
 qui partium Alexandri fuerat, praefectus Syriae regno * * * eum
 bello prohibiturus. contra Ionatha in proelium descendit, terri-
 2 bilis XL milium exercitu. Tryphon, ubi se imparem cernit, pa-
 cem simulat, receptumque in amicitiam inuitatumque Ptolemai-
 dam interfecit. post Ionatham summa rerum ad Simonem fra- 10
 trem defertur. is funus fratris magnifice curauit septemque illas
 pyramidas nobilissimi operis extruxit, in quibus et fratrum et
 3 patris ossa condidit. tum Demetrius, refecto cum Iudaeis foe-
 dere, contemplatione cladis a Tryphone illatae — nam post Iona-
 thae necem urbes eorum atque agros bello uastauerat — annua 15
 eis uectigalia in perpetuum remittit: etenim usque ad id tempus
 regibus Syriae, nisi cum armis restiterunt, stipendium pensi-
 4 tauerant. id gestum Demetrii regis anno secundo, quod ideo

1 eo proelio uincitur ptolomeus. cadit alexander uincitur paulo post P,
 eo proelio uincitur Ptolemaeus, cadit Alexander. Vincitur Ptolemaeus, et
 paulo post b; *secuti sumus emendationem G. Richteri, nisi quod ille secun-*
dum editionem principem et ante paulo addidit 2 interfectus P:
 interficitur b 3 implerisque P 4 Jonathan b 5 iudas P || 5 et 8
 trifon P 6 regno] *hic quaedam intercidisse critici recte intellexerunt;*
nec tamen sufficit cum Hieronymo de Prato iuhiabat supplere; nam appa-
ret plura deesse et uerba eum bello prohibiturus non ad sententiam sequen-
tem, sed ad priorem pertinere. Ex Maccab. I, 12, 39 sq., 'καὶ ἐξήτησε
Τρύφων βασιλεῦσαι τῆς Ἀσίας καὶ περιθέρσθαι τὸ διάδημα καὶ ἐκτεῖναι
χεῖρα ἐπὶ Ἀντιόχον τὸν βασιλέα καὶ ἐφοβήθη μὴ ποτε οὐκ ἐάσῃ αὐτὸν
Ἰωνάθαν καὶ μὴ ποτε πολεμήσῃ πρὸς αὐτόν καὶ ἐξήτει πόρον τοῦ συλλα-
βεῖν τὸν Ἰωνάθαν καὶ ἀπολέσαι αὐτόν, καὶ ἀπάρας ἦλθεν εἰς Βαιθσάν'
lacuna sic fere explenda uidetur: regno [Asiac iuhiaus, ueritus ne Jonatha
 sibi arma inferret, profectus est Baethsan] eum bello prohibiturus. contra
 Jonatha etc. 7 ionatha (*cum apice super syllaba tha*) P: Jonathan b
 8 milium b: milib; P 9 ptolomaidam P, Ptolemaidem *Drusius,*
nisi malis Ptolemaida 10 interficit *malebat de Prato* || Jonathan b
 || symouem P 12 in quibus matris et fratrum *de Prato; immo potius*
 et fratrum et matris et patris, *cf. Maccab. I, 13, 28* 14 trifonę P
 16 eis *Giselinus: eius* P || imperpetuum P 17 restiterunt P: resi-
 stenterent b

signauimus, quia usque in hunc annum per tempora Asianorum regum cucurrimus, ut ratio temporum digesta luceret. nunc 5 autem per tempora eorum, qui Iudaeis uel pontifices uel reges fuerunt, usque ad Christi natiuitatem rerum ordinem digeremus.

5 Igitur post Ionatham Simon frater eius, ut supra dictum est, 26 Hebraeis praefuit iure pontificis. id enim ei tum et a suis et a populo Romano honoris delatum. hic cum secundo Demetrii regis 2 anno ciuibus praeesse coepisset, post octo annos insidiis Ptolemaei circumuentus occubuit. huic Iohannes filius successit. qui cum ad-
10 uersum Hyrcanos, gentem ualidissimam, egregie pugnasset, Hyrcani cognomen accepit. mortuus est annos VI et XX rerum potitus. post hunc Aristobulus pontifex substitutus primus om- 3 nium post captiuitatem regium nomen assumpsit capitique diadema imposuit. exacto anno diem functus est. Alexander deinde, 4
15 filius eius, rex pariter et pontifex fuit, regnauit annos VII et XX: in cuius actibus nihil praeter crudelitatem memoria dignum reperi. hic cum Aristobulum et Hyrcanum paruos filios reliquisset, Salina siue Alexandra uxor eius regnum per nouem annos tenuit. 5 post huius obitum foeda inter fratres de regno certamina. ac pri-
20 mum Hyrcanus imperium obtinebat: mox ab Aristobulo fratre pulsus confugit ad Pompeium, qui tum Mitridatico bello confecto pacataque Armenia et Ponto uictor omnium gentium, quas adierat, introrsum pergere et uicina quaeque Romano imperio adiungere cupiens, causas belli et materiam uincendi quaerebat.
25 igitur Hyrcanum libens excepit ductuque eius Iudaeos aggreditur: 6 urbe capta atque eruta templo pepercit. Aristobulum uinctum Romam mittit, Hyrcano ius pontificatus restituit: imposito Iudaeis stipendio procuratorem eis Antipatrum quendam Ascalo-

5 Jonathan *b* || symon *P* 6 id enim—populo *scripsi*: et id enim et tuū et a suis et a populo *P*, id enim ei tum a suis, tum et a populo *b* (*Drusius*: a regibus eius loco quod est a populo Ro.) 8 ptolomei *P* 11 annos VI et XX r. potitus *Giselinus*: anno VI et XX rerum potitus est *P* 12 aristobolus *P* 15 filius] *immo* frater, ut ex *Josepho liquet* de Prato

18 Salina *P*, ut conl. *Drusius*: Solina *b* || alexandria *P* 19 primū (*i. e.* primusum) *P* 20 mox aristobolo *P* 23 aderat *P* || introrsum *P*: ultrorsum *b* 24 uincendi *P*: incendii *aliquot edd. recentt.* 25 excipit *malebat de Prato* 26 eruta *P*: arce *b* || uinctum *Sigonius*: uictum *P*, cf. *Jos. Ant. 14, 8. Flor. 1, 41, 30 etc.* 27 impositoque *b* 28 ascolonitem *P*, *item p. 82, 3 ascolonitae*

- 7 nitem praeposuit. Hyrcanus quattuor et triginta annos rerum po-
titus, dum aduersum Parthos bellum gerit, capitur.
- 27 Tum Herodes alienigena, Antipatri Ascalonitae filius, regnum
Iudaeae a senatu et populo Romano petiit acceperitque. hunc pri-
mum Iudaei externum regem coeperunt habere. etenim iam ad- 5
nuntante Christo necesse erat secundum uaticinia prophetarum
2 suis eos ducibus priuari, ne quid ultra Christum expectarent. sub
hoc Herode, anno imperii eius tertio et xxx, Christus natus est
3 Sabino et Rufino consulibus, viii Kal. Ianuarias. uerum haec,
quae euangeliiis ac deinceps Apostolorum actibus continentur, 10
attingere non ausus, ne quid forma praecisi operis rerum digni-
4 tatibus deminueret, reliqua exequar. Herodes post natiuitatem
Domini regnauit annos IIII: nam omne imperii eius tempus vii
et xxx anni fuerunt. postque eum Archelaus tetrarcha annis viiii,
5 Herodes annis xx et iii. hoc regnante, anno regni eius octauo 15
et decimo, Dominus cruci fixus est Fusio Gemino et Rubellio Ge-
mino consulibus: a quo tempore usque in Stiliconem consulem
sunt anni ccclxxii.
- 28 Apostolorum actus Lucas edidit usque in tempus, quo Paulus
Romam deductus est Nerone imperante: qui non dicam regum, 20
sed omnium hominum et uel inmanium bestiarum sordidissimus
dignus extitit, qui persecutionem primus inciperet: nescio an et
postremus explerit, siquidem opinione multorum receptum sit,
2 ipsum ante Antichristum uenturum. huius uitia ut plenius expone-
rem res admonebat, nisi non esset huius operis tam uasta ingredi: 25
id tantum annotasse contentus sum, hunc per omnia foedis-
sima et crudelissima eo processisse, ut matrem interficeret, post
etiam Pythagorae cuidam in modum sollemnium coniugiorum

28 ex Tac. Ann. 15, 37.

1 IIII et xx *Sigonius* 2 bella *b* 7 sub *b*: sed *P* 12 deminuerit
P, diminueret *b* 14 postq. eum *P*: post quem *b* 15 annis xx *P*: an. xx *b*,
annos xx *comptures edd. posteriores* || eius *P*: om. *b* 16 fusio *P*: Fusio *b*
|| rebellio *P*, em. de Prato et iam ante eum *Joh. Clericus* 17 a om. *P*
|| stillieonem *P* 18 ccclxvii *Sigonius* 22 persecutionem *P*: perse-
cutionem in Christianos *b* 23 explebit *Giselinus*; immo expleturus sit
|| receptus *P* 24 ante Antiehrstum de Prato (*lectione in P non co-*
gnita): anteeristum *P*, Antiehrstum *b*; cf. *Dial. II, 14* 26 foedissima *P*
28 phytagorae *P* || sollempniorum *P*

denuberet; inditumque imperatori flammeum; dos et genialis torus et faces nuptiales, cuncta denique, quae uel in feminis non sine nerecundia conspiciuntur, spectata. reliqua uero eius incertum 3 pigeat an pudeat magis disserere. hic primus Christianum nomen 5 tollere aggressus est: quippe semper inimica uirtutibus uitia sunt et optimi quique ab improbis quasi exprobrantes aspiciuntur. namque eo tempore diuina apud urbem religio inualuerat, Petro 4 ibi episcopatum gerente et Paulo, posteaquam ab iniusto praesidis iudicio Caesarem appellauerat, Romam deducto: ad quem 10 tum audiendum plures conueniebant, qui ueritate intellecta uirtutibusque Apostolorum, quas tum crebro ediderant, permoti ad cultum Dei se conferebant. etenim tum illustris illa aduersus 5 Simonem Petri ac Pauli congressio fuit. qui cum magicis artibus, ut se deum probaret, duobus suffultus daemoneis euolasset, 15 orationibus Apostolorum fugatis daemoneis, delapsus in terram populo inspectante disruptus est.

Interea abundante iam Christianorum multitudine accidit ut 29 Roma incendio conflagraret, Nerone apud Antium constituto. sed opinio omnium inuidiam incendii in principem retorquebat, cre- 20 debaturque imperator gloriam innovandae urbis quaesisse. neque 2 ulla re Nero efficiebat, quin ab eo iussum incendium putaretur. igitur uertit inuidiam in Christianos, actaeque in innoxios crudelissimae quaestiones: quin et nouae mortes excogitatae, ut ferarum tergis contacti laniatu canum interirent, multi crucibus affixi 25 aut flamma usti, plerique in id reseruati, ut cum defecisset dies, in usum nocturni luminis uerentur. hoc initio in Christianos 3 saeuii coeptum. post etiam datis legibus religio uetabatur, palamque edictis propositis Christianum esse non licebat. tum Paulus ac Petrus capitis damnati: quorum uni ceruix gladio desecta, 4 30 Petrus in crucem sublatus est. dum haec Romae geruntur, Iudaei,

19 Tac. ann. 15, 40 sqq.

1 denuberet *P* (ut est in Tac. Ann. 15, 37 extr.): nuberet *b* 2 thor-
 rus *b* 3 conspiciuntur *P* 8 praesidis *P*, ut uoluerat *Sigonius*: prae-
 sulis *b* 11 ediderant *Pb*: ediderunt *edd. complures* 13 symonem *P*
 13 congresio *P* 15 dilapsus *P* 21 afficiebat *P* 27 latis legibus
Sigonius 28 Christiano *Nic. Heinsius ad Ouid. ep. Heroid. 14, 64*
 29 dampnati *P*

praesidis sui Festi Flori iniurias non ferentes, rebellare coeperunt. aduersus eos Vespasianus proconsulari imperio a Nerone missus multis grauibusque proeliis deuictos coegit intra muros
 5 Hierosolymae confugere. interim Nero iam etiam sibi pro conscientia scelerum inuisus, humanis rebus eximitur, incertum an
 5 ipse sibi mortem consciuerit: certe corpus illius non repertum.
 6 unde creditur, etiam si se gladio ipse transfixerit, curato uulnere eius seruatus, secundum illud, quod de eo scriptum est: et plaga mortis eius curata est, sub saeculi fine mittendus, ut mysterium iniquitatis exerceat. 10

30 Igitur post excessum Neronis Galba imperium rapuit: mox
 2 Otho Galba interfecto occupauit. tum Vitellius e Gallia fretus exercitibus, quibus praeerat, urbem ingressus, Othone interfecto summam rerum usurpauit. quae posteaquam ad Vespasianum delata, licet malo exemplo, bono tamen affectu rei publicae ab
 15 improbis uindicandae, cum Hierosolymam obsideret, sumit imperium et, ut mos est, diademate capiti imposito ab exercitu consalutatus. Titum filium Caesarem facit: eidem pars copiarum
 3 et obsidendae Hierosolymae negotium datum. Vespasianus Romam profectus, summo fauore senatus et populi receptus, cum
 20 se Vitellius interfecisset, imperium confirmauit. interea Iudaei obsidione clausi, quia nulla neque pacis neque deditiois copia dabatur, ad extremum fame interibant, passimque uiae oppleri cadaueribus coepere, uicto iam officio humandi: quin omnia nefanda esca super ausi ne humanis quidem corporibus pepercerunt,
 25 nisi quae eiusmodi alimentis tabes praeriperat. igitur defessis defensoribus irrupere Romani. ac tum forte in diem Paschae omnis ex agris aliisque Iudaeae oppidis multitudo conuenerat:

8 Apocal. 13, 3.

1 Festi] a *Josepho uocatur* Gessius Florus, ab *Eusebio* Cestius Fl.
 4 Nero *P*, ut *coni. Giselinus*: uero *b* 6 non repertum (*sic ñreptū*)
P: interemptum *b*; *sententiam diuinauerat Tillemont proponens* irrepertum 8 ei' *P*: *fort. eē, i. e. esse*: || et *Sigonius*: uel (*per comp.*) *P*, ut *b* 12 Tunc *b* || in Gallias *Pb*, ex Galliis *Sigonius*, in Galliis. Is fretus *Vonck* 13 exercitibus *P* 14 postea malebat de Prato 15 R. P. *P* 18 consalutatus *P*: Imperator consalutatus *b* 21 sibi confirmat de Prato 22 obsidioni *P* 23 interiebant *P* *haud scio an recte* 25 esca super *P*: insuper *b*; *cf. Bernays p. 59 n. 79*

nimirum ita Deo placitum, ut eo tempore, quo Dominum cruci affixerat, gens impia interuicium daretur. Pharisei aliquantis per 5 pro templo acerrime restiterunt, donec obstinatis ad mortem animis ultro se subiectis ignibus intulerunt. numerus peremptorum ad undecies centena milia refertur, capta uero C milia ac uenundata. fertur Titus adhibito consilio prius deliberasse, an 6 templum tanti operis euerteret. etenim nonnullis uidebatur, aedem sacratam ultra omnia mortalia illustrem non oportere deleri, quae seruata modestiae Romanae testimonium, diruta perennem crudelitatis notam praeberet. at contra alii et Titus ipse 7 euertendum in primis templum censebant, quo plenius Iudaeorum et Christianorum religio tolleretur: quippe has religiones, licet contrarias sibi, isdem tamen ab auctoribus profectas; Christianos ex Iudaeis extitisse: radice sublata stirpem facile perit 15 turam. ita Dei nutu accensis omnium animis templum dirutum, abhinc annos trecentos triginta et unum. atque haec ultima templi euersio et postrema Iudaeorum captiuitas, qua extorres patria per orbem terrarum dispersi cernuntur, cotidie mundo testimonio sunt, non ob aliud eos quam ob illatas Christo impias 20 manus fuisse punitos. nam saepe alias, cum propter peccata captiuitatibus traderentur, numquam tamen ultra LXX annos seruitutis poenam pependerunt.

Interiecto dein tempore Domitianus, Vespasiani filius, perse- 31 cutus est Christianos. quo tempore Iohannem apostolum atque euangelistam in Pathmum insulam relegauit: ubi ille arcanis 25 sibi mysteriis reuelatis librum sacrae Apocalypsis, qui quidem a plerisque aut stulte aut impie non recipitur, conscriptum edidit. non multo deinde interuallo tertia persecutio per Traianum fuit. 2 qui cum tormentis et quaestionibus nihil in Christianis morte aut 30 poena dignum repperisset, saeuiri in eos ultra uetuit. sub Adriano 3 deinde Iudaei rebellare uoluerunt, Syriam ac Palaestinam diri-

2 farisaei P 5 C b: om. P; C milia habet Eusebius, τρεῖς μυριάδας Syncellus, ad C milia Drusius secundum Iosephum 8 oportere P: debere b, debere de Prato quasi ex codice 9 perenne P 11 templum in primis b || penitus conii. Bernays p. 57; at u. ad 1, 35, 9 13 hisdem P || ab hic addidit de Prato, ante isdem Sigonius 17 quae P 18 patria P, non patriae, ut ait de Prato 23 deinde b 24 Joannem b 25 Patmum Drusius || archanis P

pere conati: misso exercitu subacti sunt. qua tempestate Adrianus, existimans se Christianam fidem loci iniuria perempturum, et in templo et loco Dominicæ passionis daemonum simulacra
 4 constituit. et quia Christiani ex Iudæis potissimum putabantur
 — namque tum Hierosolymæ non nisi ex circumcissione habebat 5
 ecclesia sacerdotem — militum cohortem custodias in perpetuum
 agitare iussit, quæ Iudæos omnes Hierosolymæ aditu arceret.
 5 quod quidem Christianæ fidei proficiebat, quia tum paene omnes
 Christum Deum sub legis obseruatione credebant. nimirum id
 Domino ordinante dispositum, ut legis seruitus a libertate fidei 10
 6 atque ecclesiæ tolleretur. ita tum primum Marcus ex gentibus
 apud Hierosolymam episcopus fuit. quarta sub Adriano perse-
 cutio numeratur, quam tamen postea exerceri prohibuit, iniustum
 esse pronuntians, ut quisquam sine crimine reus constitueretur.

32 Post Adrianum Antonino Pio imperante pax ecclesiis fuit. sub 15
 Aurelio deinde, Antonini filio, persecutio quinta agitata. ac tum
 primum intra Gallias martyria uisa, serius trans Alpes Dei reli-
 gione suscepta. sexta deinde Seuero imperante Christianorum
 2 uexatio fuit. quo tempore Leonida, Origenis pater, sacrum in
 martyrio sanguinem fudit. interiectis deinde annis VIII et XXX 20
 pax Christianis fuit, nisi quod medio tempore Maximinus non-
 3 nullarum ecclesiarum clericos uexauit. mox Decio imperante iam
 tum septima persecutione saeuitum in Christianos. inde Valerianus
 4 octauus sanctorum hostis fuit. post eum, interiectis annis fere
 quinquaginta, Diocletiano et Maximiano imperantibus acerbis- 25
 sima persecutio exorta, quæ per decem continuos annos plebem Dei
 depopulata est. qua tempestate omnis fere sacro martyrum cruore
 orbis infectus est: quippe certatim gloriosa in certamina rueba-
 tur multoque auidius tum martyria gloriosis mortibus quaereban-
 tur, quam nunc episcopatus prauis ambitionibus appetuntur. 30
 5 nullis unquam magis bellis mundus exhaustus est, neque maiore
 unquam triumpho uicimus, quam cum decem annorum stragi-

1 misso *P*: missoque *b* 3 et in templo et loco *P*: et in templo ae loco *b*,
 qua uitiosa scriptura de Prato inductus est ut locum mancum esse putaret
 coll. Paulini ep. 31 et Hieron. ep. 58. 6 imperpetuum *P* 13 postea
Pb: post aliquot edd. recentt. 19 leonida *P*: Leonidas *b*, Leonides de
 Prato cum Eusebio 22 iam tum uix sanum est 25 Maximiano *Pb*:
 Maximiniano prauæ edd. Hornii et Vorstii

bus uinci non potuimus. extant etiam mandatae litteris praeclarae 6
eius temporis martyrum passiones, quas conectendas non putauī,
ne modum operis excederem.

Sed finis persecutionis illius fuit abhinc annos VIII et LXXX, 33
a quo tempore Christiani imperatores esse coeperunt. namque
tum Constantinus rerum potiebatur, qui primus omnium Roma-
norum principum Christianus fuit. sane tum Licinius, qui ad- 2
uersum Constantinum de imperio certauit, milites suos litare
praeceperat: abnuentes militia reiciebat. sed id inter persecu-
tiones non computatur: adeo res leuioris negotii fuit, quam ut
ad ecclesiarum uulnera perueniret. exinde tranquillis rebus pace 3
perfrui: neque ulterius persecutionem fore credimus, nisi eam,
quam sub fine iam saeculi Antichristus exercebit. etenim sacris
uocibus decem plagis mundum afficiendum pronuntiatum est: ita
cum iam VIII fuerint, quae superest ultima erit. hoc temporum 4
tractu mirum est quantum inualuerit religio Christiana. tum
siquidem Hierosolyma horrens ruinis frequentissimis ac magni-
ficentissimis ecclesiis adornata. namque Helena, mater principis 5
Constantini, quae Augusta cum filio conregnabat, cum Hiero-
solymam agnoscere concupisset, reperta ibi idola ac templa pro-
triuuit: mox usa regni uiribus basilicas in loco Dominicae pas-
sionis et resurrectionis et ascensionis constituit. illud mirum, 6
quod locus ille, in quo postremum institerant diuina uestigia,
cum in caelum Dominus nube sublatus, continuari pauimento
cum reliqua stratorum parte non potuit, siquidem quaecumque 7
applicabantur, insolens humana suscipere terra respueret, ex-
cussis in ora apponentium saepe marmoribus. quin etiam calcati
Deo pulueris adeo perenne documentum est, ut uestigia impressa
cernantur, et cum cotidie confluentium fides certatim Domino 8
calcata diripiat, damnum tamen arena non sentiat, et eandem
adhuc sui speciem, uelut impressis signata uestigiis, terra
custodit.

18—29 Paulini ep. ad Seuerum 31.

1 praeclarae *b*: praecarae *P* 2 conectendas *P*, cōnectendas *edd.*
7 quia aduersum *P*, *em. Vonck* 18 adhornata *P*, est adornata *b* 20 con-
cupisceret *b* 21 basylicas *P*, basilicam *b* 23 postrem' (postremus) *P*
24 sublatus est *b* 28 documentum *P* 30 eandem *Laubmann*: eadem *P*

- 34** Eiusdem reginae beneficio crux Domini tum reperta: quae neque in principio obsistentibus Iudaeis potuerat consecrari, et postea dirutae ciuitatis oppressa ruderibus, non nisi tam fideliter 2 requirenti meruit ostendi. igitur Helena primum de loco passionis certior facta, admota militari manu atque omnium prouincialium 5 multitudine in studia reginae certantium, effodi terram et contigua quaeque ac uastissima ruinarum purgari iubet: mox pretium fidei et laboris tres pariter cruces, sicut olim Domino ac 3 latronibus duobus fixae fuerant, reperiuntur. hic uero maior dinoscendi patibuli, quo Dominus pependerit, difficultas omnium 10 animos mentesque turbauerat, ne errore mortalium forsitan pro 4 cruce Domini latronis patibulum consecrarent. capiunt deinde consilium, ut aliquem recens mortuum crucibus admouerent. nec mora, quasi Dei nutu funus extincti sollempnibus exequiis defere- 5 batur concursuque omnium feretro corpus eripitur. duabus prius 15 frustra crucibus admotis, ubi Christi patibulo attactum est, dictu mirabile, trepidantibus cunctis, funus excussum et inter spectatores suos astitit: crux reperta dignoque ambitu consecrata.
- 35** His per Helenam gestis, principe Christiano libertatem atque exemplum fidei mundus acceperat: sed longe atrocius periculum 20 cunctis ecclesiis illa pace generatum. namque tum haeresis Arriana prorupit totumque orbem iniecto errore turbauerat. 2 etenim duobus Arriis acerrimis perfidiae huius auctoribus imperator etiam deprauatus, dum sibi religionis officium uidetur implere, uim persecutionis exercuit: actique in exilium episcopi, 25 saeuitum in clericos, animaduersum in laicos, qui se ab Arriorum communione secreuerant. quae autem Arrii praedicabant, erant huiusmodi: patrem Deum instituendi orbis causa genuisse

1 eap. 34 ex Paulini ep. 5. 27 — p. 89, 2 ex Hilario fragm. II, 26 col. 642 ed. Veron. 1730.

7 ꝑcium *P* 10 dignoscendi *b* || quo *P*: in quo *b* 14 funus *P*, ut coni. *Sigonius*: funeris *b* || immo efferebatur, ut *Hofmeisterus* quoque uidit 22 Arriana de Prato: arriani *P*, Arrii *b* (*P* semper habet arrius, etsi nomen est graecum Ἀρειός) || iniecto *P*: inuecto *b* 24 deprauatus dum *P*: deprauatur: dumque *b* || regionis *P* 26 animaduersus *P* || Arrianorum *b* 27 Arriani *b* 28 huiusemodi *b* || deum *P*: Domini *b* (*prae intellectu compendio in P* dñi); apud *Hilarium* est: tradebant autem Arrii talia: patrem Deum instituendi orbis causa genuisse filium, et pro potestate

filium, et pro potestate sui ex nihilo in substantiam nouam atque alteram Deum nouum alterumque *fecisse*: fuisse autem tempus, quo filius non fuisset. igitur huius mali causa synodus apud Ni-⁴ caeam ex toto orbe contrahitur, CCC siquidem et duodeuiginti⁵ episcopis congregatis: fides plena conscribitur, haeresis Arriana damnatur, imperator decretum episcopale complectitur. Arriani⁵ nihil contra sanam fidem retractare ausi, se quoque tamquam adquiescentes nec aliud sentientes ecclesiis miscuerunt: manebat tamen in pectoribus eorum insitum in catholicos uiros odium, et¹⁰ aduersus quos de fide disceptare non poterant, eos subornatis accusatoribus fictisque criminibus appetebant.

Itaque primum Athanasium Alexandriae episcopum, uirum³⁶ sanctum, qui apud Nicaenam synodum diaconus adfuerat, aggrediuntur absentemque condemnant. etenim ad crimina, quae falsi² testes congesserant, aggregabant, quod Marcellum atque Pho-¹⁵ tinum haereticos sacerdotes, synodi iudicio condemnatos, prauo studio recepisset. sed de Photino dubium non erat merito fuisse³ damnatum: in Marcello nihil tum damnatione dignum repertum uidebatur, maximeque ei a studiis partium innocentia accesserat,²⁰ quod eosdem illos iudices, a quibus fuerat condemnatus, haereticos esse nemo dubitabat. ceterum Arriani non hos potius quam⁴ Athanasium remouere cupiebant. itaque imperatorem eo usque compellunt, ut Athanasius exulatum ad Gallias mitteretur. mox⁵ in Aegypto LXXX episcopi congregati Athanasium iniuste²⁵ condemnatum esse pronuntiant. res ad Constantinum refertur: iubet ex toto orbe apud Sardicam episcopos congregari atque omne iudicium, quo Athanasius damnatus fuerat, retractari.

3—5 Hilarii fragm. II, 27

sui ex nihilo in substantiam nouam atque alteram Deum nouum alterumque fecisse

1 et *Galesinius*: eo *P* 2 deum *P*: factum Dominum *b* || fecisse *supple-*
uimus ex Hilario 6 dampnatur *P* 7 detrectare *coni. de Prato* 10 ad-
 uersum *b* 12 uirū sanctum *P* *distincte*: iuris consultum *b* 13 affuerat *P*
 15 fotinum *P* et sic *postea* 19 a studiis p. innoentia accesserat
scripsi: astudiis p. innoentiū eesserat *P*, studium p. innoentium aces-
 serat *b* 20 eondempnatus *P* et sic *saepius* 23 compellant *malebat de*
Prato II, p. 103 || athanasiūs (*sic*) *P* 25 Constantinum] *at u. de Prato*
ad h. l. 26 serdicam *P*

6 inter haec Constantinus moritur: synodus congregata iam Constantio imperatore Athanasium absoluit, Marcellus quoque episcopatus redditur: nam de Photino episcopo Sirmiensi non est rescissa sententia, qui etiam nostrorum iudicio haereticus probatur. et tamen hoc ipsum Marcellum grauabat, quia Photinus 5
7 auditor eius fuisse in adolescentia uidebatur. uerumtamen ad Athanasii absolutionem etiam illud accesserat, quod Vrsacius et Valens, principes Arrianorum, cum post synodum Sardicensem uiderentur a communione secreti, coram positi a Iulio Romanae urbis episcopo ueniam poposcerunt, quod innoxium condem-10
nassent, meritoque eum sententia concilii Sardicensis absolutum professi sunt.

37 Interiecto deinde tempore Athanasius, cum Marcellum parum sanae fidei penitus comperisset, a communione suspendit. habuitque ille hanc uerecundiam, ut tanti uiri iudicio notatus sponte 15
2 concederet. ceterum antea innocens, postea deprauatus, uideri poterat iam tum nocens fuisse, cum de eo fuerat iudicatum. nacti ergo Arriani istiusmodi occasionem conspirant penitus Sardicensis synodi decreta subuertere. etenim eis color quidam sub-3
petere uidebatur, ut tam iniuste fuisset pro Athanasio iudicatum, 20
quam Marcellus fuerat absolutus, qui nunc etiam Athanasii iudicio esse haereticus probaretur. namque Marcellus Sabellianae haeresis assertor extiterat: Photinus uero nouam haeresim iam ante protulerat, a Sabellio quidem in unione dissentiens, sed ini-5
tium Christi ex Maria praedicabat. igitur Arriani astuto consilio 25
miscunt innoxium criminosis, damnationemque Photini et Marcelli et Athanasii eadem sententia comprehendunt, illud nimirum apud imperitorum animos praestruentes, ut non putarentur de Athanasio perperam iudicasse, qui de Marcello atque Photino
6 uera sensissent. uerumtamen ea tempestate Arriani perfidiam 30
suam occultabant: non ausi palam erroris sui dogmata praedicare catholicos se gerebant, nihil sibi prius agendum rati quam

1 constantio *P*: Constantino *b* 4 qui etiam *scripsi*: quia etiam *P*
|| probatur *P*: probabatur *b* 7 Vrsacius *de Prato* 14 fidei *P*: fidei
esse *b* 17 fuerit *P* 20 ut *P*: quod *b* || fuisse *P* 21 quam iniuste
Marcellus *malebat de Prato* 22 haereticus esse *b* 23 assator *P*
26 miscunt *P* || fofotini *P* 28 imperitorum *de Prato*: imperatorum *Pb*
|| prostruentes *corr. 1 m. in pstruentes P* 31 non *P*: nec *malebat de Prato*

ut Athanasium ecclesia submouerent, qui semper eis uelut murus
 obstiterat: quo remoto reliquos in libidinem suam cessuros spera-
 bant. sed pars episcoporum, quae Arrios sequebatur, damna- 7
 tionem Athanasii cupitam accepit: pars coacti metu et factione
 5 in studia partium concesserant: pauci, quibus fides cara et ueri-
 tas potior erat, iniustum iudicium non receperunt: inter quos
 Paulinus. episcopus Treuerorum, oblata sibi epistola ita sub-
 scripsisse traditur, se in Photini atque Marcelli damnationem
 praebere consensum, de Athanasio non probare.

10 Tum uero Arriani, ubi doli parum processerant, ui agere 38
 discernunt. nam quilibet audere atque agere facile erat regis
 amicitia subnixis, quem sibi prauis adulationibus deuinxerant.
 quin etiam ex consensione multorum inexpugnabiles erant: nam 2
 omnes fere duarum Pannoniarum episcopi multique Orientalium
 15 ac tota Asia in perfidia eorum coniurauerant. sed principes mali 3
 istius habebantur a Singiduno Vrsatius, Valens a Mursa, Hera-
 clia Theodorus, Stephanus Antiochenus, Acatius a Caesarea,
 Menofantus Epheso, Georgius Laodicia, Narcissus a Neronopoli.
 hi ita palatium occupauerant, ut nihil sine eorum nutu ageret 4
 20 imperator, obnoxius quidem omnibus, sed praecipue Valenti
 deditus. nam eo tempore, quo apud Mursam contra Magnentium 5
 armis certatum, Constantius descendere in conspectum pugnae
 non ausus in basilica martyrum extra oppidum sita, Valente tum
 eius loci episcopo in solatium assumpto, diuersatus est. ceterum
 25 Valens callide per ** suos disposuerat, ut quis proelii fuisset euen-
 tus primus cognosceret, uel gratiam regis captans, si prior
 bonum nuntium detulisset, uel uitae consulens, ante capturus
 fugiendi spatium, si quid contra accidisset. itaque paucis, qui 6

15 Hilarii fragm. II (ex epist. Sardic. synodi).

2 concessuros *Vorstius*, *ut est paulo post u.* 5 3 arrios *P*: Arrium *b*
 5 concesserunt *coni. de Prato* 6 portior *P* 9 de A. non praebere
Giselinus 11 quodlibet *b* 12 deuixerant *P* 15 in perfidiam *Vorstius*
 16 mursia *P*, *em. de Prato* || ab Heraclia *b* 18 menofantus *P*, *ut*
coni. de Prato: Menophanes *b* || Laodicea *b* || Neronopoli *Sigonius* (*sed*
ille Neronipoli): Neapoli *Pb*, Jeropoli *cod. Hilarii* 20 obnoxius *P*
 21 mursam *P*: Morsam *b* 22 constantiūs (*sed ~ eras.*) *P*: Constan-
 tinus *b* 22 conspectu *P* 25 per agros (*uel campum*) suos *de Prato*,
ipse malim per uiam suos

circa regem erant, metu trepidis, imperatore anxio, primus nuntiat hostes fugere. cum ille indicem ipsum intromitti posceret, Valens ut reuerentiam sui adderet, angelum sibi fuisse 7 nuntium respondit. facilis ad credendum imperator palam postea dicere solitus, se Valentis meritis, non uirtute exercitus uicisse. 5

39 Ab hoc initio illecti principis extulere animos Arriani, potestate regis usuri, ubi auctoritate sua parum ualuisent. igitur cum sententiam eorum, quam de Athanasio dederant, nostri non recipere, edictum ab imperatore proponitur, ut qui in damnationem Athanasii non subscriberent, in exilium pellerentur. ceterum a nostris tum apud Arelatem ac Bitteras, oppida Galliarum, episcoporum concilia fuere. petebatur, ut priusquam in Athanasium subscribere cogere, de fide potius disceptarent, ac tum demum de re cognoscendum, cum de persona iudicum constisset. sed Valens sociique eius prius Athanasii damnationem 15 extorquere cupiebant, de fide certare non ausi. ab hoc partium conflictu agitur in exilium Paulinus. interea Mediolanum conuenitur, ubi tum aderat imperator: eadem illa contentio nihil 4 inuicem relaxabat. tum Eusebius Vercellensium et Lucifer a Carali Sardiniae episcopi relegati. ceterum Dionysius, Mediolanensium sacerdos, in Athanasii damnationem se consentire subscripsit, dummodo de fide inter episcopos quaereretur. sed Valens et Vrsatius ceterique metu plebis, quae catholicam fidem egregio studio conseruabat, non ausi piacula profiteri intra palatium congregantur. illic epistolam sub imperatoris nomine emittunt, omni prauitate infectam, eo nimirum consilio, ut, si eam aequis auribus populus recepisset, publica auctoritate cupita proferrent: sin aliter fuisset excepta, omnis inuidia esset in rege, et ipsa uenialis, quia etiam tum catechumenus sacramentum fidei 6 merito uideretur potuisse nescire. igitur lecta in ecclesia epistola 30 populus auersatus. Dionysius, quia non esset assensus, urbe

1 anxio *P* 5 est solitus *b* 11 tum *b*: cum *P* || bitteras *P*: Buteras *b*, Biterras *Signonius*, ut *Hilarius quoque habet* 13 ac tum *P*: nec tum *b*; cf. *de Prato ad h. l.* 14 iudicum *de Prato*: iudicium *Pb*
 20 Caralis *P* et *edd.*, adhaesit s ex sequenti uoce || episcopis *P*, fort. pro episcopi § = sunt 26 infectam *P*: refertam *b* || eã *P*: ea *b*
 27 proferent *P* 28 et ipsa] fort. ipsi 29 catechumenus *P* 30 lecta — auersatus *P*: lectam in Ecclesia epistolam populus auersatur *b*

pellitur, statimque eius in locum *Auxentius* episcopus subro-
gatur. Liberius quoque urbis Romae et Hilarius Pictauorum epi- 7
scopi dantur exilio. Rhodanium quoque, Tolosanum antistitem,
qui natura lenior non tam suis uiribus quam Hilarii societate non
5 cesserat Arrianis, eadem conditio implicuit, cum tamen hi
omnes parati essent Athanasium a communione suspendere, modo
ut de fide inter episcopos quaereretur. sed Arrianis optimum 8
uisum praestantissimos uiros a certamine submouere. ita pulsati in
exilium, quos supra memorauimus, abhinc annos quinque et XL,
10 Arbitione et Lolliano consulibus. sed Liberius paulo post urbi
redditus ob seditiones Romanas. ceterum exules satis constat 9
totius orbis studiis celebratos, pecuniasque eis in sumptum affa-
tim congestas, legationibusque eos plebis catholicae ex omnibus
fere prouinciis frequentatos.

15 Interea Arriani non occulte, ut antea, sed palam ac publice 40
haeresis piacula praedicabant: quin etiam synodum Nicaenam
pro se interpretantes, quam unius litterae adiectione corruerant,
caliginem quandam iniecerant ueritati. nam ubi *ὁμοούσιον* erat 2
scriptum, quod est unius substantiae, illi *ὁμοιούσιον*, quod est
20 similis substantiae, scriptum esse dicebant, concedentes simili-
tudinem, dum adimerent unitatem, quia multum ab unitate
similitudo distaret: ut uerbi gratia pictura humani corporis esset
homini similis, nec tamen haberet hominis ueritatem. sed qui- 3
dam ex his ultra processerant, *ἀνομοιοσύσιον*, id est dissimilem
25 substantiam, confirmantes. eoque his certaminibus processum,
ut istiusmodi piaculis orbis terrarum implicaretur. nam Italiam, 4
Illyricum atque Orientem Valens et Vrsatius ceterique, quorum
nomina edidimus, infecerant. Gallias nostras Saturninus Arela-
tensium episcopus, homo impotens et factiosus, premebat. Osium 5

1 *Auxentius suppleuit Sigonius* 2 *episcopi de Prato: ep̄s P, cf. II, 47, 2* 3 *rhodanum P, sed c. 45 extr. rhodanum || tólosanum P, ut con. Theod. Canterus: et Dosanum b (syllaba olo ita in P scripta est, ut facile do legas)* 4 *tam b: tam̄ P || hylarius P* 5 *hi omnes P: homines b (in P est hi om̄s), omnes Vorstius* 6 *commune P* 8 *praestantissimo P* 11 *redditur b* 12 *cebratos P* 13 *legationibusq. P: legationibus quoque b* 16 *niceam P* 18 *quendam P || omo usion et 19 omeo usion P* 19 *est unius P, ut con. de Prato: unius est b* 23 *hominis unitatem Sigonius* 24 *anomeousian P, Anomoeousiam b* 27 *illyricum P*

quoque ab Hispania in eandem perfidiam concessisse opinio fuit: quod eo mirum atque incredibile uidetur, quia omni fere aetatis suae tempore constantissimus nostrarum partium, et Nicaena synodus auctore illo confecta habebatur: nisi fatisciente aevo — etenim maior centenario fuit, ut sanctus Hilarius in epistolis refert 5
 6 — delirauerat. quis rebus perturbato orbe terrarum et morbo quodam ecclesiis languentibus, segnior quidem, sed non minus grauis cura principem exercebat, quod licet Arriani, quibus fauebat, superiores uiderentur, necdum tamen de fide inter episcopos conueniret. 10
 41 Igitur apud Ariminum, urbem Italiae, synodum congregari iubet: idque Tauro praefecto imperat, ut collectos in unum non ante dimitteret, quam in unam fidem consentirent, promisso 5
 2 eidem consulatu, si rem effectui tradidisset. ita missis per Illyricum, Italiam, Africam, Hispanias Galliasque magistri officia- 15
 libus, acciti aut coacti quadringenti et aliquanto amplius occidentales episcopi Ariminum conuenire: quibus omnibus ammonas
 3 et cellaria dari imperator praeceperat. sed id nostris, id est Aquitanis, Gallis ac Britannis, indecens uisum: repudiatis fiscalibus propriis cum sumptibus uiuere maluerunt. tres tantum ex Bri- 20
 tannia inopia proprii publico usi sunt, cum oblatam a ceteris collationem respuissent, sanctius putantes fiscum grauare quam
 4 singulos. hoc ego Gaudium episcopum nostrum quasi obtrectantem referre solitum audiui, sed longe aliter senserim laudique attribuo, episcopos tam pauperes fuisse, ut nihil proprium ha- 25
 berent neque ab aliis potius quam a fisco sumerent, ubi neminem grauabant: ita in utrisque egregium exemplum. de reliquis nihil

5 uerba ut S. Hil. in epist. refert *Sigonius pro glossemate habuit, quod Seucrius numquam alias aliquem nomine sancti nominasset; locus II, 36, 1 diuersus est* 6 delirauerat *P: delirauerit b* || quibus rebus *b* 15 africam *P* || magistri *P, ut con. Gothofredus (ad cod. Theod. I, 10, 3):* magistris *b; cf. dial. 3, 11 et III. fragm. 1, 4, ubi de hac ipsa re dicit: officiales magistri uolitant* 16 aut coacti *Sigonius: aut maecti P, aut etiam coacti Giselinus, aut adacti Bernays not. 38* 17 conuenere *b*
 18 dare *P, em. Sigonius* || id est — Britannis *Sigonius pro glossemate habuit, at recte monuit de Prato nostris hic non significari catholicos, sed solos Aquitanos; cf. Bernays n. 2* 20 cum *P: om. b* 25 episcopis *b* 26 a *P: om. b* || sumere uoluisse *Bernays* 27 in utrisque *Drusius: in utrisque P; sententiam recte perspexerunt Hofmeister et de*

memoria dignum traditur, sed redeo ad ordinem. posteaquam 5
 omnes, ut supra diximus, in unum collecti sunt, fit partium
 secessio. ecclesiam nostri optinent, Arriani autem aedem, tum
 de industria uacantem, orationis loco capiunt, sed hi non amplius
 5 quam LXXX, reliqui nostrarum partium erant. igitur frequen- 6
 tibus conciliis nihil actum, nostris in fide manentibus, illis de
 perfidia non cedentibus. ad postremum placuit decem legatos
 mitti ad imperatorem, ut quae esset partium fides uel sententia,
 cognosceret sciretque pacem cum haereticis esse non posse. idem 7
 10 Arriani faciunt mittuntque numero pari legatos, qui aduersum
 nostros coram imperatore configerent. sed ex parte nostrorum
 leguntur homines adulescentes, parum docti et parum cauti: ab
 Arrianis autem missi senes, callidi et ingenio ualentes, ueterno
 perfidiae imbuti, qui apud regem facile superiores extiterunt.
 15 sed nostris mandatum, ne quo modo cum Arrianis communionem 8
 inirent omniaque integra synodo reseruarent.

Interim in Oriente exemplo Occidentalium imperator iubet 42
 cunctos fere episcopos apud Seleuciam Isauriae oppidum con-
 gregari. qua tempestate Hilarius, quartum iam exilii annum in 2
 20 Phrygia agens, inter reliquos episcopos, per uicarium ac praes-
 sidem data euectionis copia, adesse compellitur, cum tamen 3
 nihil de eo specialiter mandasset imperator, iudices tantum ge-
 neralem iussionem secuti, qua omnes episcopos ad concilium
 cogere iubebantur, hunc quoque inter reliquos uolentes misere.
 25 ut ego conicio, Dei nutu ita gestum, ut uir diuinarum rerum in-
 structissimus, cum de fide disceptandum erat, interesset. is ubi 4
 Seleuciam uenit, magno cum fauore exceptus omnium in se ani-
 mos et studia conuerterat. ac primum quaesitum ab eo, quae

Prato; concludit enim Seuerus relationem hac sententia: ita in utrisque, (h. e. tam Aquitanis Gallisque, qui fiscalia repudiauerant, quam Britannis, qui a fisco potius quam ab aliis sumere maluerant) egregium est exemplum

2 omneis, ut supra dictum b 3 autem aedem tum *Joh. Clericus* (*Bibliothèque choisie Tom. XX, 1 p. 349*): tmedentū P, aedem tum *Giselinus*, tantum locum *Baronius*, iunctam aedem tum *Bochartus*, tam * Edentum b 8 esset p. fides uel P: essent p. fides et b 13 ueneno perfidiae *de Prato* 18 seleuciam isau | oppidum P 20 frigia P 24 misere P: miscere b 25 conitio P; ut ego conicio *ad sequentia referendum esse uidit Sigonius*

esset Gallorum fides: quia tum, Arrianis praua de nobis uul-
 gantibus, suspecti ab Orientalibus habebamur trionymam soli-
 tarii Dei unionem secundum Sabellium credidisse. sed exposita
 fide sua iuxta ea, quae Nicaeae erant a patribus conscripta, Oc-
 5 cidentalibus perhibuit testimonium. ita absolutis omnium animis,
 intra conscientiam communionis nec non etiam in societatem re-
 ceptus concilioque ascitus est. agi deinde coeptum, repertique
 6 pravae haeresis auctores atque ab ecclesiae corpore auulsi. in eo
 numero fuere Georgius ab Alexandria, Acatius, Eudoxius, Vra-
 nius, Leontius, Theodosius, Euagrius, Theodulus. sed confecta 10
 synodo decreta ad imperatorem legatio, quae gesta insinuaret.
 damnati quoque ad regem profecti, satis freti sociorum uiribus
 et principis societate.

43 Interea legatos Ariminensis concilii ex parte nostrorum com-
 pellit imperator uniri haereticorum communioni: eisdemque con- 15
 scriptam ab improbis fidem tradit, uerbis fallentibus inuolutam,
 2 quae catholicam disciplinam perfidia latente loqueretur. namque
 usiae uerbum tamquam ambiguum et temere a patribus usurpa-
 tum, neque ex auctoritate scripturarum profectum, sub specie
 falsae rationis abolebat, ne unius cum patre substantiae filius 20
 crederetur. eadem fides similem patri filium fatebatur. sed inte-
 rius aderat fraus parata, ut esset similis, non esset aequalis.
 3 ita dimissis legatis praefecto mandatum, ut synodum non ante
 laxaret, quam conscriptae fidei consentire se omnes subscriptioni-
 bus profiterentur: ac si qui pertinacius obsisterent, dummodo is 25
 4 numerus intra quindecim esset, in exilium pellerentur. sed re-
 gressis legatis, licet uim regiam deprecantibus, negata com-
 munitio. enimvero compertis quae decreta erant maior rerum et
 consiliorum perturbatio: dein paulatim plerique nostrorum,
 partim imbecillitate ingenii, partim taedio peregrinationis 30
 euicti, dedere se aduersariis, iam post reditum legatorum su-
 perioribus et ecclesiam nostris inde detrusis optinentibus: fac-
 taque semel inclinatione animorum cateruatim in partem alte-

2 trionymū *P* 4 nicea *P* 5 absolutus *J. C. Hofmeister*
 7 consilioque *P*; *ex consilioque?* 10 Leontinus *Galesinius* || aua-
 grius theodulus *P* 11 insynuaret *P* 12 satis creti *P* 15 uniri *b*:
 unire *P* || conscripta *P* 16 fallantibus *P* 25 pertinacius *P*

ram concessum, donec ad uiginti usque nostrorum numerus inminutus est.

Sed hi quanto pauciores, tanto ualidiores erant. constantissimi- 44
 mus inter eos habebatur noster Foegadius et Seruatio Tungrorum
 5 episcopus. hos, quia minis et terriculis non cesserant, Taurus
 precibus aggreditur ac lacrimans obtestatur, mitiora uti consu-
 lerent. clausos intra unam urbem episcopos iam septimum men-
 sem agere, iniuria hiemis et inopia confectis nullam spem reuer-
 sionis dari: quis tandem esset finis? sequerentur plurimum exem- 2
 10 plum, auctoritatem saltem ex numero sumerent. enimuero Foe-
 gadius paratum se exilio atque ad omne supplicium, in quod de-
 posceretur, profiteri: se ab Arrianis conceptam fidem non recep-
 turum. ita in hoc certamine aliquot dies tracti: ubi parum ad 3
 pacem proficiebant, paulatim et ipse infractor, ad extremum
 15 proposita conditione euincitur. namque Valens et Vrsatius affir- 4
 mantes, praesentem fidem catholica ratione conceptam, ab Ori-
 entalibus imperatore auctore prolatam cum piaculo repudiari: et
 quis discordiarum finis foret, si, quae Orientalibus placuisset,
 Occidentalibus displiceret? postremo si quid minus plene prae- 5
 20 senti fide editum uideretur, ipsi adderent, quae addenda puta-
 rent: praebituros se in his quae essent adiecta consensum. fauo-
 rabilis professio pronis omnium animis excepta, nec ultra nostri
 repugnare ausi. iam [quoquo modo finem rebus imponere cupien-
 tes. dein conceptae a Foegadio et Seruatione professiones edi coe- 6
 25 pere: in quis primum damnatus Arrius totaque eius perfidia
 ceterum etiam patri *aequalis* et sine initio, sine tempore Dei
 filius pronuntiatur. tum Valens tamquam nostros adiuuans sub- 7
 iecit sententiam, cui inerat occultus dolus, filium Dei non esse
 creaturam sicut ceteras creaturas: fefellitque audientes fraus pro-
 30 fessionis. etenim his uerbis, quibus similis esse ceteris creaturis

3 constantissimus *P*: constantissimusque *b* (constantissimi — habeban-
 tur *coni. de Prato*) 4 Foegadius *P*: Faegadius *b et sic postea; alias*
audit nomen Phoeadius 10 enimuero *de Prato*: etenim uero *P* 14 pro-
 ficiebat *sc. Foegadius Sigonius* 15 affirmantes] *haec quasi absolute po-*
sita pro Valente et V. affirmantibus de Prato; *ipse malim* affirmant
 17 et quis *de Prato*: ut quis *P*, *ecquis Sigonius*, aut quis *Baronius*
 20 addanda *P* 24 feruatione *P* 25 damnatur *b* 26 ceterum *de*
Prato: coetern' (*sic*) *P*, ceterum non *b* || *aequalis b: om. P*

filius negabatur, creatura tamen, potior tantum ceteris pronuntiabatur. ita neutra pars uicisse se penitus aut uictam putare poterat, quia fides ipsa pro Arrianis, professiones uero postea adiectae pro nostris erant, praeter illam, quam Valens subiunxerat, quae tum *non* intellecta sero demum animaduersa est. hoc⁵ uero modo concilium dimissum, bono initio foedo exitu consummatum.

- 45 Igitur Arriani rebus nimium prospere et secundum uota fluentibus Constantinopolim ad imperatorem concurrunt: ibi repositos Seleuciensis synodi legatos uel regia compellunt, exemplo¹⁰ 2 Occidentalium prauam illam *fidem* recipere. plerique abnuentes iniuriosa custodia ac fame etiam uexati captiuam conscientiam dedere. multi constantius renitentes adempto episcopatu in exilium detrusi atque in eorum locum alii dati. ita optimis sacerdotibus aut metu territis aut exilio deductis perfidiae paucorum¹⁵ 3 cuncti concesserant. aderat ibi tum Hilarius, a Seleucia legatos secutus, nullis certis de se mandatis opperians imperatoris uoluntatem, si forsitan redire ad exilium iuberetur. is ubi extremum fidei periculum animaduertit, Occidentalibus deceptis Orientales per scelus uinci, tribus libellis publice datis audientiam regis²⁰ 4 poposcit, ut de fide coram aduersariis disceptaret. id uero Arriani maximo opere abnuere. postremo quasi discordiae seminarium et perturbator Orientis redire ad Gallias iubetur, absque exilii⁵ 5 indulgentia. uerum ubi permensus est orbem paene terrarum, malo perfidiae infectum, dubius animi et magna curarum mole²⁵ aestuans, cum plerisque uideretur non ineundam cum his communionem, qui Ariminensem synodum recepissent, optimum factu arbitratus reuocare cunctos ad emendationem et paenitentiam, frequentibus intra Gallias conciliis, atque omnibus fere episcopis de errore profitentibus, apud Ariminum gesta conde-³⁰ 6 mnat et in statum pristinum ecclesiarum fidem reformat. resistebat sanis consiliis Saturninus Arelatensium episcopus, uir

5 non *b*: *om. P* 6 exitū *P* || est consummatum *b* 8 ninirum malebat de Prato || uera *P* ut uidetur 11 fidem *b*: *om. P* 12 etiam *om. b* 13 dedidere *coni. de Prato* || retinentes *P*, *em. Giselinus* 18 fortan *P* 22 maximo opere *P*: maximopere *b* 30 ep̄s (*i. e.* episcopis) *P*, ut *coni. Giselinus*: epistolis *b* || condemnat — reformat *P* (*de quo de Prato falsa tradit*): condemnant — reformant *b*

sane pessimus et ingenio malo prauoque. uerum is praeter haeresis infamiam multis atque infandis criminibus conuictus ecclesia eiectus est. ita partium uires amisso duce infractae. Paternus 7 etiam a Petrocoriis, aequae uecors nec detrectans perfidiam profiteri, sacerdotio pulsus: ceteris uenia data. illud apud omnes constitit unius Hilarii beneficio Gallias nostras piaculo haeresis liberatas. ceterum Lucifer tum Antiochiae longe diuersa sententia 8 fuit. nam in tantum eos, qui Arimini fuerant, condemnauit, ut se etiam ab eorum communione secreuerit, qui eos uel sub satisfactione uel paenitentia recepissent. id recte an perperam constituerit dicere non ausim. Paulinus et Rhodanius in Phrygia defuncti: Hilarius sexto anno, postquam redierat, in patria obiit.

Sequuntur tempora aetatis nostrae grauias et periculosas, quibus non usitato malo pollutae ecclesiae et perturbata omnia. 15 namque tum primum infamis illa Gnosticorum haeresis intra Hispanias deprehensa, superstitio exitiabilis arcanis occultata secretis. origo istius mali Oriens atque Aegyptus, sed quibus ibi 2 initiis coaluerit haud facile est disserere. primus eam intra Hispanias Marcus intulit, Aegypto profectus, Memphi ortus. huius 20 auditores fuere Agape quaedam, non ignobilis mulier, et rhetor Helpidius. ab his Priscillianus est institutus, familia nobilis, 3 praediues opibus, acer, iniquus, facundus, multa lectione eruditus, disserendi ac disputandi promptissimus, felix profecto, si 4 non prauo studio corrupisset optimum ingenium: prorsus multa 25 in eo animi et corporis bona cerneret. uigilare multum, famem ac sitim ferre poterat, habendi minime cupidus, utendi parcissimus. sed idem uanissimus et plus iusto inflatior profanarum 5 rerum scientia: quin et magicas artes ab adolescentia eum exercuisse creditum est. is ubi doctrinam exitiabilem aggressus est, 30 multos nobilium pluresque populares auctoritate persuadendi et arte blandiendi allicuit in societatem. ad hoc mulieres nouarum 6 rerum cupidae, fluxa fide et ad omnia curioso ingenio, cater-

1 is nos: si *P*, etiam *b* 4 petrucoriis *P*, Petrocoris *b* 7 Lucifero con. de Prato, at si quid mutandum, malim cum Baronio Luciferum Antiochiae agens 9 eos uel *P*: eos *b* 11 frigia *P* 17 atq. Aegyptus scripsi: at aegyptus *P*, ab Aegyptiis *b*; cf. Tac. Ann. 15, 44 18 in it' i. e. in itus *P* 19 memphis *P*, em. Galesinius 21 Elpidius de Prato 23 felix — prauo *P* in litura habet, sed 1 m. scripta

uatim ad eum confluebant: quippe humilitatis speciem ore et habitu praetendens honorem sui et reuerentiam cunctis iniecerat. 7 iamque paulatim perfidiae istius tabes pleraque Hispaniae peruaserat, quin et nonnulli episcoporum deprauati, inter quos Instantius et Saluianus Priscillianum non solum consensione, sed sub 5 8 quadam etiam coniuratione susceperant, quoad Hyginus, episcopus Cordubensis, ex uicino agens, comperta ad Ydacium Emeritae 9 sacerdotem referret. is uero sine modo et ultra quam oportuit Instantium sociosque eius lacessens, facem quandam nascenti incendio subdidit, ut exasperauerit malos potius quam compresserit. 10

47 Igitur post multa inter eos nec digna memoratu certamina apud Caesaraugustam synodus congregatur, cui tum etiam Aquitani episcopi interfuere. uerum haeretici committere se iudicio non ausi: in absentes tamen lata sententia damnatique Instantius et 3 Saluianus episcopi, Helpidius et Priscillianus laici. additum 15 etiam ut, si qui damnatos in communionem recepisset, sciret in se eandem sententiam promendam. atque id Ithacio † Sossubensi episcopo negotium datum, ut decretum episcoporum in omnium notitiam deferret *et maxime Hyginum extra* communionem faceret, qui, cum primus omnium insectari palam haeticos coepisset, 20 4 postea turpiter deprauatus in communionem eos recepisset. interim Instantius et Saluianus damnati iudicio sacerdotum Priscillianum etiam laicum, sed principem malorum omnium, una securi Caesaraugustana synodo notatum, ad confirmandas uires suas episcopum in Abilensi oppido constituunt, rati nimirum, si 25 hominem acrem et callidum sacerdotali auctoritate armassent, 5 tutiores fore sese. tum uero Ydacius atque Ithacius acrius instare,

6 quoad Hyginus *de Prato*: quoad yginus *P*, Quo Adyginus *b* 7 comperto, ad Idatium emcritae actatis sacerdotem refert *b* || ydatium *P* (*et sic infra*): Idatium *uulgo* 11 nec *Vonck*: et *Pb* 14 tamen *P*: tum *b* 15 episcopi *Drusius*: ep̄s *P*; *cf. II, 39, 7* 16 si quis *b* 17 Itacius (*non Ithacius*) *scribendum esse docere conati sunt Florez et Giruesius Hispani* || *Ossonobensi (uel Oxomensis) Sigonius; illud (uel Ossonubensi) uerisimilius uidetur et plerorumque historicorum assensum tulit* 19 et *addidi*, maximeque *b* || yginum *P* || *extra* communionem faceret *b*: communionē (*sed ~ erasum*) faceret *P*, *fort.* communionem arceret (*uel secerneret*) 24 caesar augustina synodū *P* 25 labilensi *P*, *em. Sigonius* 27 ydatius atque ithacius *P*

arbitrantes posse inter initia malum comprimi: sed parum sanis consiliis saeculares iudices adeunt, ut eorum decretis atque executionibus haeretici urbibus pellerentur. igitur post multa et 6 foeda certamina Ydacio supplicante elicitur a Gratiano tum imperatore rescriptum, quo uniuersi haeretici excedere non ecclesiis tantum aut urbibus, sed extra omnes terras propelli iubebantur. quo comperto Gnostici diffisi rebus suis, non ausi iudicio certare, 7 sponte cessere, qui episcopi uidebantur: ceteros metus dispersit.

Ac tum Instantius, Saluianus et Priscillianus Romam pro- 48
fecti, ut apud Damasum, urbis ea tempestate episcopum, obiecta 10 purgarent. sed iter eis praeter interiorem Aquitanicam fuit, ubi tum ab imperitis magnifice suscepti sparsere perfidiae semina. maximeque Elusanam plebem, sane tum bonam et religioni studentem, prauis praedicationibus peruertere. a Burdigala per 15 Delfinum repulsi, tamen in agro Euchrotiae aliquantis morati, infecere nonnullos suis erroribus. inde iter coeptum ingressi, 3 turpi sane pudibundoque comitatu, cum uxoribus atque alienis etiam feminis, in quis erat Euchrotia ac filia eius Procula, de qua fuit in sermone hominum Priscilliani stupro grauidam par- 20 tum sibi gramini abegisse. hi ubi Romam peruenere, Damaso se purgare cupientes, ne in conspectum quidem eius admissi sunt. regressi Mediolanum aequae aduersantem sibi Ambrosium reppererunt. tum uertere consilia, ut, quia duobus episcopis, 5 quorum ea tempestate summa auctoritas erat, non illuserant, largiendo et ambiendo ab imperatore cupita extorquerent. ita corrupto Macedonio, tum magistro officiorum, rescriptum eliciunt, quo calcatis, quae prius decreta erant, restitui ecclesiis iubebantur. hoc freti Instantius et Priscillianus repetiuere Hi- 6 spanias; nam Saluianus in urbe obierat: ac tum sine ullo certamine ecclesias, quibus praefuerant, recepere. 30

Verum Ithacio ad resistendum non animus, sed facultas defuit, 49 quia haeretici corrupto Voluentio proconsule uires suas confirma-

4 certamina *om. b* 9 Actum *P*, At tum *b* 11 Aquitaniam *b*
15 Delphinum *b* || euchrotiae *P*, ut *em. de Prato*: Euchrociae *b*, et
sic infra 17 cum feminis atque alienis etiam uxoribus *coni. de Prato*
21 conspectu *P* 22 equē *P* 24 tempestatē *P* 26 tum *P*, ut
coni. Sigonius: cum *b* 27 restui *P* 31 Ithacio *Baronius*: itachio
P, Trachio *b*, Idacio *Sigonius* 32 Viuentio *Baronius*

2 uerant. quin etiam Ithacius ab his quasi perturbator ecclesiarum
 reus postulatus, iussusque per atrocem executionem deduci tre-
 pidus profugit ad Gallias: ibi Gregorium praefectum adiit. qui
 compertis quae gesta erant, rapi ad se turbarum auctores iubet
 ac de omnibus ad imperatorem refert, ut haereticis uiam am- 5
 3 biendi praecluderet. sed id frustra fuit, quia per libidinem et
 potentiam paucorum cuncta ibi uenalia erant. igitur haeretici
 suis artibus, grandi pecunia Macedonio data, optinent, ut impe-
 riali auctoritate praefecto erepta cognitio Hispaniarum uicario
 4 *deferretur*: nam iam proconsulem habere desierant: missique a 10
 magistro officiales, qui Ithacium tum in Treueris agentem ad
 Hispanias retraherent. quos ille callide frustratus, ac postea per
 5 Britannium episcopum defensus illusit. iam tum rumor inces-
 serat clemens, Maximum intra Britannias sumpsisse imperium
 ac breui in Gallias erupturum. ita tum Ithacius statuit, licet 15
 rebus dubiis, noui imperatoris aduentum expectare: interim sibi
 6 nihil agitandum. igitur ubi Maximus oppidum Treuerorum uictor
 ingressus est, ingerit preces plenas in Priscillianum ac socios eius
 7 inuidiae atque criminum. quibus permotus imperator, datis ad
 praefectum Galliarum atque ad uicarium Hispaniarum litteris, 20
 omnes omnino, quos labes illa inuoluerat, deduci ad synodum
 8 Burdigalensem iubet. ita deducti Instantius et Priscillianus:
 quorum Instantius prior iussus causam dicere, postquam se
 parum expurgabat, indignus esse episcopatu pronuntiatus est.
 9 Priscillianus uero, ne ab episcopis audiretur, ad principem pro- 25
 uocauit. permissumque id nostrorum inconstantia, qui aut sen-
 tentiam uel in refragantem ferre debuerant aut, si ipsi suspecti

1 itachius *P* 5 ambien (*sic*) *P* 10 *deferretur om. P, deferatur sup-
 pleuit Galesinius* 11 ithacium *P et sic saepius* || in Treueris *P, ut con-
 Giselinus*: in aere ueris *b, quae lectio inde exorta est, quod in P intre-
 ueris ex inereueris correctum est, littera e, de qua agitur, non deleta.*
Scriptura talis est teste Reifferscheidio, ut tantum accuratius inspicienti
intreueris correctum esse appareat. 12 frustratus *P et Sigonius*: fru-
 stratur *b* 13 britannium *P, ut con. Tillemont*: Pritannium *b, Brito-
 nium Hontheim Prodr. hist. Treuir. I, 134* || defessus *P* || tum *om. b*

14 clemens maximū *P*: Clementem Maximum *b; cf. Sall. Jug. 22* sed
 is rumor clemens erat, et *Prisc. 18, 277 p. 353 ed. Hertz.* || imperium *P*

16 noui] noim *P* 22 Burdegalensem *b* 26 qui aut *de Prato*: quia
 aut *Pb* 27 uel *P*: *om. b* || aut si *P et Gisclinus*: aut sibi *b*

habebantur, aliis episcopis audientiam reseruare, non causam imperatori de tam manifestis criminibus permittere.

Ita omnes, quos causa inuoluerat, ad regem deducti. secuti **50**
 etiam accusatores Ydadius et Ithacius episcopi, quorum studium
 5 super expugnandis haereticis non reprehenderem, si non studio
 uincendi plus quam oportuit certassent. ac mea quidem sententia 2
 est, mihi tam reos quam accusatores displicere, certe Ithacium
 nihil pensi, nihil sancti habuisse definitio: fuit enim audax, lo-
 quax, impudens, sumptuosus, uentri et gulae plurimum imper-
 10 tiens. hic stultitiae eo usque processerat, ut omnes etiam sanctos 3
 uiros, quibus aut studium inerat lectionis aut propositum erat
 certare ieiuniis, tamquam Priscilliani socios aut discipulos in
 crimen arcesseret. ausus etiam miser est ea tempestate Martino 4
 episcopo, uiro plane Apostolis conferendo, palam obiectare hae-
 15 resis infamiam. namque tum Martinus apud Treueros constitutus 5
 non desinebat increpare Ithacium, ut ab accusatione desisteret,
 Maximum orare, ut sanguine infelicium abstineret: satis super-
 que sufficere, ut episcopali sententia haeretici iudicati ecclesiis
 20 pellerentur: saeuum esse et inauditum nefas, ut causam eccle-
 siae iudex saeculi iudicaret. denique quoad usque Martinus Tre- 6
 ueris fuit, dilata cognitio est: et mox discessurus egregia auctori-
 tate a Maximo elicit sponsonem, nihil cruentum in reos
 constituendum. sed postea imperator per Magnum et Rufum 7
 episcopos deprauatus et a mitioribus consiliis deflexus causam
 25 praefecto Euodio permisit, uiro acri et seuro. is Priscillianum 8
 gemino iudicio auditum conuictumque maleficii nec diffitentem
 obscenis se studuisse doctrinis, nocturnos etiam turpium femina-
 rum egisse conuentus nudumque orare solitum, nocentem pro-
 nuntiauit redegitque in custodiam, donec ad principem referret.
 30 gesta ad palatium delata censuitque imperator, Priscillianum
 sociosque eius capite damnari oportere.

4 ydadius et ithacius *P* || stidium *P* 5 super nos: super in *P*, in *b*
 || non] *n* (*pro ñ*) *P* 7 mihi non tam *Sigonius* 8 audiax *P* 9 sup-
 tuosus *P* 10 stilitiae *P* 17 infelium *P* 19 seuum *P*, nouum *b*
 20 indicaret *P corr. ex uindicaret*, quod haud scio an praefendum
 sit 24 defluxus *P* 25 euodio *P* || is *P*: Qui *b* 27 obscoenis *b*
 30 gesta ad p. delata censuitq. *P*: gestis ad p. delatis censuit *b*
 31 capitis *b*

51 Ceterum Ithacius uidens, quam inuidiosum sibi apud episcopos foret, si accusator etiam postremis rerum capitalium iudiciis astitisset — etenim iterari iudicium necesse erat — subtrahit se 2 cognitioni, frustra callidus iam scelere perfecto. ac tum per Maximum accusator apponitur Patricius quidam, fisci patronus. ita 5 eo insistente Priscillianus capitis damnatus est, unaque cum eo Felicissimus et Armenius, qui nuper a catholicis, cum essent 3 clerici, Priscillianum secuti descuerant. Latronianus quoque et Euchrotia gladio perempti. Instantius, quem superius ab episcopis damnatum diximus, in Sylinancim insulam, quae ultra 10 4 Britannias sita est, deportatus. itum deinde in reliquos sequentibus iudiciis, damnatique Asarius et Aurelius diaconus gladio, Tiberianus ademptis bonis in Sylinancim insulam datus. Tertullus, Potamius et Iohannes, tamquam uiliores personae et digni misericordia, quia ante quaestionem se ac socios prodidis- 15 5 sent, temporario exilio intra Gallias relegati. hoc fere modo homines luce indignissimi pessimo exemplo necati aut exiliis multati: quod initio iure iudiciorum et egregio publico defensum postea Ithacius iurgiis sollicitatus, ad postremum conuictus, in eos retorquebat, quorum id mandato et consiliis effecerat; solus 20 6 tamen omnium episcopatu detrusus. nam Ydacius, licet minus nocens, sponte se episcopatu abdicauerat: sapienter id et uere- 7 cunde, nisi postea amissum locum repetere temptasset. ceterum Priscilliano occiso, non solum non repressa est haeresis, quae illo auctore proruperat, sed confirmata latius propagata est. 25 8 namque sectatores eius, qui eum prius ut sanctum honorauerant, postea ut martyrem colere coeperunt. peremptorum corpora ad Hispanias relata magnisque obsequiis celebrata eorum funera:

2 accusator *P*: accusato *b* 4 callidus *P*, ut *coni. Bernays*: calido *b* || actū *P*, At tum *b* 7 cum essent *om. b* 10 sylinancī insulam *P*: Sylinam insulam *b*; paulo infra *P* item habet sylinancī 11 britannias *P*: Britanniam *b*; cf. *II*, 46, 3 12 asarius *P* (*non* asaricius): Asarinus *b* 13 delatus *Vallarsius*; at cf. *II*, 39, 7 dantur exilio et *II*, 1, 6 morti dedissent 16 homines licet luce *Bernays* p. 18 n. 82. 19 iurgiis sollicitatus *Bernays*: in iurgiis solitus *Pb*, fort. iurgiis sollicitus cf. *II*, 18, 3 21 nam Idacius *Sigonius*: nāydatius (*ut tamen etiam nardatius legere possis, uirgula super na erasa*) *P*, Nardacius *b* 22 uerecundię *P* 25 fort. confirmata et latius

quin et iurare per Priscillianum summa religio putabatur. at inter
 nostros perpetuum discordiarum bellum exarserat, quod iam per
 quindecim annos foedis dissensionibus agitatum nullo modo
 sopiri poterat. et nunc, cum maxime discordiis episcoporum 9
 5 *omnia* turbari ac misceri cernerentur cunctaque per eos odio aut
 gratia, metu, inconstantia, inuidia, factione, libidine, auaritia,
 arrogantia, somno, desidia deprauata, postremo plures aduer- 10
 sum paucos bene consulentes insanis consiliis et pertinacibus stu-
 diis certabant: inter haec plebs Dei et optimus unus quisque
 10 probro atque ludibrio habebatur.

1 at *P*, ut coni. de Prato: ac *b* 3 fedis dissentionibus *P* 4 et
 tunc de Prato 5 omnia om. *P*, post misceri habet *b* || ac de Prato:
 aut *Pb* 7 somno deest in edd. compluribus || deprauata *P*: essent
 deprauata *b* 9 optimus quisque *b* 10 *P* subscriptione caret.

SVLPICII SEVERI

VITA S. MARTINI. EPISTVLAE. DIALOGI.

- V* = codex Veronensis saec. VII.
A = codex quondam Augustanus, nunc Monacensis lat. n. 3711 saec. XI.
B = codex Brixianus, quo usus est Hier. de Prato, saec. XIII.
F = codex quondam Frisingensis, nunc Monacensis lat. n. 6326 saec. X.
M = editio Bonini Mombritii in Vitis Sanctorum.
Q = codex Quedlinburgensis ex collatione Tobiac Eckhardi, u. Codd. manuscr. Quedlinburgenses (Quedlinb. 1723. 4°) p. 57 sqq.
v = editio vulgata, cuius scripturae iam ab Hier. de Prato multis locis correctae sunt.

Integram dedimus lectionum diuersitatem ex *AFV*.

VITA SANCTI MARTINI

EPISCOPI ET CONFESSORIS.

Seuerus Desiderio fratri karissimo. Ego quidem, frater una-
nimis, libellum quem de uita sancti Martini scripseram, scheda
sua premere et intra domesticos parietes cohibere decreueram,
quia, ut sum natura infirmissimus, iudicia humana uitabam, ne,
5 quod fore arbitror, sermo incultior legentibus displiceret omnium-
que reprehensionis dignissimus iudicaretur, qui materiem disertis
merito scriptoribus reseruandam inpudens occupassem: sed pe-
tenti tibi saepius negare non potui. quid enim esset, quod non
amori tuo uel cum detrimento mei pudoris inpenderem? uerum- 2
10 tamen ea tibi fiducia libellum edidi, qua nulli a te prodendum
reor, quia id spondidisti. sed uereor, ne tu ei ianua sis futurus,
et emissus semel reuocari non queat. quod si acciderit et ab ali- 3
quibus eum legi uideris, bona uenia id a lectoribus postulabis,
ut res potius quam uerba perpendant et aequo animo ferant, si
15 aures eorum uitiosus forsitan sermo perculerit, quia regnum Dei
non in eloquentia, sed in fide constat. meminerint etiam, salu- 4
tem saeculo non ab oratoribus, cum utique, si utile fuisset, id
quoque Dominus praestare potuisset, sed a piscatoribus praedi-

1 fratri karissimo AV (sed add. in A salutem): om. F || uniani-
mis V 2 scripseram V, et sic fere semper scripsi, scribturn, scribtura etc.
|| schida V, sceda F, scaeda A 3 promere F 4 infirmissimus V:
infimus F, infirmus Av 6 repraehensionis V: reprehensione AFv; cf.
infra c. 9, 3 || materiem V: materiam AFv et corr. V 9 ueruntamen
V, om. FQ 10 ededi V || quia nulli V 11 spondidisti V, cf. Chron. 1,
34, 7 12 non queat reuocari AFv 13 id uenia v 17 cum — potuisset
BV: post praedicatam esse habent AFv || fuisset] fuit et V 18 prae-
dicatum est V, praedicatam (sine esse) AB (?) Fv

5 catam esse. ego enim, cum primum animum ad scribendum
 appuli, quia nefas putarem tanti uiri latere uirtutes, apud me
 ipse decidi, ut soloecismis non erubescerem: quia nec magnam
 istarum umquam rerum scientiam contigissem, et si quid ex his
 studiis olim fortasse libassem, totum id desuetudine tanti tem- 5
 6 poris perdidissem. sed tamen ne nos maneat tam molesta de-
 fensio, suppresso, si tibi uidetur, nomine libellus edatur. quod
 ut fieri ualeat, titulum frontis erade, ut muta sit pagina et,
 quod sufficit, loquatur materiam, non loquatur auctorem.

1 Plerique mortales studio et gloriae saeculari inaniter dediti 10
 exinde perennem, ut putabant, memoriam nominis sui quaesi-
 2 erunt, si uitas clarorum uirorum stilo inlustrassent. quae res
 utique non perennem quidem, sed aliquantulum tamen conceptae
 spei fructum adferebat, quia et suam memoriam, licet incassum,
 propagabant, et propositis magnorum uirorum exemplis non 15
 parua aemulatio legentibus excitabatur. sed tamen nihil ad bea-
 3 tam illam aeternamque uitam [haec eorum cura pertinuit. quid
 enim aut ipsis occasura cum saeculo scriptorum suorum gloria
 profuit? aut quid posteritas emolumenti tulit legendo Hectorem
 pugnantem aut Socraten] philosophantem? cum eos non solum 20
 imitari stultitia sit, sed non acerrime etiam inpugnare dementia:
 quippe qui humanam uitam praesentibus tantum actibus aesti-
 4 mantes spes suas fabulis, animas sepulcris dederint: siquidem ad

2 appoli *V* || putauit *A*, putaram *Vouck* 3 ipsum *F* corr. *m.* 2 ex ipso ||
 decidi *B* et aliquot *Giselini* libri: didici *AVv*, decreui *F* in *ras.* *m.* 2 || solo-
 ecismis *V*, soloecismos *dett.* 4 rerum umquam *A* || quit *V* et sic alias || ex
 his *om.* *F* *pr.* *m.* 5 desuetudine *V*: dissuetudine *AFQ*, desitudine 2 *codd.*
Gis. et *v* 7 subpresso *F* || edatur *om.* *F* *pr.* *m.*, datur *V* 8 et] aut *de*
Prato 9 auctorem] *additum in V*: Vale frater in Christo uenerabilis; decus
 bonorum. sanctorumque omnium. *Sequitur deinde in V*: Incipit uita sancti
 martini episcopi et confessoris, in *F* legitur post praefationem (cap. 2 in.):
 Inc. uita sc̄i ac beatissimi patroni nostri Martini episcopi atque confessoris,
 in *A* eodem item loco: Inc. uita sc̄i ac beatissimi Martini archiepiscopi turo-
 niensis 10 mortalium *AFQ* || studio et gloriae (*F* gloria ut uidetur)
 saeculari *AFV*: studio gloriae saecularis 3 *codd.* *Gisel.* 'Studium *h. l.* non
 ardorem animi et desiderium, sed litterarum exercitationem designat' *de*
Prato 11 quaesierunt *AFv* 12 uirorum *V* s. *l.* 13 utique *om.* *A*
 14 suam *BMV*: sui *AFQv* 17 curam *V* 20 socraten *V*: socratem
AFv 23 animas suas *v* || dederunt *F* || Si *F* corr. e Sed

solam hominum memoriam se perpetuandos crediderunt, cum hominis officium sit, perennem potius uitam quam perennem memoriam quaerere, non scribendo aut pugnando uel philosophando, sed pie sancte religioseque uiuendo. qui quidem error 5
 5 humanus litteris traditus in tantum ualuit, ut multos plane aemulos uel inanis philosophiae uel stultae illius uirtutis inuen-
 nerit. unde facturus mihi operae pretium uideor, si uitam sanc- 6
 tissimi uiri, exemplo aliis mox futuram, perscripsero: quo utique ad ueram sapientiam et caelestem militiam diuinamque uirtutem
 10 legentes incitabuntur. in quo ita nostri quoque rationem com-
 modi ducimus, ut non inanem ab hominibus memoriam, sed aeternum a Deo praemium exspectemus, quia etsi ipsi non ita uiximus, ut exemplo aliis esse possimus, dedimus tamen operam,
 ne is lateret qui esset imitandus. igitur sancti Martini uitam 7
 15 scribere exordiar, ut se uel ante episcopatum uel in episcopatu ges-
 serit, quamuis nequaquam ad omnia illius potuerim peruenire: adeo ea, in quibus ipse tantum sibi conscius fuit, nesciuntur, quia
 laudem ab hominibus non requirens, quantum in ipso fuit, omnes uirtutes suas latere uoluisset. quamquam etiam ex his, quae con- 8
 20 perta nobis erant, plura omisimus, quia sufficere credidimus, si tantum excellentia notarentur: simul et legentibus consulendum
 fuit, ne quod his pareret copia congesta fastidium. obsecro autem 9
 eos qui lecturi sunt; ut fidem dictis adhibeant, neque me quicquam nisi conpertum et probatum scripsisse arbitrentur: alioquin
 25 tacere quam falsa dicere maluissem.

Igitur Martinus Sabaria Pannoniarum oppido oriundus fuit, 2
 sed intra Italiam Ticini altus est, parentibus secundum saeculi dignitatem non infimis, gentilibus tamen. pater eius miles pri- 2
 mum, post tribunus militum fuit. ipse armatam militiam in
 30 adulescentia secutus inter scolares alas sub rege Constantio, deinde sub Iuliano Caesare militauit: non tamen sponte, quia a

3 filosofando V 5 humanis *codd.* aliquot *prob.* Vonckio || plane V
 pr. m.: tamen AFQ et corr. V 6 inanes philosophiae V 12 praemium
 om. F pr. m. 13 aliis exemplo v 15 ut se MV: utq; F, ut quae Q,
 et quae Av 21 excellentia AFQV: excellentiora v 26 Sabaria BV et
 corr. F: sabariae AF¹Qv || Pannoniorum *dett.* || oppido om. v 27 alitus
 ABF¹, aletus V corr. (altus pr. m.) 28 milix V, *item p. 112, 20* 30 alas
 F partim in ras. m. 2 || Constantino v 31 sponte A in marg.

primis fere annis diuinam potius seruitutem sacra inlustris
 3 pueri spirauit infantia. nam cum esset annorum decem, innitis
 parentibus ad ecclesiam confugit seque catechumenum fieri postu-
 4 lauit. mox mirum in modum totus in Dei opere conuersus, cum
 esset annorum duodecim, eremum concupiuit, fecissetque uotis 5
 satis, si aetatis infirmitas non obstitisset. animus tamen aut
 circa monasteria aut circa ecclesiam semper intentus medita-
 5 batur adhuc in aetate puerili, quod postea deuotus inpleuit. sed
 cum edictum esset a regibus, ut ueteranorum filii ad militiam
 scriberentur, prodente patre, qui felicibus eius actibus inuide- 10
 bat, cum esset annorum quindecim, captus et catenatus sacra-
 mentis militaribus implicatus est, uno tantum seruo comite con-
 tentus, cui tamen uersa uice dominus seruebat, adeo ut plerum-
 que ei et calciamenta ipse detraheret et ipse detergeret, cibum
 6 una caperent, hic tamen saepius ministraret. triennium fere ante 15
 baptismum in armis fuit, integer tamen ab iis uitiiis, quibus illud
 7 hominum genus implicari solet. multa illius circa commilitones
 benignitas, mira caritas, patientia uero adque humilitas ultra
 humanum modum. nam frugalitatem in eo laudari non est necesse,
 qua ita usus est, ut iam illo tempore non miles, sed monachus 20
 putaretur. pro quibus rebus ita sibi omnes commilitones deuinxer-
 8 rat, ut eum miro adfectu uenerarentur. necdum tamen regeneratus
 in Christo agebat quendam bonis operibus baptismi candidatum:
 adsistere scilicet laborantibus, opem ferre miseris, alere egentes,
 uestire nudos, nihil sibi ex militiae stipendiis praeter cotidianum 25
 uictum reseruare: iam tum euangelii non surdus auditor de cra-
 stino non cogitabat.

1 diuina p. seruitute *Fv* 2 inspirauit *FQ et corr. V* || duodecim *V*
 3 cathecuminum *V*, catechumenum *Q*, caticuminum *AF et sic fere*
semper in hoc nomine 4 opus *A* 5 heremum *AF et sic fere semper*
 6 non fuisset inpedimento *V solus ex notis* || tamen] eius *add. in F*
m. 2 || tamen circa *v* 10 eius *om. V* 11 captus *BMV*: raptus *AFQv*
 14 calceamenta (*om. ipse*) detraheret *v* 15 tamen *om. AFQ* 16 bap-
 tismum *BMV*: baptisma *AFv* || ab his *AFQV* 17 illius *BV*: illi *AFv*
 19 laudari *ABFV*: laudare *v* 20 qua *F rasura ex quia* 21 pro
V: om. AFv || commilitones suos *AFv* 23 quędam *F pr. m.* || baptismi
V: baptismatis AFv 24 alere egentes] eregenes *V* 26 reseruare *MV*
(item F, sed hic re in ras. ex reseruans ut uidetur): reseruabat *AQ*, reser-
 uans 2 *codd. Gisellini*

Quodam itaque tempore, cum iam nihil praeter arma et sim-³
 plicem militiae uestem haberet, media hieme, quae solito asperior
 inhorruerat, adeo ut plerosque uis algoris extingueret, obuium
 habet in porta Ambianensium ciuitatis pauperem nudum: qui cum
⁵ praetereuntes ut sui misererentur oraret omnesque miserum prae-
 terirent, intellexit uir Deo plenus sibi illum, aliis misericordiam
 non praestantibus, reseruari. quid tamen ageret? nihil praeter²
 chlamydem, qua indutus erat, habebat: iam enim reliqua in
 opus simile consumpserat. arrepto itaque ferro, quo accinctus
¹⁰ erat, mediam diuidit partemque eius pauperi tribuit, reliqua
 rursus induitur. interea de circumstantibus ridere nonnulli, quia
 deformis esse truncatus habitu uideretur: multi tamen, quibus
 erat mens sanior, altius gemere, quod nihil simile fecissent, cum
 utique plus habentes uestire pauperem sine sua nuditate potuis-
¹⁵ sent. nocte igitur insecuta, cum se sopori dedisset, uidit Chri-³
 stum chlamydis suae, qua pauperem texerat, parte uestitum.
 intueri diligentissime Dominum uestemque, quam dederat, iube-
 tur agnoscere. mox ad angelorum circumstantium multitudinem
 audit Iesum clara uoce dicentem: Martinus adhuc catechumenus
²⁰ hac me ueste contexit. uere memor Dominus dictorum suorum,⁴
 qui ante praedixerat: quamdiu fecistis uni ex minimis
 istis, mihi fecistis, se in paupere professus est fuisse uesti-
 tum: et ad confirmandum tam boni operis testimonium in eodem
 se habitu, quem pauper acceperat, est dignatus ostendere. quo⁵
²⁵ uiso uir beatissimus non in gloriam est elatus humanam, sed
 bonitatem Dei in suo opere cognoscens, cum esset annorum duo-

21 Matth. 25, 40.

1 igitur *F* 2 uestimentum *V* 3 obuiam *F* 4 anbianensium *V*,
 ambiamensium *A* 7 nihil] *add. in V s. l. m. 2* quia 8 clamydem *V*,
 clamidem *AF*, *item infra u. 16* clamydis et clamidis *eidem* || enim
om. V 11 risere *F*, *sed se ex corr.* 12 esse *V*: esse et *AF*, esset et *v*
 || habitus *F* *corr.* || tamen *V*: quidem *AF* 13 sanctior *V* *solutus ex*
notis; cf. infra c. 9, 4 || gemuere *F* *corr. et Q* 15 uidet *A* *pr. m. et V*
 16 contexerat *1 cod. Gisel.* 17 uestem quam *A* 19 cathecuminus *V*
 21 quae *F* || fecistes *V*, haec fecistis *AFv* (haec *BM* *quoque om.*)
 22 pauperem *V* 25 uisu *F* 26 annorum *XXII V*; *at habet Paulinus*
quoque, quem citauit de Prato: Quattuor a lustris geminos minus egerat
 annos

deuiginti, ad baptismum conuolauit. nec tamen statim militiae renuntiauit, tribuni sui precibus euictus, cui contubernium familiare praestabat: etenim transacto tribunatus sui tempore renuntiatum se saeculo pollicebatur. qua Martinus expectatione suspensus per biennium fere posteaquam est baptismum consecutus, 5 solo licet nomine, militauit.

4 Interea inruentibus intra Gallias barbaris Iulianus Caesar coacto in unum exercitu apud Vangionum ciuitatem donatium coepit erogare militibus, et, ut est consuetudinis, singuli citabantur, 2 donec ad Martinum uentum est. tum uero oportunum tempus 10 existimans, quo peteret missionem — neque enim integrum sibi fore arbitrabatur, si donatium non militaturus acciperet —, 3 haecenus, inquit ad Caesarem, militaui tibi: patere ut nunc militem Deo: donatium tuum pugnaturus accipiat, Christi ego 4 miles sum: pugnare mihi non licet. tum uero aduersus hanc 15 uocem tyrannus infremuit dicens, eum metu pugnae, quae postero die erat futura, non religionis gratia detractare militiam. 5 at Martinus intrepidus, immo inlato sibi terrore constantior, si hoc, inquit, ignauiae adscribitur, non fidei, crastina die ante aciem inermis adstabo et in nomine Domini Iesu, signo crucis, 20 non clipeo protectus aut galea, hostium cuneos penetrabo securus. 6 retrudi ergo in custodiam iubetur, facturus fidem dictis, ut inermis barbaris obiceretur. postero die hostes legatos de pace miserunt, sua omnia seque dedentes. unde quis dubitet hanc uere 7 beati uiri fuisse uictoriam, cui praestitum sit, ne inermis ad 25 8 proelium mitteretur. et quamuis pius Dominus seruare militem suum licet inter hostium gladios et tela potuisset, tamen ne nel aliorum mortibus sancti uiolarentur obtutus, exemit pugnae 9 necessitatem. neque enim aliam pro milite suo Christus debuit

1 baptisma *AF*, item *u. 5* || tamen *om. FQ* 6 licet *V et meliores Giselini*: scilicet *ABF* 7 irrumpentibus *1 cod. Gis.* 8 uuangionum *F*

9 et ut *BMV*: ut *AF^v*, utque *F corr.* || recitabantur *F* 10 oportunum *v* 11 remissionem *V* 14 militaturus *Gisel. ex tribus suis libris et v* 15 aduersum *F* 16 postera *AF^v* 17 detractare *AF^v* 21 clipeo *F^v* || cunctis *F pr. m.* 22 custodia *A* 23 obiceretur *V* || postera *F^v*

24 seque *AFMV*: seseque *v* 25 ne *om. F pr. m.* 27 licet] etiam *F sed in ras. manu recenti* 28 mortibus *V*: morte *AF^v* || uiolaretur *B*

praestare uictoriam, quam ut subactis sine sanguine hostibus nemo moreretur.

Exinde relicta militia sanctum Hilarium Pictauae episcopum 5
ciuitatis, cuius tunc in Dei rebus spectata et cognita fides habe-
batur, expetiit et aliquamdiu apud eum commoratus est. temp- 2
tauit autem idem Hilarius inposito diaconatus officio sibi eum
artius implicare et ministerio uincire diuino. sed cum saepissime
restitisset, indignum se esse uociferans, intellexit uir altioris
ingenii, uno eum modo posse constringi, si id ei officii impo-
neret, in quo quidam locus iniuriae uideretur: itaque exorcistam
eum esse praecepit. quam ille ordinationem, ne despexisse tam-
quam humiliorem uideretur, non repudiauit. nec multo post ad- 3
monitus per soporem, ut patriam parentesque, quos adhuc gen-
tilitas detinebat, religiosa sollicitudine uisitaret, ex uoluntate
sancti Hilari profectus est, multis ab eo obstrictus precibus et
lacrimis ut rediret. maestus, ut ferunt, peregrinationem illam
ingressus est, contestatus fratribus, multa se aduersa passurum:
quod postea probauit euentus. ac primum inter Alpes deuia secu- 4
tus incidit in latrones. cumque unus securi eleuata in caput eius
librasset ictum, ferientis dexteram sustinuit alter: uinctis tamen
post tergum manibus uni adseruandus et spoliandus traditur. qui
cum eum ad remotiora duxisset, percuntari ab eo coepit, quisnam
esset. respondit Christianum se esse. quaerebat etiam ab eo an 5
timeret. tum uero constantissime profitetur, numquam se tam
fuisse securum, quia sciret misericordiam Domini maxime in
temptationibus adfuturam: se magis illi dolere, qui Christi mi-

3 pictauiae *F* corr. *m.* 2 (episcopum pictauae *A*) 4 expectata *AM*,
inclita spectata *F* 5 expetiuit *AFv* || aliquantum *V*, sed ntm in *litura*

6 diaconatus *MV*: diaconii *AFv* 7 implicari et *m.* uinciri *Q* 8 uir
AV: uir Dei *FQ* 9 uno *BV*: hoc *AFv* || id * officii *V* 11 praecipit *V*
|| despexisset *V* 12 multū *AF* 15 hilarii *V* corr. *AFv* || multis *BV*:
multisque *AFv* || obstrictus *ABFMQV*: adstrictus *Gisel. ex tribus suis*
et v 17 ingressus *V*: adgressus *AFv* || fratribus *BMV*: fratres *AFv*
18 ac *om.* *F* in *rasura* 19 securim eleuatam *Av* 20 dexteram *B* et
alii pauci (etiam duo Traiectini Vonckii): dextera *AVv*, dexteræ *FQ*
21 postergum *AF* || adseruandus *V*: ad seruandum *B*, seruandus *AFv*
|| spoliandus *V*: spoliandum *B*, custodiendus *AFM* 22 percuntari *MV*
24 fuisse tam *v* 26 sed magis *V* teste *de Prato* || illi *AV* et *libri*
fere omnes: illū *F* || condolere *dett. pauci*

- 6 sericordia utpote latrocinia exercens esset indignus. ingressusque euangelicam disputationem uerbum Dei latroni praedicabat. quid longius morer? latro credidit prosecutusque Martinum uiae reddidit, orans ut pro se Dominum precaretur. idemque postea religiosam agens uitam uisus est, adeo ut haec, quae supra rettulimus, 5 ex ipso audita dicantur.
- 6 Igitur Martinus inde progressus cum Mediolanum praeterisset, diabolus in itinere, humana specie adsumpta, se ei obuium tulit, quo tenderet quaerens. cumque id a Martino responsi accepisset, 2 se quo Dominus uocaret intendere, ait ad eum: quocumque ieris 10 uel quaecumque temptaueris, diabolus tibi aduersabitur. tunc ei prophetica uoce respondens, Dominus mihi, inquit, adiutor est: non timebo, quid faciat mihi homo. statimque de conspectu eius 3 inimicus euauit. itaque ut animo ac mente conceperat, matrem a gentilitatis absoluit errore, patre in malis perseuerante: plures 15 tamen suo saluauit exemplo.
- 4 Dehinc cum haeresis Arriana per totum orbem et maxime intra Illyricum pullulasset, cum aduersus perfidiam sacerdotum solus paene acerrime repugnaret multisque suppliciiis esset adfectus — nam et publice uirgis caesus est et ad extremum de ciuitate exire compulsus — Italiam repetens, cum intra Gallias quoque discessu sancti Hilari, quem ad exilium haeticorum uis coegerat, turbatam ecclesiam comperisset, Mediolani sibi monasterium statuit. ibi quoque eum Auxentius, auctor et princeps Arrianorum, grauissime insectatus est, multisque adfectum iniuriis 25 de ciuitate exturbauit. cedendum itaque tempori arbitratus ad 5 insulam, cui Gallinaria nomen est, secessit comite quodam pre-

5 agere *FMQ* || adeo *mei*: *om. v* 6 ex *BV*: ab *AFv* 7 mediolanum *V* 8 itinere *V* (*tales litterarum e et i in V confusiones posthac non omnes notabimus*) || obuiam *F* 10 tendere *M*, eo tendere *coni. de Prato* 12 profiteca *V* || respondens — inquit *BV*: respondit *AFv* 13 homo mox statimque *V* || de *MV*: e *AFv* 14 ae *AV*: et *F* 15 a *om. AFv* || perseuerantem *V* (patrem in malis perseuerantem reliquit *F*) 17 dehinc *V*: deinde *AFv* 18 eum aduersus — pugnaret *F in marg. m. 2* 19 repugnaret *BMV*: pugnaret *AFv* 20 nam publicae *v* 22 hilarii *AFv et corr. V* || exi [lium — uirtutem] erectus (*p. 117, 22*): *inclusa desunt in V, cum una scheda intercederit* 27 eui gallinaria nomen est *AFMQ*: gallinariam nomine *v*

sbytero, magnarum uirtutum uiro. hic aliquamdiu radicibus uixit
herbarum: quo tempore helleborum, uenenatum, ut ferunt, gra-
men, in cibum sumpsit. sed cum uim ueneni in se grassantis 6
uicina iam morte sensisset, imminens periculum oratione repulit
5 statimque omnis dolor fugatus est. nec multo post, cum sancto 7
Hilario comperisset regis paenitentia potestatem indultam
fuisse redeundi, Romae ei temptauit occurrere profectusque ad
urbem est.

Cum iam Hilarius praeterisset, ita eum est uestigiis prosecu- 7
10 tus: cumque ab eo gratissime fuisset susceptus, haut longe sibi
ab oppido monasterium conlocauit, quo tempore se ei quidam
catechumenus iunxit, cupiens sanctissimi uiri institui disciplinis:
paucisque interpositis diebus languore correptus ui febrium labo-
rabat. ac tum Martinus forte discesserat: et cum per triduum 2
15 defuisset, regressus exanime corpus inuenit: ita subita mors fuerat,
ut absque baptisate humanis rebus excederet. corpus in medio
positum tristi maerentium fratrum frequentabatur officio, cum
Martinus flens et eiulans accurrit. tum uero tota sanctum spiri- 3
tum mente concipiens egredi cellulam, in qua corpus iacebat, ce-
20 teros iubet, ac foribus obseratis super exanimata defuncti fratris
membra prosternitur. et cum aliquamdiu orationi incubuisset sen-
sissetque per spiritum Domini adesse uirtutem, erectus paulu-
lum et in defuncti ora defixus, orationis suae ac misericordiae
Domini intrepidus expectabat euentum: uixque duarum fere ho-
25 rarum spatium intercesserat, uidet defunctum paulatim membris
omnibus commoueri et laxatis in usum uidendi palpitare lumini-
bus. tum uero magna ad Dominum uoce conuersus gratias agens 4

2 eleborum *A*, clebori * (i ex corr.) *F* || ferunt ut uenenatum *A*
3 cibum] *add. in Fm.* 2 suum 4 pepulit *B* 7 profectus (profec-
tusq. corr. m. 2) ē ad urbem *F* 9 Cumque iam uel Cum uero (autem) iam
dett. || eum e uestigio *cod. Berol. (Vorstii)*, eum e uestigiis est pros. *non-*
nulli libri Giselini; expectares potius: ita eius uestigia est pros. *Paulinus*
habet: Ergo legens praegressa pio uestigia cursu etc. 10 gratantissime
fuisse *A* 12 instrui *cod. Berol.* 13 paucis quippe *AF* || correptus est
(*add. m. 2 et*) ui *F* 14 at tum *M* || post triduum fuisset regressus *M*
15 exanime corpus *AFM*: c. exanime *v* || subito *F pr. m.* 17 tum *F*
18 tota sanctum spiritum (spir. sanctum *F*) *AFM*: sanctum spir. tota *v*
22 erectus] *hic redit V* 24 aduentum *A* 25 uidet *ABF^vV*: uidit
F corr. et v, et uidit (uel cum uidit) *dett. pauci; at u. Chron. I, 38, 4.*

cellulam clamore compleuerat: quo audito qui pro foribus adstiterant statim inruunt. mirum spectaculum, quod uidebant uiuere, 5 quem mortuum reliquissent. ita redditus uitae, statim baptismum consecutus plures postea uixit annos, primusque apud nos Martini uirtutum uel materia uel testimonium fuit. idem tamen 5 referre erat solitus, se corpore exutum ad tribunal iudicis ductum deputandumque obscuris locis et uulgaribus turbis tristem excepisse sententiam: tum per duos angelos iudici fuisse suggestum, hunc esse pro quo Martinus oraret: ita per eosdem angelos se iussum reduci, et Martino redditum uitaeque pristinae restitutum. 10 7 ab hoc primum tempore beati uiri nomen enituit, ut qui sanctus iam ab omnibus habebatur, potens etiam et uere apostolicus haberetur.

8 Nec multo post, dum agrum Lupicini cuiusdam honorati secundum saeculum uiri praeteriret, clamore et luctu turbae plangentis 15 2 excipitur, ad quam cum sollicitus adstitisset et quis esset hic fletus inquireret, indicatur unum ex familia seruulum laqueo sibi uitam extorsisse. quo cognito cellulam, in qua corpus iacebat, ingreditur, exclusisque omnibus turbis superstratus corpori aliquantisper orauit. mox uiuescente uultu, marcescentibus oculis in ora 20 illius defunctus erigitur: lentoque conamine enisus adsurgere, adprehensa beati uiri dextera in pedes constitit: adque ita cum eo usque ad uestibulum domus, turba omni inspectante, processit.

9 Sub idem fere tempus ad episcopatum Turonicae ecclesiae petebatur: sed cum erui monasterio suo non facile posset, Rusticius quidam, unus e ciuibus, uxoris languore simulato ad genua illius 25 prouolutus ut egrederetur obtinuit. ita dispositis iam in itinere ciuium turbis, sub quadam custodia ad ciuitatem usque deducitur.

1 adsisterant *V* 2 expectaculum *F* 3 baptisma *AFv* 6 corpore esse exutum *V* 7 deputandumque *FMQV*: deputatumque *Av* || et *om. A* || excipisse *V* et paulo post excipitur 10 redditum *om. 1 cod. Gisel.*

11 primum *V*: primo *AFv* 12 ab hominibus *F* 16 sollicitus cum *v* || adstitessit *V*, restitisset *F* 17 ex *V*: e *AFv* 20 uiuescente *F* *pr. m.*: uiuescente *AF²Vv* 21 lentoque *V* 25 Eodem fere tempore martinus ad *AF* 26 monasterio *AQV*: a monasterio *Fv* || facile non *v* || possit *AF*, sed in *F* posset *ead. m. corr.* || rusticius *V*: rusticus *BM*, ruritus *A*, ruricius *Fv*

mirum in modum incredibilis multitudo non solum ex illo oppido, sed etiam ex uicinis urbibus ad suffragia ferenda conuenerat. una ³ omnium uoluntas, eadem uota eademque sententia, Martinum episcopatus esse dignissimum: felicem fore tali ecclesiam sacerdote. pauci tamen et nonnulli ex episcopis, qui ad constituendum ⁵ antistitem fuerant euocati, impie repugnabant, dicentes scilicet, contemptibilem esse personam, indignum esse episcopatu hominem uultu despicabilem, ueste sordidum, crine deformem. ita ⁴ a populo sententiae sanioris haec illorum inrisa dementia est, qui ¹⁰ inlustrem uirum dum uituperare cupiunt praedicabant. nec uero aliud his facere licuit, quam quod populus Domino uolente cogitabat. inter episcopos tamen qui adfuerant praecipue Defensor quidam dicitur restitisse: unde animaduersum est grauiter illum ⁵ lectione prophetica tum notatum. nam cum fortuito lector, cui ¹⁵ legendi eo die officium erat, interclusus a populo defuisset, turbatis ministris, dum expectatur qui non aderat, unus e circumstantibus sumpto psalterio, quem primum uersum inuenit, arripuit. psalmus autem hic erat: ex ore infantium et lactantium ⁶ perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut ²⁰ destruas inimicum et defensorem. quo lecto clamor populi tollitur, pars diuersa confunditur. adque ita habitum est, diuino ⁷ nutu psalmum hunc lectum fuisse, ut testimonium operis sui Defensor audiret, qui ex ore infantium adque lactantium, in Martino Domini laude perfecta, et ostensus pariter et destructus ²⁵ esset inimicus.

Iam uero sumpto episcopatu qualem se quantumque praestiterit, non est nostrae facultatis euoluere. idem enim constantissime perseuerabat qui prius fuerat. eadem in corde eius humi- ²

18 Ps. 8, 3.

2 conuenerant *ABF* 4 episcopatus *V*: episcopatu (— tū *A*) *AFv*; *cf. p. 109, 6* || felicem *om. A pr. m.* 8 despicabilem *F sed partim in rasura 2 m. dispicabilem QV* 11 cogitabat *V et cod. Lazii: cogeabat AFv* 13 quidam *BMV*: nomine quidam *A*, quidam nomine *Fv* || grauiter illum *om. V* 14 tum *V*: tunc *AFv* || fortuitu *ABFM* 15 eo die legendi *A* 18 hic *om. v* || lactantium *F¹ QV (item infra u. 23): lactentium Av et corr. F* 21 pars aduersa *BM* 23 qui *MV*: quia *AFv* || et *A* || lactentium *Av* 24 est (*pro et*) ostensus *V* 25 esset *MV*: est *AFv* 28 eadem in corde humilitas *om. V, eius om. M*

litas, eadem in uestitu eius uilitas erat: adque ita, plenus aucto-
 ritatis et gratiae, inplebat episcopi dignitatem, ut non tamen
 3 propositum monachi uirtutemque desereret. aliquandiu ergo ad-
 haerenti ad ecclesiam cellula usus est: dein cum inquietudinem
 se frequentantium ferre non posset, duobus fere extra ciuitatem 5
 4 milibus monasterium sibi statuit. qui locus tam secretus et remo-
 tus erat, ut eremi solitudinem non desideraret. ex uno enim latere
 praecisa montis excelsi rupe ambiebatur, reliquam planitiem
 Liger fluuius reducto paululum sinu clauserat: una tantum eadem-
 que arta admodum uia adiri poterat. ipse ex lignis contextam 10
 5 cellulam habebat, multique ex fratribus in eundem modum: ple-
 rique saxo superiecti montis cauato receptacula sibi fecerant. di-
 scipuli fere octoginta erant, qui ad exemplum beati magistri in-
 6 stituebantur. nemo ibi quicquam proprium habebat, omnia in
 medium conferebantur. non emere aut uendere, ut plerisque mo- 15
 nachis moris est, quicquam licebat, ars ibi exceptis scriptoribus
 nulla habebatur, cui tamen operi minor aetas deputabatur: maio-
 7 res orationi uacabant. rarus cuiquam extra cellulam suam egres-
 sus, nisi cum ad locum orationis conueniebant. cibum una omnes
 post horam ieiunii accipiebant. uinum nemo nouerat, nisi quem 20
 8 infirmitas coegisset. plerique camelorum saetis uestiebantur: mol-
 lior ibi habitus pro crimine erat. quod eo magis sit mirum ne-
 cesse est, quod multi inter eos nobiles habebantur, qui longe
 aliter educati ad hanc se humilitatem et patientiam coegerant:
 9 pluresque ex eis postea episcopos uidimus. quae enim esset ciuitas 25
 aut ecclesia, quae non sibi de Martini monasterio cuperet sacer-
 dotem?

2 episcopii *F* || ut *om.* *V* 3 ergo] uero *Q* || adhaerente *v* 4 deinde
Fv 5 se *MV*: *om.* *AFv* || ciuitate *V* 7 erimi *V*, heremi *AF* 8 ex-
 celsi *BMV*: excelsa *AF* 11 multique *BMV*: multi quidem *AFv* || ex *V*:
 e *AFv* || in eundem — cauato *om.* *F pr. m.* 12 saxo (*non* ex saxo)
 supertecti montis caua *V* 13 fere: *BMV*: uero *AFv* 14 in medio *Fv*

16 quisquam *F corr.* 2 *m. ex* cuiquam 18 suam *ABFMQ*: *om.* *V*,
 fuit *dett. pauci et v* 19 unū *A* 21 camellorum *V* || saetis *V*: setis *AFv*
 22 sit *om.* *V* || mirandum *duo libri Gisel.* 24 cdocati *V* 25 eis *V*:
 his *AFv* || post episcopatopos *V*, *sed sic m. 2 in rasura (praeter syllabam*
extremam) 26 non sibi — euperet sacerdotem *BMV*: non sibi (*corr. e*
se) — euperet sacerdotes *Q*, non — euperet sacerdos *A*, non se — euperet
 sacerdotes habere *Fv*

Sed ut reliquas uirtutes eius, quas in episcopatu egit, adgre- 11
 diar, erat haut longe ab oppido proximus monasterio locus, quem
 falsa hominum opinio, uelut consepultis ibi martyribus, sacra-
 uerat: nam et altare ibi a superioribus episcopis constitutum ha- 2
 5 bebatur. sed Martinus non temere adhibens incertis fidem, ab his,
 qui maiores natu erant, presbyteris uel clericis flagitabat no-
 men sibi martyris, tempus passionis ostendi: grandi se scrupulo
 permoueri, quod nihil certi constans sibi maiorum memoria tra-
 didisset. cum aliquandiu ergo a loco illo se abstinuisset, nec 3
 10 derogans religioni, quia incertus erat, nec auctoritatem suam
 uulgo adcommoans, ne superstitio conualesceret, quodam die
 paucis secum adhibitis fratribus ad locum pergit. dehinc super 4
 sepulchrum ipsum adstans orauit ad Dominum, ut quis esset
 uel cuius meriti esset sepultus ostenderet. tum conuersus ad
 15 laeuam uidet prope adsistere umbram sordidam, trucem: imperat
 nomen meritumque loqueretur. nomen edicit, de crimine confi-
 tetur: latronem se fuisse, ob scelera percussus, uulgi errore cele-
 bratum: sibi nihil cum martyribus esse commune, cum illos
 gloria, se poena retineret. mirum in modum uocem loquentis qui 5
 20 aderant audiebant, personam tamen non uidebant. tum Martinus
 quid uidisset exposuit iussitque ex eo loco altare, quod ibi fuerat,
 submoueri, adque ita populum superstitionis illius absoluit
 errore.

Accidit autem insequenti tempore, dum iter ageret, ut gen- 12
 25 tilis cuiusdam corpus, quod ad sepulchrum cum superstitioso fu-
 nere deferebatur, obuium haberet: conspicatusque eminus uenien-
 tium turbam, quidnam id esset ignarus, paululum stetit: nam
 fere quingentorum passuum interuallum erat, ut difficile fuerit
 dinoscere quid uideret. tamen quia rusticam manum cerneret et 2

1 eius *AF*: e... *V*, et *V* *corr.* 2 monasterio *BMV*: monasterii
AFv 6 sibi nomen *v* || tempus *V*: tempora *AFQ*, uel tempora *v*
 10 religionem *V* *haud scio an recte* 11 quadam *A* 12 dehinc
V: dein *A*, deinde *Fv* 13 esset *om. B* 14 esset sepultus *BV*:
 esset *om. AFv* 15 uidet *AV*: uidit *Fv* || prope *om. V* || crucem
V, ac trucem *F m. 2* 16 loqueretur *V*: ut loqueretur *AFv*, ut *BM*
ante nomen *habent* 19 inmodum *V*, *item 122, 6* 20 tamen *om. A*
 26 obuiam *F* 27 id *om. A* || paululum *F* || nam tum fere *F*, nam
 cum fere *Q* 28 difficile ei *coni. de Prato* 29 dinoscere *mei*: dignoscere *v*

agente uento lintea corpori superiecta uolitant, profanos sacrificiorum ritus agi credidit: quia esset haec Gallorum rusticis consuetudo, simulacra daemonum candido tecta uelamine misera per
 3 agros suos circumferre dementia. leuato ergo in aduersos signo crucis imperat turbae non moueri loco onusque deponere. hic uero 5
 mirum in modum uideres miseros primum uelut saxa riguisse.
 4 dein, cum promouere se summo conamine niterentur, ultra accedere non ualentes ridiculam in uertiginem rotabantur, donec uicti corporis onus ponunt: attoniti et semet inuicem aspicientes, quid-
 5 nam sibi accidisset, taciti cogitabant. sed cum beatus uir con- 10
 perisset exequiarum esse illam frequentiam, non sacrorum, eleuata rursus manu dat eis abeundi et tollendi corporis potestatem. ita eos et cum uoluit, stare compulit, et cum libuit, abire permisit.

- 13 Item, cum in uico quodam templum antiquissimum diruisset 15
 et arborem pinum, quae fano erat proxima, esset adgressus excidere, tum uero antistes loci illius ceteraque gentilium turba
 2 coepit obsistere. et cum idem illi, dum templum euertitur, imperante Domino quiescent, succidi arborem non patiebantur. ille eos sedulo commonere, nihil esse religionis in stipite: Deum 20
 potius, cui seruiret ipse, sequerentur: arborem illam succidi
 3 oportere, quia esset daemonei dedicata. tum unus ex illis qui erat audacior ceteris: si habes, inquit, aliquam de Deo tuo, quem dicis te colere, fiduciam, nosmet ipsi succidemus hanc arborem, tu ruentem excipe: et si tecum est tuus, ut dicis, Dominus, 25
 4 euades. tum ille intrepide confisus in Domino facturum se pollicetur. hic uero ad istius modi condicionem omnis illa gentilium

1 lintea *BMV*: linteamina *AFv*; *Paulinus habet*: Et tremefacta leui motantur lintea uento || corporis *F* 4 leuato *BMV*: eleuato *AFv* || aduersos *BF*: aduerso *Vv*, aduersū *A* 7 cum primo mouere *AFQ* 8 uicti *ABFMQ*: uincti *V*, uicti pondere *Giselinus ex suis* 9 ponunt *BMV*: deponunt *AFv* || aspicientes *MV*: aspectantes *AFv* (*de lectione codicis V errauit de Prato*) 10 cogitantes *A* || beatus uir cum *v* 12 manum *V* 15 eum *BMV*: dum *AFv* 16 aggressus esset *A* 17 antistites *V*, antestites *F* 18 coeperunt *M* || iidem *v* || imperante *AF* 21 seruirent ipsi *V* || succidi *V*: excidi *AFv* 22 daemoneis *F* || tum *om. V* 24 succidimus *AFV* 26 intrepidus *M* 27 omnes *V*

turba consensit, facilemque arboris suae habuere iacturam, si
 inimicum sacrorum suorum casu illius obruissent. itaque cum 5
 unam in partem pinus illa esset adclinis, ut non esset dubium,
 quam in partem succisa corrueret, eo loci uinctus statuitur pro
 5 arbitrio rusticorum, quo arborem esse casuram nemo dubitabat.
 succidere igitur ipsi suam pinum cum ingenti gaudio laetitiaque 6
 coeperunt. aderat eminus turba mirantium. iamque paulatim
 nutare pinus et ruinam suam casura minitari. pallebant eminus 7
 monachi et periculo iam propiore conterriti spem omnem fidem-
 10 que perdidierant, solam Martini mortem expectantes. at ille con- 8
 fisus in Domino intrepidus opperiens, cum iam fragorem sui
 pinus concidens edidisset, iam cadenti, iam super se ruenti, ele-
 uata obuiam manu, signum salutis opponit. tum uero — uelut
 turbinis modo retro actam putares — diuersam in partem ruit,
 15 adeo ut rusticos, qui tuto in loco steterant, paene prostrauerit.
 tum uero in caelum clamore sublato gentiles stupere miraculo, 9
 monachi flere prae gaudio, Christi nomen in commune ab omni-
 bus praedicari: satisque constitit eo die salutem illi uenisse
 regioni. nam nemo fere ex inmani illa multitudine gentilium fuit,
 20 qui non impositione manus desiderata Dominum Iesum, relicto
 impietatis errore, crediderit. et uere ante Martinum pauci admo-
 dum, immo paene nulli in illis regionibus Christi nomen rece-
 perant: quod adeo uirtutibus illius exemploque conualuit, ut iam
 ibi nullus locus sit, qui non aut ecclesiis frequentissimis aut mo-
 25 nasteriis sit repletus. nam ubi fana destruxerat, statim ibi aut
 ecclesias aut monasteria construebat.

Nec minorem sub idem fere tempus eodem in opere uirtutem 14
 edidit. nam cum in uico quodam fano antiquissimo et celeberrimo
 ignem inmisisset, in proximam, immo adhaerentem domum

1 consentit *AFv* 2 cum *om. Fpr.m.* 4 loci *V*: loco *AFv* 7 itaque *F*
 8 casurā *F* s. l. m. 2 || minitari coepit *F* 10 Ac *A* 11 in dominum
V, at u. supra c. 12, 4 || operiens *A* || sui *F* corr. e suę ut uidetur 12 iam
 super] et super *V*, sed et in ras. manu antiqua || eleuat o. manum *AFQ*
 13 uelut *V*: *om. AFv* 15 tuto loco *v* || steterant — semper (*p. 124, 11*)
desunt in V una scheda amissa 18 constat *B* 20 impositionem ma-
 nuum desideraret et domino Jesu *B* 24 frequentissimus *dett.*, *om. M*
 29 iniecisset *BM* || *malim* in adhaerentem domum, cum uerba proxi-
 mam immo *glossam sapiant*

2 agente uento flammaram globi ferebantur. quod ubi Martinus ad-
 uertit, rapido cursu tectum domus scandit, obuium se aduenien-
 tibus flammis inferens. tum uero mirum in modum cerneret
 contra uim uenti ignem retorqueri, ut compugnantium inter se
 elementorum quidam conflictus uideretur. ita uirtute Martini ibi 5
 3 tantum ignis est operatus, ubi iussus est. In uico autem, cui
 Leprosus nomen est, cum itidem templum opulentissimum su-
 perstitione religionis uoluisset euertere, restitit ei multitudo gen-
 4 tilium, adeo ut non absque iniuria sit repulsus. itaque secessit
 ad proxima loca, ibique per triduum cilicio tectus et cinere, 10
 ieiunans semper adque orans, precabatur ad Dominum, ut, quia
 templum illud euertere humana manus non potuisset, uirtus illud
 5 diuina dirueret. tum subito ei duo angeli hastati adque scutati
 instar militiae caelestis se obtulerunt, dicentes missos se a Do-
 mino, ut rusticam multitudinem fugarent praesidiumque Martino 15
 ferrent, ne quis, dum templum dirueretur, obsisteret: rediret
 6 ergo et opus coeptum deuotus impleret. ita regressus ad uicum,
 inspectantibus gentilium turbis et quiescentibus, dum profanam
 aedem usque ad fundamenta dirueret, aras omnes adque simu-
 7 lacra redegit in puluerem. quo uiso rustici, cum se intellexerent 20
 diuino nutu obstupefactos adque perterritos, ne episcopo repug-
 narent, omnes fere Iesum Dominum crediderunt, clamantes palam
 et confitentes, Deum Martini colendum, idola autem negligenda,
 quae nec sibi *nec aliis* adesse possent.

2 obuiam *F* 6 operatus est *F* 7 leprosus *A*, lebrosum *cod. Berol.*
(Vorstii), libroso *M*, librosso *cod. Jureti*, librasso *B*, fort. Leproso (*Gise-*
linus tacet de suis libris) || itidem *BM*: idem *AFv* || superstitionis reli-
 gionis *B et 2 codd. Gisel.* 11 a Domino *v* 12 illud *V* || manus *BV*:
 manu *AFv*; contulit *de Prato Greg. Turon. h. Franc. VIII, 12*: diuinam
 misericordiam . . flagitabat, ut quia id (*sc. simulacrum*) humana industria
 euertere non ualeret, uirtus illud diuina destrueret 16 rediret] dum iret *V*

17 ergo opus incoeptum *F* || deuotum *v* 18 spectantibus *M*, expec-
 tantibus *BV* 19 fundamenta *F sed ultima a in ras.*, fundamentum *v*

22 fere *om. F pr. m.* || Iesum *MV*: in Iesum *AFv* (in dominum *J. F*) ||
 clamantesque *F* 23 dominum *V*¹ || autem *V*: *om. AFv* || negligenda *AF*

24 nec sibi nec aliis adesse *de Prato*: nec sibi adesse *V*, sibi adesse
 non *rell. et v*; cf. *Greg. Turon. h. Fr. II, 29* nihil sunt dii quos colitis,
 qui neque sibi neque aliis potuerunt subuenire, *et II, 31* coepit ei insinuare
 ut . . idola negligeret, quae neque sibi neque aliis prodesse possent || pos-
 set *V*, possunt *A*

Quid etiam in pago Aeduorum gestum sit, referam. ubi dum **15**
templum itidem euerteret, furens gentilium rusticorum in eum
inruit multitudo. cumque unus audacior ceteris stricto eum gladio
peteret, reiecto pallio nudam ceruicem percussuro praebuit. nec **2**
5 cunctatus ferire gentilis, sed cum dexteram altius extulisset, resu-
pinus ruit, consternatusque diuino metu ueniam precabatur. nec **3**
dissimile huic fuit illud. cum eum idola destruentem cultro qui-
dam ferire uoluisset, in ipso ictu ferrum ei de manibus excussum
non comparuit. plerumque autem contra dicentibus sibi rusticis, **4**
10 ne eorum fana destrueret, ita praedicatione sancta gentiles animos
mitigabat, ut luce eis ueritatis ostensa ipsi sua templa subuer-
terent.

Curationum uero tam potens in eo gratia erat, ut nullus fere ad **16**
eum aegrotus accesserit, qui non continuo receperit sanitatem:
15 quod uel ex consequenti liquebit exemplo. Treueris puella quae-
dam dira paralysis aegritudine tenebatur, [ita] ut iam per mul-
tum tempus nullo ad humanos usus corporis officio fungeretur:
omni ex parte praemortua uix tenui spiritu palpitabat. tristes ad **3**
solam funeris expectationem adstabant propinqui, cum subito
20 ad ciuitatem illam Martinum uenisse nuntiat. quod ubi puellae
pater conperit, cucurrit exanimis pro filia rogaturus. et forte **4**
Martinus iam ecclesiam fuerat ingressus. ibi inspectante populo
multisque aliis praesentibus episcopis, eiulans senex genua eius
amplectitur dicens: filia mea moritur misero genere languoris, et
25 quod ipsa est morte crudelius, solo spiritu uiuit, iam carne
praemortua. rogo ut eam adeas adque benedicas: confido enim
quod per te reddenda sit sanitati. qua ille uoce confusus obstipuit **5**
et refugit dicens, hoc suae non esse uirtutis: senem errare iudicio,
non esse se dignum, per quem Dominus signum uirtutis osten-

2 itidem *om.* *V* || euertet *A* 4 proiecto *M* || percussuro *ABFV*:
percussori *v* 7 fuit illud *V*, illud fuit *A* 10 fana eorum *v* || gentiles
V: gentilium *AFv* 15 liquebat *V* || Triberis *V* 16 ita *om.* *V* 19 ad-
stabant *BMV*: adsistebant *AFv* 20 ad ciuit. illam martinum uenisse
nuntiat *V*: nuntiat ad ciu. illam uenisse mart. *AFv* 21 pater
puellae *v* || currit *AFQ* || exanimis *mei*: exanimi *v* 22 spectante *BM*, ex-
pectante *V*, *cf. supra c. 14, 6* 23 episcopis praesentibus *AFv* || heulans
AF || illius *A* 26 eam adeas *BM*: eas adeam \approx *V*, sed sic *m.* 2 in litura, ad
eam uenias *AF* (*sed in F rasura corr. eas*) 27 obstipuit *V*: obstupuit *AFv*

deret. perstare uehementius flens pater et orare ut exanimem uisitare: postremo a circumstantibus episcopis ire compulsus descendit ad domum puellae. ingens turba pro foribus expectabat, quidnam Dei seruus esset factururus. ac primum quae erant illius familiaria in istius modi rebus arma, solo prostratus orauit. deinde aegram intuens dari sibi oleum postulat: quod cum benedixisset, in os puellae uim sancti liquoris infundit, statimque uox reddita est. tunc paulatim singula contactu eius coeperunt membra uiuescere, donec firmatis gressibus populo teste surrexit.

17 Eodem tempore Taetradii cuiusdam proconsularis uiri seruus daemone correptus dolendo exitu cruciabatur. rogatus ergo Martinus, ut ei manum inponeret, deduci eum ad se iubet: sed nequam spiritus nullo proferri modo de cellula, in qua erat, potuit: ita in aduenientes rabidis dentibus saeuiebat. tum Taetradius ad genua beati uiri aduoluitur, orans ut ad domum, in qua daemone habebatur, ipse descenderet. tum uero Martinus negare se profani et gentilis domum adire posse: nam Taetradius eo tempore adhuc gentilitatis errore implicitus tenebatur. spondet ergo se, si de puero daemon fuisset exactus, Christianum fore. ita Martinus inposita manu puero immundum ab eo spiritum eiecit. quo uiso Taetradius Dominum Iesum credidit: statimque catechumenus factus nec multo post baptizatus est, semperque Martinum salutis suae auctorem miro coluit affectu.

5 Per idem tempus in eodem oppido ingressus patris familias cuiusdam domum, in limine ipso restitit dicens, horribile in atrio domus daemonium se uidere. cui cum ut discederet imperaret et

3 expectans *AFV* *haud scio an recte, malim tamen*: ingens stat turba... expectans (erat autem ingens t. — expectaus *M*, ubi i. t. p. f. expectans aderat *B*) 4 acturus *A* 5 in *om. V* 7 infundit *V*: infudit *AFv*

8 ante singula in *V* uox crasa est || coeperat *A* || uiuescere *ABF¹*: uiuiscere *V* *add.* re manu antiqua, reuiuiscere *F* *corr.*, uiuiscere *v*

10 Eodemque *F*, Eodem quoque *A* || taetradii *V*: tetradii *AFv* et sic deinceps 12 manus *F* || ne quã... *F* 13 de (*non* ex) cellula *V*: de ea cellula *M*, ex cella *AFv* 15 daemonicus *V* *pr. m.* 16 uero *om. V*

17 eo tempore *BM*: eodem tempore *AFVv* 18 spondit *FV*, spondit *F* *corr.* || igitur *v* 20 ab eo *om. F* *pr. m.* 21 domino ihu *V*, dominum nostrum *J. AF* 22 multum *AF* 24 in eo *V* 25 horribilem in atrii *V* 26 descenderet *V* || et patrem familias *V*: cocum patris familias *BM*, quendam e familia *AFv*

patrem familias, qui in interiore parte aedium morabatur, arripisset, saeuire dentibus miser coepit, et obuios quosque laniare. commota domus, familia turbata, populus in fugam uersus: Martinus se furenti obiecit, ac primum stare ei imperat. sed cum 6
 5 dentibus fremeret hiantique ore morsum minaretur, digitos ei Martinus in os intulit: si habes, inquit, aliquid potestatis, hos deuora. tum uero, ac si candens ferrum faucibus accepisset, longe 7
 reductis dentibus digitos beati uiri uitabat attingere: et cum fugere de obsesso corpore poenis et cruciatibus cogeretur nec
 10 tamen exire ei per os liceret, foeda relinquens uestigia fluxu uentris egestus est.

Interea cum de motu adque impetu barbarorum subita ciuita- 18
 tem fama turbasset, daemoniacum ad se exhiberi iubet: imperat ut, an uerus esset hic nuntius, fateretur. tum confessus est 2
 15 decem daemones secum fuisse, qui rumorem hunc per populum dispersissent, ut hoc saltim metu ex illo Martinus oppido fugaretur: barbaros nihil minus quam de irruptione cogitare. ita cum haec inmundus spiritus in media ecclesia fateretur, metu et turbatione praesenti ciuitas liberata est.

20 Apud Parisios uero, dum portam ciuitatis illius magnis secum 3
 turbis euntibus introiret, leprosum miserabili facie horrentibus cunctis osculatus est adque benedixit, statimque omni malo emundatus. postero die ad ecclesiam ueniens nitenti cute gratias 4
 pro sanitate, quam receperat, agebat. nec praetereundum est, 25
 quod fimbriae uestimento eius cilicioque detractae crebras super infirmantibus egere uirtutes. nam digitis inligatae aut collo in- 5
 ditae saepe ab aegrotantibus morbos fugauerunt.

1 arripisset *V*: arripuit *AFv* 2 quosque *AMV*: quoscumque *Fv*
 || laniaret *V* 5 morsu *V* || minaretur *A*, minabatur *FQ* 10 ei
 exire *A* || reliquens *V* 11 egressus est *M* 12 metu *AFQ*, at *u. Paulinus*:
Barbaricos adfert fama improba motus etc. || ciues *V solus ex notis*
 13 turbasset fama *A* || exhiberi *V* 14 tunc *AVv* 15 decem *de Prato*:
 decim *V*, sedecim *AFv* || daemones *Av et corr. F* || secum *V*: *om. rell. et v*;
cf. de Prato ad h. l. 16 dispersissent *BMV*: disseminassent *AFv* ||
 saltim *mei*: saltem *v et sic alias* 17 minus] omnino *V* || de irruptione
V: irruptionem *AFv* 18 media in *AFv* 20 aput parios *V*
 23 emundatus *ABFV*: emundatus est *v* 24 nec *BMV*: sed nec (*ne F*)
 hoc *AFv* 25 uestimento *BM*: uestimenti *AFVv*, uestimentis *de Prato*
 || *malim* cilicioe (cilicio *F pr. m.*) 26 nam digitis — inditae *V*: nam

- 19 Arborius autem, uir praefectorius, sancti admodum et fidelis ingenii, cum filia eius grauissimis quartanae febribus ureretur, epistulam Martini, quae casu ad eum delata fuerat, pectori puellae in ipso accessu ardoris inseruit, statimque fugata febris 2 est. quae res apud Arborium in tantum ualuit, ut statim puellam 5 Deo uouerit et perpetuae uirginitati dicarit: profectusque ad Martinum puellam ei, praesens uirtutum eius testimonium, quae per absentem licet curata esset, obtulit, neque ab alio eam quam a Martino habitu uirginitatis inposito passus est consecrari.
- 3 Paulinus magni uir postmodum futurus exempli, cum oculum 10 grauiter dolere coepisset et iam pupillam eius crassior nubes superducta texisset, oculum ei Martinus penicillo contigit pristinamque ei sanitatem sublato omni dolore restituit. ipse autem cum casu quodam esset de cenaculo deuolutus et per confragosos scalae gradus decidens multis uulneribus esset adfectus, cum exa- 15 nimis iaceret in cellula et inmodicis doloribus cruciaretur, nocte ei angelus uisus est eluere uulnera et salubri unguedine contusi corporis superlinire liuores: adque ita postero die restitutus est sanitati, ut nihil umquam pertulisse incommodi putaretur. sed longum est ire per singula: sufficiant haec uel pauca de plurimis, 20 satisque sit, nos et in excellentibus non subtrahere ueritatem et in multis uitare fastidium.
- 20 Adque ut minora tantis inseram — quamuis, ut est nostrorum aetas temporum, quibus iam deprauata omnia adque corrupta

cum aut digitis — inditae sunt *AF*, nam aut digitis — inditae *v* 27 persaepe *AFv* || fugauerunt *V*: effugauerunt *AFv*

2 quartanis *BM* 4 accessu *BM*, ut uidetur: accensu *AF*, item *V*, sed in hoc s manu posteriore in rasura scripta est. Retinuimus lectionem uulgatam, cum saltem locutio accessio febris uulgaris sit, sed rasura in *V* probabile fit Sulpicium scripsisse in ipso accentu (i. e. incremento) ardoris, cuius locutionis haec similia accentus hiemis, doloris etc. in lexicis adferuntur || febris fugata *F* 6 uoueret *A* || uirginitatis *V* || dicaret *AFV* || profectus *F* *pr. m.* 7 praesens ob uirtutem *AFQ* || quae] per quas *F m. 2* in ras. 10 Paulinus magni uir *V*: Paulinus uero uir magni *AFv*

12 pinicillo *V*, peniculo *AFv* 14 caenaculo *F*, coenaculo *v* 15 gradus *V* et *pr. m. F* 16 et] nec *V*; an nec modicis? 17 unguedine *V*: unguento *BM*, unguine *AFv* 18 superlinire liuores *BMV*: membra contingere *AFv* 19 sed *BMV*: sed quia *AFv* 21 excellentioribus *F*

23 inferam' *F* (sed uirgula uidetur a 2 m.)

sunt, paene praecipuum sit, adulationi regiae sacerdotalem non
cessisse constantiam —, cum ad imperatorem Maximum, ferocis
ingenii uirum et bellorum ciuiliu victoria elatum, plures ex
diuersis orbis partibus episcopi conuenissent et foeda circa prin-
⁵ cipem omnium adulatio notaretur seque degenerere inconstantia
regiae clientelae sacerdotalis dignitas subdidisset, in solo Martino
apostolica auctoritas permanebat. nam et si pro aliquibus regi ²
supplicandum fuit, imperauit potius quam rogauit, et a conuiuio
eius frequenter rogatus abstinuit, dicens se mensae eius partici-
¹⁰ pem esse non posse, qui imperatores unum regno, alterum uita
expulisset. postremo, cum Maximus se non sponte sumpsisse im- ³
perium adfirmaret, sed inpositam sibi a militibus diuino nutu
regni necessitatem armis defendisse, et non alienam ab eo Dei
uoluntatem uideri, penes quem tam incredibili euentu uictoria
¹⁵ fuisset, nullumque ex aduersariis nisi in acie occubuisse, tandem
uictus uel ratione uel precibus ad conuiuium uenit, mirum in
modum gaudente rege, quod id impetrasset. conuiuiae autem ad- ⁴
erant, uelut ad diem festum euocati, summi adque inlustres uiri,
praefectus idemque consul Euodius, uir quo nihil umquam iustius
²⁰ fuit, comites duo summa potestate praediti, frater regis et pa-
truus: medius inter hos Martini presbyter accubuerat, ipse autem
in sellula iuxta regem posita consederat. ad medium fere conui- ⁵
uium, ut moris est, pateram regi minister obtulit. ille sancto
admodum episcopo potius dari iubet, expectans adque ambiens,
²⁵ ut ab illius dextera poculum sumeret. sed Martinus ubi ebibit, ⁶
pateram presbytero suo tradidit, nullum scilicet existimans dig-
norem, qui post se prior biberet, nec integrum sibi fore, si aut
regem ipsum aut eos, qui a rege erant proximi, presbytero prae-
tulisset. quod factum imperator omnesque qui tunc aderant ita ⁷
³⁰ admirati sunt, ut hoc ipsum eis, in quo contempti fuerant, pla-

1 ut paene *FQ*, sed ut in *F* erasum 3 uictoriae laetum *V* 4 orbis
BMV: om. *AFv* 5 degenerere *V*: degeneri *AFv* || inconstantiae regiae
clientillae *V* 7 supplicandum regi *AFv* 10 imperatores *AFV*: duos
imperatores *F* corr. et *v* || uitae *V* 11 se] hic margo in *V* laesa est, nec
tamen sc in eo uidetur fuisse 14 paenes *V* 17 conuiuiae *V* || autem
om. *F* in rasura 18 ueluti *AFv* || summi itaque *V* 22 in *V*: om. *AFv*

25 ebibit *V* 27 post se prior biberet *AB*: possit prior bibere *FQV*,
post se (om. prior) biberet 2 codd. *Gisel.* et *v*

ceret. celeberrimumque per omne palatium fuit, fecisse Martinum
 in regis prandio, quod in infimorum iudicum conuiuuiis nemo
 8 episcoporum fecisset. eidemque Maximo longe ante praedixit fu-
 turum ut, si ad Italiam pergeret, quo ire cupiebat, bellum
 Valentiniano imperatori inferens, sciret se primo quidem impetu
 futurum esse uictorem, sed paruo post tempore esse periturum.
 9 quod quidem ita uidimus. nam primo aduentu eius Valentinianus
 in fugam uersus est: deinde post annum fere resumptis uiribus
 captum intra Aquileiae muros Maximum interfecit.

21 Constat autem etiam angelos ab eo plerumque uisos, ita ut 10
 conserto apud eum inuicem sermone loquerentur: diabolum uero
 ita conspicabilem et subiectum oculis habebat, ut siue se in pro-
 pria substantia contineret, siue in diuersas figuras spiritalis nequi-
 2 tiae transtulisset, qualibet ab eo sub imagine uideretur. quod
 cum diabolus sciret se effugere non posse, conuiciis eum frequen- 15
 ter urgebat, quia fallere non posset insidiis. quodam autem tem-
 pore cornu bouis eruentum in manu tenens cum ingenti fremitu
 cellulam eius inrupit, eruentamque ostendens dexteram et ad-
 misso recens scelere gaudens 'ubi est' inquit, 'Martine, uirtus tua?
 3 unum de tuis modo interfeci'. tunc ille conuocatis fratribus refert 20
 quid diabolus indicasset: sollicitos ire praecipit per cellulas sin-
 gulorum, quisnam hoc casu adfectus fuisset. neminem quidem
 deesse de monachis, sed unum rusticum mercede conductum,
 ut uehiculo ligna deferret, isse ad siluam nuntiant. iubet igitur
 4 aliquos ire ei obuiam: ita haut longe a monasterio iam paene exa- 25
 nimis inuenitur. extremum tamen spiritum trahens indicat fra-
 tribus causam mortis et uulneris: iunctis scilicet bubus dum dis-

2 prandium *V* || nemo epise. *V*: epise. nemo *AFv* 4 pergerit *V*
 5 quidem primo *V* || inpetu *A* 8 dein *AF* 9 interfecit *V* 11 in-
 uicem apud eum *AFv* 12 ita *V*: tam *AFv* 13 spiritalis nequitiae
BMV: spiritualesque (spiritualesque *v*) nequitias *AFv* 15 conuiciis *AF*
 || frequ. urgebat *AV*: urgebat (urgebat *v*) frequ. *Fv* 17 cornu. *V*
 (cornu *corr.*) 18 ostendens *V*: ostentans *AFv* 19 recenter *F corr.*
 || gaudens *V*: congaudens *AFv* || inquit *V*, item saepe alias 20 inter-
 feci *V* 21 sollicitosque *M* || ire *de Prato*: esse *libri* || praecepit *AFv*
 22 fuisset adfectus *AFv* 25 ita *ABFMQV*: itaque *v* || haut] aut *V*
 et sic saepe alias 27 causam *V et cod. Jureti*: casum *rell. et v; cf.*
Paulinus: Vulneris exponens causam etc.

soluta artius lora constringit, bouem sibi excusso capite inter inguina cornu adegisse. nec multo post uitam reddidit. uideris, quo iudicio Domini diabolo data fuerit haec potestas. in Martino illud 5 mirabile erat, quod non solum hoc, quod supra rettulimus, sed 5 multa istius modi, si quotiens accidissent, longe antea praeuidebat aut sibi nuntiata fratribus indicabat.

Frequenter autem diabolus, dum mille nocendi artibus sanctum 22 uirum conabatur inludere, uisibilem se ei formis diuersissimis ingerebat. nam interdum in Iouis personam, plerumque Mercuri, 10 saepe etiam se Veneris ac Mineruae transfiguratum uultibus offerebat: aduersus quem semper interritus signo se crucis et orationis auxilio protegebat. audiebantur plerumque conuicia, quibus 2 illum turba daemonum proteruis uocibus increpabat: sed omnia falsa et uana cognoscens non mouebatur obiectis. testabantur 3 15 etiam aliqui ex fratribus, audisse se daemonem proteruis Martinum uocibus increpantem, cur intra monasterium aliquos ex fratribus, qui olim baptismum diuersis erroribus perdidissent, conuersos postea recepisset, exponentem crimina singulorum: Martinum diabolo repugnantem respondisse constanter, antiqua de- 20 licta melioris uitae conuersione purgari, et per misericordiam Domini absoluendos esse peccatis, qui peccare desierint. contra dicente diabolo, non pertinere ad ueniam criminosos, et semel lapsis nullam a Domino praestari posse clementiam, tunc in hanc uocem fertur exclamasse Martinus: si tu ipse, miserabilis, ab 5 25 hominum insectatione desisteres et te factorum tuorum uel hoc tempore, cum dies iudicii in proximo est, paeniteret, ego tibi uere confisus in Domino Jesu Christo misericordiam pollicerer.

2 cornu adegisse *BV* (*sed V* cornua degesse): cornu iniecissee *AFv* || multum *AF* || reddit *F* || uideris *AMV*: uideres *F*, uidens *B*, uidetis *v*, uiderit is *de Prato*; at iam *Giselinus* ueram esse lectionem uideris *perspexit*, cf. *si tanti est, Maduigii gramm. lat.* §. 340 not. 4 3 diabolo *V* et sic saepius in hoc uoc. 5 si quotiens *ABFQV*: quotiens 2 *libri Gis. et v*; cf. *Dial. III, 6, 1* || ante *AFv* 6 aut; *BMV*: et *AFv* 8 conaretur *A* 9 persona *M* 10 persaepe *AFv* || enim *AF* 12 audiebantur *AFMQV*: audiebantur etiam *v* 15 sc *om. FQ* 17 prodidissent *malebat de Prato* 18 recipisset *V* 20 conuersione *V et cod. Berol.*

21 desierint *BMV*: desincent *AFv* 23 praestari posse clem. *BV*: praestari clem. *AF*, clem. praestari *v* 24 o miserabilis *AFv* 27 Jesu Christo *V*: Christi *AFv*

o quam sancta de Domini pietate praesumptio, in qua etsi aucto-
 6 ritatem praestare non potuit, ostendit affectum. et quia de dia-
 bolo eiusdemque artibus sermo exortus est, non ab re uidetur,
 licet extrinsecus, referre quod gestum est, quia et quaedam in eo
 Martini uirtutum portio est et res digna miraculo recte memoriae 5
 mandabitur, in exemplum cauendi, si quid deinceps uspiam tale
 contigerit.

23 Clarus quidam, adulescens nobilissimus, mox presbyter, nunc
 felici beatus excessu, cum relictis omnibus se ad Martinum con-
 tulisset, breui tempore ad summum fidei uirtutumque omnium 10
 2 culmen enituit. itaque cum haut longe sibi ab episcopi monasterio
 tabernaculum constituisset multique apud eum fratres commora-
 rentur, iuuenis quidam ad eum Anatolius nomine, sub profes-
 sione monachi omnem humilitatem adque innocentiam mentitus,
 3 accessit habitauitque aliquamdiu in commune cum ceteris. dein 15
 procedente tempore angelos apud se loqui solere dicebat. cum
 fidem nullus adhiberet, signis quibusdam plerosque ad creden-
 dum coartabat. postremo eo usque processit, ut inter se ac Deum
 nuntios discurrere praedicaret, iamque se unum ex profetis haberi
 4 uolebat. Clarus tamen nequaquam ad credendum cogi poterat. ille 20
 ei iram Domini et praesentes plagas, cur sancto non crederet,
 5 comminari. postremum in hanc uocem erupisse fertur: ecce hac
 nocte uestem mihi candidam Dominus de caelo dabit, qua indutus
 in medio uestrum diuersabor: idque uobis signum erit, in me Dei
 6 esse uirtutem, qui Dei ueste donatus sim. tum uero grandis om- 25
 nium ad hanc professionem expectatio. itaque ad mediam fere
 noctem fremitu terram insultantium commoueri omne monaste-
 rium loco uisum est: cellulam autem, qua idem adulescens con-
 tinebatur, crebris cerneret micare luminibus, fremitusque in ea
 discurrentium et murmur quoddam multarum uocum audiebatur. 30

3 eiusdem *F pr. m.* 6 quit *V* 8 quidam *BMV*: quidam nomine *AFv*
 11 aut *V* 12 apud eum *V* 13 anatholius *AF* 14 omni humilitate atque innocentia *F* 15 que *in V s. l.* || in *om. V* 17 fidem dictis nullus *A* 18 coartabat *BMV*: cohortabatur *AFv* 19 nuntios *BMV*: angelos *AFv*; *lectionem* nuntios *firmat Paulinus* 21 ei] enim *FV*
 22 postrema *AFv* || inrupisse *V* 24 deuersabor *AF* || in me dei *M et cod. Berol.*: me in dei *FQ*, me dei *AVv* 27 terram *V*: *om. AFv*
 28 cellula *V* || qua *AFV*: in qua *v*

dein facto silentio egressus unum de fratribus [Sabatium nomine] 7
 ad se uocat tunicamque ei, qua erat indutus, ostendit. obstupe- 8
 factus ille conuocat ceteros, ipse etiam Clarus adcurrit, adhibi-
 toque lumine uestem omnes diligenter inspiciunt. erat autem
 5 summa mollitie, candore eximio, micanti purpura, nec tamen,
 cuius esset generis aut uelleris, poterat agnosci: curiosis tamen
 oculis aut digitis adtrectata non aliud quam uestis uidebatur.
 interea Clarus fratres admonet orationi insistere, ut manifestius
 eis Dominus quidnam id esset ostenderet. itaque reliquum noctis 9
 10 hymnis psalmisque consumitur. ubi inluxit dies, adprehensum
 dextera ad Martinum trahere uolebat, bene conscius inludi illum
 diaboli arte non posse. tum uero reniti ac reclamare miser coepit, 10
 interdictumque sibi esse dicebat, ne se Martino ostenderet. cum-
 que inuitum ire compellerent, inter trahentium manus uestis eua-
 15 nuit. unde quis dubitet hanc etiam Martini fuisse uirtutem, ut 11
 fantasiam suam diabolus, cum erat Martini oculis ingerenda,
 dissimulare diutius aut tegere non posset.

Animaduersum est tamen, eodem fere tempore fuisse in Hi- 24
 spania iuuenem, qui cum sibi multis signis auctoritatem para-
 20 uisset, eo usque elatus est, ut se Heliam profiteretur. quod cum 2
 plerique temere credidissent, addidit ut se Christum esse dice-
 ret: in quo etiam adeo inludit, ut eum quidam episcopus Rufus
 nomine ut Deum adoraret: propter quod eum postea ab episco-
 patu deiectum uidimus. plerique etiam ex fratribus nobis rettule- 3
 25 runt, eodem tempore in Oriente quendam exitisse, qui se Iohan-
 nen esse iactitauerit. ex quo conicere possumus, istius modi pseu-
 doprophetis existentibus, Antichristi aduentum imminere, qui iam
 in istis mysterium iniquitatis operatur.

1 deinde *v* || Sabacium nomine *F*, *om.* *ABMQV* et 4 *codd.* *Gisel.*

2 *ei om. A* 3 adcurrit *V corr.* ex occurrit 5 mollitiae candore
 eximio *V* 6 curiosis *BFMV*: curiosius *Av* 8 insistere *BMV*: instare
AFv 9 *ei A* || id *BV*: *om. AFv* 10 At ubi *AFv* 11 trahere ad mar-
 tinum *AFv* || uolebant bene conscii *ed. Ald. prob. de Prato* 12 tunc *AF*

13 cum *V solus ex notis* 16 fantasiam *AFV*: phantasiam *v* 17 aut
 tegere *om. M* 18 hispania *BMV*: hispaniis *AFv* (in hisp. iuuenem
 fuisse *A*) 21 addidit se Ch. esse (*sine diceret*) *B* 22 nomine rufus *v*

23 Deum *MV*: dominum *AFv* || postea episcopatus *V* 24 nobis e fra-
 tribus *AFv* 25 Iohannem *V*: iohannē *AF*, Joannem *v* 26 iactitarit
A, iactitaret *Fv* 27 antechristi *V*

- 4 Non praetereundum autem uidetur, quanta Martinum sub isdem diebus diabolus arte temptauerit. quodam enim die praemissa prece et circumiectus ipse luce purpurea, quo facilius claritate adsumpti fulgoris inluderet, ueste etiam regia indutus, diademate ex gemmis auroque redimitus, calceis auro inlitis,⁵ sereno ore, laeta facie, ut nihil minus quam diabolus putaretur, 5 oranti in cellula adstitit. cumque Martinus primo aspectu eius fuisset hebetatus, diu multum silentium ambo tenuerunt. tum prior diabolus: 'agnosce' inquit, 'Martine, quem cernis: Christus ego sum: descensurus ad terram prius me manifestare tibi uolui'.¹⁰ 6 ad haec cum Martinus taceret nec quidquam responsi referret, iterare ausus est diabolus professionis audaciam: 'Martine, quid 7 dubitas credere, cum uideas? Christus ego sum'. tum ille, reuelante sibi spiritu, ut intellegeret diabolum esse, non Dominum, 'non se' inquit 'Iesus Dominus purpuratum nec diademate reni-¹⁵ dentem uenturum esse praedixit: ego Christum nisi in eo habitu formaque, qua passus est, nisi crucis stigmata praeferentem uenisse non credam'. ad hanc ille uocem statim ut fumus euanuit et cellulam tanto foetore compleuit, ut indubia indicia relinqueret diabolum se fuisse. hoc itaque gestum, ut supra rettuli, ex ipsius²⁰ Martini ore cognoui, ne quis forte existimet fabulosum.
- 25 Nam cum olim audita fide eius, uita adque uirtute desiderio illius aestuaremus, gratam nobis ad eum uidendum suscepimus peregrinationem: simul quia iam ardebat animus uitam illius scribere, partim ab ipso, in quantum ille interrogari potuit, sci-²⁵ scitati sumus, partim ab his, qui interfuerant uel sciebant, cognouimus. quo quidem tempore credi non potest, qua me humilitate, qua benignitate susceperit, congratulatus plurimum et

1 Non *BMV*: Nec (neque) enim *AFv* || sub istis *V* 2 quadam *F*
 3 prece *V*: praese *AF*, prae se *v* || circumiecta (-tus 1 *m.*) ipsa *F*
 || qua *V* 7 cella *A* || adstetit *V* 8 multum *BV*: multumque *AFv*,
 mutumque *aliquot libri Gisel.* || ambo silentium *AF* || tunc *v* 10 terras
AFM 11 nec quidquam responsi *V s. l.* || referret *deest in V margine*
laesa 13 dubitas? crede *MV*, dubitas? cerne *B* 14 dominum *MV*:
 deum *AFv* 15 nec *V*: et *AFv* || renidentem *scripsi*: renitentem *libri*
 17 formamque *V* || proferentem *Fv* 19 et *om. V* || factore *V*
 20 itaq. *AFV*: ita *v* || rettuli *BMV*: retulimus *AFv* 21 cognoui-
 mus *A* 22 ante uita in *V* et *s. l. add.* || uirtute *V*: uirtutibus *AFv*
 23 peregr. suscepimus *AFv* 25 illum interrogare potui *B*

gauisus in Domino, quod tanti esset habitus a nobis, quem peregrinatione suscepta expeteremus. miserum me — paene non audeo 3
 confiteri — cum me sancto conuiuio suo dignatus esset adhibere, aquam manibus nostris ipse obtulit, ad uesperum autem pedes
 5 ipse nobis abluit. nec reniti aut contra ire constantia fuit: ita auctoritate illius oppressus sum, ut nefas putarem, si non adqueuissem. sermo autem illius non alius apud nos fuit, quam mundi 4
 inlecebras et saeculi onera relinquenda, ut Dominum Iesum liberi expeditique sequeremur: praestantissimumque nobis praesentium
 10 temporum inlustris uiri Paulini, cuius supra fecimus mentionem, exemplum ingerebat, qui summis opibus abiectis Christum secutus solus paene his temporibus euangelica praecepta compleret: illum nobis sequendum, illum clamabat imitandum: beatumque 5
 esse praesens saeculum tantae fidei uirtutisque documento, cum
 15 secundum sententiam Domini diues et possidens multa uendendo omnia et dando pauperibus, quod erat factu impossibile, possibile fecisset exemplo. iam uero in uerbis et confabulatione eius quanta 6
 grauitas, quanta dignitas erat! quam acer, quam efficax erat, quam in absoluendis scripturarum quaestionibus promptus et facilis! et quia multos ad hanc partem incredulos scio, quippe 7
 20 quos uiderim me ipso etiam referente non credere, Iesum testor spemque communem me ex nullius umquam ore tantum scientiae, tantum [ingenii] boni et tam puri sermonis audisse. quamquam in Martini uirtutibus quantula est ista laudatio! 8
 25 nisi quod mirum est homini inlitterato ne hanc quidem gratiam defuisse.

2 expeteremus *V*: expetissemus *AFv soloecce* 3 esset *BMV*: est *AFc*
 || adhiberi *Av* 4 ipse *om. V solus* || ad uesperem *A (non item V)* 5 ipse
 nobis pedes *AFv* || reniti ad hoc *v* 7 mundi *V*: mundi huius *AFv*
 10 mentionem fecimus *AFv*, commemorationem f. *M* 11 sequutus
 (sequutus *corr.*) *V* 12 complisset *V* 13 illum (*ante clam.*) *V s. l.*
 14 documenta *V (in V litterae a et o saepe confusae sunt)*, documentū *F pr. m. et Q* 16 omnia *V post dando s. l. habet* || factu *F*
pr. m.: factū *A*, facto *F corr. et V* 18 acer *BMV*: alacer *AFv*;
illud firmat Paulinus || effioax erat quam *V*: efficax quam *AFQ*, efficax
 et quam *v* 19 absoluendis *BMV*: exsoluendis *AFv* 23 tantum
 ingenii boni *V*, tantum ingenii, tam boni *AFv*, t. ingenii, tantum boni
cod. Berol.; nos ingenii ut *glossema inclusimus* 24 quamquam *AF*:
 quam *V* 25 inlitterato *V*

26 Sed iam finem liber postulat, sermo claudendus est, non quod omnia, quae de Martino fuerint dicenda, defecerint, sed quia nos, ut inertes poetae, extremo in opere neclegentes, uicti 2 materiae mole succumbimus. nam etsi facta illius explicari uerbis utcumque potuerunt, interiorem uitam illius et conuersationem cotidianam et animum caelo semper intentum nulla umquam — uere profiteor — nulla explicabit oratio. illam scilicet perseverantiam et temperamentum in abstinencia et in ieiuniis, potentiam in uigiliis et orationibus, noctesque ab eo perinde ac dies actas nullumque uacuum ab opere Dei tempus, quo uel otio 10 indulserit uel negotio, sed ne cibo quidem aut somno, nisi quantum 3 naturae necessitas cogebat, uere fatebor, non si ipse, ut aiunt, ab inferis Homerus emergeret, posset exponere: adeo omnia maiora in Martino sunt, quam ut uerbis concipi queant. numquam hora ulla momentumque praeteriit, quo non aut orationi 15 incumberet aut insisteret lectioni, quamquam etiam inter legendum aut si quid aliud forte agebat, numquam animum ab oratione 4 laxabat. nimirum ut fabris ferrariis moris est, qui inter operandum pro quodam laboris leuamine incudem suam feriunt, ita Martinus etiam, dum aliud agere uideretur, semper orabat. 20 5 o uere uir beatus, in quo dolus non fuit: neminem iudicans, neminem damnans, nulli malum pro malo reddens. tantam quippe aduersum omnes iniurias patientiam adsumpserat, ut, cum esset summus sacerdos, inpune etiam ab infimis clericis laederetur, nec propter id eos aut loco umquam amouerit aut a sua, quantum 25 in ipso fuit, caritate reppulerit.

27 Nemo umquam illum uidit iratum, nemo commotum, nemo maerentem, nemo ridentem: unus idemque fuit semper, caele-

2 fuerint *V*: fuerant *AFv* || defecerint *V* 5 potuerint *F* (*non item V*)
 || cotidianam conuers. *AF* 7 profitetur *F* || nulla *ABFMV*: *om. v*
 8 et in iei. *V*: et iei. *AFv* 9 et in uigiliis *V* || noctes *V add.* que
s. l. eadem m. || perinde ab eo *A pr. m.* 11 ne cibo *AFV*: nec cibo *v*
 || quidem *post* somno *habent AFv* || quantum *V*: in quantum *AFv*
 12 coegit *MV* || non nisi *F* 13 omerus *AF*, omyrus *V* || possit *V*
 || explicare *F in ras. m. 2* 17 quit aliut *V* || ab operatione *V*, *sed pe*
m. antiqua punct. 21 uir *BMV*: *om. AFv* || nem. damnans *V s. l.*
habet, neminem condemnans *v* 23 aduersus *F* 27 nemo commotum
om. AF 28 fuit *V*: *om. AFv*

stem quodammodo laetitiam uultu praeferens extra naturam ho-
 minis uidebatur. numquam in illius ore nisi Christus, numquam 2
 in illius corde nisi pietas, nisi pax, nisi misericordia inerat. ple-
 rumque etiam pro eorum, qui illius obtrectatores uidebantur,
 5 solebat flere peccatis, qui remotum et quietum uenenatis linguis
 et uipereo ore carpebant. et uere nonnullos experti sumus inuidos 3
 uirtutis uitaeque eius, qui in illo oderant, quod in se non uide-
 bant et quod imitari non ualebant. adque, o nefas dolendum et
 ingemescendum, non alii fere insectatores eius, licet pauci admo-
 10 dum, non alii tamen quam episcopi ferebantur. nec uero quem- 4
 quam nominari necesse est, licet nosmet ipsos plerique circum-
 latrent: sufficet ut, si qui ex his haec legerit et agnouerit, eru-
 bescat. nam si irascitur, de se dictum fatebitur, cum fortasse
 nos de aliis senserimus. non refugimus autem, ut, si qui eius 5
 15 modi sunt, nos quoque cum tali uiro oderint. illud facile confido, 6
 omnibus sanctis opusculum istud gratum fore. de cetero si qui
 haec infideliter legerit, ipse peccabit. ego mihi conscius sum me, 7
 rerum fide et amore Christi impulsus ut scriberem, manifesta ex-
 posuisse, uera dixisse: paratumque, ut spero, habebit a Deo
 20 praemium, non quicumque legerit, sed quicumque crediderit.

3 erat *V* 4 obtrect. illius *AFv* 7 uirtutis *MV*: uirtutibus *AFv*;
cf. Dial. 3, 17, 5 non inuidus gloriarum 9 ingemescendum *F*: ingemis-
 cendum *AVv* || fere *ABMV*: fucere *Fv* 11 nominari *ABV*: nominare *Fv*
 12 sufficet (*non sufficiat*) ut si qui *V*: sufficit ut si quis *AFv* 13 de
 se *BMV*: de se ipso *ed. Ald.* de se ipse *AFv* 13 dictum esse *A* 14 de
 alio *v* 16 si quis *AFv* 18 ut haec scriberem *v*; *in V* haec *s. l. alia*
manu add. est 19 uira *V* || ut spero *om. A pr. m.* 20 Expl. de uita
 sc̄i martini *ēpi.* per (*add. s. l. sulpicius*) scuerum monachum massiliensem.
 cuius depositio est tertiu idus nouemb̄ Inc. epistula eiusdem (*add. s. l. sul-*
picii) Seueri *V*, Expl. liber primus de uita sc̄i Martini *ēpi* et confessoris.
 Inc. epistola Scueri ad eusebium presbiterum postea episcopum *A*, *item F*
sed hic om. uerbis de uita — confessoris.

EPISTULA PRIMA.

AD EVSEBIVM.

1 Hesterna die, cum ad me plerique monachi uenissent, inter
 fabulas iuges longumque sermonem mentio incidit libelli mei,
 quem de uita beati uiri Martini episcopi edidi, studioseque eum 5
 2 a multis legi libentissime audiebam. interea indicatur mihi dixisse
 quendam malo spiritu suscitatum, cur Martinus, qui mortuos
 suscitasset, flammis domibus depulisset, ipse nuper adustus in-
 3 cendio periculosae fuisset obnoxius passioni. o istum, quisquis
 est, miserum! Iudaeorum in uerbis eius perfidiam et dicta cog- 10
 noscimus, qui in cruce positum Dominum his uerbis increpabant:
 alios saluos fecit, se ipsum saluum facere non po-
 4 test. uere iste, quicumque est, illis temporibus natus esset, ut
 in Dominum hac uoce potuisset dicere, qui simili modo sanctum
 5 Domini blasphematur exemplo. quid ergo, quisquis es, Martinus 15
 ideo non potens, ideo non sanctus, quia est periclitatus incendio?
 o beatum et per omnia similem Apostolis etiam in his conuiciis
 uirum! nempe hoc et de Paulo gentiles, cum eum uipera momor-

12 Matth. 27, 42.

2 *Epistolam ad Eusebium scriptam esse apparet ex Dial. II, 9, 5*
 3 Hesterna] *Epist. I et II et priorum partem tertiae non habent BM*
 5 episcopi *V: om. AFv* 7 conuiciatum 2 *codd. Gis.*, seiscitatum *coni.*
Gisel. delete dixisse, at u. de Prato 10 perfidia *V* 11 increpat *V*
 13 uere iste q. est illis (si illis *corr.*) temp. natus esset ut in D. hae
 uoce potuisset dicere qui *V*: Vere plane iste q. est si illis temp. natus esset
 et in D. hae uoce dicere (uti *A*) potuisset qui *AFv* *sententia plane peruersa.*
Secundum scripturam eod. optimi hoc dicit Seuerus: iste, qui sanetum
 Domini blasphematur exemplo, reete (*hoc enim ualet uere h. l.*) illis tempori-
 bus natus esset (*i. e. illis temp. nasci debuerat*), ut occasione natus
 esset hae uoce in Dominum dicendi 14 modo *V: om. AFv* 18 gentiles
AFQV: gentiles illi v || eum om. AFQ

disset, sensisse referuntur: hic homo debet homicida esse, quem saluum factum de mari fata uiuere non siuerunt. at ille excussa uipera in ignem nihil mali patiebatur. illi autem subito casurum et repente moriturum eum putabant, sed cum uiderent nihil mali contingere ei, conuertentes se dicebant eum Deum esse. adquin uel horum exemplo, omnium mortalium infelicissime, perfidiam tuam coarguere ipse debueras, ut si tibi scandalum mouerat, quod Martinus flamma ignis uidebatur adtactus, hunc rursum adtactum ad merita illius et uirtutem referres, quod 10 circumsaeptus ignibus non perisset. agnosce enim, miser, agnosce 6 quod nescis, omnes fere sanctos magis insignes periculorum suorum fuisse uirtutibus. uideo quidem Petrum fide potentem rerum obstante natura mare pedibus supergressum et instabiles aquas corporeo pressisse uestigio. sed non ideo mihi minor uidetur gentium 15 praedicator, quem fluctus absorbit et post triduum totidemque noctes emergentem e profundo unda restituit. adque nescio an paene plus fuerit uixisse in profundo an supra maris profunda transisse. sed haec tu, ut arbitror, stulte, non legeras aut lecta non audieras. neque enim absque diuino consilio istius modi exemplum 20 beatus Euangelista sacris litteris protulisset, nisi ut ex his humana mens erudiretur naufragiorum adque serpentium casus, et, sicut Apostolus refert, qui nuditate et fame latronumque periculis gloriatur, omnia haec sanctis hominibus ad perpetiendum quidem esse communia, sed his tolerandis adque uincendis praecipuam semper iustorum fuisse uirtutem, dum per omnia temptamenta patientes et semper inuicti tanto fortius uincerent, quanto grauius pertulissent. unde hoc, quod ad Martini infirmitatem uocatur, plenum est dignitatis et gloriae, siquidem periculosissimo

1. Acta Apost. 28, 4.

1 dixisse *V*, sed *dix in ras.* || hic homo homicida (*sic*) est *A* 2 facta *A* || siuerunt 3 *codd. Gisel. et A:* sinuerunt *FQV*, sed prior *n in F punctata*, sinunt *v* 6 adquin *V pr. m.:* adque *V corr.* alioquin *AFv* 8 mouebatur *F corr.* 13 instabile *V* 14 minor mihi *AFv* 15 absorbit *AFQ* 16 itaque *V corr. ex* adque || nescio *V:* haud scio *AFv* 17 quam supra *Vorstius* 18 aut] an *V* 20 ex is (*add. h s. l.*) *V* 22 et *V:* om. *AFv* 23 hominibus *V:* hominibus atque omnibus *AFv* 24 adque *deest in V margine laesa* 26 et *V:* om. *AFv* || uicti *V* 27 infirmitate *V*

casu temptatus euicerit. ceterum omissum hoc a me in libello illo, quem de uita illius scripsimus, nemo miretur, cum ibidem sim professus me non omnia illius facta complexum: quia si persequi uniuersa uoluisssem, immensum uolumen legentibus edidisssem. neque enim sunt tam parua, quae gessit, ut omnia potuerint 5
9 comprehendi. sed tamen hoc, de quo quaestio incidit, latere non patiar et rem omnem, ut gesta est, referam, ne forte consilio hoc, quod ad uituperationem beati uiri poterat opponi, praetermisisse uideamur.

10 Cum ad dioecesim quandam pro sollemni consuetudine, sicut 10
episcopis uisitare ecclesias suas moris est, media fere hieme Martinus uenisset, mansionem ei in secretario ecclesiae clerici parauerunt, multumque ignem scabro iam et pertenui pauimento subdiderunt: lectum ei plurimo stramine extruxerunt. dein, cum se Martinus cubitum conlocasset, insuetam mollitiem strati male 15
blandientis horrescit, quippe qui nuda humo, uno tantum cilicio
11 superiecto cubare consueuerat. itaque quasi accepta permotus iniuria stramentum omne proiecit. casu super fornaculam partem paleae illius, quam remouerat, aggressit. ipse, ut erat moris nuda humo ex lassitudine itineris urgente requieuit. ad mediam 20
fere noctem per interruptum, ut supra diximus, pauimentum
12 ignis aestuans arentes paleas adprehendit. Martinus somno excitus re inopinata, ancipiti periculo et maxime, ut referebat, diabolo insidiante adque urgente praeuentus, tardius quam debuit ad orationis confugit auxilium. nam erumpere foras cupiens, cum 25
pessulo, quem ostio obdiderat, diu multumque luctatus, grauissimum circa se sensit incendium, ita ut uestem, quam indutus
13 erat, ignis absumpserit. tandem in se reuersus, non in fuga, sed

1 omissum hoc *V*: omissum *AQ*, omisa *F*, id omissum *v* || in *om.* *V*
5 euim *V*: *om.* *AFv* || tam pauca malebat de Prato 6 incedit *V*
7 gesta sunt *V* || consilio *V*: consulto *A*, ut *coni.* *Vorstius*, inconsultum *Fv* 10 diocisim *V* 11 martinus hieme *F* 12 ei *om.* *V* *margine laesa* 13 et *om.* *AF* 14 lectum *AFQV*: lectumque *v* 17 cubare 3 libri *Giselini*: occubare *QV*, accubare *AF* || consueberat *V* 18 supra *V* 20 ex *V*: *om.* *AFv* || itineris urgente requiebit *V* 22 arentes *V*: arentes *AFv* || excitatus *FQ* *corr.* 23 diabolo insitiantie *V*
25 fores *A* 26 quem *V*: quod *AF* 27 ita *V*: adeo *AFv* || quam *V*: qua *AFv* 28 absumpserit *V*: adsumpserit *F*, assumpserit *Av*

in Domino sciens esse praesidium, scutum fidei et orationis arripiens mediis flammis totus ad Dominum conuersus incubuit. tum uero diuinitus igne submoto, innoxio sibi orbe flammaram, orabat. monachi autem, qui pro foribus erant, crepitante et conlucante incendii sono, obseratas effringunt fores, demotoque igne de mediis flammis Martinum auferunt, cum iam penitus esse consumptus tam diuturno incendio putaretur. ceterum — uerbis meis 14 Dominus est testis — mihi ipse referebat et non sine gemitu fatebatur, in hoc se diaboli arte deceptum, ut excussus e somno consilium non haberet, quo per fidem et orationem periculo repugnaret: denique tam diu circa se saeuisse ignem, quamdiu erumpere ostium turbatus mente temptauerit. ubi uero uexillum crucis 15 et orationis arma repetisset, medias cecidisse flammis, seque tum sensisse rorantes, quas male esset expertus urentes. unde intellegat quisquis haec legerit, temptatum quidem illo Martinum periculo, sed uere probatum.

1 sciens *V*: om. *AFv* 4 erant *mei*: cubabant *Berol.* et 1 *cod. Gisel.*
 5 sono excitati *Lazius* || demotoque *AFV*: dimotoque *v* || igni *A*
 6 de *V*: e *ed. Lazii*, om. *AFv* uerbis *V*: ut uerbis *AFv* 9 e *V*:
 ã e (*i. e. est e*) *F*, a *A* 12 uexillum *V*: auxilium *AFv* 13 tunc *v*
 15 martino *V* 16 sed uere *V*: sed *Av*, et *F*, sed et cum *Aldina de Prato*, qui falso refert sed uere in *V* inductum esse || Expl. epistula sulpici (— *cii corr.*) seueri. Item inc. eiusdem ad aurilium diaconum *V*, Expl. epistula Seueri. Inc. alia eiusdem ad Aurelianum (*sed idem in subscriptione aurelium*) diaconum *F*, Expl. epistula Seueri ad Eusebium presb. Item alia eiusdem ad Aurelianum diaconum *A*

E P I S T V L A S E C V N D A.

AD AVRELIVM DIACONVM.

1 Posteaquam a me mane digressus es, eram residens solus in
 cellula, subieratque me illa quae saepius occupat cogitatio,
 spes futurorum praesentiumque fastidium, iudicii metus, for- 5
 mido poenarum, et, quod consequens erat adque unde cogitatio
 tota descenderat, peccatorum meorum recordatio tristem me con-
 2 fectumque reddiderat. deinde cum fatigata animi angore in lec-
 tulo membra posuissem, ut plerumque ex maestitudine solet,
 somnus obrepsit — qui ut semper matutinis horis leuior incertus- 10
 que, ita suspensus ac dubius per membra diffunditur, ut quod in
 3 alio sopore non euenit, paene uigilans dormire te sentias —: cum
 repente sanctum Martinum episcopum uidere mihi uideor, prae-
 textum toga candida, uultu igneo, stellantibus oculis, crine pur-
 pureo: adque ita mihi in ea habitudine corporis formaque, qua 15
 eum noueram, uidebatur, ut, quod eloqui nobis paene difficile
 est, non posset aspici, cum posset agnosci. adridensque mihi
 paululum libellum, quem de uita illius scripseram, dextera prae-
 4 ferebat. ego sancta genua eius complexus benedictionem [pro con-
 suetudine] flagitabam, superpositamque capiti meo manum tactu 20
 blandissimo sentiebam, cum inter benedictionis uerba sollempnia
 familiare illud ori suo crucis nomen iteraret. mox in eum lumini-
 bus intentis, cum exsatiari uultu illius conspectuque non possem,

3 *Praemittitur in edd.* Sulpicius Seuerus Aurelio diacono salutem, quae
 absunt ab *AFV* 4 cogitatio *AFQV*: *om. v* 8 angore animi *AFv*

11 ac *AFV*: et *v* 13 praetextatum 2 *codd. Gisel.* 15 in ea ha-
 bitu *V* || forma *FQ* || qua eum *V*: qua *AFQ*, quam *v* 17 possit aspici
 cum possit *AFv* 18 dextera *v* 19 complexus *AFV*: amplexus *v* || pro
 consuetudine *om. V* 20 tactum blandissimum *V* 22 ore *F corr. ex ori*
 23 possim *FQV*

subito mihi in sublime sublatus eripitur: donec emensa aeris
 istius uastitate, cum tamen rapida nube subuectum acie seque-
 remur oculorum, patenti caelo receptus uideri ultra non potuit.
 nec multum post sanctum Clarum presbyterum, discipulum illius, 5
 5 qui nuper excesserat, uideo eadem qua magistrum uia scan-
 dere. ego inpudens sequi cupiens, dum altos gressus molior et
 conitor, euigilo: somnoque excitus congratulari coeperam uisioni,
 quam uideram, cum ad me puer familiaris ingreditur, solito
 tristior uultu loquentis pariter et dolentis. quid tu, inquam, tam 6
 10 tristis loqui gestis? at ille 'duo' inquit 'monachi modo a Turonis
 adfuerunt: domnum Martinum obisse nuntiant'. concidi, fateor,
 obortisque lacrimis fleui uberrime. quin etiam dum haec ad te,
 frater, scribimus, fluunt lacrimae, nec ullum impatientissimi
 doloris admitto solacium. te uero, ubi hoc mihi nuntiatum est,
 15 participem esse uolui luctus mei, qui eras socius amoris. ueni 7
 ergo ad me statim, ut pariter lugeamus, quem pariter amamus:
 quamquam sciam uirum illum non esse lugendum, cui post
 euictum mundum triumphatumque saeculum nunc demum red-
 dita est corona iustitiae. sed tamen ego non possum mihi impe-
 20 rare, quin doleam. praemisi quidem patronum, sed solacium 8
 uitae praesentis amisi: etsi, si rationem ullam dolor admitteret,
 gaudere deberem. est enim ille consertus apostolis ac profetis,
 et, quod pace sanctorum omnium dixerim, in illo iustorum grege
 nulli secundus: ut spero, credo et confido, in illis potissimum,
 25 qui stolas suas in sanguine lauerunt, adgregatus agnum ducem
 ab omni integer labe comitatur. nam licet ei ratio temporis non 9
 potuerit praestare martyrium, gloria tamen martyris non carebit.

1 emensa *Giselinus ex suis libris*: immensa *AFV* 4 multum *AFQV*:
 multo *v*, cf. *Ind. III s. u.* multus || presbyterum sanctum (*om. F*) clarum
AFv 5 uideo eum *V* || eadem qua m. uia *V*: eandem quam m. uiam *AFv*
 || aseandere *V* 6 gressos *V* 7 conitor *v* || euigilo *V* || uisione *V*
 8 quam (qua *V*) uideram *V et 2 alii codd. apud de Prato*: *om. AFv*
 || eum *A*: Tum *F*, statim *V* 9 quid] *praemissum in V* aio ad eum,
unde con. de Prato: ego ad eum || inquam *om. F pr. m. et v* || tam *om. V*
 10 at ille *V*: *om. AFv* || modo *om. AFQ* 11 domnum *V*: dominum
AFv, cf. *de Prato* || concedi *V* 14 mihi *V*: *om. AFv* 16 amani-
 mus *dett.* 18 mundum *V*: *om. AFv* 21 etsi si *de Prato*: et si *libri*
 22 ille *FV*: ille ut est *Av* 24 et *QV*: *om. AF* || in illis *V*: in
om. AFv 25 in sanguine *AFV*: in sanguine agni *v* || lauerint *AFV*

quia uoto adque uirtute et potuit esse martyr et uoluit. quodsi
 ei Neronianis Decianisque temporibus in illa, quae tunc extitit,
 dimicare congressione licuisset, testor Deum caeli atque terrae,
 sponte eculeum ascendisset, ultro se ignibus intulisset, Hebraeis-
 que pueris aequandus inter flammaram globos media licet hym- 5
 10 num Domini in fornace cantasset. quodsi Esaianum illud suppli-
 cium persecutori forte placuisset, numquam profecto impar pro-
 fetae serris et lamminis desecari membra timuisset. ac si praecisis
 rupibus abruptisque montibus agere felicem furor impius ma-
 luisse, perhibeo confisus testimonium ueritati, sponte cecidisset. 10
 si uero gentium doctoris exemplo gladio deputatus inter alias, ut
 saepe prouenit, uictimas duceretur, primus omnium, carnifice
 11 compulso, palmam sanguinis occupasset. iam uero aduersus om-
 nes poenas adque supplicia, quibus plerumque humana cessit in-
 firmitas, ita a confessione Domini non recedens, immobilis ob- 15
 stitisset, ut laetus ulceribus congaudensque cruciatibus quaelibet
 12 inter tormenta risisset. Sed quamquam ista non pertulerit, in-
 pleuit tamen sine cruore martyrium. nam quas ille pro spe aeter-
 nitatis humanorum dolorum non pertulit passiones, fame, uigi-
 liis, nuditate, ieiuniis, opprobriis inuidorum, insectationibus 20
 improborum, cura pro infirmantibus, sollicitudine pro periclitan-
 13 tibus? quo enim ille dolente non doluit? quo scandalizante non
 ustus est? quo pereunte non gemuit? praeter illa cotidiana illius
 aduersum uim humanae spiritalisque nequitiae diuersa certa-
 mina, dum in eo uariis temptationibus adpetito semper exsu- 25
 perat fortitudo uincendi, patientia expectandi, aequanimitas
 14 sustinendi. o uere ineffabilem uirum, pietate, misericordia, ca-
 ritate, quae cum cotidie etiam in sanctis uiris saeculo frigente
 frigescat, in illo tamen usque ad finem aucta in dies perseuerauit!
 quo ego illius bono uel specialiter fructus sum, cum me indignum 30

1 uirtute *AFQV*: uirtutibus *v* 4 eculeum *mei*: equuleum *v* 6 isaia-
 num *A*, eseianum *V* 8 lamminis *FV*: lammis *A*, laminis *v* || desecari
AFV: dissecari *edd. inepte* || at si *ed. Ald.* 10 ueritati *V*: ueritatis
AFv 15 obstitisset *AFQV*: stetisset *v* 17 pertulerit *V*: tulerit *AFv*
 18 tamen *V*: tamen etiam *AFv* 24 aduersum uim *scripsi*: uim *om.*
libri; aduersum humanas spiritalisque nequitias *coni. de Prato* 25 in
 eum *V* || temptationibus *A* || exsuperet *F* 27 o *om. V* 28 quae cum —
 frigescat *V*, quae — frigescit *AFv* 29 aut *V* 30 fructus *V*

et non merentem unice diligebat. en rursus lacrimae fluunt imo-15
 que de pectore gemitus erumpit. in quo mihi post haec homine
 similis requies, in cuius erit caritate solacium? me miserum,
 me infelicem! poterone umquam, si diutius uixero, non dolere,
 5 quod Martino superstes sum? erit post haec uita iucunda, erit
 dies aut hora sine lacrimis? aut tecum, frater dilectissime, po-
 tero illius mentionem habere sine fletu? aut umquam loquens
 apud te aliud quam de illo loqui potero? sed quid te in lacrimas 16
 fletusque commoueo? ecce nunc consolatum esse te cupio, qui me
 10 solari ipse non possum. non deerit nobis ille, mihi crede, non
 deerit: intererit de se sermocinantibus, adstabit orantibus:
 quodque iam hodie praestare dignatus est, uidendum se in gloria
 sua saepe praebebit, et adsidua, sicut ante paululum fecit, bene-
 dictione nos proteget. inde secundum ordinem uisionis caelum 17
 15 se sequentibus patere monstrauit et quo sequendus esset edocuit:
 quo spes nostra tendenda, quo animus dirigendus, instruxit. quid
 tamen fiet, frater? quod mihi ipse sum conscius, conscendere
 arduum illud iter ac penetrare non potero: ita sarcina molesta me
 praegrauat et peccati mole depressum, negato in astra conscensu,
 20 saeua miserabilem ducit in tartara. spes tamen superest, illa sola, 18
 illa postrema, ut quod per nos obtinere non possumus, saltem
 pro nobis orante Martino mereamur. sed quid te, frater, diutius
 occupo epistula tam loquaci demororque uenturum? simul iam
 pagina inpleta non recipit. mihi tamen haec fuit ratio, sermo- 19
 25 nem istum longius proferendi, ut quia doloris nuntium epistula
 deferebat, eadem tibi ex quadam nostri confabulatione praestaret
 charta solacium.

1 en *AF*: enim *V*, sed im *punct.*, et *v* 2 haec *om. A* 3 solacium
om. F pr. m. 4 me et infelicem *V corr.* 5 erit *AFV*: erit mihi *v*
 || iocunda *V* 6 ora *V* 8 aput de aliut *V* 9 consolatum *V* || te esse *A*
 10 solari *QV*: consolari *AFv et corr. m. 2 V* || crede, non, non deerit *v*
 14 nos *om. A* || uisionis *V*: uisionis qua (quia *F pr. m.*) *AFv* 15 se-
 quentibus se *AFv* 16 tenenda *Q* 17 ipsi *F* 18 illud *F*: illum *AQV*
 || iter *V*: *om. AFv* || penetrare *A* 19 necato *V* 23 epistulam iam
V, tam *om. F pr. m.* 25 praeferendi *V* 27 carta *AF* || Expl. epistula.
 seueri. ad aurilium diaç de adsumptione. beati. martini epi. et conf. *V*, Expl.
 epistola Seueri ad aurelium diaconum *F*

EPISTULA TERTIA.

1 Sulpicius Seucri Bassulae parenti uenerabili salutem.

Si parentes liceret in ius uocari, te plane expilationis furtique
 ream ad praetoris tribunal iusto dolore traheremus. quid enim non
 conquerar, quam a te patior iniuriam? nullam mihi domi char- 5
 tulam, nullum libellum, nullam epistulam reliquisti: ita fura-
 2 ris omnia, ita uniuersa diuulgas. si quid ad amicum familiariter
 scripsi, si quid forte, dum ludimus, quod uelim tamen occultum
 esse, dictaui, omnia ad te prius paene quam fuerint scripta aut
 dictata perueniunt. nimirum obarratos habes notarios meos, per 10
 quos tibi nostrae ineptiae publicantur. nec tamen aduersus eos
 possum moueri, si tibi parent, qui in ius nostrum ex tua potis-
 simum liberalitate uenerunt seque adhuc tuos quam meos esse
 3 meminerunt. tu sola es rea, tu sola culpabilis, quae et mihi in-
 sidiaris et illos fraude circumuenis, ut sine dilectu ullo familia- 15
 riter scripta aut neclegenter emissa inlucubrata tibi penitus adque
 inpolita tradantur. nam ut de reliquis taceam, rogo quemadmo-
 dum tam cito ad te epistula illa potuit peruenire, quam nuper
 ad Aurelium diaconum scripseramus. ego enim Tolosae positus,

1 Incipit epistula seucri. sulpicii. ad bassula de adsumptione beati. mar-
 tini epi et conf. V, Inc. epistola Seucri Sulpicii (Sulpicii A) ad socrum suam
 bassulam (basulam F) qualiter sanctus martinus de hoc mundo recesserit
 (recessit F) AFQ 2 basulae F 3 uocari (uocare F) in ius liceret AFv

4 praetorii V || iusto dolore V: iustolore F, iusto loro Av 5 con-
 quiras V || patiar A || cartulam AF 8 uelit V, uellem F || tamen]
 tam in V 10 obarratos V: oberratos Q, obaeratos AFv 11 aduer-
 sum AFv 15 dilectu A: dilecto V, delicto Fv, delectu *Dauisius ad*
Minuc. Fel. p. 37 ed. 2 16 inlocubrata V || paenitus V et sic semper
 19 aurilium V || tholose AV

tu Treueris constituta et tam longe a patria filio inquietante di-
 uulsa, qua tandem familiarem illam epistulam occasione furata
 es? namque accepi litteras tuas, quibus scribis in eadem epistula, 4
 qua de obitu sancti Martini fecerim mentionem, ipsum beati uiri
 5 transitum exponere debuisse. quasi nero ego illam epistulam aut
 legendam alii praeterquam ipsi, ad quem missa uidetur, edide-
 rim, aut ego tanto sim operi destinatus, ut omnia, quae de Mar-
 tino cognosci oportet, me potissimum scribente notescant. itaque 5
 si quae de obitu sancti episcopi audire desideras, ab illis potius,
 10 qui interfuere, cognosce: ego tibi statui nihil scribere, ne ubi-
 que me publices. tamen, si das fidem nulli te esse lecturam,
 paucis tuae satisfaciam uoluntati, itaque praestabo his, quae
 mihi sunt conperta, participem.

Martinus igitur obitum suum longe ante praesciit dixitque fra- 6
 15 tribus dissolutionem sui corporis imminere. interea causa extitit,
 qua Condacensem dioecesim uisitaret. nam clericis inter se eccle-
 siae illius discordantibus pacem cupiens reformare, licet finem
 dierum suorum non ignorasset, proficisci tamen ob istius modi
 causam non recusauit, bonam hanc uirtutum suarum consumma-
 20 tionem existimans, si pacem ecclesiae redditam reliquisset. ita 7
 profectus cum suo illo, ut semper, frequentissimo discipulorum
 sanctissimoque comitatu mergos in flumine conspicatur piscium
 praedam sequi et rapacem ingluuiem adsiduis urguere capturis.
 forma, inquit, haec daemonum est: insidiantur incantis, capiunt
 25 nescientes, captos deuorant exsaturarique non queunt deuoratis.
 imperat deinde potenti uerbo, ut eum, cui innatabant, gurgitem 8
 relinquentes aridas peterent desertasque regiones, eo nimirum
 circa aues illas usus imperio, quo daemones fugare consueuerat.

1 deuulsa quae V 3 accipi V || scribis ut in *F corr.* || epistula om. V
 4 ouitum V || sancti V: domini *AFv* 5 me exponere *malim* || de-
 buissem *AFQ*, dibuissem V || ego om. *F pr. m.* 6 edederim V 8 oport-
 tit V 9 si qua *AFQ*, si quae om. V || ouitu V 12 his *AFV*: te his *v*
 14 Martinus] *hic redeunt BM, cf. ad p. 138, 3* || praesciuit *AFv*
 15 inmenere V 16 condacensem V: cerdendensem *B*, condatensem
AFv || diocisem V, diocesim *AF* || eccl. illius inter se *B* 18 ignorasset
 V: ignoraret *AFv* || istiusmodi ob *v* 19 uirtutum V || consummasse V,
ex consummationem esse ? 22 conspicatus — capturis, forma, inquit
coni. de Prato 23 et] tu V 26 uerbo V: uirtute uerborum *AFv* ||
 gurgitem relinquentes aredas V 27 mirum *AF¹*

ita grege facto omnes in unum illae uolucres congregatae, relicto flumine, montes siluasque petierunt, non sine admiratione multorum, qui tantam in Martino uirtutem uiderent, ut etiam aui-
 9 bus imperaret. aliquandiu ergo in uico illo uel in ecclesia, ad
 quam ierat, commoratus, pace inter clericos restituta cum iam 5
 regredi ad monasterium cogitaret, uiribus corporis coepit repente
 10 destitui, conuocatisque fratribus indicat se iam resolui. tunc uero
 maeror et luctus omnium et uox una plangentium: cur nos,
 pater, deseris? aut cui nos desolatos relinquis? inuadent gregem
 tuum lupi rapaces: quis nos a morsibus eorum percusso pastore 10
 prohibebit? scimus quidem desiderare te Christum, sed salua
 tibi sunt tua praemia nec dilata minuentur: nostri potius mise-
 11 rere, quos deseris. tunc ille motus his fletibus, ut totus semper
 in Domino misericordiae uisceribus affuebat, lacrimasse perhi-
 betur: conuersusque ad Dominum hac tantum flentibus uoce re- 15
 spondit: Domine, si adhuc populo tuo sum necessarius, non re-
 12 cuso laborem: fiat uoluntas tua. nimirum inter spem maerorem-
 que positus dubitauit paene quid mallet, quia nec hos deserere nec
 a Christo uolebat diutius separari. nihil tamen in uoto suo ponens
 aut uoluntati relinquens, totum se Domini arbitrio potestatique 20
 13 committens, sic orauit dicens: grauis quidem est, Domine, cor-
 porca pugna militiae et iam satis est, quod hucusque certauit: sed
 si adhuc in eodem labore pro castris tuis stare me praecipis, non
 recuso nec fatiscentem causabor aetatem. munia tua deuotus im-
 plebo, sub signis tuis, quoadusque ipse tu iusseris, militabo. 25
 et quamuis optata sit seni remissio post laborem, est tamen ani-
 mus uictor annorum et cedere nescius senectuti. quodsi iam

3 uiderint *V* 7 distitui *FV* || fratribus *V*: discipulis *AFv* || tūm *AFv* || uero luctus (luc *in ras.*) o. *V* 8 et uox *V*: uox *AFv* 9 relinques *V*
 10 quis nos a morsibus eorum *V*: et quis eos a morsibus (mortibus *AFQ*) nostris *AFQv* 12 ibi *F*, sed uidetur litt. ante i erasa || minuentur *AF*: inuentor *V* 17 maeroremque *V*: amoremque *AFv* 18 poenae quid mallit *V* 21 commisit *Lazius et M* || sic orauit dicens *V*: nonne tibi his paucissimis uerbis dicere uidetur *rell. codd. noti et edd.* || corporca *V*: corporca *AFv* 22 et om. *V* 23 tuis *V*: tuorum *AFv* 24 recuso laborem *A* || causam laboro aetate *V* 25 quoadusque *V*: quodusque *B*, quoad *AFQ*, quod *v* 26 remissio *BV*: missio *AFv* 27 quodsi *V*: at si *ed. Ald.*, ac si *AFv*

parcis aetati, bonum mihi est, Domine, uoluntas tua: hos uero, quibus timeo, ipse custodies. o uirum ineffabilem, nec labore 14 uictum nec morte uincendum, qui in nullam se partem pronior inclinauerit, nec mori timuerit nec uiuere recusauerit. itaque
 5 cum iam per aliquot dies ui februm teneretur, non tamen ab opere Dei cessabat: pernoctans in orationibus et uigiliis fatiscentes artus spiritui seruire cogebat, nobili illo strato suo in cinere et cilicio recubans. et cum a discipulis rogaretur ut saltim uilia sibi sineret stramenta subponi, non decet, inquit, Christia-
 10 num nisi in cinere mori: ego si aliud uobis exemplum relinquo, peccauit. oculis tamen ac manibus in caelum semper intentis inuictum ab oratione spiritum non relaxabat. et cum a presbyteris, 15 qui tunc ad eum conuenerant, rogaretur ut corpusculum lateris mutatione releuaret, sinite, inquit, sinite me, fratres, caelum
 15 potius respicere quam terram, ut suo iam itinere iturus ad Dominum spiritus dirigatur. haec locutus diabolum uidit prope adsi- 16 stere. quid hic, inquit, adstas, cruenta bestia? nihil in me, funeste, reperies: Abrahae me sinus recipit.

Cum hac ergo uoce spiritum reddidit: testatique nobis sunt qui 17
 20 ibidem fuerunt, uidisse se uultum eius tamquam uultum angeli:

1 est mihi *v* || Domine, fiat uoluntas *de Prato cum cod. Bivul. et ed. Ald.* 2 custodias *M* 3 parte pronior *V* 4 inclinauerit *BMV*: inclinauerat *AFv* || morte *V* || timuit *Av* || recusauerit *M*: recusauit *AFV(?)v* 5 aliquot *V* || a dei opere *AFv* (dei non deest in *V*, ut ait *de Prato*) 6 pernoctans *V*: pernox *AFv* 7 artos *V* || seruire spiritui *v* || isto *F pr. m.* || strato *BV* (item *F corr. e stratu*): stratu *Av* 8 saltim *Fv* 9 ait illis non decet inquit *V* || christianum *V*: filii, christianum *AFv* 10 in cinere et cilicio *B et 2 codd. alii apud de Prato* || alium *V* 11 peccauit *BV*: ipse peccauit *AFv* || oculis tamen *V*: oculis *AFQ*, oculis igitur *v* || intentis *AV*: intentus *Fv* 13 tum *AFv* || conuenerant *V*: confluerant *AFv* 14 relcuarit *V* 15 ut||et *AF¹* || itinere *om. V* 16 uidet *AF¹* || propter *A pr. m. et duo optimi Gisel.* 17 cui sic ait quid hic inquit *V* 18 repperies abraae (abrahae *corr.*) me senus recipit *V* 19 Cum hac ergo — in futurae resurrectionis *V*: *codd. reliqui et edd. interpolate sic habent*: Cum hac ergo uoce flagitatum (*sic AFQ*, fatigatum *ed. Ald.*, flagitantem *v*) diuinis operibus spiritum caelo reddidit: testatique (testati igitur *Q*) nobis sunt qui adfuerant iam exanimo (exanimi *A et 3 codd. Gis.*) corpore glorificati hominis uidisse se (*om. F*) gloriam. uultus (*add. eius in A*) luce clarior renitebat (*immo renidebat*), cum membra cetera ne tenuis quidem macula fuscaret. in aliis etiam et in illo (*sic*

membra autem eius candida tamquam nix uidebantur, ita ut di-
 cerent: quis istum umquam cilicio tectum, quis in cineribus cre-
 deret inuolutum? iam enim sic uidebatur, quasi in futurae resur-
 18 rectionis gloria et natura demutatae carnis ostensus esset. in ob-
 sequium uero funeris credi non potest quanta hominum multitudo 5
 conuenerit: tota obuiam corpori ciuitas ruit, cuncti ex agris ad-
 que uicis multique de uicinis etiam urbibus adfuerunt. o quantus
 luctus omnium, quanta praecipue maerentium lamenta mona-
 chorum! qui eo die fere ad duo milia conuenisse dicuntur, spe-
 cialis Martini gloria: eius exemplo in Domini seruitutem stirpes 10
 19 tantae fruticauerant. agebat nimirum ante se pastor greges suos,
 sanctae illius multitudinis pallidas turbas, agmina palliata, aut
 emeritorum laborum senes aut iuratos Christi in sacramenta
 tirones. tum uirginum chorus, fletu abstinens prae pudore, quam
 sancto dissimulabat gaudio quod dolebat! siquidem fides flere 15
 prohiberet: gemitum tamen extorquebat adfectus. etenim tam
 erat sancta de illius gloria exultatio quam pia de morte tristitia.
 20 ignosceres flentibus, congratularere gaudentibus, dum unusquis-
 que et sibi praestat ut doleat, et illi ut gaudeat. haec igitur
 beati uiri corpus usque ad locum sepulchri hymnis canora caele- 20

nostri quoque inepte) tantum artibus (artibus *F pr. m.*) non pudendis sep-
 tennnis (septuennnis *F*) quodammodo pueri gratia uidebatur. Quis istum um-
 quam cilicio tectum, quis cineribus crederet inuolutum? ita uitro purior,
 lacte candidior iam in quadam futurae resurrectionis etc. 19 anim^{am} *V in*
rasura; ex spatio rasurae licet conici primitus sp̄um scriptum fuisse, ut
alias uox in V scribitur 20 uidisse *V in rasura*

2 cilicio uidit tectum *V* || ceneribus crederit *V* 4 naturae demutate *V*
 || esset *de Prato*: est *AFVv* 5 iam uero in obsequium *AFv* 6 ciuitas
 obuiam corpori *v* 7 de *V*: ex *AFv* 8 maerentium *V pr. m.* 9 conui-
 nesse *V* 10 stirps tanta fructificauerat *AFv* (fruticauerant *V corr. in*
fruticauerant) 11 pastor *V*: pastor extinctus *AFv* 12 palliata et
 aut *AFv* 13 laborum *om. V* 14 tyrones tam *V* || pudore] *additum in*
AFv: cum laetandum potius illi esse sentiret, quem iam suo Dominus gre-
 mio confoueret 15 si quidem] *add. in F s. l. m. 2* cum 16 prohiberet *V*
 || gemitum extorqueret *AFv* 17 gloria et exultatio *V* || tristitia *V*:
 confusio *AFv* 18 ignosce*** *F*, ignosce *A* || congratulare *V*, gratu-
 lare *AF*, gratularere *v* || gaudentibus] *add. in AFv*: quia et piuum est
 gaudere Martino (martinum *F*) et piuum est flere Martinum 19 illi
V: illi debet *AFv* || Hoc *AFv* 20 ymnis *AFV*, item *infra* || caele-
 stis *FMQ*

stibus turba prosequitur. comparetur, si placet, saecularis illa 21
 pompa non dicam funeris, sed triumphi: quid simile Martini
 exequiis aestimabitur? ducant illi prae curribus suis uinctos post
 terga captiuos: Martini corpus ii, qui mundum ductu illius uice-
 5 rant, prosequuntur. illos confusis plausibus populorum honoret
 insania: Martino diuinis plauditur psalmis, Martinus hymnis cae-
 lestibus honoratur. illi post triumphos suos in tartara saeua tru-
 dentur: Martinus Abrahae sinu laetus excipitur, Martinus pauper
 et modicus caelum diues ingreditur. [illinc nos, ut spero, custo-
 10 diens me haec scribentem respicit, te legentem.] :

1 torba *V* || placit *V* 3 stimabitur *V*, conferatur *F* *partim in rasura*,
 conferetur *Av* (*rectius foret existimabitur, sed aestim. stilo Seueri con-*
uenientius uidetur) || posterga *AF* 4 hii *AV*, hi *Fv* || mundum doctrina
V, mundum ducatu *M* 7 trudentur *AFMQV*: trudentur *v* 8 pauper *V*:
 hic pauper *AFv* 9 diuis *V* || illinc — legentem *om. BMQ et 5 codd.*
Giselini, nos inclusimus (ille nos *V*) 10 respicet te *V pr. m.* respicit
 et te *F* || legentem seruabit. Cuius adsumptio est III. idos nouembris *V*,
 legentem Christo protegente. qui cum patre et spiritu sancto uiuit et regnat
 deus per omnia saecula saeculorum. Amen. EXPL. EPISTOLA DE TRANSITU
 SCI MARTINI *A*, *F* caret subscriptione.

SULPICII SEVERI

DIALOGVS PRIMVS.

1 Cum in unum locum ego et Gallus conuenissemus, uir mihi
 et propter Martini memoriam — ex illius enim discipulis erat —
 et propter sua merita carissimus, interuenit nobis Postumianus 5
 meus, nostri causa ab Oriente, quo se ante triennium patriam
 2 relinquens contulerat, regressus. complexi hominem amantissi-
 mum exosculatique genua et pedes eius, cum uno adque altero
 spatio quasi obstupefacti, inuicem flentes prae gaudio, deambu-
 3 lassemus, expansis in terram ciliciis conседimus. tum prior Po- 10
 stumianus me intuens ait: cum essem in remotis Aegypti locis,
 libuit ad mare usque procedere. nauem ibi onerariam inueni, quae
 cum mercibus Narbonam petens soluere parabat. eadem nocte
 mihi in somnis adstare uisus es et iniecta me manu trahere, ut
 nauem illam conscenderem. mox tenebras rumpente diluculo, cum 15
 eo loco, in quo quieueram, surrexissem, somnium meum ipse
 mecum reputans tanto tui desiderio subito correptus sum, ut
 nihil cunctatus nauem conscenderem. tricensimo die Massiliam
 adpulsus, inde huc decimo perueni: adeo prospera nauigatio piae

2 Incipit dialogus .I. seueri de uita $\overline{\text{sc̄i}}$ martini episcopi et confessoris *V*
 Inc. dialogus seueri *F*, Inc. liber secundus *A* 3 gallus *V*: gallus noster *AFv*

4 memoriam *om. F pr. m.* || discipulis enim *F* 5 karissimus *A*,

9 quasi *om. F* || prae *V: om. AFv* 10 expansis *nos: *spansis V*,
 iectis *F*, iactis *Av* 11 ait *V et corr. F: om. AF^vv* || essem *AF^vQV*:
 essem inquit *v* || locis *V*: partibus *M, om. AFv* 12 libuit — procedere
V: libuit — procederem *F*, libuit — ut procederem *AF corr. et v soloecae*
 || nauim *edd., item paulo post* || ibi *MV*: illic *AF*, illinc *v* || inueni *V*:
 offendi *AFv* 14 astare in somnis mihi *v* || es et] est *V* 16 e loco *BM*,
 de eo loco *ed. Ald.* || mecum ipse *A*, ipse *om. F* 18 conscenderim *BM*
 || et tricesima *ed. Lazii*, trigesimoque *cod. Berol.* || massilia (— iac *corr.*) *F*
 19 perucnerim *libri; scripsimus* perueni, quia nec *asynæton* ut — con-

adfuit uoluntati. tu modo, propter quem tot maria transnau-
 gauimus, tantum terrae transcucurrimus, complectendum fruen-
 dumque te remotis omnibus trade. Ego uero, inquam, etiam 4
 cum tu in Aegypto morareris, totus tecum semper animo et cogi-
 5 tatione uersabar, meque de te dies ac noctes cogitantem totum
 tua caritas possidebat, nedum modo me tibi aestimes puncto tem-
 poris defuturum, quominus ab ore tuo pendens te intuear, te
 audiam, tecum loquar, nullo penitus in secretum nostrum, quod
 nobis haec remotior cellula praestat, admissio. nam huius nostri,
 10 ut arbitror, Galli praesentiam non moleste feres, qui hoc aduentu
 tuo, ut uides, perinde adque ego triumphat gaudio. Recte plane,
 inquit Postumianus, in societate nostra Gallus iste retinebitur: 5
 qui etsi mihi parum cognitus est, pro eo tamen, quod tibi est
 carissimus, non potest mihi non esse carus, maxime cum ex Mar-
 15 tini sit disciplina. neque grauabor quamlibet conserte uobiscum,
 ut poscitis, fabulari, quippe cum propter hoc uenerim, ut me
 huius Sulpicii mei — me autem utraque manu complectebatur —
 desiderio etiam uerbosus inpenderem.

Enimuero, inquam, satis probasti, quantum pius amor possit, 2
 20 qui nostri causa tot maria tantumque terrarum emensus a summo,
 ut ita dicam, solis egressu usque in eius occidua uenisti. age 2
 ergo, quia et secreti inter nos nec occupati sumus et sermoni tuo
 uacare debemus, edisseras nobis uelim omnem tuae peregrinationis
 historiam, qualiter in Oriente fides Christi floreat, quae sit sanc-
 25 torum quies, quae instituta monachorum, quantisque signis ac

scenderem — peruencrim *ferendum est, nec aptum uidetur talem sententiam* 'inde huc decimo perueni' a uerbis illis 'tanto desiderio correptus sum' *suspensam esse.*

1 transnauigamus *F pr. m.* 2 transcucurrimus *V*: traccurrimus *A*,
 transcucurrimus *Fv* || frucndumque *V*: perfrucndumque *AFv* 5 totum]
 tunc *V* 6 depuncto *A* 7 ab ore *de Prato*: amore *libri* 8 te loquar
F pr. m. 10 feras *F et corr. A* || qui *AV*: quia *A corr. Fv* || huc ad-
 uenit et tuo *V* 11 ego *FV*: ego ipse *Av* 12 retinebitur *V* 10 qui *V*:
 quia *AFv* 14 quomodo et mihi non potest esse carus *V, fort.* quo modo mihi
 non p. esse carus? 16 poscites *V* || cum *ABFMV*: cum huc *v* 18 uer-
 bosum 2 *codd. Giselini*, uerbosius *ed. Lazii* 19 probas *V solus ex notis*

23 edisseras — qualiter *om. F pr. m.*, ut edisseras *V* || peregr. tuae *v*

24 sit ibi *ed. Ald.*; quae sint ibi sanctorum uires *coni. Vonck* 25 ac
FV: et *A*

- uirtutibus in seruis suis Christus operetur. nam certe, quia in his regionibus inter ista quae uiuimus ipsa nobis uita fastidio est, libenter ex te audiemus, si uel in eremo uiuere Christianis licet.
- 3 Ad haec Postumianus, faciam, inquit, ut desiderare te uideo. sed quaeso prius ex te audiam, an isti omnes, quos hic reliqueram 5 sacerdotes, tales sint, quales eos antequam proficiscerer noueram.
- 4 Tum ego, absiste, inquam, ista quaerere, quae aut una mecum [ut puto] nosti, aut si ignoras, non audire sit melius. illud reticere non possum, non solum illos, de quibus interrogas, nihilo meliores quam noueras factos, sed unum illum nostri quondam 10 amantem, in quo respirare ab istorum insectationibus solebamus, asperiores nobis fuisse quam debuit. nec uero quidquam in illum inclementius dicam, quia et amicum colui et tunc etiam amaui, 5 cum putabatur inimicus. me autem haec tacitis cogitationibus reuoluentem admodum dolor iste conpugit, paene nos sapientis et 15 religiosi uiri amicitia destitutos. uerum haec, quae maeroris plena sunt, relinquamus: te potius, ut dudum sponderas, audiamus.
- 6 Ita, inquit, fiat, Postumianus. quod cum dixisset, paululum omnes conticuimus: dein cilicium, cui insederat, ad me propius admouit adque ita exorsus est. 20
- 3 Ante hoc triennium, quo tempore tibi, Sulpici, hinc abiens ualedixi, ubi Narbone nauem soluimus, quinto die portum Africae 2 intrauimus: adeo prospera Dei nutu nauigatio fuit. libuit animo adire Carthaginem, loca uisitare sanctorum et praecipue ad sepulchrum Cypriani martyris adorare. quinto decimo die ad portum 25 regressi prouectique in altum, Alexandriam petentes, reluctantem austro paene in Syrten inlati sumus: quod prouidi nautae cauentes 3 iactis nauem anchoris sistunt. sub oculis autem terra continens

1 quia *om.* *V* 2 uidimus *B* 3 erimo *V*, heremo *AF* 7 ego] seuerus *V* || absiste *BMV*: absit te *AFv* 8 ut puto *om.* *V* 9 nihilo *V*: nihil *AFv* 10 illū *F corr.* ex illos 12 illum elementius *V* 14 haec *om.* *Q* 15 conpugit *V pr. m.*: conpungit *V corr. m.* 2 *AFv* || paene — destitutos *om.* *B et 2 codd. Gisel.* 16 destitutos] sequitur in *AF* et in *edd.* illum quondam tam amicum nobis tam amarum in nos esse potuisse, quae uerba cum *V deleuimus* 17 sponderas *Q* 18 Postum.] *add. in V minio*: Item seuerus 21 Ante] *praemissum in V minio scriptum (ut saepe posthac) interlocutoris nomen* Postumianus || tibi *om.* *V* 22 narbone *AFMV*: Narbona *v* || nauim *v* 25 quinto +decimo *V*, fort. quinto et dec- 27 syrten *V*: syrtilm *BM*, syrtes *AFv* 28 ictis *F*

erat, in quam scaphis egressi cum uacua humano cultu omnia
 cerneremus, ego studiosius explorandorum locorum gratia longius
 processi. tribus fere a litore milibus paruū tugurium inter ha-
 renas conspicio, cuius tectum, sicut Salustius ait, quasi carina
 5 nauis erat, contiguum terrae, satis firmis tabulatis constratum,
 non quod ibi uis imbrium ulla timeatur — fuisse autem illic plu- 4
 uiam, ne quando quidem auditum est —, sed quod uentorum ea
 uis est, ut si quando uel clementiore caelo aliquantulus spirare
 flatus coeperit, maius in illis terris quam in ullo mari naufragium
 10 sit. nulla ibi germina, sata nulla proueniunt, quippe instabili
 loco arentibus harenis ad omnem motum uentorum cedentibus.
 uerum ubi auersa quaedam a mari promuntoria uentis resistunt, 5
 terra aliquantulum solidior herbam raram adque hispidam gignit:
 ea ouibus pabulum est satis utile. incolae lacte uiuunt: qui autem
 15 sollertiores sunt uel, ut ita dixerim, ditiores, hordeacio pane
 utuntur. ea ibi sola messis est, quae celeritate prouentus per natu-
 ram soli saeuientium uentorum casus euadere solet: quippe fertur 6
 a die iacti seminis tricensimo die maturescere. consistere autem
 ibi homines non alia ratio facit, quam quod omnes a tributo liberi
 20 sunt. extrema siquidem Cyrenorum ora est, deserto illi contigua,
 quod inter Aegyptum et Africam interiacet, per quod olim Cato
 Caesarem fugiens duxit exercitum.

4 Sall. Jug. 18, 8

1 in quas *V*, in qua *A* corr. *BM* || scaphis *V* || uacua *V*: uacua ab *AFv*
 2 studiosus *F* 3 milibus a littore *v* || harenas *mei*: arenas *v* 4 sa-
 lustius] sic *AFV* 5 naues *V* || tabulatis *AFV* et corr. *B*: tabulis *B* *pr.*
m. Mv || constructum *M* 7 ne fando quidem *uir doctus in Actis erud.*
Lips. a. 1724 p. 278 8 esset *V* || clementiore caelo *AV*: elementior
 aeelo *F*, clementiori coelo *v* || aliquantulum *A* 10 ibi germina sata
 nulla *ABFMQ*: ibi satae nulla *V*, ibi semina germina nulla 2 *codd. Gisel.*
 || proueniunt *V* || in instabili *Rosweydu* (*in Vit. patrum lib. IV*) *qui bono*
libro usus est 12 uirum *V* || quadam *V* || promuntoria *AF²*, promun-
 taria *F¹*, promontoria *edd.* 13 raram herbam *F* 14 est pabulum *AFv*
 || autem *V* (*s. l. sed eadem manu*): *om. AFv* 15 ordeacio *F*, hor-
 deaceo *A* corr. et *v* 16 prouentus *V* *manu posteriore in* proueniens
correctum 17 soli *ed. Ald. et cod. Venet. (apud de Prato)*: solis *codd. vell.*
et v || saeuientium *scripsi*: siue a uim *V*, siue aeris *AFv inepte* 18 iactati
A || tricessimo *AFv* || inaturascere *A* 19 a *om. AF¹v* 20 cyrinorum
V, cyrenarum *AB*, Cyrenacorum *M*, quae uera lectio uidetur || hora *V*

4 Ergo ad tugurium illud, quod eminus conspexeram, per-
 2 tendi: ibi inuenio senem in ueste pellicia, molam manu uerten-
 tem. consalutatos accepit nos benigne. eiectos nos in illud litus
 exponimus, et ne statim repetere cursum possimus, maris mol-
 litie detineri: egressos in terram, ut sit mos humani ingenii, 5
 naturam locorum cultumque habitantium uoluisse cognoscere:
 Christianos nos esse: id praecipue quaerere, an essent aliqui inter
 3 illas solitudines Christiani. tum uero ille flens prae gaudio ad
 genua nostra prouoluitur: iterum nos ac saepius exosculatus inui-
 tat ad orationem: deinde expositis in terra ueruecum pellibus facit 10
 4 nos discumbere. adponit prandium sane locupletissimum, dimi-
 dium panem hordeacium. eramus autem nos quattuor, ipse erat
 quintus. fasciculum etiam herbae intulit, cuius nomen excidit,
 quae menthae similis, exuberans foliis, saporem mellis praesta-
 bat: huius praedulci admodum suauitate delectati adque exsatiati 15
 5 sumus: ad haec subridens ego ad Gallum meum: quid, inquam,
 Galle, placetne prandium fasciculus herbarum et panis dimidius
 uiris quinque? tum ille, sicut est uerecundissimus, aliquantulum
 6 erubescens, dum fatigationem meam accipit: facis, inquit, Sul-
 pici, tuo more, qui nullam occasionem, si qua tibi porrecta fue- 20
 rit, omittis quin nos edacitatis fatiges. sed facis inhumane, qui
 nos Gallos homines cogis exemplo angelorum uiuere: quamquam
 ego studio manducandi etiam angelos manducare credam: nam
 7 istud dimidium hordeacium timeo uel solus adtingere. sed con-
 tentus sit hoc Cyrenensis ille, cui uel necessitas uel natura est 25
 esurire, uel postremum isti, quibus, credo, marina iactatio in-
 ediam cibi fecerat: nos procul a mari absumus, et quod tibi saepe

1 ad *AFV*: ut ad *Mv* || pertendi ibi *V*: pertendens *A*, pertendi *Fv*
 2 pellicea *v* 3 consalutatos *V*: consalutatus *ABFMQ*, consolatus *v*
 4 cursum *om. V* || possemus *AB* || mollitiae *V*, mollitia *BFM*,
 malitia *A*, malacia *coni. Gisel.* 5 detineri *V*: adtineri *AFv* || sit *V*:
 est *AFv* 6 coltumque *V* 8 prae *V*: *om. AFv* 9 exosculatos *Av*
 10 expositis in terra *BV*: positis in terra *AF*, impositis in terram *v*
 || uerbecum *V* 11 adponet *V* 12 hordiacium *V*, ordeacium *AF*, hor-
 deaceum *v*, et sic plerumque alias 14 menthae *AFv* 15 exatiati *AV*,
 satiati *F* 17 placetne *V*: placetne tibi *AFv* 19 accipit ait *V*, acce-
 pit *AFv* || inquit sulpicii *V* 20 fuerint *V* 22 coges *V* 24 istud
AV: istum *F in ras. m. 2 et v* 25 ille cyrenensis *A* 26 postremum *V*:
 postremo *AFv*

testatus sum, Galli sumus. sed pergat hic potius explicare sui Cyrenensis historiam.

Enimuero, Postumianus [ait], cauebo posthac cuiusquam ab-
 5 stinentiam praedicare, ne Gallos nostros arduum penitus offendat
 exemplum. statueram autem etiam cenam Cyrenensis illius uel 2
 consequentia — septem enim diebus apud ipsum fuimus — referre
 conuiuia: sed supersedendum est, ne se Gallus aestimet fatigari.
 ceterum postero die, cum aliqui ex incolis ad nos [uisendos] con- 3
 fluere coepissent, cognoscimus illum hospitem nostrum esse pres-
 10 byterum, quod summa nos dissimulatione celauerat. deinde cum 4
 ipso ad ecclesiam processimus, quae fere duobus milibus aberat,
 a conspectu nostro interiectu montis exclusa. erat autem uilibus
 texta uirgultis, non multo ambitiosior quam nostri hospitis ta-
 bernaculum, in quo nisi incuruus non poterat consistere. cum 5
 15 hominum mores quaereremus, illud praeclarum aduertimus,
 nihil eos neque emere neque uendere. quid sit fraus aut furtum ne-
 sciunt. aurum uero adque argentum, quae prima mortales putant
 esse, neque habent neque habere cupiunt. nam cum ego presby- 6
 20 tero illi decem nummos aureos obtulissem, refugit, altiore con-
 silio protestatus, ecclesiam auro non instrui, sed potius destrui.
 aliquantulum ei uestimentorum indulsumus.

Quod cum ille benigne accepisset, reuocantibus ad mare nautis 6
 discessimus, prosperoque cursu septimo die Alexandriam perue-
 nimus, ubi foeda inter episcopos adque monachos certamina gere-
 25 bantur ex ea occasione uel causa, quia congregati in unum saepius
 sacerdotes frequentibus decreuisse synodis uidebantur, ne quis
 Origenis libros legeret aut haberet, qui tractator scripturarum
 sacrarum peritissimus habebatur. sed episcopi quaedam in libris 2
 illius insanius scripta memorabant, quae adsertores eius defen-

3 ait *om.* *FQV*, inquit *A* (cauebo inquit *F m.* 2) 4 gallus *V*
 5 autem *om.* *V* || illus *V* 7 gallus se *AFv* 8 uisendos *om.* *BV*
 14 incuruus *V*: incuruus quis *AFv* 15 animaduertimus *AFv*
 16 emere uel uendere *V* 17 uero *et statim post esse V*: *om.* *AFv*
 18 habent aut habere *V* 19 refutauit *ed. Rosweydi* || altiori *A*
 20 instrui *BMV* (*sed V* instrui): strui *AFv* || distrui *V* 21 aliquan-
 tulum *V*, aliquantum *A pr. m.* 22 reuocantibus nos *AFv* 25 uel causa
ABFMQV: *om. v* || qua *V* 27 script. sacrarum *FV*: script. sanctarum *A*,
 sacrarum script. *v* 29 illius *V*: ipsius *AFv* || adsertores illius *V*

dere non ausi ab haereticis potius fraudulenter inserta dicebant: et ideo non propter illa, quae in reprehensionem merito uocarentur, etiam reliqua esse damnanda, cum legentium fides facile possit habere discrimen, ne falsata sequerentur et tamen catholice disputata retinerent. non esse autem mirum, si in libris 5 neotericis et recens scriptis fraus haeretica fuisset operata, quae in quibusdam locis non timuisset inpetere euangelicam ueritatem. 3 aduersum haec episcopi obstinatius renitentes pro potestate cogebant recta etiam uniuersa cum prauis et cum ipso auctore damnari, quia satis superque sufficerent libri, quos ecclesia rece-10 pisset: respuendam esse penitus lectionem, quae plus esset nocitura insipientibus quam profutura sapientibus. mihi autem ex illis libris quaedam curiosius indaganti admodum multa placuerunt, sed nonnulla deprehendi, in quibus illum praua sensisse 5 non dubium est, quae defensores eius falsata contendunt. ego 15 miror unum eundemque hominem tam diuersum a se esse potuisse, ut in ea parte, qua probatur, neminem post Apostolos habeat aequalem, in ea uero, qua iure reprehenditur, nemo de-7 formius doceatur errasse. nam cum ab episcopis excepta in libris illius multa legerentur, quae contra catholicam fidem scripta 20 constaret, locus ille uel maxime parabat inuidiam, in quo editum legebatur, quia Dominus Iesus, 'sicut pro redemptione hominis in carne uenisset et crucem pro hominis salute perpessus mortem pro hominis aeternitate gustasset, ita esset eodem ordine passionis etiam diabolum redempturus: quia [hoc bonitati illius pieta-25 tique congrueret, ut, qui perditum hominem reformasset, pro-2 lapsum quoque angelum liberaret. cum haec adque alia istius modi ab episcopis proderentur, ex studiis partium orta seditio:

2 reprehensione *F* 4 sequerentur *FQV*: sequeretur *Av* 5 retinerent *V*: retineret *AFv* || lebris neuterieis *V* 6 recentibus *V*, recenter *ed. Ald.* 7 inpetere *V*: incidere *AFv* 9 con prauis *V* || damnari *ABMV*: damnare *Fv* 10 suffieient — recepissent *V* 13 illis *FV*: illius *Av* 14 deprehendi *A*: reprehendi *FMV* || praua *A* 16 potasse *V* 18 qua iure *AF*: quae iure *V(?)v* 19 exeepta *BV*: exeerpta *AFMv* 21 eonstarent *F* || maxime *V*: maximam *AFv* 23 et *addidit de Prato* || pro hominis salute (salutem *V*) *glossema uidetur Hier. de Prato* 27 haec cum *V* 28 horta *V* || seditio *QV*: seditio est *AF*, est seditio *v*

quae cum reprimi sacerdotum auctoritate non posset, scaeuo exem-
 plo ad regendam ecclesiae disciplinam praefectus adsumitur, cuius
 terrore dispersi fratres ac per diuersas oras monachi sunt fugati,
 ita ut propositis edictis in nulla consistere sede sinerentur. illud 3
 5 me admodum permouebat, quod Hieronymus, uir maxime catho-
 licus et sacrae legis peritissimus, Origenem secutus primo tem-
 pore putabatur, qui nunc idem praecipue uel omnia illius scripta
 damnaret. nec uero ausim de quoquam [temere] iudicare, prae-
 stantissimi tamen [uiri] et doctissimi ferebantur in hoc certamine
 10 dissidere. sed tamen siue ille error est, ut ego sentio, siue hae- 4
 resis, ut putatur, non solum reprimi non potuit multis animad-
 uersionibus sacerdotum, sed nequaquam tam late se potuisset
 effundere, nisi contentione creuisset. istius modi ergo turbatione, 5
 cum ueni Alexandriam, fluctuabat. me quidem episcopus illius
 15 ciuitatis benigne admodum et melius, quam opinabar, excepit
 et secum tenere temptauit, sed non fuit animus ibi consistere, 6
 ubi recens fraternae cladis feruebat inuidia. nam etsi fortasse ui-
 deantur parere episcopis debuisse, non ob hanc tamen causam
 multitudinem tantam sub Christi confessione uiuentem, prae-
 20 sertim ab episcopis, oportuisset adfligi.

Igitur inde digressus Bethleem oppidum petii, quod ab Hiero- 8
 solymis sex milibus separatur, ab Alexandria autem sedecim
 mansionibus abest. ecclesiam loci illius Hieronymus presbyter 2
 regit: nam paroechia est episcopi, qui Hierosolymam tenet. mihi
 25 iam pridem Hieronymus superiore illa mea peregrinatione con-
 pertus facile obtinuerat, ut nullum mihi expetendum rectius arbi-
 trarer. uir enim praeter fidei meritum dotemque uirtutum non 3
 solum Latinis adque Graecis, sed et Hebraeis litteris ita insti-

1 scaeuo 2 *codd. Gisel. et A*: saeuo *FFV*, sed in *V* a est a m. 2 in ras.

4 praepositis *F* || in om. *F* 6 scutus *V* 7 qui *V* et *cod. Lazii*:
 quem *AFv* 8 ausim *V*: ausus *AF*, ausus sum *F* *corr. et v* || temere
 om. *V* 9 uiri om. *V* 10 Sed tamen *F* in ras. si tamen *A* || ille *V*:
 illud *AFv* || ego om. *F* *pr. m.* 11 putabatur *B* 12 sed et *F* || tam
 om. *AFQ* 14 alexandria *BM* 16 temptabat *ABFM* 18 episcopis
 parere *A* 22 separatur *BV*: disparatur *AFv* || sedecem *V* 24 paroc-
 chia *V*: parrochia *F*, parochia *Av*; an *Seuerus* paroccia (παροικία) scripsit?

28 aut grecis *F* || sed et h. litteris ita *V*: sed et h. etiam ita litteris
AFv (in *V* non deest et post sed)

tutus est, ut se illi in omni scientia nemo audeat comparare. miror autem, si non et uobis per multa quae scripsit opera conpertus
 4 est, cum per totum orbem legatur. Nobis uero, Gallus inquit, nimium nimiumque conpertus est. nam ante hoc quinquennium
 5 quendam illius libellum legi, in quo tota nostrorum natio mona- 5
 chorum ab eo uehementissime uexatur et carpitur. unde interdum
 Belgicus noster ualde irasci solet, quod dixerit, nos usque ad
 uomitum solere satiari. ego autem illi uiro ignosco, adque ita
 sentio, de orientalibus illum potius monachis quam de occiden-
 talibus disputasse. nam edacitas in Graecis gula est, in Gallis 10
 6 natura. Tum ego, scôlastice, inquam, Galle, defendis gentem
 tuam: sed quaeso te, liber iste numquid hoc solum uitium dam-
 nat in monachis? Immo uero, inquit, nihil penitus omisit, quod
 non carperet, laceraret, exponeret: praecipue auaritiam nec mi-
 nus uanitatem insectatus est. multa de superbia, non pauca de 15
 superstitione disseruit: uere fatebor, pinxisse mihi uidetur uitia
 multorum.

9 Ceterum de familiaritatibus uirginum et monachorum adque
 etiam clericorum quam uera, quam fortia disputauit! unde a qui-
 2 busdam, quos nominare nolo, dicitur non amari. nam sicut Bel- 20
 gicus noster irascitur, edacitatis nimiae nos notatos, ita illi fre-
 mere dicuntur, cum in illo opusculo scriptum legunt: caelibem
 spernit uirgo germanum, fratrem quaerit extra-
 3 neum. Ad haec ego, nimium, inquam, Galle, progredieris: caue
 ne et te aliquis, qui haec agnoscat, exaudiat teque una cum Hiero- 25
 nymo incipiat non amare. nam quia scolasticus es, non inmerito

22 Hieron. ep. 22 ad Eustochium c. 14.

1 est om. *V* in *litura*, in qua sit ante rasuram uidetur scriptum fuisse
 3 cum per totum — conpertus est om. *V* 4 nimiumque om. *B* 6 ue-
 mentissime *F* || belgicus noster interdum *A* 8 solere om. *AFQ* || ego]
praemissum est in V minio: et gallus || autem *AV*: autem inquam gallus
FQ, ego autem Gallus *coni. Gisel.* || illi uero *F* 10 guela *V* 11 tum
 ego] postumianus *V*, sic *minio* 12 nquid *A* (*pro nquid*) 14 exponeret
add. in F s. l. m. 2; ipse malim exploderet || minus] *add. in V s. l. eadem*
manu quam 16 fateor *Lazius* 18 ceterorum *V* 19 etiam om. *B*
 21 premere *V* (*mere in rasura*) 24 ad haec ego] postumianus *V*
 25 qui haec agnoscat, exaudiat *scripsi*: qui haec audit agnoscat et
 audiat *V*, qui haec fortassis agnoscat exaudiat *AFv*

te uersu comici illius admonebo: obsequium amicos, ueritas odium parit. tua nobis potius, ut coeperas, Postumiane, 4 repetatur orientalis oratio. Ego, inquit, ut dicere institueram, apud Hieronymum sex mensibus fui: cui iugis aduersum malos 5 pugna perpetuumque certamen conciuit odia perditorum. oderunt eum haeretici, quia eos inpugnare non desinit, oderunt eum clerici, quia uitam eorum insectatur et crimina: sed plane eum 5 boni omnes admirantur et diligunt: nam qui eum haeticum esse arbitrantur, insani sunt. uere dixerim, catholica hominis scientia, sana doctrina: totus semper in lectione, totus in libris est: 10 non die neque nocte requiescit: aut legit aliquid semper aut scribit. quod nisi mihi fuisset fixum animo et promissum Deo, ante propositam eremum adire, uel exiguum temporis punctum a tanto uiro discedere noluissem. huic ergo traditis adque com- 6 missis omnibus meis omnique familia, quae me contra uoluntatem animi mei secuta tenebat implicatum, exoneratus quodammodo graui fasce penitus ac liber, regressus ad Alexandriam, uisitatis ibi fratribus ad superiorem inde Thebaidem, id est ad Aegypti extrema contendit. ibi enim uaste patentis eremi solitudines plurimum ferebantur habere monachorum. longum est, si 20 omnia cupiam referre quae uidi: pauca perstringam.

Haut longe ab eremo contigua Nilo multa sunt monasteria. 10 habitant uno loco plerumque centeni: quibus summum ius est,

1 Terent. Andr. I, 1, 41.

2 parit odium *F*, odium parat *V*, *deinde minio*² *additum*: et gallus
3 et postumianus (*minio*) ego *V* 4 aduersus *AF* 5 consciuit *AFV*,
em. Giselinus 6 cum (*ante clerici*) *om. AVv* 7 uitia illorum *B* 8 et
mirantur *F* || et diligunt — arbitrantur *om. F pr. m.* 9 insani sunt *V*:
insaniunt *AFv* 10 doctrina *V*: *doctr. est AFv* 11 neque *V*: nou *AFv*
12 et *om. F pr. m.* 13 ante *BV et tres libri Gisel.*: teste *AFv* || propositum
ABFM, propositam *abesse malis* || exiguum *MV*: exigui *AFv*
14 descendere *F* 15 uoluntate *V* 16 implicatum *V* 17 ad *V*: *om. AFv*
18 thebaidem *BV*: thebaidam *AF*, Thebaida *v* 19 uastae patentis
AFV, uastae patentis *edd.*; *ex his scripturis intellegitur* uaste patentis
restituendum esse, ut Vonckius in altero Traiectino scriptum inuenit
21 pauca perstringam *BV*: tamen pauca perstringam e pluribus *AFv*
22 aut longe *V* || sunt *om. F pr. m.* 23 uno in loco *AFM* || plerique
FV

abbatis imperio uiuere, nihil suo arbitrio agere, per omnia ad
 nutum illius potestatemque pendere. ex his si qui maiorem uir-
 tutem mente conceperint, ut acturi solitariam uitam se ad ere-
 rum conferant, nonnisi permittente abbate discedunt. haec illo-
 2 rum prima uirtus est, parere alieno imperio. transgressis ad ere- 5
 rum abbatis illius ordinatione panis uel quilibet cibus alius mi-
 nistratur. casu per illos dies quibus illo adueneram cuidam, qui
 nuper ad eremum secesserat neque amplius ab hoc monasterio
 quam sex milibus tabernaculum sibi constituerat, panem abbas
 per duos pueros miserat, quorum maior habebat aetatis annos 10
 3 quindecim, minor duodecim erat. his ergo inde redeuntibus aspis
 mirae magnitudinis fit obuiam, cuius occursum nihil perterriti,
 ubi ante pedes eorum uenit, quasi incantata carminibus caerulea
 colla deposuit. minor e pueris manu adprehensam ac pallio in-
 uolutam ferre coepit. dein monasterium quasi uictor ingressus 13
 in occursum fratrum, inspectantibus cunctis, captiuam bestiam
 4 resoluta pallio non sine iactantiae tumore deposuit. sed cum in-
 fantium fidem adque uirtutem ceteri praedicarent, abbas ille
 altiore consilio, ne infirma aetas insolesceret, uirgis utrumque
 conpescuit, multum obiurgatos, cur ipsi, quod per eos Dominus 20
 operatus fuerat, prodidissent. opus illud non suae fidei, sed di-
 uinae fuisse uirtutis: discerent potius Deo in humilitate seruire,
 non in signis et uirtutibus gloriari, quia melior esset infirmitatis
 conscientia uirtutum uanitate.

11 Hoc ubi ille monachus audiuit, et periclitatos infantulos ser- 25
 pentis occursum et ipsos insuper multa uerbera uicto serpente me-
 ruisse, abbatem obsecrat ne sibi post haec panis ullus aut cibus
 2 aliqui mitteretur. iamque octauus dies fuerat emensus, quo se
 homo Christi intra periculum famis ipse concluderat — arebant

1 abbatis *V*: sub abbatis *AFv* || per *om. AF* 2 uirtute *A* 3 con-
 cepierint *F* || aut aeturi — ad erimum conferre *V* 4 illo discedunt *A*
 7 quibus ad illos *B* 10 pueros *A* 11 xv *V* || xii *V*: duodecim
 annis *B*, duodecennis *AFM*, duodennis *v* 12 perterritis *F*, sed s 2 *m.*
adiecta 13 caerulea *FV*: caerulea *M*, cerulea *A* 14 minoris pueri manu
 adprehensa ae p. inuoluta ferri coepit *AFQ* 15 deinde *AFv* 16 expect-
 tantibus *FQ*, spectantibus *M* || bestiolam *A* 19 altiori *v* 23 et non
AFQ 24 uirtutum *V* 25 infantibus *F* 27 posthae *B* 28 aliquis
AFv || quod se *V*

membra ieiunio, sed deficere mens caelo intenta non poterat: corpus inedia fatiscebat, fides firma durabat — cum interim admonitus abbas ille per spiritum ut discipulum uisitaret, pia sollicitudine cognoscere cupiens, qua uitae substantia fidelis aleretur, qui ministrari sibi panem ab homine noluisset, ad requirendum eum ipse proficiscitur. ille ubi eminus senem uenire conspexit, occurrit, agit gratias, ducit ad cellulam. cum ingressi pariter ambo, conspiciunt palmiciam sportam, calido pane congestam, foribus adfixam ante postem pendere. ac primum calidi panis odor sentitur, tactu uero ac si ante paululum focus esset ereptus, ostenditur: Aegyptii tamen panis forma non cernitur. obstupefacti ambo munus caeleste cognoscunt. cum ille hoc abbatis aduentui praestitum fateretur, abbas uero illius fidei ac uirtuti id potius adscriberet: ita ambo caelestem panem cum multa exultatione fregerunt. quod cum senex ad monasterium post regressus fratribus rettulisset, tantus omnes incesserat ardor animorum, ut certatim ad eremum et sacras solitudines ire properarent, miseros se fatentes, si qui diutius in congregatione multorum, ubi humana esset patienda conuersatio, resedissent.

In hoc monasterio duos ego senes uidi, qui iam per quadraginta annos ibi degere, ita ut numquam inde discesserint, ferebantur. quorum praetereunda mihi commemoratio non uidetur, siquidem id de eorum uirtutibus et abbatis ipsius testimonio et omnium fratrum audierim sermone celebrari, quod unum eorum sol numquam uidisset epulantem, alterum numquam uidisset iratum. Ad haec Gallus me intuens: o si uester ille — nolo nomen dicere — nunc adesset, uellem admodum istud audiret exemplum, quem in multorum saepe personis nimium experti sumus uehementer irasci: sed tamen, quia inimicis suis, quantum

2 abbas ille admonitus *F* 4 fidelis] *V*: uir fidelis *AFv* 6 at ille *B*
 8 palmitiam *A* || calido pane congestam *om. AFQ et 1 cod. Gisel.*
 9 ante poste (*sic*) *V*, de poste *AFv* || primam *A* || caledi panis odore
 (odorem *corr.*) *V*, panis calidus sentitur odore *Rosweydu* 11 aegypti *V*
 15 regressum *ed. Vorstii* 16 omnes incesserat a. animorum *BMV*:
 omnium incenderat ardor animos *AFv* 17 et ad sacras *F corr.* 18 si
 qui *B*: si quid *V*, qui *AFv*, siquidem *coni. de Prato* 20 quinquaginta
V, at u. de Prato 25 uidisset iratum numquam *v* 27 dicere *BV*:
 edicere *AFv* || uelim *AF* || audire *F* 28 quem] quod *F*

audio, nuper ignouit, si istud audiret, magis magisque proposito confirmaretur exemplo, praeclaram esse uirtutem iracundia non moueri. nec uero infitiabor iustas illi causas irarum fuisse: sed ubi durior pugna, ibi gloriosior est corona. unde quendam, si agnoscis, censeo iure laudandum, quod cum eum libertus deseruerit ingratus, miseratus est potius quam insectatus abeuntem. sed neque illi irascitur, a quo uidetur abductus. Ego autem: nisi istud uincendae iracundiae Postumianus prodidisset exemplum, grauiter irascerer discessione fugitiui: sed quia irasci non licet, tota istorum commemoratio, quae nos compungit, abolenda est. te, inquam, Postumiane, te potius audiamus. Faciam, inquit, Sulpici, quod praecipis, quatenus tam studiosos esse audiendi uos uideo. sed mementote, quia non sine faenore istum apud uos depono sermonem: libens praesto quod poscitis, dummodo paulo post quod poposcero non negetis. Nos uero, inquam, nihil habemus, in quo tibi mutuuum uel sine faenore restituere possimus. sed tamen quidquid putaueris, imperato, dummodo, ut coeperas, desideriiis nostris satisfacias: ualde enim nos delectat tua oratio. Nihil, inquit Postumianus, uestra studia fraudabo: et quia eremitae unius agnouistis uirtutem, referam adhuc uobis pauca de plurimis.

13 Ergo ubi prima eremi ingressus sum, duodecim fere a Nilomilibus — habebam autem unum ex fratribus ducem locorum peritum — peruenimus ad quendam senem monachum sub radice montis habitantem. ibi, quod in illis locis rarissimum est, puteus erat. bouem unum habebat, cuius hic erat totus labor, impulsu rotali machina aquam producere: nam fere mille aut amplius pedum profundum putei ferebatur. hortus illic erat multis

1 si| iste *V* 3 nec uiro *V* 5 agnoscit (— at *corr. F*) *AF* 6 deseruerit ignarus miseratus *F* in *ras. habet m. 2* (sine libertus) 11 conpugnit *F* (conpugit *corr.*) 12 et postumianus (*sic minio*) faciam *V* || Sulpici *de Prato*: galle *libri* 13 esse audiendi uos *F*: esse ad audiendo uos *V*, esse uos aud. *A*, audiendi esse uos *v* 14 faenore *mei*: fenore (uel foen.) *edd.* 16 et gallus (*sic minio*) nos uero inquit *V* 19 tua delectat oratio *M* || et postumianus (*sic minio*) nihil inquit *V* 20 erimitae *V* || unius *V* et *Rosweyðus*: incipientis unius *F*, unius incipientis *Av* 21 pluribus *A* 23 ex *AFV*: e *v* 26 bouem — decerperet (*p. 165, 25*) haec desunt in *V* una scheda amissa

holeribus copiosus, id quidem contra naturam eremi, ubi omnia
arentia, exusta solis ardoribus, nullius umquam seminis uel exi-
guam radicem ferunt. uerum hoc sancto illi labor cum pecore 3
communis et propria praestabat industria: frequens enim inri-
5 gatio aquarum tantam pinguedinem harenis dabat, ut mirum in
modum uirere adque fructificare horti illius holera uiderimus. ex 4
iis igitur una cum domino bos ille uiuebat: nobis quoque ex ea
copia cenam sanctus dedit. ibi uidi, quod uos Galli forte non
creditis, ollam cum holeribus, quae nobis in cenam praepara-
10 bantur, sine igne feruere: tanta uis solis est, ut quibuslibet co-
quis etiam ad Gallorum pulmenta sufficiat. post cenam autem 5
iam inclinante uespera inuitat nos ad arborem palmam, cuius in-
terdum pomis uti solebat, quae fere duobus milibus aberat. nam 6
hae tantum in eremo arbores, licet raro, habentur tamen. quod
15 utrum sollers antiquitas procurauerit, an soli natura gignat,
ignoro, nisi Deus praescius habitandam quandoque a sanctis ere-
mum haec seruis suis parauerit. ex maiore enim parte, qui intra 7
illa secreta consistunt, cum alia ibi germina nulla succedant,
istarum arborum pomis aluntur. ergo ubi ad illam, ad quam
20 nos humanitas nostri hospitis ducebat, arborem peruenimus,
leonem ibi offendimus: quo uiso ego et ille dux meus intremui-
mus, sanctus uero ille incunctanter accessit: nos licet trepidi
secuti sumus. fera paululum — cerneret imperatam a Deo — 8
modesta secessit et constitit, dum ille attigua ramis humilioribus
25 poma decerperet. cumque plenam palmulis manum obtulisset,
adcurrit bestia accepitque tam libere quam nullum animal dome-

1 holeribus *AF* (et sic deinceps): oleribus *v* 3 ferunt tres *Gisel. libri*:
fecerunt *A*, deperisse (dephendisse *F* corr.) ferunt *FQ*, item alii interpolate
|| pecude *Rosw. et cod. Berol.* 6 uiuere *BM* || uiderimus *AFM*: uide-
remus *v* || ex his *AF* 7 cum domino suo *Rosweydu* 8 sanctus ille
Rosw. 9 creditis *de Prato* || praeparabantur *A et ed. Aldina*: praepara-
batur *Fv* 12 inclinante iam *F* || palmae *cod. Berol.* 14 habentur
quod tamen utrum *cod. Venetus apud de Prato* 15 soli *B*: solis *AFMv*
16 nisi *AFM*: nisi si *edd.* 17 praeparauerit *Rosw.* 18 succedant
BM: succedunt *AFv*, succrescant *coni. de Prato* 20 humanitatis nostri
duc. *A pr. m. fort. ex humanitas hospitis n. duc. (hosp. n. duc. hum. B)*
22 ille *om. F* 23 ut cerneret *ed. Ald., ut est infra c. 14, 5* || impe-
rata *F* 24 secessit *ed. Ald. et M*: discessit *AFv* 25 palmulis *F corr.*
26 occurrit *AFQ*

sticum, et cum comedisset, abscessit. nos haec intuentes et adhuc trementes facile potuimus expendere, quanta in illo fidei uirtus et quanta in nobis esset infirmitas.

- 14 Alium aequae singularem uirum uidimus, paruo tugurio, in quo non nisi unus recipi posset, habitantem. de hoc illud ferebatur, quod ei lupa solita esset adstare cenanti, nec facile unquam bestia falleretur, quin illi ad legitimam horam refectionis occurreret et tam diu pro foribus expectaret, donec ille panem, qui cenulae superfuisset, offerret: illam manum eius lambere solitam, adque ita quasi inpleto officio et praestita consalutatione 10
2 discedere. sed forte accidit, ut sanctus ille, dum fratrem, qui ad eum uenerat, deducit abeuntem, diutius abesset et nonnisi sub nocte remearet. interim bestia ad consuetudinarium illud cenae tempus occurrit. uacuam cellulam, cum familiarem patronum abesse sentiret, ingressa, curiosius explorans ubinam 15
3 esset habitator. casu contigua cum panibus quinque palmicia fiscella pendebat. ex his unum praesumens deuorat, dein perpetrato scelere discedit. regressus eremita uidet sportulam dissolutam, non constantem panum numerum: damnum rei familiaris intellegit ac prope limen panis assumpti fragmenta cognoscit. sed 20
4 non erat incerta suspicio, quae furtum persona fecisset. ergo cum sequentibus diebus secundum consuetudinem bestia non ueniret — nimirum audacis facti conscia ad eum uenire dissimulans, cui fecisset iniuriam —, aegre patiebatur eremita se alumnae solacio 5
5 destitutum. postremo illius oratione reuocata septimum post diem 25
adfuit, ut solebat ante, cenanti. sed, ut facile cerneres uerecundiam paenitentis, non ausa propius accedere, deiectis in terram profundo pudore luminibus, quod palam licebat intellegi, quandam ueniam precabatur: quam illius confusionem eremita

5 unū *F* || posse *F* ut uidetur, possit *V* 6 lupa ei *v* || esset *BV*: erat *AFv* 8 prae *V* 10 consalutatione *de Prato*: consulatione *V*, consolatione *AFv* 12 deduceret *Q* || non *om.* *V* 14 tempus ueniens uacuam *Q* 16 casu *AV*: causa *F* || palmitia *AF* || fiscella *BV*: sportella *AFv* 17 praesumit et deuorat *AFv* || deinde *v* 18 eremita *V* || uidet *BMV*: uidit *AFv* 19 constantem p. numerum *V*: constante (stante *F*) p. numero *AFv* 20 assumpti *F* 21 suspitio *A* 22 ueniret *BV*: uenisset *AFv* 23 dissimulat *V*, fort. dissimulabat (uel dissimulauit) 26 caenantē (sed ē in ras.) *F*

miseratus iubet eam propius accedere ac manu blanda caput triste
 permulcet: dein pane duplicato ream suam reficit. ita indulgen- 6
 tiam consecuta officii consuetudinem deposito maerore reparauit.
 intuemini, quaeso, Christi etiam in hac parte uirtutem, cui
 5 sapit omne quod brutum est, cui mite est omne quod saeuit. lupa 7
 praestat officium, lupa furti crimen agnoscit, lupa conscio pu-
 dore confunditur: uocata adest, caput praebet et habet sensum
 indultae sibi ueniae, sicut pudorem gessit errati: tua haec 8
 uirtus, Christe, tua sunt haec, Christe, miracula. etenim quae in
 10 tuo nomine operantur serui tui, tua sunt, et in hoc ingemescimus,
 quod maiestatem tuam feræ sentiunt, homines non uerentur.

Ne cui autem hoc incredibile forte uideatur, maiora memo- 15
 rabo. fides Christi adest me nihil fingere, neque incertis auctori-
 bus uulgata narrabo, sed quae mihi per fideles uiros conperta
 15 sunt, explicabo. habitant plerique in eremo sine ullis taberna- 2
 culis, quos anachoretas uocant. uiuunt herbarum radicibus:
 nullo unquam certo loco consistunt, ne ab hominibus uisitentur
 frequenter: quas nox coegerit, sedes habent. ad quendam igitur 3
 hoc ritu adque hac lege uiuentem duo ex Nitria monachi, licet
 20 longe diuersa regione, tamen quia olim ipsis in monasterii con-
 uersatione carus et familiaris fuisset, auditis eius uirtutibus,
 tetenderunt: quem diu multumque quaesitum tandem mense sep-
 timo reppererunt in extremo illo deserto, quod est Memphis con-
 tiguum, demorantem: quas ille solitudines iam per annos duo-
 25 decim dicebatur habitare. qui licet omnium hominum uitaret oc-
 cursum, tamen agnitos non refugit seque carissimis per triduum
 non negauit. quarto die aliquantulum progressus cum prosequere 4
 retur abeuntes, leaenam mirae magnitudinis ad se uenire conspi-
 ciunt. bestia licet tribus repertis, non incerta quem peteret,

2 refecit *v* 5 mitae *V* 6 lupa f. c. agnoscit *om. V* 8 tua haec
 Christe miracula *V reliquis omissis* 10 ingemescimus *F pr. m. et*
V: ingemiscimus AF²v 13 neq. *F corr. e nec* 14 narrabo *ABV:*
 narrare *Fv* 16 anachoritas *F et sic deinceps, sed p. 168, 13 ana-*
choreta 17 uisitentur frequenter *V et cod. Vorstii: frequententur*
AFv 18 quos nox coegeret *V, qua nox c. alter Traiectinus* 20 diuersa
BMV: et diuersa AFv || qui V || monasterio V 23 reppererunt
 extremo *v || Blembis B, fort. Blemmyis, cf. de Prato || contiguo V, ex*
 contiguom *ut uidetur* 25 occursum *BV: occursum AFv* 29 repertis *V*

anachoretæ pedibus aduoluitur et cum fletu quodam ac lamentatione procumbens indicabat gementis pariter et rogantis affectum. mouet omnes et præcipue illum, qui se intellexerat expetitum: præcedentem sequuntur. nam subinde restitans, subinde respectans facile poterat intellegi id eam uelle, ut quo illa ducebat, 5
 5 anachoreta sequeretur. quid multis? ad speluncam bestiae peruenitur, ubi illa adultos iam quinque catulos male feta nutrebat, qui ut clausis luminibus ex aluo matris exierant, caecitate perpetua tenebantur. quos singulos de rupe prolatos ante anachoretæ pedes mater exposuit. tum demum sanctus aduertit quid 10
 bestia postularet, inuocatoque Dei nomine contrectauit manu lumina clausa catulorum: ac statim caecitate depulsa apertis oculis bestiarum diu negata lux patuit. ita fratres illi, anachoreta quem desiderabant uisitato, cum admodum fructuosa laboris sui mercede redierunt, qui in testimonium tantæ uirtutis admissi fidem 15
 sancti, gloriam Christi, quæ per ipsos esset testificanda, uiderent. mira dicturus sum, leaenam post dies quinque ad auctorem tanti beneficii reuertisse eidemque inusitatae feræ pellem pro munere detulisse: qua plerumque sanctus ille quasi amiculo circumtectus non dedignatus est munus per bestiam sumere, cuius alium 20
 potius interpretabatur auctorem.

16 Erat etiam alterius anachoretæ in illis regionibus nomen illustre, qui in ea parte deserti, quæ est Syenis, habitabat. hic cum primum se ad eremum contulisset, herbarum radicibus, quas prædulcis interdum et saporis eximii fert harena, uicturus, 25
 ignarus germinis eligendi nociua plerumque carpebat. nec erat facile uim radicum sapore discernere, quia omnia aequè dulcia 2
 erant, sed pleraque occultiore natura uirus letale cohibebant. cum

1 ae lam. *AFV*: et lam. *v* 3 mouit *AFv* 4 secuntur *F* || nam subinde restitans *V*: nam præciens et subinde restans *AFv* || subindeque resp. *M* 5 duceret *Q* 10 animaduertit *AFv* 14 desiderauerant *Ald.*

16 et gloriam *M* 18 inuisitatae *Meursius* 19 ammiculo *F* || circumiectus *V* 23 quæ est syenis (synis *V*) *BV*: quæ est Syenes *Rosw.*, quæ syenis (sienis *A*) iungitur *AFv* 24 contulisset et *Fv* || herbarum *V*: herbis herbarumque *AFv*, cf. *I*, 15, 2 25 prædulcis *BV*: prædulces *AFv*; caue tamen prædulcis, ut de Prato putat, pro genetiuo singul. numeri habeas || uixisset *F* in rasura *m.* 2 26 nociua *V*: noxia *AFv* 27 saporē *F* corr. 28 erant *V*: om. *AFv* || letale *AF* || cohibebant *AV*: habebant *F m.* 2 (**h* bebant *pr. m.*), continebant *dett.*

ergo edentem uis interna torqueret et immensis doloribus uitalia
 uniuersa quaterentur ac frequens uomitus cruciatibus non feren-
 dis ipsam animae sedem stomacho iam fatiscente dissolueret,
 omnia penitus quae sunt edenda formidans septimum ieiunus
 5 diem spiritu deficiente ducebat, cum ad eum fera, cui ibicis est 3
 nomen, accessit. huic propius adstanti fasciculum herbarum,
 quem collectum pridie adtingere non audebat, obiecit: sed bestia
 quae uirulenta erant ore discutiens, quae innoxia nouerat eligebat.
 ita uir sanctus eius exemplo quid edere, quid respuere deberet
 10 edoctus, et periculum famis euasit et herbarum uenena uitauit.
 sed longum est, de omnibus, qui eremum incolunt, conperta 4
 nobis uel audita memorare. annum integrum et septem fere men-
 ses intra solitudinem constitutus exegi, magis uirtutis admirator
 alienae, quam quod ipse tam arduum adque difficile potuerim
 15 temptare propositum: saepius tamen cum sene illo, qui puteum
 et bouem habebat, habitauit.

Duo beati Antoni monasteria adii, quae hodieque ab eius di- 17
 scipulis incoluntur. ad eum etiam locum, in quo beatissimus
 Paulus primus eremita est diuersatus, accessi. rubrum mare uidi, 2
 20 iugum Sina montis, cuius cacumen caelo paene contiguum est et
 nequaquam adiri potest. inter eius recessus anachoreta esse aliqui 3
 ferebatur, quem diu multumque quaesitum uidere non potui, qui
 fere iam ante quinquaginta annos a conuersatione humana remo-
 tus nullo uestis usu, saetis corporis sui tectus, nuditatem suam
 25 diuino munere nesciebat. hic quotiens eum religiosi uiri adire uo- 4
 luerunt, cursu auia petens occursum uitabat humanum. uni tan-
 tummodo ferebatur se ante quinquennium praebuisse, qui credo

1 edentem ergo *F* 2 non referendis *F* 3 fatescente *F* 4 sunt *V*:
 essent *AFv* || ieiunus *V*: ieiunii *M*, in ieiuniis *AFv* 5 cum *ABFMV*:
 tum *v* || hibicis *V* (eui nomen est doreas *B et 1 cod. Gisel.*) 6 stanti *A*
corr. in astanti 7 bestia *V*: fera *AFv* 13 solitudinem *Rosw. et V*:
 solitudines *AFv* || constitutos *F* 17 Antonii *AFv* || hodie*** *F*
 19 deuersatus *V* 20 iugum etiam *A*; sane etiam uel coniunctio de-
 sideratur, fort. rubrum m. uidi, uidi iugum etc. || montis *AFV*: montis
 adscendi *v foeda interpolatione* || cacumen *Rosw. et V*: summum cacumen
AFv || est et *V*: om. *AFv* 21 eius (non eius montis) *V*: huius *AFv* ||
 aliquis *AFv* 22 dium *V* 23 ante iam *F*, iam om. *A* 24 usu sed *A*
 || saetis *FV*: setis *Av* 25 nesciebat *BV*: uestiebat *AFv*, cf. de Prato
ad h. l. 26 occursum u. humanum *V*: congressus u. humanos *AFv*

potenti fide id obtinere promeruit: cui inter multa conloquia
 percontanti, cur homines tantopere uitaret, respondisse perhi-
 5 betur, eum, qui ab hominibus frequentaretur, non posse ab an-
 gelis frequentari. unde non inmerito recepta opinione multorum
 6 fama uulgauerat, sanctum illum ab angelis uisitari. ego autem 5
 a Sina monte digressus ad Nilum flumen regressus, cuius ripas
 frequentibus monasteriis consertas utraque ex parte lustraui. ple-
 rumque uidi, ut dudum dixeram, uno in loco habitare centenos,
 7 sed et bina et terna milia in isdem uiculis agere constabat. nec
 sane ibi minorem putetis diuersantium in multitudine monacho- 10
 rum esse uirtutem, quam eorum esse cognouistis, qui se ab hu-
 8 manis coetibus remouerunt. praecipua, ut iam dixeram, ibi uir-
 tus et prima est oboedientia: neque aliter adueniens a monasterii
 abbate suscipitur, quam qui temptatus prius fuerit et probatus,
 nullum unquam recusaturus quamlibet arduum ac difficile in- 15
 dignumque toleratu abbatis imperium.

- 18 Duo uobis referam incredibilis oboedientiae admodum magna
 miracula, licet suppetant plura recolenti: sed ad incitandam uir-
 tutum aemulationem, cui pauca non sufficiunt, multa non pro-
 2 derunt. ergo cum quidam saeculi actibus abdicatis monasterium 20
 magnae dispositionis ingressus suscipi se rogaret, abbas ei
 coepit multa proponere: graues esse istius disciplinae labores,
 sua uero dura imperia, quae nullius facile ualeret implere pa-
 tientia: aliud potius monasterium, ubi facilioribus legibus uiue-
 retur, expeteret: non temptaret adgredi, quod implere non posset. 25
 3 ille uero nihil his terroribus permoueri, sed magis ita omnem
 oboedientiam polliceri, ut, si eum abbas in ignem ire praeci-
 peret, non recusaret intrare. quam illius professionem ubi magi-
 4 ster accepit, non cunctatus probare profitentem. casu elibanus

2 percunctanti *F* 6 regressus *ABFMV*: regressus sum *Qv* 9 in
om. V || isdem *F*: hisdem *AV*, iisdem *v* || agere *ABFQV*: degere *v*
 10 deuersantium *V* || in *in A erasum est* 11 cognouistis *Rosw.*
et V: cognoscitis *AFv* 13 a monasterii abbate *BMV*: ad monasterium
 abbatis *AFv* 15 quaelibet *V* 18 incitandam *V*: excitandam *AFv*
 21 ingressus suscipi se rogaret *BMV*: ingressus coepisset rogare *FQ*
(et sic v, sed ingressurus), ingressurus coepisset rogare ut susciperetur *A*
 26 permoueri *V* 27 praeceperit *F pr. m. et V* 29 cunctatus *AFV*:
 cunctatus est *M*, cunctatur *F corr. et v*

propter ardebat, qui multo igne succensus coquendis panibus parabatur: exundabat abruptis flamma fornacibus, et intra camini illius concaua totis habenis regnabat incendium. hic aduenam illum iubet magister intrare, nec distulit parere praecepto: medias flammās nihil cunctatus ingreditur, quae mox tam audaci fide uictae uelut illis quondam Hebraeis pueris cessere uenienti. superata natura est, fugit incendium: et qui putabatur arsurus, 5 uelut frigido rore perfusus se ipse miratus est. sed quid mirum, si tuum, Christe, tironem ignis ille non adtigit? ut nec abbatem pigeret dura mandasse nec discipulum paeniteret imperio paru- 10 isse: qui eo quo aduenerat die, dum temptaretur infirmus, perfectus inuentus est: merito felix, merito gloriosus, probatus oboedientia, glorificatus est passione.

In eodem autem monasterio factum id, quod dicturus sum, 19 15 recenti memoria ferebatur. quidam itidem ad eundem abbatem recipiendus aduenerat. cum prima ei lex oboedientiae poneretur ac perpetem polliceretur ad omnia uel extrema patientiam, casu abbas storacinam uirgam iam pridem aridam manu gerebat. hanc 2 solo figit adque illi aduenae id operis inponit, ut tamdiu uirgulae 20 aquam inriguam ministraret, donec, quod contra omnem naturam erat, lignum aridum in solo arente uiresceret. subiectus ad- uena durae legis imperio aquam propriis umeris cotidie conue- hebat, quae a Nilo flumine per duo fere milia petebatur. iamque emenso anni spatio labor non cessabat operantis, et de fructu 25 operis spes esse non poterat: tamen oboedientiae uirtus in labore durabat. sequens quoque annus uanum laborem iam affecti fratris eludit. tertio demum succedentium temporum labente curriculo, 4 cum neque noctu neque interdium aquarius ille cessaret operator,

1 propter *AV*: prope *F* et 2 *codd. Gisel.* 3 hic *V*: hunc igitur *M*, hoc igitur *AFv*, huc igitur *Mercerus* 4 iubet *om.* *F pr. m.* || nec distulit *V*, sed *litt. cdis in rasura* 8 perfusum se *B*, perfusum se esse *M* 9 tyronem *AFV* 11 eo die quo aduenerat *v* 12 meritoque glor. *A* 14 autem *om.* *F¹* 19 figit *ABV*: fixit *F* (*corr. e uixit*) et *v* 21 in solo — crediderunt (*p. 172, 20*) *deest in V*, cum scheda interciderit || uiresceret *BM*: uiuesceret *F*, uiuisceret *Av* 23 ferme miliaria *dett.* 24 *fort.* etsi de (et de fr. operis *om.* *B*) 26 effecti *F pr. m. fort.* effecti 27 succedentium *AF¹* (temp. succ. *A*), tertio demum anno, succed. temp. l. curr. *Rosw.* 28 noctu *1 cod. Gis. et BM*: nocte *AFv*

5 uirga floruit. ego ipsam ex illa uirgula arbusculam uidi, quae
 hodieque in atrio monasterii ramis uirentibus quasi in testimo-
 nium manens, quantum oboedientia meruerit et quantum fides
 6 possit, ostendit. sed me dies ante deficiet, quam diuersa mira-
 cula, quae mihi de sanctorum uirtutibus sunt conperta, con- 5
 summem.

20 Duo uobis adhuc praeclara memorabo: quorum unum egregium
 erit aduersus inflationem miserae uanitatis exemplum, alterum
 2 aduersus falsam iustitiam non mediocre documentum. quidam
 ergo sanctus, fugandorum de corporibus obsessis daemonum in- 10
 credibili praeditus potestate, inaudita per singulos dies signa fa-
 ciebat. non solum enim praesens, neque uerbo tantum, sed absens
 quoque interdum cilicii sui fimbriis aut epistulis missis corpora
 obsessa curabat. hic ergo mirum in modum frequentabatur a po-
 3 pulis ex toto ad eum orbe uenientibus. taceo de minoribus: prae- 15
 facti comitesque ac diuersarum iudices potestatum pro foribus
 illius saepe iacuerunt. episcopi quoque sanctissimi, sacerdotali
 auctoritate deposita, contingi se ab eo adque benedici humiliter
 postulantes, sanctificatos se ac diuino munere inlustratos, quo-
 tiens manum illius uestemque contigerant, non innerito credi- 20
 4 derunt. hic ferebatur omni potu in perpetuum penitus abstinere
 ac pro cibo — tibi, Sulpici, in aurem loquar, ne Gallus hoc
 5 audiat — sex tantum caricis sustentari. interea sancto uiro ut ex
 uirtute honor, ita ex honore uanitas coepit obrepere. quod malum
 ille ubi primum potuit in se sentire grassari, diu multumque 25
 discutere conatus est, sed repelli penitus uel tacita conscientia
 6 uanitatis perseuerante uirtute non potuit. ubique nomen eius dae-
 mones fatebantur: excludere a se confluentium populos non ua-

1 ipse *B* corr. || uidi *ABM*: post uirentibus habent *F*, corr. *A* et *v*

2 in atrio monasterii *BM*: intra atrium m. est *AFv* || uirescentibus *F*

|| quasi *ABM*: uidi quasi *F*, uidi, quae quasi *v* 3 meruerit *M*: me-
 ruit *AFv* 5 sanctorum uirtutibus *AF*: uirt. sanctorum *v* 7 narrabo *B*

17 saepe *om. F pr. m.* 18 contingi se *F corr. c* contigisse, contin-
 gisse *A* 20 contingerent *M* 22 sulpicii *V* 23 sex *V*: septem *AFv*
 || caricis *F in ras. habet* || sustineri *V* || uiro *om. A pr. m.* || ex uirtute
 et honore (*om. mediis*) uanitas *V* 24 quo *V* 25 diu *V* 26 paenitus *V*

27 uanitatis *BMV, ut con. Dauisius ad Minuc. Fel. p. 144 ed. 2*:
 uanitas *AFv* 28 confluentum *V* (confluentem populum *Rosw.*)

lebat. uirus interim latens serpebat in pectore, et cuius nutu ex aliorum corporibus daemones fugabantur, se ipsum occultis cogitationibus uanitatis purgare non poterat. totis igitur precibus 7 conuersus ad Deum fertur orasse, ut permissa in se mensibus 5 quinque diabolo potestate similis his fieret, quos ipse curauerat. quid multis morer? ille praepotens, ille signis adque uirtutibus 8 toto Oriente uulgatus, ille ad cuius limina populi ante confluerant, ad cuius fores summae istius saeculi se prostrauerant potestates, correptus a daemone est retentus in uinculis: omnia 10 illa, quae energumeni solent ferre, perpressus quinto demum 9 mense purgatus est non tantum daemone, sed, quod illi erat utilius adque optatius, uanitate.

Sed mihi ista replicanti nostra infelicitas, nostra occurrit in- 21 firmitas. quis enim nostrum est, quem si unus homunculus humilis salutauerit aut fatuis adque adulantibus uerbis femina una 15 laudauerit, non continuo elatus sit superbia, non statim inflatus sit uanitate? ut, etiamsi non habeat conscientiam sanctitatis, tamen, quia uel stultorum adulatione aut fortasse errore sanctus esse dicatur, sanctissimum se putabit! iam uero si ei munera 20 crebra mittantur, Dei se magnificentia adseret honorari, cui dormienti adque resoluta necessaria conferantur. quodsi uel de modico ei aliqua uirtutis alicuius signa succederent, angelum se putaret. ceterum cum neque opere neque uirtute conspicuus sit, 3 si quis clericus fuerit effectus, dilatat continuo fimbrias suas, 25 gaudet salutationibus, inflatur occursibus, ipse etiam ubique discurrit: et qui antea pedibus aut asello ire consueuerat, spumantibus equis superbus inuehitur: parua prius ac uili cellula con-

1 uirtus *A* 4 conuersis *A* || deum *BV*: dominum *AFv* 5 diabolo *MV* (*sed V* diabulo): diaboli *AFv* 6 moror *coni. de Prato* || ille signis *ABM*: ille qui signis *Fv* 8 prostrauerunt *F pr. m.* 9 retentus *V et Ros.*: tentus *AFv* 10 energumini *FV*, inergumini *A* || perpressus. Quinto *v*, *interpunctionem uerborum corr. de Prato* 12 optatiubilis *V*, unde optabilius scribendum uidetur 13 infedilitas *V* 14 humilius *B* 15 femina uana *duo Traiectini* 18 fortasse *V*: fortassis *AFv* 20 magnificentia *ABFV*: munificentia *F corr. 2 libri Gis. et v* || adseret *BMV*: asserit *AFv* 22 ei *om. V* || alicuius *BV*: *om. AFv* 23 neque opere *om. V* 25 occursibus *V*: occursionibus *AFv* 26 ante *AFv* || spumantibus equis *MV*: spumante equo *3 libri Gis. et v*, spumeo equo *AFQ*

tentus habitare erigit celsa laquearia, construit multa conclauia, sculpsit ostia, pingit armaria, uestem respuit grossiorem, indumentum molle desiderat, adque haec caris uiduis ac familiaribus mandat tributa uirginibus, illa ut byrrum rigentem, haec ut
 5 fluentem texat lacernam. uerum haec describenda mordacius 5
 beato uiro Hieronymo relinquamus: ad propositum reuertamur. Tu uero, inquit Gallus meus, nescio quid Hieronymo reliqueris [disputandum]: ita breuiter uniuersa nostrorum instituta complexus es, ut pauca haec tua uerba, si aequanimiter acceperint et patienter expenderint, multum eis arbitrer profutura, ut non
 6 indigeant libris posthac Hieronymi coërceri. sed tu illa potius euolue quae coeperas, et illud, quod aduersus falsam iustitiam dicturum te esse promiseras, prode documentum: nam, ut uere tibi fatear, nullo perniciosius malo intra Gallias laboramus. ita faciam, Postumianus inquit, nec te diutius tenebo suspensum. 15

22 Adulescens quidam ex Asia praediues opibus, genere clarus, habens uxorem et filium paruulum, cum in Aegypto tribunus esset et frequentibus aduersum Blembos expeditionibus quaedam eremi contigisset, sanctorum etiam tabernacula complura uidisset,
 2 a beato uiro Iohanne uerbum salutis accepit. nec moratus inuitem militiam cum uano honore contemnere, eremum constanter ingressus breui tempore in omni genere uirtutum perfectus emicuit. potens ieiuniis, humilitate conspicuus, fide firmus facile se antiquis monachis studio uirtutis aequauerat, cum interim subiit eum cogitatio iniecta per diabolum, quod rectius esset ut rediret 25
 ad patriam filiumque unicum ac domum totam cum uxore saluaret: quod utique esset acceptius Deo, quam si solum se saeculo eripere contentus salutem suorum non sine impietate neclegeret.
 3 istiusmodi falsae iustitiae colore superatus post quadriennium

1 construxit *F pr. m.* 4 byrrum *AV*: birrum *Fv* 5 texat *om. V*
 6 nos reuertamur *F corr.* 7 tu] Item postumianus (*minio*) tu *V* 8 disputandum *om. V* || breuiter *V* 9 acceperent et p. expenderent *V*
 11 posthac *BMV*: post haec *AFv* || cohereeri *AF et sic alias; in V additum minio*: et gallus 14 tibi *om. F* || laboramus. et postumianus nec te *etc. V* 15 suspensum tenebo *A* 16 quidem *F pr. m.* 17 paruulum *V* 18 Blembos] *sic libri*; Blemmyes (*sive Blemmyas*) *de Prato* || quaedam loca *A* 19 eremi] hieme *V* || complura *F* 21 uano *V*: uano illo *AFv* 29 istiusmodi *V*: istiusmodi ergo *AFv*

fere cellulam suam adque propositum eremita deseruit. sed ubi ad proximum monasterium, quod a multis fratribus habitabatur, accessit, causam discessionis adque consilium quaerentibus confitetur. renitentibus cunctis et praecipue loci illius abbate retinente male animo fixa sententia non potuit auelli. igitur infelici se obstinatione proripiens cum dolore omnium digressus a fratribus. uix e conspectu abscesserat, inpletur a daemone cruentasque spumas ore prouoluens suis dentibus se ipse lacerabat. deinde ad idem monasterium fratrum umeris reportatus, cum coerceri in eo immundus spiritus non ualeret, necessitate cogente ferreis nexibus alligatur, pedes cum manibus uinciuntur: non inmerita poena fugitio, ut quem non cohibuerat fides, catena cohiberet. post 5 biennium demum oratione sanctorum ab immundo spiritu liberatus ad eremum, unde discesserat, mox regressus, et ipse correctus et aliis futurus exemplo, ne quem aut falsae iustitiae umbra decipiat aut incerta mobilitas inutili leuitate compellat semel coepta deserere. haec uos de uirtutibus Domini, quae in seruis suis uel imitanda operatus est uel timenda, scire sufficiat. sed 6 quia satisfeci uestris auribus, immo etiam uerbosior fui fortasse quam debui, tu modo — ad me autem loquebatur — debitum faenus exsolue, ut te de Martino tuo, ut es solitus, plura referentem, iam pridem in hoc desideriis meis aestuantibus, audiamus.

Quid? inquam, tibi de Martino meo liber ille non sufficit, 23 quem ipse tu nosti me de illius uita adque uirtutibus edidisse? Agnosco id quidem, Postumianus inquit, neque umquam a dextera mea liber iste discedit. nam si agnoscis, ecce — et aperit librum, qui ueste latebat — en ipsum. hic mihi, inquit, terra ac mari comes, hic in peregrinatione tota socius et consolator

4 retinente *MV*: *om. AF*, renitente *v* 5 male *AFQV*: malo || *vsentia V* || euelli *Rosw.* 6 digressus est *A* 7 inpletur *BMV*: inpletus *AFv* || a *om. A* 8 dein *F* 9 humeris *Av* 12 catena cohiberet *BV*: catenae cohiberent *AFv* 14 regressus est *A* || correctus *AFQ* *codd. Gisel. Rosw.*: correptus *V(?)v* 15 futurus *Rosw. et V*: post futurus *AFv* || neque aut *V* 17 quae *Lazius*: quas *AFVv* 23 et sulpicius (*minio*) quid *V* 25 et postumianus (*minio*) agnoseo id quidem inquit *V* ¶ 26 iste *V*: ille *AFv* || discedit et ait *V* || eeee et *V*: *om. AFv* 27 ueste *BV*: sub ueste *AFv*, *cf. Verg. Aen. VI, 406* || en *AV*: enim *F* || terra *BMV*, *ut coni. Vorstius*: terrae *AFv* 28 maris *F* *corr.*

3 fuit. sed referam tibi sane, quo liber iste penetrarit, et quam
 nullus fere in orbe terrarum locus sit, ubi non materia tam felicitis
 4 historiae peruulgata teneatur. primus eum Romanae urbi uir
 studiosissimus tui Paulinus inuexit: deinde cum tota certatim
 urbe raperetur, exultantes librarios uidi, quod nihil ab his quae- 5
 stuosius haberetur, siquidem nihil illo promptius, nihil carius
 5 uenderetur. hic nauigationis meae cursum longe ante praegressus,
 cum ad Africam ueni, iam per totam Carthaginem legebatur.
 solus eum Cyrenensis ille presbyter non habebat, sed me largiente
 6 descripsit. nam quid ego de Alexandria loquar? ubi paene omni- 10
 bus magis quam tibi notus est. hic Aegyptum, Nitriam, The-
 7 baidam ac tota Memphitica regna transiuit. hunc ego in eremo a
 quodam sene legi uidi: cui cum me familiarem tuum esse dixis-
 sem, et ab illo et a multis fratribus haec mihi iniuncta legatio
 est, ut, si umquam terras istas te incolumi contigissem, ea te 15
 supplere compellerem, quae in illo tuo libro de uirtutibus beati
 8 uiri professus es praeterisse. age ergo, quia non illa a te audire
 desidero, quae scripta sufficiunt, illa quae tum uel propter le-
 gentium, ut credo, fastidium praeteristi, multis id una mecum
 a te poscentibus explicentur. 20

24 Equidem, Postumiane, inquam, cum te iam dudum de sanc-
 torum uirtutibus intentus audirem, tacitis ad Martinum meum
 cogitationibus recurrebam, merito perspiciens omnia illa, quae
 2 singuli diuersa fecissent, per unum istum facile completa. nam
 cum excelsa retuleris, quod mihi dixisse liceat pace sanctorum, 25
 nihil a te penitus audiui, in quo Martinus esset inferior. sed sicut
 nullius umquam cum illius uiri meritis profiteor conferendam
 esse uirtutem, ita illud animaduerti decet, iniqua illum cum ere-
 mitis uel etiam anachoretis condicione conferri. illi enim ab omni

1 sane *V*: plane *AFv* || penetrarit *V*: penetrauerit *AFv* 2 tam
AFQV: *om. v* 3 romae *V* 7 cursum *BMV*: cursus *AFv* || praegres-
 sus *V ut coni. Giselinus*: progressus *AFv* 8 ueni *BMV*: uenissem *AFv*
 || Kartaginem *A*, cartag. *F* 11 fort. Thebaidem *cf. p. 171, 18* 12 memphi-
 tica *V* 13 legi *F corr. e* longe || dississem *A* 15 incolumi *FV* 18 tum
om. V || uel *om. M* 20 explicetur. sulpicius (*minio*) equidem *V*
 22 intentus *om. V* 23 me conuertebam *V solus* || prospiciens *F*, sed
 pro *ex corr.* 25 excelsa *om. V* 28 ita *V*: ita et *AFv* || iniqua *A et*
corr. F: in qua *F pr. m. et V*, non aequa *M* 29 condicione *Fv*

inpedimento liberi, caelo tantum adque angelis testibus, plane admirabilia docentur operari: iste in medio coetu et conuersa-
 3 tione populorum, inter clericos dissidentes, inter episcopos sae-
 uientes, cum fere cotidianis scandalis hinc adque inde premere-
 5 tur, inexpugnabili tamen aduersus omnia uirtute fundatus stetit
 et tanta operatus est, quanta ne illi quidem, quos ante audiui-
 mus esse in eremo uel fuisse, fecerunt. ac si illi paria fecissent, 4
 quis iudex tam esset iniustus, ut non istum esse potio-
 merito iudicaret? puta enim istum fuisse militem, qui pugnauerit
 10 in iniquo loco et tamen uictor euaserit, illos autem aequae con-
 pone militibus, sed qui ex aequo loco aut etiam de superiore cer-
 tauerint. quid ergo? etsi omnium una uictoria est, non potest 5
 omnium esse par gloria. tamen cum praeclara retuleris, a nemine
 retulisti mortuum suscitatum: quo uno utique necesse est con-
 15 fiteri Martino neminem conferendum. nam si admirandum est, 25
 quod illum Aegyptium flamma non adtigit, hic quoque saepius
 imperauit incendiis. si reuoluas quod anachoretis feritas bestia-
 rum uicta succubuit, hic familiariter et rabiem bestiarum et ser-
 pentium uenena conpescuit. quodsi illum conferas, qui inmundis 2
 20 spiritibus obsessos uerbi imperio aut etiam fimbriarum uirtute
 curabat, ne in hac quidem parte inferiorem fuisse Martinum
 multa documenta sunt. si etiam ad illum recurras, qui saetis 3
 suis pro ueste contactus putabatur ab angelis uisitari, cum isto
 angeli cotidie loquebantur. iam uero aduersus uanitatem adque 4
 25 iactantiam ita inuictum spiritum gessit, ut illa uitia fortius nemo
 contempserit, cum quidem inmundis spiritibus adflatos absens
 plerumque curauerit, nec solum comitibus aut praefectis, sed
 30 adque occasionibus uanitatis neminem fortius repugnasse. parua 5
 quidem, sed non praetereunda dicturus sum, quia et ille laudan-
 dus est, qui summa praeditus potestate tam religiosam ad reue-

6 ante] a te *B et Ald.* 9 puto *F* 10 in *om. BV* || aequae *V*
 11 de] ad *V* 13 omnium esse *BMV*: omnium *om.* *AFv* || tamen *AFQV*:
 et tamen *v* 14 utique *V*: utique te *AFv* 18 rabiem *V* 20 aut
AFQV: ac *v* 22 documenta *V* || saetis *AV*: setis *Fv* 23 putatur *AF*
 27 curauit *V* 28 imperarit *B*, imperauerit *M* || illius *BV*: illis *AFv*
 29 uanitatis *V*

- 6 rentiam beati uiri ostenderit uoluntatem. memini Vincentium
 praefectum, uirum egregium et quo nullus sit intra Gallias omni
 uirtutum genere praestantior, dum Turonos praeteriret, a Mar-
 tino saepius poposcisse, ut ei conuiuium in suo monasterio daret—
 in quo quidem exemplum beati Ambrosi episcopi praefererat, qui ⁵
 eo tempore consules et praefectos subinde pascere ferebatur —
 sed uirum altioris ingenii, ne qua ex hoc uanitas adque inflatio
 7 obreperet, noluisse. ergo fatearis necesse est in Martino omnium
 illorum, quos enumerasti, fuisse uirtutes, Martini autem in illis
 omnibus non fuisse. ¹⁰
- 26 Quid tu, inquit Postumianus, ita mecum? quasi non eadem
 tecum sentiam semperque senserim. ego uero quoadusque uiuam
 semper et sapiam, Aegypti monachos praedicabo, laudabo ana-
 choretas, mirabor eremitas: Martinum semper excipiam: non illi
 ego audeo monachorum, certe non episcoporum quempiam con- ¹⁵
 2 parare. hoc Aegyptus fatetur, hoc Syria, hoc Aethiops conperit,
 hoc Indus audiuit, hoc Parthus et Persa nouerunt, nec ignorat
 Armenia, Bosporus exclusa cognouit, et postremo si quis aut For-
 3 tunatas insulas aut glaciale frequenter oceanum. quo miserior
 est regio ista nostrorum, quae tantum uirum, cum in proximo ²⁰
 habuerit, nosse non meruit. nec tamen huic crimini miscebo po-
 pulares: soli illum clerici, soli nesciunt sacerdotes, nec inme-
 rito nosse illum inuidi noluerunt, quia si uirtutes illius nossent,
 4 sua uitia cognouissent. horreo dicere quae nuper audiui, infeli-
 cem dixisse nescio quem, te in illo libro tuo plura mentitum. non ²⁵
 est hominis uox ista, sed diaboli, nec Martino in hac parte detra-
 5 hitur, sed fides Euangelii derogatur. nam cum Dominus ipse
 testatus sit istiusmodi opera, quae Martinus impleuit, ab omni-
 bus fidelibus esse facienda, qui Martinum non credit ista fecisse,

3 praetestantior *V* || Turonas *M* 5 ambrosi *V*: ambrosii *AFv*
 || qui *F* corr. e quē ut uidetur 10 fuisse. et postumianus inquit ita
 etc. *V* 11 quasi *AV*: quia *F* || deodem *V*, ex de eo idem? 12 quoad-
 usque *V*: quoad *AFv* 13 semper *om. B* 15 audeo *V*: quemquam
 audeo *AFv* 16 siria *A* || ethiops *V* 18 bosforus *AFV* 19 gla-
 tialem *AF* 20 nostrorum (*i. e.* Aquitanorum) *AFV*: uestrorum *M*, no-
 strarum *Q*, nostra *v* 24 uitia nouissent *BV* || quae *V*: quod *AFv*
 27 fides *BV*: fidei *AFv* || euangelii *V*: euangelii *ABFv* 29 ista
 fecisse non credit *om. F pr. m.*

non credit Christum ista dixisse. sed infelices, degeneres, som- 6
 nulentī, quae ipsi facere non possunt, facta ab illo erubescunt,
 et malunt illius negare uirtutes quam suam inertiam confiteri.
 uerum nobis ad alia properantibus omnis istorum memoria relin- 7
 5 quatur: tu potius, ut iam dudum desidero, residua Martini opera
 contexe. At ego, inquam, arbitror rectius istud a Gallo esse
 poscendum, quippe qui plura nouerit — neque enim ignorare po- 8
 tuit magistri facta discipulus — et qui non inmerito istam uicem
 non solum Martino, sed etiam nobis debeat, quia ego iam librum
 10 edidi, tu hactenus Orientalium gesta memorasti: istam demum
 necessarii sermonis historiam Gallus euoluat, quia, ut dixi, et
 nobis debet loquendi uicem et Martino suo, credo, praestabit,
 ut non grauante illius facta commemoret.

Ego plane, inquit Gallus, licet impar sim tanto oneri, tamen 27
 15 relatis superius a Postumiano oboedientiae cogor exemplis, ut
 munus istud, quod inponitis, non recusem. sed dum cogito me 2
 hominem Gallum inter Aquitanos uerba facturum, uereor ne
 offendat uestras nimium urbanas aures sermo rusticior. audietis
 me tamen ut Gurdonicum hominem, nihil cum fuce aut cothurno
 20 loquentem. nam si mihi tribuistis Martini me esse discipulum, 3
 illud etiam concedite, ut mihi liceat exemplo illius inanes ser-
 monum faleras et uerborum ornamenta contemnere. Tu uero, in- 4
 quit Postumianus, uel Celtice aut, si mauis, Gallice loquerei
 dummodo Martinum loquaris. ego autem credo, quia, etiamsi
 25 mutus esses, non defutura tibi uerba, quibus Martinum facundo
 ore loquereris, sicut Zachariae in Iohannis nomine lingua reso-

26 cf. Luc. 1, 63. 64.

1 somnolenti *AFv* 6 et sulpicius ad ego *V* 7 qui [et] plura *A*
 9 quia *V*: ut quia (qui *F pr. m.*) *AFv* || et ego *V* *haud inepte, si*
deinde scribas et tu 10 edidi *BMV*: editum *AFv* (habeo editum *F corr.*)
 || tu *MV*: ac tu *AFv* || ista *F pr. m.* 11 uoluat *V* 13 grauare *V*
 14 et gallus ego plane inquit *V* || honori tamen praelatis *V* 16 istud
om. F pr. m. 19 gurdonicum *AF*: gorthonicum *V*, gortonicum *uel* gur-
 tonicum *aliquot Gisel. libri*, gorgonicum *BM* || coturno *AFV* 20 tri-
 buistis *BV*: tribuitis *AFv* 22 faleras *AFV*: phaleras *v* || et postumianus
 tu uero inquit *V* 24 dummodo *BV*: dummodo iam *AFv* || de martinum
 (—no *corr. m. 2*) *V* || credo *BV*: profiteor *AFv* 25 motus *V* || quamuis
 profundo ore loquaris *BM* (*non item V, ut ait de Prato*) 26 zacchariae *V*

5 luta est. ceterum cum sis scholasticus, hoc ipsum quasi schola-
 sticus artificiose facis, ut excuses inperitiam, quia exuberans
 eloquentia. sed neque monachum tam astutum neque Gallum
 6 decet esse tam callidum. uerum adgredere potius et quod te manet
 explica: nimium enim dudum alias res agentes consumimus tem- 5
 pus, et iam solis occidui umbra prolixior monet, non multum
 7 diei nicina nocte superesse. Deinde cum paululum omnes conti-
 cuissemus, Gallus ita coepit: cauendum mihi inprimis esse arbi-
 tror, ne ea de Martini uirtutibus repetam, quae in libro suo Sul-
 picius iste memorauit. unde prima illius inter militandum gesta 10
 praetereo, neque ea adtingam, quae laicus egit ac monachus: nec
 8 uero audita ab aliis quam quae nidi ipse dicturus sum.

(DIALOGVS SECVNDVS).

1 Quo primo igitur tempore relictis scholis beato me uiro iunxi,
 paucos post dies euntem ad ecclesiam sequebamur. interim ei 15
 seminudus hibernis mensibus pauper occurrit, orans sibi uesti-
 2 mentum dari. tunc ille arcessito archidiacono iussit algentem sine
 dilatione uestiri: dein secretarium ingressus, cum solus, ut erat
 consuetudo, resideret — hanc enim sibi etiam in ecclesia solitu-
 dinem permissa clericis libertate praestabat, cum quidem in alio 20
 secretario presbyteri sederent, uel salutationibus uacantes uel
 audiendis negotiis occupati: Martinum uero usque in eam horam,
 qua sollempnia populo agi consuetudo deposceret, sua solitudo
 3 cohibebat. illud non praeteribo, quod in secretario sedens num-
 quam cathedra usus est: nam in ecclesia nemo umquam illum 25
 sedere conspexit, sicut quendam nuper, testor Deum, non sine

1 scolasticus (bis) *AF* || quasi] quare sis *V* (hoc ipsum — scholast.
deest in ed. de Prato) 2 qui *V* || exuberans *ABF²MV*: exsuperas *F pr.*
m. et v 7 diei] de *AFQV* 9 sulpitius *F* 10 inter militandum *AV*:
 interim militando (meditando *F corr.*) *FQ* 12 quam *V*: potius quam
AFv || *Explicit liber secundus AF*; in *BV oratio pergit sine ulla inter-*
ruptione 14 primum *BM* || scolis *AF* 17 arcessito *AV*: arcersito *F¹*,
 accersito *F corr.* 18 deinde *AFv* || erat *V*: erat illi *AFv* 20 clericis *V*
 21 residerent *A* 22 audientes *F pr. m.* || martino *V* 23 quā *F*,
 quae *V* || populi *edd. complures* 26 deum *ABFMV*: dominum *v* || sine
V: sine meo *AFv*

pudore uidi sublimi solio et quasi regio tribunali celsa sede resi-
 dentem, sedentem uero Martinum in sellula rusticana, ut sunt 4
 istae in usibus seruulorum, quas nos rustici Galli tripeccias, uos
 scholastici aut certe tu, qui de Graecia uenis, tripodas nuncu-
 5 patis —: hoc secretum beati uiri pauper ille captatus, cum ei
 archidiaconus dare tunicam distulisset, inrupit, dissimulatum se
 a clerico querens, algere deplorans. nec mora, sanctus paupere 5
 non uidente intra amphibalum sibi tunicam latenter eduxit pau-
 peremque contactum discedere iubet. dein paulo post archidia-
 10 conus ingressus admonet pro consuetudine, exspectare in ecclesia
 populum, illum ad agenda sollemnia debere procedere. cui ille 6
 respondens ait, pauperem prius — de se autem dicebat — oportere
 uestiri: se ad ecclesiam non posse procedere, nisi uestem pauper
 acciperet. diaconus uero nihil intellegens, quia extrinsecus indu- 7
 15 tum amphibalo, ueste nudum interius non uidebat, postremo
 pauperem non comparere causatur. mihi, inquit, uestis, quae
 parata est, deferatur: pauper non deerit uestiendus. tum demum 8
 clericus necessitate compulsus, iam felle commoto, e proximis
 tabernis bigerricam uestem, breuem adque hispidam, quinque
 20 comparatam argenteis rapit adque ante Martini pedes iratus ex-
 ponit. en, inquit, uestem, sed pauper hic non est. ille nihil 9
 motus iubet eum paululum stare pro foribus, secretum utique
 procurans, dum sibi uestem nudus inponeret, totis uiribus ela-
 borans ut posset occultum esse quod fecerat. sed quando in sanctis
 25 uiris latent ista quaerentibus? uelint nolint cuncta produntur.
 cum hac igitur oblaturus sacrificium Deo ueste procedit. quo 2
 quidem die — mira dicturus sum — cum iam altarium, sicut
 est sollemne, benediceret, globum ignis de capite illius uidimus

1 et *BMV*: *om. AFv* 2 sedentem uero martinum *V*: sedebat autem martinus *AFv* || ut sunt istae (ista *V*) *BMV*: ut sunt *A*, ut est *Fv*

3 tripeccias *V*: tripeeias *F*, tripetias *Av* 4 seolastiei *AF* 5 hoe *V*: ergo hoc *AF*, hoe ergo *v* || captatus *BMV* (*i. e. deceptus*): eaptatum *AFv*

7 quaerens *V*, conquerens *BM* 8 amfibalum *FV*, amphimalum *B* || edueit *BM* 15 amfibalo *V* 17 parata *BV*: praeparata *AFv* || tum *V*: arta tum *B*, artatus *AF*, aretatus *v* 18 ae neessitate *F corr.* || iam *V*: iamque *AFv* || e *AFV*: a *edd.* 19 bigerricam *BMV*: bigerimam (bigerrimam *corr.*) *A*, nigerrimam *F*, sed prior n et m in *ras. m. 2*;

bigerrigam *v* || breuem *BMV*: breuemque *AFv* 22 secreto *AF* 23 et totis *A* 24 possit *AFMV* 25 ista? quaerentibus *de Prato*

emicare, ita ut in sublime contendens longum admodum crinem
 2 flamma produceret. et licet celeberrimo factum die in magna po-
 puli multitudine uiderimus, una tantum de uirginibus et unus de
 presbyteris, tres tantum uidere de monachis: ceteri cur non uide-
 rint, non potest nostri esse iudicii.

3 Per idem fere tempus cum Euanthius auunculus meus, uir licet
 saeculi negotiis occupatus admodum Christianus, grauissima
 aegritudine extremo mortis periculo coepisset urgueri, Martinum
 euocauit. nec cunctatus ille properauit: prius tamen quam me-
 dium uiae spatium uir beatus euolueret, uirtutem aduenientis 10
 sentit aegrotus, receptaque continuo sanitate uenientibus nobis
 4 obuiam ipse processit. altera die redire cupientem magna prece
 tenuit, cum interim unum e familia puerum letali ictu serpens
 perculit: quem iam exanimem ui ueneni ipse Euanthius suis
 umeris inlatum ante pedes sancti uiri, nihil illi impossibile con- 15
 fisus, exposuit. iamque se malum serpens per omnia membra
 5 diffuderat: cerneret omnibus uenis inflatam cutem et ad utris
 instar tensa uitalia. Martinus porrecta manu, uniuersa pueri
 membra pertractans, digitum prope ipsum uulnuseulum, quo
 6 bestia uirus infuderat, fixit. tum uero — mira dicturus sum — uidi- 20
 mus uenenum ex omni parte prouocatum ad Martini digitum cu-
 currisse: dein per illud ulceris foramen exiguum ita uirus stipasse
 cum sanguine, ut solet ex uberibus caprarum aut ouium pasto-
 7 rum manu pressis longa linea copiosi lactis effluere. puer surrexit
 incolumis. nos obstupefacti tantae rei miraculo, id quod ipsa co- 25
 gebat ueritas, fatebamur non esse sub caelo, qui Martinum possit
 imitari.

1 eonsequens *de Prato cum cod. Vorstii* || longum a. crinem *V*: longius
 collum erinemque *AFv* 2 et *V*: hoc *AFv* 3 uideremus *V* || tantum
om. F 4 non uiderent *V* 6 euanthius *FV* (*item infra*): euanthius *Av*
 || uir scilicet *F* 7 admodum *BV*: tamen admodum *AFv* 8 extremo
om. V || coepit *F* 11 sentit *V*: sensit *AFv* 12 magna eum prece *V*
corr. m. 2 13 tenuit *BMV*: detinuit *AFv* 14 quem iam *AV*: quo
 iam *F*, quoniam *Q* 16 exponit *B* || serpens *BV*: serpentis *AFv*
 17 ad *om. F in rasura*, *item M* 19 pertractans *A* || uulnuseulum
 ipsum *A* 20 uidimus *om. F pr. m.* 21 prouocatum *V*: reuocatum *AFv*
 22 deinde *AFv* || per *Giselino delendum uidebatur* || serpsisse *La-*
zius, stillasse *lectio uaria in cod. Veneto*

Consequenti itidem tempore iter cum eo, dum dioeceses uisitat, **3**
 agebamus. nobis nescio qua necessitate remorantibus aliquan-
 tulum ille processerat. interim per aggerem publicum plena mi- 2
 litantibus uiris fiscalis raeda ueniebat. sed ubi Martinum in ueste
 5 hispida nigro et pendulo pallio circumtectum contigua de latere
 iumenta uiderunt, paululum in partem alteram pauefacta ces-
 serunt. dein funibus implicatis protentos illos, quibus, ut saepe **3**
 uidistis, misera ipsa animalia conglobantur, ordines miscuerunt:
 dumque aegre expediuntur, moram fecere properantibus. qua
 10 permoti iniuria militantes praecipitatis in terram saltibus se
 dederunt. dehinc Martinum flagris ac fustibus urguere coeperunt, **4**
 cum quidem ille mutus et incredibili patientia praebens terga
 caedentibus maiorem insaniam infelicibus commoueret, magis
 ex hoc furentes, quod ille quasi non sentiens uerbera inlata con-
 15 temneret. nos ilico consecuti foede cruentum adque uniuersa **5**
 corporis parte laniatum, cum exanimis in terram procubuisset,
 inuenimus: statimque eum asello suo inposuimus ac locum caedis
 illius exsecrantes raptim abire properauimus. interea illi regressi
 ad raedam suam furore satiato, agi quo ire coeperant, iumenta
 20 praecipiant. quae cum omnia solo fixa ac si aenea signa riguis- **6**
 sent, adtollentibus altius uocem magistris, flagris hinc adque
 inde resonantibus, nihil penitus mouebantur. consurgunt deinde
 omnes pariter in uerbera: consumit Gallicas mularum poena
 mastigias. tota rapitur silua de proximo, trabibus iumenta tun- **7**
 25 duntur, sed nihil penitus saeuae manus agebant: uno adque
 eodem in loco stabant fixa simulacra. quid agerent infelices ho-
 mines nesciebant, nec iam ultra dissimulare poterant, quin
 quamlibet brutis pectoribus agnoscerent, diuino numine se teneri.
 tandem ergo in se regressi coeperunt quaerere, quis ille esset, **8**

1 eo dum] eodem *V*, eodem dum *AF* || dioecesis uisitata *V* 3 pupli-
 cum *F* 4 raeda *V*: reda *AF*, rheda *v et sic infra* § 5 5 circumiec-
 tum *V* 6 cesserunt *ABV*: haeserunt *Fv* 7 deinde *v* 8 ipsa *V*:
 illa *AFv* 9 facere *F pr. m.* 10 saltibus *om. F pr. m.* 11 dehinc *V*:
 dein *A*, deinde *Fv* 12 ille non motus *2 codd. Gisel.* 14 furentibus *M*;
at u. de Prato 15 ilico *AFV*: illico *v* || cruentato *F corr.* 16 terra *AF*
 19 furore suo satiati *M*, furore fatigati *V*; *at cf. Paulinus*: Interea
 expleto satiati corda furore 20 signa *om. AFQ* 21 adtollentibus *BMV*:
 tollentibus *AFv* 24 traibus *V* 29 regressi in se *F*, in se reuersi *M*

quem in eodem loco ante paululum cecidissent, cum percontantes
 cognoscunt ex uiantibus, Martinum a se tam crudeliter uerber-
 ratum. tum uero apparere omnibus causa manifesta, nec ignorare
 9 iam poterant, quin ob illius uiri iniuriam tenerentur. igitur
 omnes rapidis nos passibus consequuntur. conscii facti ac meriti, 5
 pudore confusi, flentes et puluere, quo se ipsi foedauerant, caput
 adque ora conspersi, ant Martini se genua prouoluunt, ueniam
 precantes et ut eos abire sineret postulantes: satis se uel sola
 conscientia dedisse poenarum satisque intellexisse, quam eodem
 ipsos uiuos absorbere terra potuisset, uel ipsi potius amissis sen- 10
 sibus in immobilem saxorum naturam rigescere debuissent, sicut
 adfixa locis quibus steterant iumenta uidissent: orare se adque
 obsecrare, ut indulgeret sceleris ueniam et copiam praestaret
 10 abeundi. senserat etiam, priusquam occurrerent, uir beatus illos
 teneri, nobisque id ante iam dixerat: ueniam tamen clementer 15
 indulsit eosdemque abire permisit, animalibus restituitis.

4 Illud autem animaduerti saepe, Sulpicii, Martinum tibi dicere
 solitum, nequaquam sibi in episcopatu eam uirtutum gratiam
 suppetisse, quam prius se habuisse meminisset. quod si uerum
 est, immo quia uerum est, conicere possumus, quanta fuerint 20
 illa, quae monachus operatus est et quae teste nullo solus exer-
 cuit, cum tanta illum in episcopatu signa fecisse sub oculis om-
 2 nium uiderimus. multa quidem illius prius gesta innotuere
 mundo neque potuere celari, sed innumerabilia esse dicuntur,
 quae dum iactantiam uitat, occuluit neque in hominum notitiam 25
 passus est peruenire, quippe qui humanam substantiam super-
 gressus, uirtutis suae conscientia mundi gloriam calcans, caelo
 3 teste frueretur. quod uerum esse uel ex his, quae conperta nobis
 sunt nec latere potuerunt, possumus aestimare, siquidem ante
 episcopatum duos mortuos uitae restituerit, quod liber tuus ple- 30

1 percontantes *AV et corr. F*: percunctantes *F pr. m. et v* 3 tum
BMV: tunc *AFv* 5 conscii *BV et corr. F*: conscio *AF¹v* || merito
de Prato cum Aldina 9 satisque se i. *A* || eodem *V*: eosdem *AFv*
 10 absoruere *V* 14 occurrerent *V*: accurrerent *AFv* 16 eosdem-
 que *V*, *sed s sup. lin.* 17 sulpicii *V* 18 episcopatum *V* 19 memi-
 nirat *V* 20 fuerint *MV*: fuerunt *AFv* 21 monachus *A* 23 gesta
 prius *v* 25 occuluit *BV (sed V occuluit)*: occultauit *AFv* || et neque *V*
 28 fruetur *V*

nius est locutus, in episcopatu uero, quod praetermississe te miror, unum tantummodo suscitavit. cuius rei ego testis sum, si tamen nihil de idoneo teste dubitatis. id ipsum autem uobis, qualiter gestum sit, explicabo. fuerat causa nescio qua Carno- 4
 5 tum oppidum petebamus. interea, dum uicum quendam habitantium multitudine frequentissimum praeterimus, obuiam nobis inmanis turba processit, quae erat tota gentilium: nam nemo in illo uico nouerat Christianum. uerum ad famam tanti uiri campos omnes late patentes confluentium multitudo contexerat. sensit 5
 10 Martinus operandum et adnuntiante sibi spiritu totus infremuit, nec mortale sonans uerbum Dei gentilibus praedicabat, saepius ingemescens, cur tanta Dominum Saluatorem turba nesciret. in- 6
 terea, sicut nos incredibilis circumdederat multitudo, mulier quaedam, cuius filius paullo ante defecerat, corpus exanime 15
 beato uiro protensis manibus coepit offerre dicens: scimus quia amicus Dei es: restitue mihi filium meum, quia unicus mihi est. iunxit se cetera multitudo et matris precibus adclamabat. tum 7
 Martinus uidens pro expectantium salute, ut postea nobis ipse dicebat, consequi se posse uirtutem, defuncti corpus propriis 20
 maribus accepit: et cum spectantibus cunctis genua flexisset, ubi consummata oratione surrexit, uiuificatum paruolum matri reddidit. tum uero multitudo omnis in caelum clamore sublato 8
 Christum Deum fateri, postremo cuncti cateruatim ad genua beati uiri ruere coeperunt, fideliter postulantes ut eos faceret 25
 Christianos. nec cunctatus, in medio ut erant campo, cunctos 9
 inposita uniuersis manu catechumenos fecit, cum quidem ad nos conuersus diceret, non irrationabiliter in campo catechumenos fieri, ubi solerent martyres consecrari.

1 praetermississet miror *V* 2 suscitavit *AF*: suscitaret *V*, suscitauerit *v* 3 de idoneo *V*: de minus idoneo *AFv*, de me minus id. *BM*
 4 nescio qua *AFV*: nescio quae, qua *v* || earnutum *B* 5 habitantium *V* 8 Christum *F* corr. et *v* 9 sensit *V*: sensit hic *AFv*
 11 uerba *V* 12 ingemescens *AVv* 13 multitudo — defecerat *om. F* pr. *m.* 14 exanimum *v* 16 est mihi *v* 17 adclamabat (acel. *F*) *AFMV*: acclamat *v* 19 se *om. V* 20 spectantibus *BMV*: expectantibus *AFQ*, inspectantibus *v* 21 ubi — surrexit *om. V* || paruulum *AFv*
 22 reddidit 2 *codd. Gis. et V*: restituit *AFv* 23 deum *ABFV*: dominum *v* || fateri dixere *F* || postremum *AF* 24 fideliter *V* 25 erant *AV*: erat *Fv* 26 catechumenos *V*, item paulo post 28 solent *AFQ*

5 Vicisti, inquit Postumianus, Galle, uicisti, non utique me,
 qui Martini sum potius adsertor et qui haec omnia de illo uiro et
 sciui semper et credidi, sed eremitas omnes anachoretasque uicisti.
 2 nemo enim illorum, sicut Martinus hic uester, immo noster,
 mortibus imperauit. meritoque hunc iste Sulpicius apostolis con- 5
 parat et prophetis, quem per omnia illis esse consimilem fidei
 3 uirtus ac uirtutum opera testantur. sed perge quaeso, quamquam
 nihil magnificentius audire possimus, perge tamen, Galle, quod
 etiam nunc de Martino superest sermonis euoluere. nam etiam
 minima illius et cotidiana animus festinat agnoscere, quia mi- 10
 4 nima illius aliorum maximis maiora esse non dubium est. Ita
 faciam, Gallus inquit: uerum id, quod dicturus sum, ipse non
 uidi, prius enim gestum est, quam me illi uiro iungerem: sed
 factum celebre est, fidelium fratrum, qui interfuerant, sermone
 5 uulgatum. eo fere tempore, quo primum episcopus datus est, 15
 fuit ei necessitas adire comitatum. Valentinianus tum maior
 rerum potiebatur. hic cum Martinum ea petere cognouisset, quae
 praestare nolebat, iussit eum palatii foribus arceri: etenim ad
 animum illius inमितem ac superbum uxor accesserat Arriana,
 quae totum illum a sancto uiro, ne ei debitam reuerentiam prae- 20
 6 staret, auerterat. itaque Martinus, ubi semel adque iterum su-
 perbum principem adire temptauit, recurrit ad nota praesidia:
 cilicio obuoluitur, cinere conspergitur, cibo potuque abstinet,
 7 orationem noctibus diebusque perpetuat. septimo die adsistit ei
 angelus: iubet eum ad palatium ire securum, regias fores quam- 25
 8 libet clausas sponte reserandas, imperatoris spiritum superbum
 molliendum. igitur istiusmodi praesentis angeli confirmatus ad-

1 Postumianus (*minio*) uicisti inquit *V* 2 adsertor *AF* 3 anachoretasque *V* 6 quem *F* corr. ex quae 7 testatur *V* || quamquam *AF*
 8 possumus *F* pr. m. 11 non *BV*: nulli *AFv* 12 et gallus (*minio*)
 ita faciam inquit *V* || inquit. uerum inquit id *F* 13 gestum *V*: gesta
 res *AFv* || illi uiro] illo *F* corr. in illi 14 interfuerunt *V* *haud scio an*
recte 15 eo *BV*: eodem *AFv* 16 ualentinianus *V* 17 rerum *Fv*:
 rerum summa *A*, regno *B*, rerum omniuum potiebatur imperiuest (*sic*) *V*
 || hic *V*: is *AFv* || petere cogn. quae *om.* *V* 21 auerteret *F* pr. m.
 22 adire *FQV*: frustra adire *Av* 23 abstinet** *F* 24 orationem
BMV: orationibus *A* et pr. m. *F*, orationes *F* corr. et *v* || noctibus die-
 busque *BMV*: diebus noctibusque *AFv* || septimo uero *AFv* || adsistit
V: adstitit *AFv* 27 confirmatus est *F* pr. m. et *Q*

loquio et fretus auxilio palatium petit. patent limina, nullus obsistit: postremo usque ad regem nemine prohibente peruenit. qui cum uenientem eminus uideret, frendens cur fuisset admissus, nequaquam adsurgere est dignatus adstanti, donec regiam
 5 sellam ignis operiret ipsumque regem ea parte corporis, qua sedebat, adflaret incendium. ita e solio suo superbus excu- 9
 titur et Martino inuitus adsurgit: multumque complexus quem spernere ante decreuerat, uirtutem sensisse diuinam emendatior fatebatur: nec expectatis Martini precibus prius om-
 10 nia praestitit quam rogaretur. conloquio illum adque conuiuio 10
 frequenter adsciuit: postremo abeunti multa munera obtulit, quae uir beatus, ut semper, paupertatis suae custos cuncta reiecit.

Et quia palatium semel ingressi sumus, licet diuersis in 6
 15 palatio temporibus gesta conectam: nequaquam enim praetermit-
 tendum uidetur circa Martini admirationem reginae fidelis exem-
 plum. Maximus imperator rempublicam gubernabat, uir omni 2
 uita merito praedicandus, si ei uel diadema non legitime tumultuante milite inpositum repudiare uel armis ciuilibus abstinere
 20 licuisset: sed magnum imperium nec sine periculo renui nec sine
 armis potuit retineri. hic Martinum saepius euocatum receptum- 3
 que intra palatium uenerabiliter honorabat: totus illi cum eo sermo de praesentibus, de futuris, de fidelium gloria, de aeternitate sanctorum, cum interim diebus ac noctibus de ore Martini
 25 regina pendebat: euangelico illo non inferior exemplo pedes
 sancti fletu rigabat, crine tergebat. Martinus, quem nulla um- 4
 quam femina contigisset, istius adsiduitatem, immo potius seruitutem non poterat euadere. non illa opes regni, non imperii dignitatem, non diadema, non purpuram cogitabat: diuelli a
 30 Martini pedibus solo strata non poterat. postremo a uiro suo
 poscit, dicens Martinum uterque compellant, ut ei remotis omnibus ministris praeberet sola conuiuium. nec potuit uir beatus

1 petiit *A* || patent *om.* *F* 3 frendens *V*: infrendens *AFv* 6 e *V*:
om. *AFv* 8 sensisse se *A* 15 conectam *FV*: connectam *Av* 18 uita
AMV et pr. m. *F*: uitae *F corr. et v* 21 retineri *V*: teneri *AFv*
 22 ille *F pr. m.* 25 penderet *A* 26 crine tergebat *om.* *F* 29 de-
 uelli *F pr. m.* 31 poscit *BV*: poposcit *AFv* || dicens *V*: dein *AF*,
 deinde *v* || compellant *AV*: compellunt *Fv*

obstinatius reluctari. componitur castus reginae manibus apparatus: sellulam ipsa consternit, mensam admouet, aquam manibus subministrat, cibum, quem ipsa coxerat, adponit. ipsa illo edente eminus secundum famulantium disciplinam solo fixa consistit immobilis, per omnia ministrantis modestiam et humilitatem exhibens seruientis: miscuit ipsa bibituro et ipsa porrexit. 5
6 finita cenula fragmenta panis absumpti micisque collegit, satis fideliter illas reliquias imperialibus epulis anteponeus. beata mulier, tantae pietatis adfectu illi merito comparanda, quae uenit a finibus terrae audire Salomonem, siquidem simplicem se- 10
7 quamur historiam. sed fides reginarum est conferenda, quod mihi liceat separata mysterii maiestate dixisse: illa expetiit audire sapientem, ista non tantum audisse contenta meruit seruire sapienti.

7 Ad haec Postumianus, iam dudum, inquit, Galle, audiens te 15 loquentem uehementer admiror reginae fidem: sed ubi illud est, quod nulla umquam femina ferebatur propius adstitisse Martino? 2
2 ecce ista regina non solum adstitit, sed etiam ministravit. et uereor ne isto aliquantulum se tueantur exemplo qui libenter feminis inseruntur. Tum Gallus, quid tu, inquit, non uides, 20
quod solent docere grammatici, locum, tempus et personam? propone enim tibi ante oculos captum in palatio imperatoris precibus ambiri, reginae fide cogi, temporis necessitate constringi, ut clausos carcere liberaret, exiliis datos restitueret, bona adempta rehiberet: haec quanti putas constare episcopo debuisse, 25
4 xaret? ueruntamen quia occasione huius exempli male usuarios esse aliquos arbitraris, illi uero felices erunt, si a disciplina exempli istius non recedant. uideant enim, quia Martino semel

1 reluctare *V* || castis *F* *corr.* 4 edente *V* et 2 *optimi libri Giselini*: sedente *AFv* || constitit *B* 7 caenula *AF*, coenula *v* || absumpti *AV*: assumpti *Fv* || colligit *V* 10 solomonem *V*, sapientiam salomonis *FM*

11 sed *AFQV*: sed si *v* 12 expetit *F* 13 meruit *V*: sed et meruit *AFv* 15 Et postumianus *V* || galle te loquente *F* 16 illud ubi *AFv*

17 adsistisse *V* 18 *fort.* ministravit ei. uereor 20 inserentur *Q* || tum] et *V* || non uides — personam *om.* *F* *pr. m.* 21 dicere *V* 24 datos *FV*: dampnatos *A* || bona ad. rehiberet *om.* *AF* et alii 25 redhiberet 2 *codd.* *Gisel.* || putes *v* || stare *F* *pr. m.* 28 aliquos *om.* *Vv* 29 exempli istius *BMV*: exempli istius uiri *FQv*, istius uiri exempli *A*

tantum in uita iam septuagenario non uidua libera, non uirgo
 lasciuiens, sed sub uiro uiuens, ipso uiro pariter supplicante, re-
 gina seruiuit et ministrauit edenti, non cum epulante discubuit:
 nec ausa participare conuiuium, sed deferebat obsequium. disce 5
 igitur disciplinam: seruiat tibi matrona, non imperet, et ser-
 uiat, non recumbat: sicut Martha illa ministrauit Domino, nec
 tamen est adscita conuiuio: immo praelata est ministranti, quae
 uerbum potius audiebat. sed in Martino ista regina utrumque
 compleuit: et ministrauit ut Martha, et audiuit ut Maria. quodsi 6
 10 quis hoc uti uoluerit exemplo, per omnia teneat: talis causa sit
 talisque persona, tale obsequium, tale conuiuium, et in omni
 uita semel tantum.

Praeclare, inquit Postumianus, nostros istos, ut Martini 8
 non egrediantur exemplum, tua constringit oratio, sed profiteor
 15 tibi quia haec surdis auribus audientur. nam si Martini seque-
 remur uias, numquam causas de osculo diceremus et uniuersis
 scaeuae opinionis opprobriis careremus. ceterum, sicut tu soles
 dicere, cum edacitatis argueris, Galli sumus: ita nos in hac
 parte numquam nec Martini exemplo uel tuis disputationibus
 20 corrigemur. ueruntamen haec nobis iam dudum agentibus, quid 3
 tu tam obstinate, Sulpici, taces? Ego uero, inquam, non solum
 modo taceo, sed olim de istis tacere disposui. nam quia quan-
 dam uiduam uagam, nitidulam, sumptuosam obiurgauerim la-
 sciuius uicitantem, itidemque uirginem adulescenti cuidam mihi

1 uita *ABFMQV*: uita sua *v* 2 sub uiro uiuens *om. V* 3 mini-
 strauit edenti *V*: ministrauit. Haec edenti (edente *A*) *AFQ*, ministrauit.
 haec edenti adstitit *v* 4 ausa *V*: ausa est *AFv* || participari conuiuio *v*
 5 nec imperet *F* || et *om. F in rasura* 6 deo *V* 7 adscita — prae-
 lata est *om. V* 8 audiuit *A* 10 teneat *V*: teneat exemplum *AFv*
 13 et postumianus (*minio*) praeclare inquam *V* || nostros *om. V*
 14 egredeantur *V* 16 numquam — diceremus et *om. V et cod. Trudo-*
nensis (Giselini), in alio *Gis. libro eadem erasa sunt* || uniuersis *F*,
 sed is in litura, uniuersa *A* 17 scaeuae *F*, sed c crasa || opinionis** *F*,
 opinionis et *A* || obprobriis *A* || ceterum *V*: uerum *AFv* 19 nec *V*:
 uel *AFv* 20 corrigemur *V*: corrigendi (— dos *corr.*) fatemur *Fv*, corri-
 gendi. fatemur teuthones sumus *A* 21 sulpicii *V*; additum *minio in*
eodem (post taces) scuerus sulpicius || ego uero *V*: egone *ABFQ*, ego *v*
 || inquam *B et corr. F: om. V*, inquit *AQ* 22 disui *V* 24 uiuentem
 2 *codd. Gisel.* || mihi caro *om. V*

caro indecentius adhaerentem, cum quidem ipsam frequenter
 audissem alios etiam, qui talia agerent, increpantem, tanta
 mihi omnium feminarum cunctorumque monachorum odia con-
 ciui, ut aduersum me utraeque legiones iurata bella susceperint.
 4 unde quaeso taceatis, ne etiam quod uos loquimini ad meam 5
 referatur inuidiam. tota nobis istorum memoria relinquatur: ad
 5 Martinum potius reuertamur. tu Galle, ut adgressus es, coeptum
 opus explica. Tum ille, iam quidem uobis, inquit, tanta nar-
 raui, ut satisfacere studiis uestris meus sermo debuerit: sed quia
 uoluntati uestrae non obsecundare mihi non licet, quantum ad- 10
 6 huc diei superest loquar. nam certe dum stramen illud, quod in
 lectos nostros paratur, aspicio, subuenit in memoriam etiam de
 7 stramine, in quo Martinus iacuerat, factam esse uirtutem. res
 ita gesta est. Claudiomagus uicus est in confinio Biturigum ad-
 que Turonorum. ecclesia ibi est celebris religione sanctorum nec 15
 minus gloriosa sacrarum uirginum multitudine. praeteriens ergo
 8 Martinus in secretario ecclesiae habuit mansionem. post disces-
 sum illius cunctae in secretarium illud uirgines inruerunt: ad-
 lambunt singula loca, ubi aut sederat uir beatus aut steterat,
 9 stramentum etiam, in quo iacuerat, partiuntur. una earum post 20
 dies paucos partem straminis, quam sibi pro benedictione colle-
 gerat, energumeno, quem spiritus erroris agitabat, de ceruice
 suspendit. nec mora, dicto citius eiecto daemone persona cu-
 rata est.

9 Per idem fere tempus Martino a Treueris reuertenti fit obuiam 25
 uacca, quam daemon agitabat: quae relicto grege suo in homi-
 nes ferebatur et iam multos noxie petulca confoderat. uerum ubi

1 adherenti *V* 2 alios — increpantem] de eius amore profitentem *V solus*
 || quia talia *BM* 3 consciui *V*, concitauit *AFv* 4 ut *om. F* || utraeque
 legionis *V* || suscipere *F* 5 quod *BV*: hoc quod *AFv* 6 uobis *AFv* ||
 memoria *V*: mentio *AFv* 8 ille] gallus *V* 10 mihi non licet *AFQV*:
 nefas mihi est *Gisel. ex suis* 11 dies *AFQ* 14 Claudiomagus *BMV*: Clau-
 diomachus *AF*, Claudiomachus *v* 15 turonum *F* || ecclesiam *V* 16 mul-
 titudine *BMV*: multitudo *AFv* 18 cunctae — illud *om. V* || irruunt *AB*
 || alambunt *A* 20 stram. *F corr. e* sacramentum || iacuerat *cod. Vor-*
stii: iacuerunt *V*, quienerat *AFv* 22 inergumino *V* 23 curata *V et*
cod. Vorstii: purgata *AFv* 27 noxiae *V*, noxie *F*, sed e in *ras.*
 || petula *F*, petulans *M*

nobis coepit esse contigua, ii qui eam eminus sequebantur, praedicere magna uoce coeperunt ut caueremus. sed postquam ad nos 2
toruis furibunda luminibus propius accessit, Martinus eleuata
[obuiam] manu pecudem consistere iubet: quae mox ad uerbum
5 illius stare coepit immobilis, cum interea uidit Martinus dorso 3
illius daemonem supersedentem: quem increpans, discede, in-
quit, funeste, de pecude et innoxium animal agitare desiste.
paruit nequam spiritus et recessit. nec defuit sensus in bucula, 4
quin se intellegeret liberatam: ante pedes sancti recepta quiete
10 prosternitur, dein iubente Martino gregem suum petiit seque
agmini ceterarum oue placidior inmiscuit. hoc illud fuit tempus, 5
quo inter medias flammas positus non sensit incendium, quod
mihi non arbitror esse referendum, quia hoc plenius iste Sul-
picius, licet in libro suo praeteritum, in epistula tamen postea,
15 quam ad Eusebium, tunc presbyterum, modo episcopum fecit,
exposuit: quam tu, Postumiane, aut credo legisti, aut si in-
cognita tibi est, cum libuerit, in promptu ex illo armario habes:
nos ab illo omissa referemus.

Quodam tempore, cum dioeceses circuiret, uenantium agmen 6
20 incurrimus. canes leporem sequebantur: iamque multo spatio
uicta bestiola, cum undique campis late patentibus nullum esset
effugium, mortem imminentem iam iamque capienda crebris fle-
xibus differebat. cuius periculum uir beatus pia mente miseratus
imperat canibus, desisterent sequi et sinerent abire fugientem.
25 continuo ad primum sermonis imperium constiterunt: crederes
uinctos, immo potius adfixos in suis haerere uestigiis. ita lepu-
sculus persecutoribus alligatis incolumis euasit.

Operae pretium autem est, etiam familiaria illius uerba, spi- 10
ritualiter salsa, memorare. quem recens tonsam forte conspe- 2

1 hii *A*, hi *FVv* || praedicare 2 *codd. Gis.* 4 obuiam *om. V*, cf.
tamen uit. Mart. 13, 8 || iubet *om. F pr. m.* iussit *F corr.* 5 uidit *V*:
uidet *AFv* 6 descende *BM* 10 deinde *v* || petiit *ABMV*: petit *Fv*
14 libro suo praeterito *V* 15 tum *AF* 18 referimus *AFv*
19 Quodam *BV*: Quodam autem *AFv* || cum *V*: dum *AFv* || iocisis *V*
|| circumiret *A* || agmini *Q et 2 libri Gisel.* 24 ut desisterent *AFv*
25 continuo *V*: qui continuo *AFv* || imperium sermonis *F*, sed
imp. additum *m. 2*; sermonis eius imp. *B* 26 uestigis *F* 28 autem
V s. l. habet || spiritualiter salsa *B*: spiritaliter sancta *V*, spiritali sale

xerat. euangelicum, inquit, mandatum ista compleuit: duas ha-
 buit tunicas, unam earum largita est non habenti: ita ergo et
 3 uos facere debetis. item cum subulcum argentem ac paene nudum
 in pellicia ueste uidisset, en, inquit, Adam [eiectus de para-
 diso] in ueste pellicea sues pascit: sed nos illo uetere deposito, 5
 4 qui adhuc in isto manet, nouum Adam potius induamus. boues
 ex parte prata depauerant, porci etiam nonnulla suffoderant:
 pars cetera, quae manebat inlaesa, diuersis floribus quasi picta
 uernabat. speciem, inquit, gerit pars illa coniugii, quae a pe-
 core depasta etsi non penitus gratiam amisit herbarum, nullam 10
 tamen florum retinet dignitatem: illa uero, quam porci pecora
 immunda foderunt, fornicationis imaginem foedam protendit:
 ceterum illa portio, quae nullam sensit iniuriam, g̃loriam uir-
 ginitatis ostendit: herbis fecunda luxuriat, foeni in ea fructus
 exuberat et ultra omnem speciem distincta floribus quasi gemmis 15
 micantibus ornata radiat. beata species et Deo digna: nihil enim
 5 uirginitati est comparandum. ita et illi, qui coniugia fornication
 comparant, uehementer errant, et illi qui coniugia uirginitati
 6 aequanda aestimant, miseri penitus et stulti sunt. uerum haec
 a sapientibus tenenda distinctio est, ut coniugium pertineat ad 20
 ueniam, uirginitas spectet ad gloriam, fornicatio deputetur ad
 poenam, nisi satisfactione purgetur.
 11 Miles quidam cingulum in ecclesia, monachum professus,
 abiecerat: cellulam sibi eminus in remoto quasi eremita uicturus
 erexerat. interea astutus inimicus uariis cogitationibus brutum 25
 pectus agitabat, ut coniugem suam, quam Martinus in mona-
 sterio puellarum esse praeceperat, uoluntate mutata secum po-
 2 tius uellet habitare. adit ergo Martinum fortis eremita et quid

condita *v*, *F* corr. et aliquot libri *Gisellini*, ut uidetur, spiritaliter (uel spiri-
 tualiter) sale condita *AMQ*

3 iterum *F* || humunculum *V solus* 4 pellicea *v* || eiectus de parad.
om. V 5 oues pascit *V* 6 adhuc — induamus *om. V* || Adam *om. Q*

8 remanebat *F* 9 a *BV*: *om. AFv*, quā pecora depasta sunt *F corr.*
m. 2 11 porci] *add. in Fm. 2* id est 12 foeda *A*, foedera *V* || prae-
 tendit *AFv* 14 luxuriatur *A* || faeni *V*, feni *A* 16 radiauit *V* 17 for-
 nicationi — qui coniugia *om. V* 19 existimant *B et 2 alii codd. apud de*
Prato 24 heremita *AFV*, item paulo post 28 adit *BM*: adiit *AFVv*
 || et quid *AMV*: quid *Fv*

haberet animi confitetur. ille uero uehementer abnuere, feminam uiro rursus, iam monacho, non marito, incongrua ratione misereri. postremo cum miles insisteret, adfirmans nihil hoc proposito esse nociturum: se solo coniugis uti uelle solacio, porro ne
 5 rursus se in sua reuoluerent, non esse metuendum: se esse militem Christi, illam quoque in eadem militiae sacramenta iurasse: pateretur episcopus sanctos et sexum suum fidei merito nescientes pariter militare. tum Martinus — uerba uobis ipsa dicturus 3 sum — dic mihi, inquit, si umquam in bello fuisti, si in acie
 10 constitisti? at ille respondens, frequenter, inquit, in acie steti et in bello frequenter interfui. ad haec Martinus: dic mihi ergo: 4 numquid in illa acie, quae armata in proelium parabatur aut iam aduersus hostilem exercitum conlato cominus pede dstricto ense pugnabat, ullam feminam stare aut pugnare uidisti? tum 5
 15 demum miles confusus erubuit, gratias agens errori suo se non fuisse permissum, nec aspera increpatione uerborum, sed uera et rationabili secundum personam militis comparatione correctum. Martinus autem conuersus ad nos, sicut eum frequens fratrum 6 turba uallauerat, mulier, inquit, uirorum castra non adeat, 20 acies militum separata consistat: procul femina in suo degens tabernaculo sit remota. contemptibilem enim reddit exercitum, si uirorum cohortibus turba feminea misceatur. miles in acie, 7 miles pugnet in campo: mulier se intra murorum munimenta contineat. habet et illa gloriam suam, si pudicitiam uiro absente
 25 seruauerit: cuius haec prima uirtus et consummata uictoria est, non uideri.

1 ueh. cepit abnuere *F corr.* 3 insisteret *V et cod. Vorstii*: instaret *AFv* 5 in sua (*i. e. in coniugii iura*) *AFMQV*: in sua uita *v* 6 in eadem *V*: in eadem eiusdem *AFv* 7 sanctos *Giselinus*: scs *AFV*, et sic uel sanctus *plerique* || et *B et pr. m. F*: om. *AV*, cos *M et corr. F*; cf. *de Prato ad h. l.* || suum om. *F* 10 ad ille *V* 11 in bello *V*: bello *AFv* 12 et in illa *v* || armata in *F partim in litura m. 2* || proelium *ABM*: proelio *FVv* || mittebatur *A pr. m.* || aut iam *AFQV*: aut cum iam *v* 13 hostile (om. exercitum) *V* || conlato *V*: collocato *AM*, collocata (-to *corr.*) *F*, collocatus *Q* || cominus *v* || dstricto *libri et v*, sed stricto *F* 14 pugnabas *FQ* || tum *BMV*: tunc *AFv* 19 ita dicebat mulier inquit *V* 20 in suo om. *F pr. m.* 22 choortibus *V* 23 pugnat *V* 24 illam *V* 25 casta (caste *corr.*) seruauerit *A* || confirmata *V*

12 Illud uero, Sulpici, meminisse te credo, quo affectu nobis, cum et tu coram adesses, illam uirginem praedicarit, quae ita se penitus ab omnium uirorum oculis remouisset, ut ne ipsum quidem ad se Martinum, cum eam ille officii causa uisitare 2 uellet, admiserit. nam cum praeter agellum illius praeteriret, 5 in quo se ante complures annos pudica cohibuerat, audita fide illius adque uirtute deuertit, ut tam inlustri meriti puellam 3 religioso officio episcopus honoraret. nos consequentes gauisuram illam uirginem putabamus, siquidem hoc in testimonium uirtutis suae esset habitura, ad quam tanti nominis sacerdos depo- 4 sito propositi rigore uenisset. uerum illa fortissimi uincula propositi ne Martini quidem contemplatione laxauit. ita uir beatus accepta per aliam feminam excusatione laudabili ab illius foribus, quae se uidendam salutandamque non dederat, laetus abs- 5 cessit. o uirginem gloriosam, quae ne a Martino quidem passa 15 est se uideri! o Martinum beatum, qui illam repulsam non ad contumeliam suam duxit, sed magnificans illius cum exultatione uirtutem inusitato in his dumtaxat regionibus gaudebat exem- 6 plo! ergo cum haut longe ab illa uillula nos manere nox imminens coegisset, xenium beato uiro eadem illa uirgo transmisit: 20 fecitque Martinus, quod ante non fecerat — nullius enim ille umquam xenium, nullius munus accepit —: nihil ex his, quae uirgo uenerabilis miserat, refutaui, dicens benedictionem illius a sacerdote minime respuendam, quae esset multis sacerdotibus 7 praefenda. audiant, quaeso, uirgines istud exemplum, ut 25 fores suas, si eas malis obsistere uolunt, etiam bonis claudant, et, ne ad se improbis sit liber accessus, non uereantur excludere 8 etiam sacerdotes. totus hoc mundus exaudiat: uideri se a Martino

1 illud *V*, illū *A* || sulpicii *V* 2 praedicarit *BMV*: praedicaret *AFv* || ita *om. F* 5 praeter *in F* *erasum est*, per *M* 6 ante *¶V*: iam ante *AFv* || cohibuerat *V*: cohibebat *AFv* 7 deuertit *AF²V*: diuertit *F³v* 9 *in om. F in rasura* 10 esset habitura *AMV*: esse (*om. F 1. m.*) habituram *Fv* 11 proposito *B* || fortissima *B₁* || uincta *F* 12 nec *F* (*sed u. 15 idem ne*) 14 uidendam se *AFv* 16 o *om. V* || illum repulsum *F corr.* 18 inusitatum — exemplum *FQ* 19 aut *V* 20 xenium *V*, *item paulo post* 21 ante *FV*: antea *Av* 22 nihil *AFQV*: nihil uero *v* 26 malis obsistere uolunt *BV*: mali obsidere uoluerint *AFv* 27 reuereantur *F corr.* 28 exaudiat *AFQV*: audiat *v*

uirgo non passa est. non utique illa quemcumque a se reppulit sacerdotem, sed in eius uiri conspectum puella non uenit, quem uidere salus uidentium fuit. quis autem hoc praeter Martinum 9 sacerdos non ad suam iniuriam rettulisset? quos aduersum sanc- 5 tam uirginem motus quantasque iras mente concepisset? haere- ticam iudicasset et anathemandam esse decreuisset. quam uero 10 illi beatae animae illas uirgines praetulisset, quae crebris occur- sibus ubique se praebent obuias sacerdoti, quae conuiuia sum- ptuosa disponunt, quae una pariter discumbunt! sed quo me 11 ducit oratio? paululum iste liberior sermo reprimendus est, ne in aliquorum forsitan incurrat offensam: etenim infidelibus obiurgationis uerba non proderunt, fidelibus autem satisfaciet exemplum. uerum ego ita uirtutem huius uirginis praedica- bo, ut tamen nihil illis, quae ad Martinum uidendum ex 15 longinquis regionibus saepe uenerunt, arbitrer derogandum, siquidem hoc beatum uirum frequenter affectu etiam angeli fre- quentarint.

Ceterum hoc, quod dicturus sum, Sulpici, hoc te — me autem 13 intuebatur — teste perhibeo. Quodam die ego et iste Sulpicius 20 pro foribus illius excubantes iam per aliquot horas cum silentio sedebamus, ingenti horrore et tremore, ac si ante angeli taber- naculum mandatas excubias duceremus, cum quidem nos, clauso cellulae suae ostio, ibi esse nesciret. interim conloquentium mur- 2 mur audimus et mox horrore quodam circumfundimur ac stupore,

1 qualemeumque *cod. Vorstii* 3 uiuentium *F* || hoc *V*: hoc alius *AFv* 6 anathemandam *V*: anathematizandam *AFv*; cf. *Salmas. ad Tertull. de pallio p. 225* 9 diseumbunt *V et cod. Vorstii*: acumbunt *AFv* 12 fedilibus *V* || satisfaciet *ABF*: satisfacit *V*, satisfaciat *v* 16 frequentauerunt *B*, uisitarunt *A* 18 hoc *V*: id *AFv* || Sulpiei *V et cod. Lazii (sed V sulpieii)*: Postumiane *AFv* || te *V*: tibi *AFv*, isto tibi *F corr. (al. te ante teste habent)* 19 teste *BMV*: teste recte *AFv*. *Post perhibeo additum est in marg. V manu saec. IX—X*: hic demitte usque ad finem libri istius. id est usque ad erueem † et notam asteriseum, quae nota exstat ad calcem capitis 14; de qua adnotatione de Prato bene hoc monuit: Sane Paulinus ipse hoc dialogo quae sequuntur omnia omisit, non tamen Fortunatus, qui locum de Antichristo tantum silentio inuoluit.

20 illius *om. V* 21 honore *AFQ* 22 mandatis *F pr. m.* || nos *BV*: post ostio habent *AFv* || clausos *V* 24 audimus *BMV*: audiuius *AFv* || horrere *F pr. m.* || ac stupore *V*: ac obstupeseentes *AF*, ac obstupentes *v*

3 nec ignorare potuimus nescio quid fuisse diuinum. post duas fere
 horas ad nos Martinus egreditur: ac tum eum iste Sulpicius,
 sicut apud eum nemo familiarius loquebatur, coepit orare, ut pie
 quaerentibus indicaret, quid illud diuini fuisset horroris, quod
 fatebamur nos ambo sensisse, uel cum quibus fuisset in cellula 5
 conlocutus: tenuem enim nos scilicet et uix intellectum sermoci-
 4 nantium sonum pro foribus audisse. tum ille diu multumque
 cunctatus — sed nihil erat quod ei Sulpicius non extorqueret
 inuito: incredibilia forte dicturus sum, sed Christo teste non
 mentior, nisi quisquam est tam sacrilegus, ut Martinum aestimet 10
 5 fuisse mentitum —: dicam, inquit, uobis, sed uos nulli quaeso
 dicatis: Agnes, Thecla et Maria mecum fuerunt. referebat autem
 6 nobis uultum adque habitum singularum. nec uero illo tantum
 die, sed frequenter se ab eis confessus est uisitari: Petrum etiam
 et Paulum Apostolos uideri a se saepius non negauit. iam uero 15
 daemones, prout ad eum quisque uenisset, suis nominibus incre-
 pabat. Mercurium maxime patiebatur infestum, Iouem brutum
 7 adque hebetem esse dicebat. haec plerisque etiam in eodem mo-
 nasterio constitutis incredibilia uidebantur, nedum ego confidam
 omnes, qui haec audient, credituros. nam nisi inaestimabilem 20
 uitam adque uirtutem Martinus egisset, nequaquam apud nos
 tanta gloria praeditus haberetur. quamquam minime mirum, si
 in operibus Martini infirmitas humana dubitauit, cum multo s
 hodieque uideamus nec Euangeliiis credidisse. a Martino autem
 8 saepe angelos uisos familiariter et sensimus et experti sumus. rem 25
 minimam dicturus sum, sed tamen dicam. apud Nemausum
 episcoporum synodus habebatur, ad quam quidem ire noluerat,
 sed quid gestum esset scire cupiebat. casu cum eo iste Sulpicius
 nauigabat, sed procul, ut semper, a ceteris in remota nauis parte
 residebat. ibi angelus, quid gestum esset in synodo, ei nuntiauit. 30
 nos postea tempus habiti concilii sollicite requirentes satis con-

3 pie quaerentibus *BMV*: perquirentibus *AFv* 6 intente enim *V*
 || scilicet *V*: licet *AFv* 9 incredibilia *BM* 10 nisi si *B* || existimet *B*

11 inquam *V* || nulli quaeso *AFV*: quaeso nulli *v* 12 dicetes *V* ||
 tecla *AF* || praeferebat *F* 13 adque *om. A pr. m.* 18 in eodem
 etiam *v* 23 dubitauit *V*: dubitauerit *AFv* 24 nec euangeliiis *BV*:
 ne eu. quidem *AFQv* 30 resedebat *V*, solus residebat *BM* || ei post ibi
 habent *AFv* 31 consilii *V*

pertum habuimus, ipsum diem fuisse conuentus et eadem ibi fuisse decreta, quae Martino angelus nuntiarat.

Ceterum cum ab eo de fine saeculi quaereremus, ait nobis, Ne-¹⁴ ronem et Antichristum prius esse uenturos: Neronem in occiden-
⁵ tali plaga subactis decem regibus imperatorum, persecutionem ab eo eatenus exercendam, ut idola gentium coli cogat. ab 2 Antichristo uero primum Orientis imperium esse capiendum, qui quidem sedem et caput regni Hierosolymam esset habiturus: ab illo et urbem et templum esse reparandum. illius eam persecu-
¹⁰ tionem futuram, ut Christum Deum cogat negari, se potius Christum esse confirmans, omnesque secundum legem circumcid- iubeat: ipsum denique Neronem ab Antichristo esse perimendum, adque ita sub illius potestate uniuersum orbem cunctasque gentes esse redigendas, donec Christi aduentu impius opprimatur. non 4
¹⁵ esse autem dubium, quin Antichristus malo spiritu conceptus iam natus esset et iam in annis puerilibus constitutus, aetate legitima sumpturus imperium. quod autem haec ab illo audiuius, annus octauus est: uos aestimate, quam iam in praecipiti consistant, quae futura metuuntur.

²⁰ Haec cum maxime Gallus, necdum explicitis quae statuerat 5 referre, loqueretur, puer familiaris ingressus est, nuntians, Refrigerium presbyterum stare pro foribus. dubitare coepimus, utrum 6 Gallum adhuc esset melius audire, an exoptatissimo nobis uiro, qui officii causa ad nos ueniebat, occurrere. tum Gallus: etiamsi 7
²⁵ non ob aduentum sanctissimi sacerdotis relinquenda nobis haec

1 eadem ibi *V*: ea ibi ab episcopis *AFv* 3 Ceterum cum — futura metuuntur (§ 4 extr.) haec om. *AF* et codd. plerique, sed exstant in *MV*, cod. *Ven.* (apud de Prato) et in 3 libris (*Trudonensi*, *Bethl.* et *Parc.*) *Gislini* || ab eo om. *M* 4 ante christum *V* et sic per totum hoc caput 5 regibus subactis decem *v* (*i. c. hoc loco ed. Gis.*) || persecutionem *V*: persecutionemque *M Ven.*, persecutionem autem *v* 7 primum *Ven.* et *M*: primo *V*, om. *v* || orientale *v* || esse cap. imperium *M* 9 et urbem *V*: urbem *v* 10 futuram esse *v* || Dominum *v* 11 iubeat circumcidi *M Ven.* 12 ipsum *MV*: et ipsum *v* 13 ita om. *v* 14 aduentu Christi *v* || non esse — metuuntur om. *M Ven.* 16 iam natus *Parc.* et *V*: om. *v* 18 uos aestimate — metuuntur *Parc.* et *V*: uos autem aestimate quo in praecipitio consistunt quae futura sunt *v* 20 et sulphurium haec *V* || explicatis *v* 21 loqueremur *V* || ingreditur *A* 23 melius esset *B*

esset oratio, nox ipsa cogebat hucusque prolatum finire sermonem. uerum quia de Martini uirtutibus nequaquam explicari uniuersa potuerunt, haec uos hodie audisse sufficiat, cras reliqua dicemus. ita pariter accepta hac Galli sponcione sur-
 8 reximus.

5

DIALOGVS TERTIVS.

1 Lucescit hoc, Galle: surgendum est. nam, ut uides, et Postu-
 mianus instat et hic presbyter, qui hesterno auditorium amisit,
 exspectat, ut quae de Martino nostro in hodiernum diem expli-
 2 canda distuleras, debitor sponcionis euoluas. non ignarus quidem 10
 iste omnium, quaecumque memoranda sunt, sed dulcis et grata
 cognitio est etiam nota relegendi, siquidem natura ita comparatum
 sit, ut meliore quis conscientia se nosse congaudeat, quae mul-
 3 torum testimoniis non esse incerta cognoscat. nam [et] hic a
 prima adulescentia Martinum secutus nouit quidem omnia, sed 15
 libenter cognita recognoscit. fatebor enim tibi, Galle, Martini
 mihi saepius auditas esse uirtutes, quippe qui de eo etiam litteris
 multa mandauerim: sed per gestorum admirationem semper mihi
 noua sunt, quae de illo licet audita saepius reuoluuntur. proinde
 additum nobis Refrigerium auditorem eo inpensius gratulamur, 20
 quo promptius Postumianus iste, qui haec Orienti inferre festinat,
 quasi sub testibus consignatam abs te accepturus est ueritatem.
 haec me loquente, Gallo iam ad narrandum parato, inruit turba
 4 monachorum, Euagrius presbyter, Aper, Sabbatius, Agricola:

1 prolatum *V*: pertractum *Lazius*, protractum *AFv* 3 haec — suf-
 ficiat *om. V* 4 et sulpicius ita *V* || hac *BMV*: *om. AFv* 6 Explicit
 liber tertius *A*, Explicit liber tertius de uita S^ci Martini Dialogus secundi

(sic) *F*; Finit 1 ts (*i. e.* tractatus) incipit sequenti die de eadem re *V*

7 hoc *V*: o *AFv*; est *phrasis comica* lucescit hoc iam, *u. Plauti Amph.*
I, 3, 45. Ter. Heaut. III, 1, 1 8 hesternum *BM* || auditorium amisit
ABFMQV (*sed Q* admisit): auditorio est admissus *v* 10 euoluas *om. A*,
 exsoluas *pauci dett.* 11 iste est *F corr. m. 2* 12 ita *om. V*, ista *A*

13 melior *V* || congaudeat *AFMQV*: gaudeat *v* 14 cognoscit *AF²*
 || et *om. V* 15 sequutus *V* 18 sed — sunt] *AV*: ut — sint *F in ras.*
m. 2 19 saepius audita *F* 23 ad loquendum *A* 24 Aper *om. V*, at
cf. p. 199, 10 || sabbatius *V*: sebastianus *AFv*

et post paululum ingreditur presbyter Aetherius cum Calupione
 diacono et Amatore subdiacono: postremus Aurelius presbyter,
 dulcissimus meus, longiore uia ueniens anhelus occurrit. Quid, 5
 inquam, tam subito et insperati tam ex diuersis regionibus tam
 5 mane concurritis? Nos, inquit, hesterno cognouimus, Gallum
 istum per totum diem Martini narrasse uirtutes, et reliqua in
 hodiernum diem, quia nox oppresserat, distulisse: propterea ma-
 turauius frequens auditorium facere de tanta materia locu-
 turo. interea nuntiatur multos saecularium stare pro foribus, nec 6
 10 ingredi audentes, sed ut admitterentur rogantes. tum Aper, ne-
 quaquam, inquit, istos nobis admisceri conuenit, quia ad audien-
 dum curiositate potius quam religione uenerunt. confusus ego 7
 illorum uice, quos non admittendos esse censebat, aegre tandem
 obtinui, ut Euchereum ex uicariis et Celsum admitterent consu-
 15 larem, ceteri sunt repulsi. tum Gallum media in sede conpo-
 nimus: qui cum diu nobili sua uerecundia silentium tenuisset, 8
 tandem ita exorsus est.

Conuenistis, inquit, ad me audiendum, uiri sancti et disertii, 2
 sed religiosas potius quam doctas aures, ut arbitror, adtulistis,
 20 audituri me fidei testem, non oratoris copia locuturum. quae
 autem hesterno dicta sunt, non reuoluam: illa qui non audierunt,
 ex scripturis cognoscent. noua Postumianus expectat nuntiaturus 2
 Orienti, ne se in comparatione Martini praeferat Occidenti. ac
 primum gestit animus, quod Refrigerius in aurem suggerit, ex-
 25 plicare: res in Carnutena gesta est ciuitate. 3

1 presbyter *V*: presbyter noster *AFv* || Etherius *v* || calupione *BV*:
 calyppione *A*, calyppiono *F*, Callipione *v*, Calliopio *Barthius* 3 longi-
 giori *A* || occurrit *BMV*: cucurrit *AFv* 4 et *V*: et tam *AFv*, tam *B*
 || tam (*ante ex*) *deletum in V eadem manu* 5 Et illi nos *V* || inquit
AF¹V 8 de tanta materia *V et cod. Vorstii*: tantam materiam *AFv*
 10 rogantes *BV*: orantes *AFv* 11 inquit istos *AF*: quidem istos
V, istos inquit *v* 12 ergo *F pr. m.* 13 tandem *ed. Parisina*:
 tamen *libri* 14 admitteret *B* 15 repulsi sunt *F* || in media *A*
 17 tamen *F pr. m.* 18 uiri sancti *V*: et sancti *AFv* 19 uti *v*
 20 fidei testem *V*: fidei testes *AF*, fide teste *Q*, fide testis *v* 22 scrip-
 turis *V*: scriptore *B*, scriptis *AFv* || cognoscent *BV*: recognoscent *AFv*
 24 explicare *BFV*: explicari *Av* 25 carnutena *V*: carnutum *B*, car-
 notena *AFv*

Paterfamilias quidam duodecennem filiam ab utero mutam Martino coepit offerre, poscens ut linguam ligatam meritis suis 4 sanctis uir beatus solueret. ille cedens episcopis, qui tum forte latus illius ambiebant, Valentino adque Victricio, inparem se esse tantae moli, sed illis quasi sanctioribus nihil impossibile fa- 5 tebatur. at illi pias preces una cum patre supplici uoce iungentes orare Martinum ut sperata praestaret. nec cunctatus ultra — utrumque praeclarum, et ostendendo humilitatem nec differendo pietatem — iubet circumstantis populi multitudinem submoueri: episcopis tantum et puellae patre adsistentibus in orationem suo 10 illo more prosternitur. dein pusillum olei cum exorcismi praefatione benedicit, adque ita in os puellae sanctificatum liquorem, 7 cum et linguam illius digitis teneret, infudit. nec fefellit sanctum uirtutis euentus. patris nomen interrogat: mox illa respondit. proclamat pater cum gaudio pariter et lacrimis Martini genua 15 complexus, et hanc primam se filiae audisse uocem cunctis studentibus fatebatur. ac ne cuiquam id incredibile forte uideatur, perhibeat uobis praesens Euagrius testimonium ueritatis: nam res ipso praesente tum gesta est.

3 Paruum illud est, quod nuper Arpagio presbytero referente cog- 20 noui, sed non praetermittendum uidetur. Auitiani comitis uxorem misisse Martino oleum, quod ad diuersas morborum causas necessarium, sicut est consuetudo, benediceret: ampullam uitream istiusmodi fuisse, ut rotunda in uentrem cresceret ore producto, sed oris extantis concauum non repletum, quia ita moris 25 sit uascula complere, ut pars summa umbonibus obstruendis li-

1 paterfamilias quidam *V*: pater filiam *AF*, paterfamilias *v* || duodecennem *ed. Ald.* || filiam ab u. mutam *MV*: ab u. mutam puellam *AFv*

3 scis *AV*: ses *Fv* || uir beatus *V*: *om. AFv* || solueret *V*: absolueret *AFv* 4 ualentino *V*: ualentiano *F pr. m. ualentiniano AF²v*

7 orauere *F corr.* 9 circumstantes *V* 11 ille *Q* || more *om. F pr. m.* || pauxillum *M* 13 infudit *A* 14 respondet *ed. Ald.* 16 et] dicit *V*, *haud scio an recte, si uerba sic distinguas*: dicit hanc *pr. se f. audisse uocem: cunctis stup. fatebatur* 17 fatetur *coni. de Prato*

20 Paruum *BM*: Parum *AFVv* || arpagio *AFV*: Harpagio *v* 22 aduersas *V* 23 ampullam *BFV*: ampullulam *AFv* 24 rotundam *B*, rotundum *coni. de Prato* 25 ita *BV*: id *AF* 26 uascula *AFV*: uascula illa *v* || complere *AFV*: compleri *v* || summa umbonibus *de Prato*: summabonibus *V*, summa *om. AFv*

bera relinquatur. testabatur presbyter uidisse se oleum sub Mar- 3
tini benedictione creuisse, quoad exundante copia superne dif-
flueret: eademque, dum ad matremfamilias uasculum referretur,
ferbuisse uirtute: nam inter manus pueri portantis ita semper 4
5 exundasse oleum, ut omne illius uestimentum copia superfusi
liquoris operiret: matronam ita usque ad summum labrum plenum
uasculum recepisse, ut presbyter hodieque fateatur, obdendi pessuli,
quo claudi diligentius seruanda consuerunt, in uitro illo spatium
non fuisse. mirum et illud, quod huic — me autem intuebatur — 5
10 memini contigisse. uas uitreum cum oleo, quod Martinus bene-
dixerat, in fenestra paululum editiore deposuit: puer familiaris
incautior linteum superpositum, ampullam ibi esse ignorans, ad-
trahit. uas super constratum marmore pauimentum decidit. cunctis
metu exterritis benedictionem Dei perisse, ampulla perinde
15 incolumis est reperta, ac si super plumas mollissimas decidisset.
quae res non potius ad casum quam ad Martini est referenda 6
uirtutem, cuius benedictio perire non potuit.

Quid illud, quod factum a quodam est, cuius nomen, quia
praesens est et prodi se uetuit, supprimetur: cui quidem tem-
20 pori hic etiam Saturninus interfuit. canis nobis inportunior obla- 7
trabat. in nomine, inquit, Martini iubeo te obmutescere. canis
— haesit latratus in gutture: linguam abscisam putares — obmu- 8
tuit. ita parum est ipsum Martinum fecisse uirtutes: credite
mihi, quia etiam alii in nomine eius multa fecerunt.

25 Auitiani quondam comitis noueratis barbaram nimis et ultra 4
omnia cruentam feritatem. hic rabido spiritu ingressus Turonum

2 quod ad *F*, quod *V* || diffluet *MV*: defluet *AFv*; *apte comparauit de Prato Lucret. III, 436 et Cic. Brut. § 316* 3 eademque —
ferbuisse uirtute *V* (*sed feruuisse corr. in feruisse*): eandemque — seruasse
uirtutem *codd. rell. et v* 4 reportantis *BM* 6 ita usque *ABFMV*: itaque
v 7 fatetur *v* 8 consueuerunt *v* 9 miror *V* || huic] adhuc *F sed in*
ras. m. 2 10 uas *om. F pr. m.* 11 editiore *om. V* 12 ampullulam *A*
|| ignorans *BV*: ignarus *AFv* 14 benedictionem dei perisse *V*: ne benedictio
deperisset *AFv* || ampullula *AF* 18 quod — quodam est *om. A*,
est a quodam *Fv* 19 prodi se *F corr. e* prodisse || suppremetur *V*
20 interfuit — inportunior *om. V* 21 eanis *ABV*: cani *Fv*; *muta-*
uimus uerborum distinctionem 22 abscisam *BV*: ut abscisam *AF*, ut
abscissam *v* 24 alii etiam *A* 26 omnia *BMV*: omnes *AFv* || rabido
AM: rauido *V*, rabulo *B*, rapido *Fv* || turonus *A*

ciuitatem, sequentibus eum miserabili facie ordinibus catenatis,
 diuersa perdendis parari iubet genera poenarum, disponit po-
 2 stero die adtonita ciuitate ad opus triste procedere. quod ubi
 Martino conpertum est, solus paulo ante mediam noctem ad
 praetorium bestiae illius tendit. sed cum profundae noctis silentio 5
 quiescentibus cunctis nullus foribus obseratis pateret ingressus,
 ante limina cruenta prosternitur. interea Auitianus graui somno
 sepultus angelo ingruente percellitur: seruus, inquit, Dei ad tua
 3 limina iacet et tu quiescis? qua ille uoce percepta lecto suo tur-
 batus excutitur, conuocatisque seruis trepidus exclamat, Mar- 10
 tinum esse pro foribus: irent protinus, claustra reserarent, ne
 4 Dei seruus pateretur iniuriam. sed illi, ut est omnium natura
 seruorum, uix prima limina egressi, inridentes dominum suum
 quod somnio fuisset inlusus, negant quemquam esse pro foribus,
 ex suomet ingenio coniectantes neminem nocte posse uigilare, 15
 nedum illi crederent, in illo noctis horrore iacere ante aliena
 limina sacerdotem: idque Auitiano facile persuasum est. rursum
 soluitur in soporem: sed mox ui maiore concussus exclamat Mar-
 tinum stare pro foribus: sibi ideo nullam quietem animi corpo-
 5 risque permitti. tardantibus seruis ipse usque ad limina exteriora 20
 progreditur: ibi Martinum ut senserat deprehendit. percussus
 6 miser tantae uirtutis manifestatione, quid, inquit, mihi hoc,
 domine, fecisti? nihil te loqui necesse est: scio quid desideres,
 uideo quid requiras: discede quantocius, ne me ob iniuriam tuam
 caelestis ira consumat: satis soluerim hucusque poenarum. crede 25
 7 quia non leuiter apud me actum est, ut ipse procederem. post
 discessum autem sancti aduocat officiales suos, iubet omnes cu-
 stodias relaxari et mox ipse proficiscitur. ita fugato Auitiano lae-
 tata est ciuitas et liberata.

2 disponit *V*: disponens *AFv* || postera *v* 3 triste *V*: tam triste *AFv*
 5 pertendit *M* || profundo *B* 6 nullis *F pr. m.* 9 et *om. V*
 12 natura seruorum *om. V* 13 prima limina uix *A (sed add. uix m. 2)*
 14 somnio *de Prato*: somno *libri* 15 suimet *F corr.* 16 necdum
V || illius noctis *F* 17 est *om. AFv* 19 sibiq. *F, sed q. erasum*
 20 usque *om. AF* 21 adpraehendit *V* 22 manifestatione uirtutis
AFv 23 te loqui *AFV*: loqui te *v* 27 sancti martini *V, martini (om.*
sancti) F || custodia *v* 29 est ciuitas et liberata *AFV*: est se ciuitas
 liberatam *duo codd. Gisel. et v*

Haec cum multis Auitiano referente conperta sint, tum nuper 5
 Refrigerius presbyter, quem coram uidetis, a Dagrido, fideli
 uiro ex tribunis, sub inuocatione diuinae maiestatis audiuit, qui
 sibi hoc ab ipso Auitiano relatum esse iurabat. ceterum nolo mi- 2
 5 remini me hodie facere, quod hesterno non feci, ut ad singulas
 quasque uirtutes nomina testium personasque subnectam, ad quas
 si quis fuerit incredulus, quia adhuc in corpore sunt, recurrat.
 exegit id infidelitas plurimorum, qui in aliquibus, quae hesterno 3
 memorata sunt, nutare dicuntur. accipiant ergo testes adhuc in-
 10 columes adque uiuentes, quibus, quia de fide nostra dubitant,
 magis credant. sed si adeo infideles sunt, profiteor quia nec illis
 sunt credituri. miror autem quemquam, qui uel tenuem sensum 4
 religionis habeat, tantum piaculi uelle committere, ut putet quem-
 quam de Martino posse mentiri. facessat a quoquam, qui sub Deo 5
 15 uiuit, ista suspicio: neque enim Martinus hoc indiget, ut men-
 daciis adseratur. sed totius sermonis fidem, Christe, apud te
 deponimus, nos nec alia dixisse nec alia dicturos, quam quae
 aut ipsi uidimus aut quae manifestis auctoribus uel plerumque
 ipso referente cognouimus. ceterum etsi dialogi speciem, quo ad 6
 20 leuandum fastidium lectio uariaretur, adsumpsimus, nos pie
 praestruere profitemur historiae ueritatem. haec me extrinsecus
 inserere nonnullorum incredulitas non sine meo dolore compulit.
 sed redeat ad nostrum sermo consessum: in quo cum me tam stu- 7
 diose audiri uideam, fatear necesse est Aprum fecisse constanter,
 25 qui reppulit infideles, eos tantum iudicans audire debere qui
 crederent. efferor, si quid creditis, spiritu et prae dolore totus 6

1 sint *ABFV*: sunt *v* 2 adagrido *V*: abagarido *AFMQ*, auagrio *B* ab
 euagrio *cod. Trudon. Giselini et v* 3 magestatis *F* 5 externo *V* 8 ex-
 git *V*: exigit *AFv* 9 nutare *F in ras. m. 2* 12 quendam *F* 13 uellet
 c. ut putent *V* 15 suspitio *AF* || nam neque *B* 16 sed *V*: sed tamen
AFv || sermonis *V*, sed nis *s. l.* || Christe apud te *BV*: apud te Christe *AFv*

17 deponimus *B*: depromimus *AFVv*, sed in *V o m. post.* 19 quod *V*
 20 leuandum *BFQV*: leuiandum *A*, releuandum *v* 21 praestruere
AQV et pr. m. F: praestare *F corr. et v* 22 compulit *Mercerus*: com-
 pulerat *F* (sed at *corr. ex it*), compulerit (uel *comp.*) *AVv*; cf. *uar. lect.*
ad p. 205, 5 23 consensum *ABFMV* || tam *F in ras.* 24 fatear
de Prato: fateor *Vv*, fatebor *ABF* 25 repulit *Av* 26 si quid *BMV*:
 siquidem *AFv* (siquidem, eredit, *ed. Aldina*, si quidem eernitis *Casp.*
Barthius)

insanio: non credunt Martini uirtutibus Christiani, quas daemones fatebantur?

- 2 Monasterium beati uiri duobus a ciuitate erat milibus disparatum: sed si quotiens uenturus ad ecclesiam pedem extra cellulae suae limen extulerat, uideres per totam ecclesiam energumenos⁵ rugientes, et quasi adueniente iudice agmina damnanda trepidare, ut aduentum episcopi clericis, qui uenturum esse nescirent, daemoniorum gemitus indicaret. uidi quendam adpropiante Martino in aëra raptum manibus extensis in sublime suspendi, ut nequam³ solum pedibus adtingeret. si quando autem exorcizandorum¹⁰ daemonum Martinus operam recepisset, neminem manibus adtrectabat, neminem sermonibus increpabat, sicut plerumque per clericos rotatur turba uerborum, sed admotis energumenis ceteros iubebat abscedere, ac foribus obseratis in medio ecclesiae⁴ cilicio circumtectus, cinere respersus, solo stratus orabat. tum¹⁵ uero cereres miseros diuerso exitu perurgueri: hos sublatis in sublime pedibus quasi de nube pendere, nec tamen uestes defluere in faciem, ne faceret uerecundiam nudata pars corporum: at in parte alia uideres sine interrogatione uexatos et sua crimina confitentes. nomina etiam nullo interrogante prodebant: ille se Iouem,²⁰ 5 iste Mercurium fatebantur. postremo cunctos diaboli ministros cum ipso cereres auctore cruciari, ut iam in Martino illud fateamur inpletum quod scriptum est: quoniam sancti de angelis iudicabunt.
- 7 Pagum quendam in Senonico annis singulis grando uexabat.²⁵ compulsi extremis malis incolae a Martino auxilium poposcerunt:

23 I ad Cor. 6, 2 et 3.

1 credunt *BMV*: credent *AFv* 3 disseparatum *V*, fort. separatum, ut *V* habet *Dial. I, 8, 1* 4 ad *F* in ras. 5 uideris *V* || inaerguminos *V*
 6 damnata *F* corr., damnanda — clericis *om. V* 7 clerici *A* || qui *F* corr. e quē ut uidetur 8 indicarent *F* corr. et *B* || appropinquante *M*
 9 aera *AFQV*: aere *v* 10 exorcidiandorum *V* 11 recipisset *V* || adtractabat *F*, *om. V* 13 turba *V*: turbo *AFv*; turba uerborum iam legitur apud *Cic. de orat. III, § 50* et *Quintil. inst. orat. 8, 2, 17*
 16 sublatis *F* *pr. m.* 17 uestis deflueret *F* 18 in faciem *BV*: super faciem *AFv*; receptam lectionem firmavit de *Prato coll. Hilarii lib. c. Constantium 8* et *Hieron. ep. 108, 13* 18 ad in *V*, atque in *F* 19 uideris *V* || confidentes *V* 21 fatebantur *F* *pr. m.* et *V*: fatebatur *AF²v* || diabuli *V* 25 uexabat *BV*: uastabat *AFv*

missa per Auspicium praefectorium uirum satis fida legatio, cuius
 agros specialiter grauior quam ceterorum adsuerat procella popu- 2
 lari. sed facta ibi oratione Martinus ita uniuersam penitus libera-
 uit ab ingruenti peste regionem, ut per uiginti annos, quibus
 5 postea mansit in corpore, grandinem in illis locis nemo pertu-
 lerit. quod ne fortuitum esse et non potius Martino praestitum 3
 putaretur, eo anno, quo ille defecit, rursus incubuit rediniua
 tempestas: adeo sensit et mundus uiri fidelis excessum, ut cuius
 nita iure gandeat, eiusdem mortem lugeret. ceterum si ad haec 4
 10 probanda quae diximus testes etiam infirmior auditor exegerit,
 non unum ego hominem, sed milia multa producam, et totam
 in testimonium uirtutis expertae Senonum aduocabo regionem. et 5
 tamen tu, Refrigeri presbyter, credo, meministi, nuper nobis
 super hoc cum Romulo Auspicii illius filio, honorato et religioso
 15 uiro, fuisse sermonem: qui haec nobis tamquam inconperta refe-
 rebat, et cum futuris prouentibus per adsidua damna trepidaret,
 ut ipse uidisti, magno secum maerore lugebat, Martinum non in
 haec tempora reseruatum.

Sed ut ad Auitianum recurram — qui cum in omnibus locis 8
 20 cunctisque in urbibus ederet crudelitatis suae infanda monumenta,
 Turonis tantum innocens erat: et illa bestia, quae humano san-
 guine et infelicium mortibus alebatur, mitem se adque tran-
 quillum beato uiro praesente praestabat —: memini quodam die 2
 ad eum uenisse Martinum: qui ubi secretarium eius ingressus est,
 25 uidit post tergum ipsius daemonem mirae magnitudinis adsiden-
 tem. quem eminus, ut uerbo, quia ita necesse est, parum Latino
 loquamur, exsufflans, Auitianus se exsufflari existimans, quid
 me, inquit, sancte, sic accipis? tum Martinus, non te, inquit,

1 uirum in *F* *erasum* || legatio *ABFV*: legatione *v* 2 adsueuerat
AFv 4 ingruente *BF* (*non item V*) 5 pertulit *V* 6 esset non *V*
 7 defecit *BV*: defunctus est *AFv* || rursus *v* 9 eiusdem *ABFMV*:
 etiam eiusdem *v* 10 exigeret *FQ* 11 hominem ego *A* || multa millia *v*
 12 expertam *M*, *perperam probante de Prato* 14 romulo *V corr. e*
rumulo 18 haec *V* 19 cum omnibus *V* 20 in urbibus *MV*:
 in *om. AFv* 22 tranquillam *F* 25 uidet *ABF* 26 ita *BMV*: et
AF, om. v || est *om. BM* 27 exsufflans] *add. in V sup. lin. eadem*
m. in eum || existimans ait *V* 28 accipis *BMV* (*sed V accepis*):
 aspicias *AFv*

3 sed eum, qui ceruici tuae taeter incumbit. cessit diabolus et reliquit familiare subsellium: satisque constat post illum diem Auitianum mitiorem fuisse, seu quod intellexerit egisse se semper adsidentis sibi diaboli uoluntatem, seu quod immundus spiritus ab illius consensu per Martinum fugatus priuatus est potestate 5 grassandi, cum erubesceret minister auctore nec ministrum auctor argueret.

4 In uico Ambatiensi, id est castello ueteri, quod nunc frequens habitatur a fratribus, idolium noueratis grande opere constructum. politissimis saxis moles turrata surrexerat, quae in conum 10 sublime procedens superstitionem loci operis dignitate seruabat. huius destructionem Marcello, ibidem consistenti presbytero, uir beatus saepe mandauerat. post aliquantum tempus regressus in- 5 crepat presbyterum, cur adhuc idoli structura consisteret. ille causatus uix militari manu et ui publicae multitudinis tantam mo- 15 lem posse subuerti, nedum id facile putaret per imbecillos clericos aut infirmos monachos quiuisset curari. tum Martinus recurrens ad nota subsidia nocte tota in oratione peruigilat: mane orta tempestas aedem idoli usque ad fundamentum prouoluit. uerum haec Marcello teste dicta sint. 20

9 Aliam eius non dissimilem in simili opere uirtutem Refrigerio adstipulante perhibebo. columnam immensae molis, cui idolum superstabat, parabat euertere, sed nulla erat facultas, qua id 2 daretur effectui: tum ad orationem suo more conuertitur. uisam

1 incumbit cessit *BMV*: incubuit ita recessit *AFv* 2 post illum diem *V*: ab illo die *AFv* 3 intellexerat *F*, immo *expectares* intellexit 5 consensu *ABF¹M* 6 auctore *V*: auctorem *AFv* 8 uico *BV*: uico autem *AFv* || ambaciensi *F* (*ambiac. corr.*), ambaciacensi *A*, ambiacensi *al.* || castello *AFMQV*: castello illo *v* || quod — a fratribus *om. V*; *at u. Paulinum quem adfert de Prato*: Vicus erat, ueteris quondam uestigia castris, Nunc famulis habitata Dei Christique ministris 9 idolium (*i. e. templum idoli, εἰδωλεῖον*) *Casp. Barthius*: idolum *libri* 10 molis *V* || quae in conum sublime *B et cod. Trudon. Giselini*: quae in tronum (*thronum corr.*) sublime *V*, quae in quo collectio summitatis thronum sublime (— *mē F*) *AFQ* 12 distructionem *V* || uir beatus saepe *om. V* 14 idoli *libri* || structa consisterent *V* 15 tantum *A* 16 imbecilles *Fv* 17 tunc *AF* 18 praesidia *M* || nocte tota *V*: noctem totam *AFv* || orationibus *v* 19 eadem *V* 20 sunt *AFMQ* 22 perhibebo *BQV*: perhibeo *AFv* 24 affectui *A*

certum est parilem quodammodo columnam ruere de caelo, quae
 impacta idolo totam illam inexpugnabilem molem soluit in pul-
 uerem: parum scilicet, si inuisibiliter caeli uirtutibus uteretur,
 nisi ipsae uirtutes uisibiliter seruire Martino humanis oculis cer-
 5 nerentur.

Idem autem Refrigerius mihi testis est, mulierem profluuiio 3
 sanguinis laborantem, cum Martini uestem exemplo mulieris
 illius euangelicae contigisset, sub momento temporis fuisse
 sanatam.

10 Serpens flumen secans in ripam, in qua constiteramus, adna- 4
 bat: in nomine, inquit, Domini iubeo te redire. mox se mala
 bestia ad uerbum sancti retorsit et in ulteriorem ripam nobis in-
 spectantibus transmeauit. quod cum omnes non sine miraculo
 cerneremus, altius ingemescens ait: serpentes me audiunt, et ho-
 15 mines non audiunt.

Pisces Paschae diebus edere consuetus paulo ante horam refec- 10
 tionis interrogat, an haberetur in promptu. tum Cato diaconus, 2
 ad quem monasterii administratio pertinebat, doctus ipse piscari,
 negat per totum diem sibi ullam cessisse capturam, sed neque
 20 alios piscatores, qui uendere solebant, quicquam agere quiuisset.
 uade, inquit, mitte linum tuum, captura proueniet. contiguum 3
 flumini, ut Sulpicius iste descripsit, habebamus habitaculum.
 processimus cuncti, utpote feriatis diebus, uidere piscantem, om-
 nium spebus intentis, non incassa futura temptamina, quibus
 25 piscis Martino auctore Martini usibus quaereretur. ad primum 4
 iactum in rete permodico immanem esocem diaconus extraxit et
 ad monasterium laetus accurrens, nimirum ut dixit poeta nescio

2 expugnabilem *V* 4 oculis *V* et *cod. Ven. (apud de Prato)*: etiam
 oculis *AFv* 6 testes *V* 10 fluuium *A* || secans *V* et *cod. Vorstii*:
 secabat et *AFv* || in ripam *scripsi*: in ripa *V*, ripam *F*, ripae *Av* || ad-
 nabat *V*: adnatabat *AFv* 11 cui ait (*sic minio*) in nomine *V* 12 in-
 spectantibus *BMV*: expectantibus *AFv* 14 ingemescens *F'V*: inge-
 miscens *AF²v* || et homines n. audiunt *om. V* 18 ministratio *F* 21 con-
 tiguum — habitaculum *BFMV*: contigua — habitacula *Av* 23 omnium
 aciebus *B* 24 incassa *BFV*: incassum *Av* 26 in rete *FMV*: in reti
A, reti *v* || *esohassem *in rasura F*, isocem *M*, ut est apud Plinium
N. H. IX. 15, § 44 et Isid. Etym. XX, 2, 30 || et *om. BM* 27 nec
 mirum *V*

quis — utimur enim uersu scholastico, quia inter scholasticos fabulamur —

captiuumque suem mirantibus intulit Argis.

5 uere Christi iste discipulus, gestarum a Salvatore uirtutum, quas
in exemplum sanctis suis edidit, aemulator, Christum in se mon- 5
strabat operantem, qui sanctum suum usquequaque glorificans
6 diuersarum munera gratiarum in unum hominem conferebat. te-
statur Arborius ex praefecto, uidisse se Martini manum sacri-
ficium offerentis uestitam quodammodo nobilissimis gemmis,
luce micare purpurea, et ad motum dexteræ conlisarum inter se 10
fragorem audisse gemmarum.

11 Veniam ad illud, quod propter temporum notam semper occu-
luit, sed nos celare non potuit: in quo illud est miraculi, quod
2 facie ad faciem cum eo est angelus conlocutus. Maximus impe-
rator, alias sane bonus, deprauatus consiliis sacerdotum post 15
Priscilliani necem Ithacium episcopum Priscilliani accusatorem
ceterosque illius socios, quos nominari non est necesse, ui regia
tuebatur, ne quis ei crimini daret, opera illius cuiuscumque modi
3 hominem fuisse damnatum. interea Martinus multis grauibusque
laborantium causis ad comitatum ire compulsus procellam ipsam 20
totius tempestatis incurrit. congregati apud Treueros episcopi
tenebantur, qui cotidie communicantes Ithacio communem sibi
causam fecerant. his ubi nuntiatum est inopinantibus adesse Mar-
tinum, totis animis labefactati mussitare et trepidare coeperunt.
4 et iam pridie imperator ex eorum sententia decreuerat, tribunos 25
summa potestate armatos ad Hispanias mittere, qui haereticos

3 Statii Theb. 8, 751.

1 scolastico — scolasticos *AF* 4 iste Christi *de Prato ex suis libris*
(*non item ex V*) 5 Christum *BMV*: Christumque *AF* (*sed in F q.*
erasum), Christum quoque *v* 7 in unum h. conferebat *om. A* || testa-
batur *AF* 10 lucem m. purpuream *FQV* || et ad motatum *V*, et
motu *M* (*de V errauit de Prato*) || dexteræ *AMV*: dextrae *Fv* 12 illū
quod praeter *A* || notam temporum *AFv* 13 illud fuit *B* 14 occuluit
BV (*sed V* occuluit): occultauit *AFv* 15 post — accusatorem *om. F*
pr. m. 16 itachium *AF* et sic *deineeps*, sed *F* aliquotiens *ithaeh*.
17 nominare *F* || necesse non est *A* 21 treuerus *V* 24 totis animis
om. F pr. m. || labefactati *AFMQV* (*sed F* *ati in ras.*): labefacti *v* || mu-
sitare *AF¹*, mussare *BM* 25 pridem *BM*

inquirent, deprehensis uitam et bona adimerent. nec dubium 5
erat, quin sanctorum etiam magnam turbam tempestas ista depopulatura esset, paruo discrimine inter hominum genera: etenim
tum solis oculis iudicabatur, ut quis pallore potius aut ueste
5 quam fide haereticus aestimaretur. haec nequaquam placitura 6
Martino episcopi sentiebant, sed male consciis illa uel molestissima
erat cura, ne se ab eorum communione adueniens abstineret,
non defuturis qui tanti uiri constantiam praemissa auctoritate
sequerentur. ineunt cum imperatore consilium, ut missis obuam 7
10 magistri officialibus urbem illam propius uetaretur accedere, nisi
se cum pace episcoporum ibi consistentium adfore fateretur. quos
ille callide frustratus profitetur, se cum pace Christi esse uen-
turum. postremo ingressus nocturno tempore adiit ecclesiam tan- 8
tum orationis gratia. postridie palatium petit. praeter multas,
15 quas euoluere longum est, has principales petitiones habebat:
pro Narsete comite et Leucadio praeside, quorum ambo Gratiani
partium fuerant, pertinacioribus studiis, quae non est temporis
explicare, iram uictoris emeriti: illa praecipua, ne tribuni cum 9
iure gladiatorum ad Hispanias mitterentur. pia enim erat sollici-
tudo Martino, ut non solum Christianos, qui sub illa erant occa-
sione uexandi, sed ipsos etiam haereticos liberaret. uerum primo 10
die adque altero suspendit hominem callidus imperator, siue ut
rei pondus inponeret, siue quia obnoxius episcopis inplacabilis
erat, seu quia, ut plerique tum arbitrabantur, auaritia repu-
25 gnabat, siquidem in bona eorum inhiauerat. fertur enim ille uir 11
multis bonisque actibus praeditus aduersus auaritiam parum con-
suluisset, nisi regni necessitate, quippe exhausto a superioribus

1 ne dubium *V* 2 quin *F* corr. e quod || magnam *V*: maximam *AFv*

3 crimine *V*, decimine *A* 4 oculis *om.* *F* *pr.* *m.* || ut *V*: cum *AFv*

10 magistri *ABFMQV*: magistris *F* corr., magisterii *Giselinus ex suis*; cf. *Chron. II, 41, 2. 48, 5* 11 secum pacem *F* *pr.* *m.* 12 est frustratus. profitetur *ABFMQ* || uenturum esse *F* 13 adit *BM* 14 gratia — multas *om.* *F* *pr.* *m.* || postera die *F*² || petiit *AF*² 15 quas *V* habet s. l. 16 qui *F* corr. $\frac{3}{4}$ e quorum 17 huius temporis *ed. Ald.*

18 praecipua (*sc.* petitio) *V*: illa praecipue *A*, illa praecipua (ua *F* *in ras.*) *Fv* 19 sollicitudo *om.* *F* *pr.* *m.* 21 ipsos *om.* *F* *pr.* *m.* 23 quia *V* *in ras.* habet || obnoxius *ep̄is scripsimus*: bonis id sibi *V*, obnoxius sibi *M*, omissis *B*, nimis sibi *AFv*; cf. *infra c. 12, 2* 27 nisi *AFQV*: nisi si *BM*, nisi fortasse *v* || necessitas *ABFMQV* || exhausto *V* || a *ABMV*: *om.* *Fv*

principibus reipublicae aerario, paene semper in expectatione adque procinctu bellorum ciuiliū constitutus facile excusabitur quibuslibet occasionibus subsidia imperio parauisse.

- 12** Interea episcopi, quorum communionem Martinus non inibat, trepidi ad regem concurrunt, praedamnatos se conquerentes, actum ⁵ esse de suo omnium statu, si Theogniti pertinaciam, qui eos solus palam lata sententia condemnauerat, Martini armaret auctoritas: non oportuisse hominem recipi moenibus: illum iam non defensorem haereticorum esse, sed uindicem: nihil actum morte ² Priscilliani, si Martinus exerceat illius ultionem. postremo prostrati cum fletu et lamentatione potestatem regiam implorant ut utatur aduersus unum hominem ui sua. nec multum aberat, quin cogeretur imperator Martinum cum haereticorum sorte miscere. sed ille, licet episcopis nimio fauore esset obnoxius, non erat nescius Martinum fide, sanctitate, uirtute cunctis praestare mortali- ¹⁵ ³ bus: alia uia sanctum uincere parat. ac primo secreto accersitum blande appellat: haereticos iure damnatos more iudiciorum publicorum potius quam insectationibus sacerdotum: non esse causam, qua Ithacii ceterorumque partis eius communionem putaret esse damnandam. Theognitum odio potius quam causa ²⁰ ecisse discidium, eundemque tamen solum esse, qui se a communione interim separarit: a reliquis nihil nouatum. quin etiam ante paucos dies habita synodus Ithacium pronuntiauerat culpa ⁴ non teneri. quibus cum Martinus parum moueretur, rex ira accenditur ac se de conspectu eius abripuit. mox percussores his, pro ²⁵ quibus Martinus rogauerat, diriguntur.
- 13** Quod ubi Martino compertum est, iam noctis tempore palatium inrupit. spondet, si parceretur, se communicaturum, modo uti

1 principibus *om. B* || expectatione *BMV*: expeditione *AFv* 2 bellorum *om. F pr. m.* || constitutis *F corr.* 4 non ibat *F corr. in* non adibat 5 conquirentes *F* 6 sit deheognitis *V*, si theognisti *AFv*
 12 utatur *om. V* 15 uirtute *V*: ac uirt. *AF*, et uirtute *v* 16 alia *V*: alia longe *AFv* || accersitum *AFv* (accers. secreto *A*) 20 theognitum *V*: theognistum *AFv* 22 separaret *AF* 25 eius *om. F pr. m.* || abripit *ABM* || mox *V*: et mox *AFv* 27 compertum est iam n. tempore *A corr. F et V*: comp. iam n. tempore est *F pr. m. et v* 28 irrumpit *F*, sed pit in ras. (ex irrumpit?) || spondit *F corr.* || modo *BV*: tantummodo *M*, dummodo *AFv* || ut *om. B*

et tribuni iam ad excidium ecclesiarum ad Hispanias missi retra-
herentur. nec mora, Maximus indulget omnia. postridie Felicis 2
episcopi ordinatio parabatur, sanctissimi sane uiri et uere digni,
qui meliore tempore sacerdos fieret. huius diei communionem
5 Martinus iniit, satius aestimans ad horam cedere quam his non
consulere, quorum ceruicibus gladius imminebat. uerumtamen 3
summe episcopis nitentibus, ut communionem illam subscrip-
tione firmaret, extorqueri non potuit. postero die se inde prori-
piens cum reuerteretur in uiam et maestus ingemesceret, se uel
10 ad horam noxiae communioni fuisse permixtum, haut longe a
uico, cui nomen est Andethanna, qua uasta solitudine siluarum
secreta † patiuntur, praegressis paululum comitibus ille subsedit,
causam doloris et facti accusante ac defendente inuicem cogita-
tione peruoluens. adstitit ei repente angelus: merito, inquit, Mar- 4
15 tine conpungeris, sed aliter exire nequisti. repara uirtutem, re-
sume constantiam, ne iam non periculum gloriae, sed salutis
incurras. itaque ab illo tempore satis cauit cum illa Ithacianae 5
partis communionem misceri. ceterum cum quosdam ex energu-
menis tardius quam solebat et gratia minore curaret, subinde
20 nobis cum lacrimis fatebatur, se propter communionis illius ma-
lum, cui se uel puncto temporis necessitate, non spiritu miscuisset,
detrimentum sentire uirtutis. sedecim postea uixit annos: nullam 6
synodum adiit, ab omnibus episcoporum conuentibus se remouit.

Sed plane, ut experti sumus, inminutam ad tempus gratiam
25 multiplicata mercede reparauit. nidi postea ad pseudoforum mo- 14

1 ad V: in *AFv* 2 mora *BMV*: mora intercessit *AFv* 3 uere V:
plane *AFv* 4 saerodus V || huius die V, huiusmodi *BM* 5 satis V
7 summe V: summa ui *AFv* 8 firmaret sed extorqueri *AFQ* 9 re-
uerteretur in uiam et V: reuertens in uia (uiam *FQ*) *AFQv* || ingemi-
scescit *Av et corr. F* 11 ande * thanna A, andetanna F || uasta solitudine
AFQV: uastas solitudines v 12 patiuntur *libri corrupte, sed cod. Vorstii*
petuntur; fort. patescunt 14 angelus] *additum in V s. l. manu eadem*: et
ait 17 incurras V, *item F (sed hic as in ras.)*: incurreris *Av* || ab illo t. satis
cauit cum *om. V* || *ithachianae AF*: 18 communionem quam mixtus est
ceteris cum quosdam ex inerguminis traditus V 22 sedecim V || nullam
omnino synodum A 25 multiplicata *BMV (sed V — atam)*: multiplicei
AFv || postea *ABFMQV*: praeterea v || pseudoforum *libri fere omnes*:
pseudothyrum *Giselinus*; *illud firmat etiam Fortunatus*: Namque ad pseudo-
forum cellae dum accederet aeger etc. || monasteriū F (*sed ñ m. 2 in ras.*)

nasterii ipsius adductum energumenum, et prius quam limen adtingeret, fuisse curatum.

Testantem quendam nuper audiui, cum in Tyrreno mari cursu illo, quō Romam tenditur, nauigaret, subito turbinibus exortis 5 extremum uitae omnium fuisse discrimen. in quo cum quidam Aegyptius negotiator necdum Christianus magna uoce clamauerit 'Deus Martini eripe nos', mox tempestatem fuisse sedatam, seque optatum cursum cum summa placati aequoris quiete tenuisse.

3 Lycontius ex uicariis uir fidelis, cum familiam illius lues extrema uexaret et inauditae calamitatis exemplo per totam domum 10 corpora aegra procumberent, Martini per litteras implorauit auxiliū. quo tempore uir beatus † rem esse promisit difficilem impetrari: nam spiritu sentiebat, domum illam diuino numine uerberari: tamen non prius destitit septem totos dies totidemque noctes orando et ieiunando continuans, quam id quod exorandum 15 receperat impetraret. mox ad eum Lycontius diuina expertus beneficia peruolauit, nuntians simul et agens gratias, domum suam omni periculo liberatam. centum etiam argenti libras obtulit, 6 quas uir beatus nec respuit nec recepit, sed priusquam pondus illud monasterii limen adtingeret, redimendis id captiuis continuo deputauit. et cum ei suggereretur a fratribus, ut aliquid 20 ex eo in sumptum monasterii reseruaret, omnibus in angusto esse uictum, multis deesse uestitum: nos, inquit, ecclesia et pascat et uestiat, dum nihil nostris usibus quaesisse uideamur.

7 Succurrunt hoc loco illius uiri magna miracula, quae facilius 25 admirari possumus quam referre. agnoscitis profecto quod dico: multa sunt illius, quae non queant explicari. uelut istud est,

1 ad limen *v* 3 nuper quendam *AF* || tyrreno *AFV*: Tyrrheno *v*
 5 omnibus *ed. Ald.* || in *om. V* 6 clamaret *A* 8 obtatum *F* ||
 placati *V*: placidi *AFv* 9 lyconcius *F* 12 remeare permissus difficili
 impetratione *V*, rem esse permensus difficilis impetrari *B*, rem esse per-
 mensus difficilem impetrat *A*, rem esse promisit difficilem impetrari
Fv; fort. rem esse promisit difficilem impetratu (*uel* difficili impetratione)
 13 nomine *V* 14 distitit *V* 18 optulit *F* 19 accepit *ed. Ald.*
 || pondus illud priusquam *F* 21 aliquid *V* 22 sumptu *A*, sumptus *F*
 || in angusto *ABMV*: **angustum *F*, enim angustum *v* 23 et *om. Fin*
loco eraso 24 dum *BV*: dummodo *AFv* || uisibus *A* 26 possumus *B*
 27 queant *ABFMV*: queunt *v* || ueluti *AFv* || est illud *F*, sed illud
in ras. m. 2; ipse malim istud sine est

quod nescio an ita, ut gestum est, a nobis possit exponi. quidam 8
 e fratribus — nomen non ignoratis, sed celandi persona est, ne
 sancto uiro uerecundiam fecerimus — quidam ergo cum ad fornaculam
 illius carbonum copiam repperisset, et admota sibi sellula
 5 diuaticatis pedibus super ignem illum nudato inguine resideret,
 continuo Martinus factam sacro tegmini sensit iniuriam, magna
 uoce proclamans, quis, inquit, nudato inguine nostrum incestat 9
 habitaculum? hoc ubi frater audiuit et ex conscientia quod increpabatur
 agnouit, continuo ad nos cucurrit exanimis, pudorem
 10 suum non sine Martini uirtute confessus.

Quodam itidem die, dum in area, quae parua admodum ta- 15
 bernaculum illius ambiebat, in illo suo, quod nostis omnes,
 sedili ligneo resedisset, uidit duos daemones in excelsa illa, quae
 monasterio supereminet, rupe consistere, inde alacres ac laetos
 15 uocem istiusmodi adhortationis emittere: heia te Briccio, heia
 te Briccio. credo cernebant miserum eminus propinquantem, consci
 ci quantam illi rabiem spiritus suscitassent. nec mora, Briccio 2
 furibundus inrupit: ibi plenus insaniae euomit in Martinum mille
 conuicia. obiurgatus enim pridie ab eo fuerat, cur, qui nihil um-
 20 quam ante clericatum quippe qui in monasterio ab ipso Martino
 nutritus habuisset, equos aleret, mancipia compararet. nam illo
 tempore arguebatur a multis non solum pueros barbaros, sed
 etiam puellas scitis uultibus coemisse. quibus rebus infelicissimus 3
 insano felle commotus et, ut credo, praecipue daemonum illorum
 25 agitatus instinctu, Martinum ita adgressus est, ut uix manibus
 temperaret, cum quidem sanctus uultu placido, mente tranquilla
 infelicis amentiam per mitia uerba cohiberet. sed ita in eo nequam 4
 spiritus redundabat, ut ne sua quidem illi, quamuis uana admo-

4 copia *V* || amota *F* *pr. m.* 5 deuaticatis *V* 7 proclamans ait *V* ||
 inquit *uncinis inclusit de Prato* 8 frater *V*: ille frater *AFv* 10 suum *om. A*

11 Quodam] *hoc caput et sequens om. V, F* hic *om. et habet in fine dialogi;*
nec Paulinus rem quae narratur tetigit || dum] *immo cum* 13 resedisset *F*

15 adhortationis *A*: exortationis *F*, sed *ex in ras. m. 2* || Briccio *M*:
 briccio (*bis*) *AFQ*, brichio *B*; heia te *B. semel habent BM* || 16 credo
om. A 17 rabiem sui spiritus *M* 18 insaniam *F* || euomit *ABFQ*:
 euomuit *v* 19 conuicia *AF*, et sic item *infra* || umquam *om. A* 20 qui]
add. fuisset in F m. 2 21 nam *AFQ*: nam iam *v* 22 arg. a m. quod —
 coemisset *AFQ* || barbaros *om. FQ* (non s. p. barbaros — coemisse *BM*,
 ut uidetur, et *Gisellini libri meliores*) 27 nequam spir. in eo *F*

dum, mens subesset: trementibus labiis incertoque uultu decolor
 prae furore rotabat uerba peccati, se asserens sanctiorem, quippe
 qui a primis annis in monasterio inter sacras ecclesiae disciplinas
 ipso Martino educante creuisset: Martinum uero et a principio,
 quod ipse diffiteri non posset, militiae actibus sorduisse, et nunc 5
 per inanes superstitiones et fantasmata uisionum ridicula prorsus
 5 inter deliramenta senuisse. haec cum multa adque alia etiam,
 quae reticere melius est, acerbiora uomuisset, egressus tandem
 furore satiato, quasi qui se penitus uindicasset, rapidis ea parte
 qua uenerat gressibus recurrebat, cum interea, credo per Martini 10
 orationes fugatis ab illius corde daemonibus, reductus in paenitentiam.
 mox reuertitur adque ad Martini se genua prosternit:
 ueniam poscit, fatetur errorem nec sine daemone se fuisse tandem
 6 sanior confitetur. non erat apud Martinum labor iste difficilis, ut
 ignosceret supplicanti. tunc et ipsi et nobis omnibus sanctus expo- 15
 suit, qualiter illum a daemonibus uidisset agitari: se conuiciis non
 moueri, quae magis illi, a quo essent effusa, nocuissent. exinde
 7 cum idem Briccio multis apud eum magnisque criminibus persaepe
 premeretur, cogi non potuit ut eum a presbyterio submoueret, ne
 suam persequi uideretur iniuriam, illud saepe commemorans: si 20
 Christus Iudam passus est, cur ego non patiar Briccionem?

16 Ad haec Postumianus, audiat, inquit, istud exemplum noster
 iste de proximo. qui cum sit sapiens, immemor praesentium, im-
 memor futurorum: si fuerit offensus, insanit in sua se non habens
 potestate: saeuit in clericos, grassatur in laicos, totumque terra- 25
 rum orbem in suam commouet ultionem: in qua per triennium
 iugiter dimicatione consistens nec tempore nec ratione sedatur.
 2 dolenda hominis et miseranda condicio, etiamsi hac sola insa-
 nabilis mali peste premeretur. uerum ista ei patientiae et tran-

6 fantasmata *AF*: phant. *v* 8 egressus — uindicasset *F* post recurrebat *habet* 9 rapidis — gressibus recurrebat *ABM*: rapidus — recurrebat *Fv* || ea parte qua *AFM*: ex qua parte *v* 11 poenitentiam, mox *distinctum est in edd. claudicante logica ratione. Sententia est*: in eo erat ut recurreret, cum interea reductus est in paenitentiam. Mox reuertitur *etc.*

13 poscit *BM*: poscens *AFv* 14 sanior fatebatur *A* 15 ipse *F pr. m.*
 18 briccio *AF* || apud *in Ferasum* 19 premeret. *F* 21 briccionem *AF* 22 etiam istud *M* 23 *malim* cum est sapiens 24 leniter (*uel* leuiter) offensus 2 *codd. apud de Prato et cd. Ald.* 27 oratione *F* 29 malo *F pr. m.*

quillitatis exempla referre saepius, Galle, debueras, ut nesciret irasci et sciret ignoscere. qui si istum ipsum breuiter inser-
 3 tum sermonem meum in se prolatum forte cognouerit, sciat non magis ore inimici quam amici animo me locutum, quia, si fieri
 5 posset, optarem ut Martino potius episcopo quam Phalari tyranno similis diceretur. sed istum, cuius commemoratio parum suauius 4 est, transeamus et ad Martinum nostrum, Galle, redeamus.

Tum ego, cum iam adesse uesperum occiduo sole sentirem, 17 dies, inquam, abiit, Postumiane: surgendum est: simul tam
 10 studiosis auditoribus cena debetur. de Martino autem expectare non debes, ut ulla sit meta referenti: latius ille diffunditur, quam ut ullo ualeat sermone concludi. ista interim de illo uiro portabis 2
 Orienti, et dum recurris diuersasque oras, loca, portus, insulas urbesque praeterlegis, Martini nomen et gloriam sparge per po-
 15 pulos: in primis memento non praeterire Campaniam: etsi ma- 3 xime cursus in deuio sit, non tamen tibi tanti sint uel magnarum morarum ulla dispendia, quin illic adeas inlustrem uirum ac toto laudatum orbe, Paulinum: illi, quaeso te, primum sermonis nostri, quod uel hesterno confecimus uel hodie diximus, uolumen
 20 euolue: illi omnia referes, illi cuncta recitabis, ut mox per illum 4 sacras uiri laudes Roma cognoscat, sicut primum illum nostrum libellum non per Italiam tantum, sed per totum etiam diffudit Illyricum. ille Martini non inuidus gloriarum sanctarumque in 5
 Christo uirtutum piissimus aestimator non abnuet praesulem no-
 25 strum cum suo Felice componere. inde si forte ad Africam trans-
 fretabis, referes audita Carthagini: licet iam, prout ipse dixisti, uirum nouerit, tamen nunc praecipue de eo plura cognoscat, ne solum ibi Cyprianum martyrem suum, quamuis sancto illius san-
 guine consecrata, miretur. iam si ad laeuam Achaiae sinum pau- 6

1 saepe *F* || ut nesciret *BM* et 2 *codd. Gisel.*: ut sciret *AFv* 3 magis non *AF* 5 falari *AF* 6 memoratio *F* 8 Tum ego *V* s. l. in quo *minio praemisum est*: et *sulpicius* || ergo *F* *pr. m.* || uesperam *de Prato inuito cod. V* 9 simul tamen *V* 10 *cacna AF*, coena *v* 11 referenti *V*: referendi *AFv* 12 *ista mei*: ita *v* 13 et *V*: sed *AFv* || diuersas *A*, in *F* que *erasum est* || oras *M*: horas *V*, regiones *AFv* 14 spargere *V* 19 quod *AV*: quo *F*, quem *v* 20 refert *V* 22 totam *v* 26 Kartag. *A*, echartag. *FV* || licet iam prout *scripsi*: licet etiam prout *V*, licet etiam pridem ut *AF*, licet iam pridem ut *v* 28 quauis *V* 29 leuam aciem (*ex Achaicum?*) sinum *V*

lulum deuexus intraueris, sciat Corinthus, sciant Athenae, non sapientio-
rem in academia Platonem nec Socraten in carcere for-
torem: felicem quidem Graeciam, quae meruit audire Apostolum
praedicantem, sed nequaquam a Christo Gallias derelictas, qui-
bus donauerit habere Martinum. cum uero ad Aegyptum usque 5
perueneris, quamquam illa suorum sanctorum numero sit et uir-
tutibus superba, tamen non dedignetur audire, quam illi uel uni-
uersae Asiae in solo Martino Europa non cesserit.

18 Ceterum cum Hierosolyma inde petiturus uentis rursus uela
commiseris, negotium tibi nostri doloris iniungo, ut si unquam 10
inlustris illius Ptolemaidis litus accesseris, sollicitus inquiras, ubi
sit consepultus noster ille Pomponius, nec fastidias uisitare ossa
2 peregrina. multas illic lacrimas tam ex affectu tuo quam ex no-
stris funde uisceribus, ac licet inani munere solum ipsum flore
purpureo et suaue redolentibus sparge graminibus. dices tamen 15
illi, sed non aspere, non acerbe, compatiens alloquio, non ex-
3 probrantis elogio: quod si uel te quondam uel me semper audire
uoluisset, et Martinum magis quam illum, quem nominare nolo,
fuisset imitatus, numquam a me tam crudeliter disparatus ignoti
pulueris syrte tegetetur, naufragi sorte praedonis passus in medio 20
4 mari mortem et uix in extremo nactus litore sepulturam. uide-
ant hoc opus suum, quicumque in ultione illius mihi nocere uo-
luerunt, uideant gloriam suam et uel nunc aduersum me grassari
desinant uindicati.

5 Haec cum maxime flebili uoce gemeremus, omnium lacrimis 25,
per nostra lamenta commotis, cum magna quidem Martini admi-
ratione, sed non minore ex nostris fletibus dolore discessum est.

1 diuexus *F* || chorintus *V* 2 socraten in *AV*: socratè (*om.* in) *F*,
Socratem in *v* 5 donauerat *F* *pr. m.* 6 et uirtutibus sit *AFv* 7 quam
BV: qua *AF⁴*, quia *F* *corr.* et *v* 9 hierosolymam *AFv* || rursus *A*
et *cod. Vorstii*: cursum *FMV*, cursim *F* *corr.*, cursuum *v* 14 inani] in
omni *V* || florem *V* 15 spargere *V* || dices *V* 16 compat. eloquio *F*

20 syrte *BV*: regione *AFv* 21 nactus *V*: nactus *AFv* 22 in
illius ultione *V*: ex *i.* ultione *B*, ex illius (illis *A*) discessu *AFv* || uoluerint
V, uolunt *B* 23 nos *BM*; ne grassari *om.* *V* 26 ammiratione *F*, admi-
seratione *A* 27 Explicit | dialogus de uita beati martini episcopi | et
confessoris per seucrum sulpicium | monachum massiliensem *V*, Explicit
dialogus secundus de uita sancti martini *F*, in *A* nulla est subscriptio.

APPENDIX.
SEPTEM EPISTVLAE QVAE
SVLPICII SEVERI
NOMEN FERVNT.

I. Epistula Sancti Seueri Presbyteri ad Claudiam sororem suam de ultimo iudicio.*)

Lectis epistolis tuis multo modo per motum affectum lacrimis tenere 1
non potui: nam et gaudio flebam, quod te secundum Domini Dei
5 nostri praecepta uiuere ex sermone ipso litterarum tuarum poteram
agnoscere, et prae desiderio tui non poteram non dolere, quod per
summam a te iniuriam alienabar, si litteras non misisses. tali ergo
sorore non fruerer? testor autem salutem tuam: persaepe ad uos
uenire uolui, sed usque adhuc impeditus sum, obsistente eo qui con-
sueuit obsistere. nam et festinabam desiderio meo in tuo aspectu sa-
tisfacere, et opus Domini nostri inter nos obiter uidebamur acturi,
10 cum alter alterum consolando, calcata a nobis mole saeculi, uiuere-
mus. sed iam ego ueniendi diem tempusque non statuo, quia quoties-
cumque statui, implere non potui: Domini opperiar uoluntatem spero-
15 que quod meis uotis et orationibus tuis de nostra nos fructum faciat
capere praesentia.

Ceterum quod a me in omnibus epistolis, quas ad te miseram, 2
uitae ac fidei tuae praecepta desiderasti, iam per adsiduitatem scrip-
torum meorum uerba consumpsi: nihil nouum tibi rescribere modo
20 possum, quod ante non scripserim. et sane propitio Deo iam non
indiges admoneri, quae fidem inter principia consummans deuotam in
Christo exhibes caritatem. unum tamen moneo, ne transcursa repe-

*) *Primum edita a Baluzio in Miscell. I, 329 sqq. ex codice collegii SS. et indiu. Trinitatis Cantabrigiensis (B, 2, 35). C = codex Cantabrigiensis: b = editio Baluzii.*

5 ex b: et C 6 pro desiderio b 7 iniuriam a te malebat Clericus
13 ego om. b 14 operiar Cb, opperiar Clericus 15 capere fa-
ciat b 16 praesentia C (ut coniecit Baluzius): perseuerantia b 18 de-
siderasti scripsi: desiderans Cb

tas, ne contempta desideres, ne manum aratro inserens retrorsum conuersa respicias, quo utique in te redeunte uitio ordinem suum necesse est sulcus amittat, nec sane mercedem suam cultor accipiet. alioquin nec partem consequitur, si ex parte cessauerit. nam sicut a peccato ad iustitiam fugiendum est, ita ei, qui iustitiam fuerit in- 5 gressus, ne peccato pateat praecauendum. scriptum enim est, iusto, in qua die exerrauerit, iustitiam non profuturam. in hoc igitur consistendum est, in hoc laborandum, ne qui peccata euasimus, praemia parata perdamus. stat enim aduersum nos paratus inimicus, ut nudatum fidei umbone mox feriat. non abiciendus est 10 itaque clipeus, ne latus pateat: non remittendus est gladius, ne hostis incipiat non timere: porro cum armatum uiderit, abibit. nec ignoramus durum esse atque difficile aduersus carnem et saeculum cotidie dimicare. sed si aeternitatem cogites, si caelorum regna consideres, quae utique nobis Dominus licet peccatoribus praestare dig- 15 nabitur, quae tandem condigna passio est, qua tanta mereamur? luctamen autem nobis in hoc mundo parui temporis est; nam etsi mors non succedat, senecta succedet. labuntur anni, fluunt tempora, et, ut spero, Dominus Iesus tanquam desideratos sibi celeriter uocabit. 20

3 O quam felix ille noster excessus, cum a labe peccati melioris uitae conuersatione purgatos sede sua nos Christus excipiet. occurrent martyres et prophetae, iungentur apostoli, gaudebunt angeli, laetabuntur archangeli, uictusque satanas cruento licet ore pallebit, quippe qui etiam nostra, quae sibi in nobis praeparauerat, peccata 25 perdiderit. uidebit gloriam concessam per ueniam, merita honorata per gloriam: nos triumphabimus hoste superato. ubi tunc mundi istius sapientes uidebuntur? ubi auarus, ubi adulter, ubi impius, ubi ebriosus, ubi maledicus recognoscentur? quid miseri pro sua defensione dicturi sunt? nesciuimus te, Domine, te in mundo esse 30 non uidimus: prophetas non misisti, legem saeculo non dedisti: patriarchas non uidimus, sanctorum non legimus exempla. Christus

1 Luc. 9, 62. 6 Ezech. 18, 24.

3 accipiat *b* 5 ita et qui *Cb* 6 iustus *C* 9 aduersus *b* 10 um-
bonē *C* 11 clypeus *b* 13 atque *C*: ac *b* 16 quae tanta *C* 17 nobis
om. b 23 iungentur *C*: tangentur *b* 24 arcangeli *C* 28 ride-
buntur *b*

tuus in terra non fuit, Petrus tacuit, Paulus noluit praedicare, Euan-
gelista non docuit. martyres non fuerunt quorum exempla sequere-
mur: futurum iudicium tuum nemo praedixit, uestire pauperem nemo
mandauit, prohibere libidinem nemo praecepit, repugnari auaritia
5 nemo persuasit: inscientia lapsi sumus, quae fecimus nescientes’.

His e contrario ex illo sanctorum choro uel primus Noe iustus 4
proclamabit: ‘Ego, Domine, et superuenturum propter peccata homi-
num diluuium praedicaui, et post diluuium exemplum de me praebui
bonis, cum malis pereuntibus non perirem, ut isti cognoscerent et
10 quae esset innocentibus salus et quae poena peccantibus.’ Post hunc
Abraham fidelis obsistet. ‘Ego’ inquit ‘Domine, fidem qua humanum
in te crederet genus media fere mundi illius aetate fundauit: ego pater
gentium, cuius exempla sequerentur, electus sum: ego Isaac adhuc
paruulum non dubitauit, Domine, offerre tibi pro uictima, ut isti
15 recognoscerent nihil non Domino praestari debere, cum me ipsum ne
filio quidem unico intellexerent pepercisse: ego terram meam et cog-
nationem meam te, Domine, iubente deserui, ut istis quoque esset
exemplum nequitias mundi et saeculi peccata deserere: ego, Domine,
te licet corporea sub imagine primus agnouit, nec dubitauit credere
20 quem uidebam, licet in alia mihi substantia uidereris, ut isti intelle-
gerent non secundum carnem, sed secundum spiritum iudicare’. Huic
Moyses beatus obsecundabit: ‘Ego legem, Domine, istis omnibus te
iubente tradidi, ut quos libera fides non tenebat, lex saltim dicta
cohiberet: ego dixi ‘non adulterabis’, ut licentiam fornicationis
25 inhiherem: ego dixi ‘diliges proximum tuum’, ut caritas
abundaret: ego dixi ‘Domino soli seruias’, ne isti idolis immo-
larent uel templa esse paterentur. ego ne falsa testimonia dicerentur
edixi, ut istis aduersus omne mendacium praecluderem ora. ego facta
dictaque a mundi exordio, operante in me spiritu tuae uirtutis, ex-
30 posui, ut istis cognitio praeteritorum doctrinam tribueret futurorum.
ego te uenturum, Domine Iesu, praedicaui, ut istis non inopinatum
esset agnoscere quem uenturum ante praedixeram’.

24 Exod. 20, 14. 25 Leuit. 19, 18. 26 Deuter. 6, 13.

1 euangelistica *b* 4 *fort.* cohibere 5 sumus *C*: suum *b* 6 iustus
Noe *b* 9 cum *nos*: ut *Cb* || perirent *b* 11 *malim* obsistet et ‘ego’
inquiet 17 domine *om. b* 19 corporea *scripsi*: corpore *Cb* 23 sal-
tem *b* 24 cohibitet *b*

- 5 Post hunc adstabit dignus Domini sui Daudid semine: 'Ego te, Domine, per omnia nuntiaui, ego nomini tuo tantum seruiendum esse clamaui: ego dixi 'beatus uir qui timet Dominum', ego dixi 'exultabunt sancti in gloria', ego dixi 'desiderium peccatorum peribit', ut isti te agnoscerent et peccare desinerent. 5 ego cum regia praeditus essem potestate, cilicio supertecto, puluere subiecto, depositis insignibus magnificentiae meae procubui uestimentis, ut istis mansuetudinis atque humilitatis daretur exemplum. ego inimicis meis, qui interficere me cupierunt, peperci, ut misericordiam meam isti probarent imitandam'. Post hunc Isaias dignus Dei 10 spiritu non tacebit. 'Ego, Domine, te per os meum loquente praemonui 'uae iis qui iungunt domum ad domum', ut modum cupiditati inponerem. ego iram tuam peccantibus uenisse testatus sum, ut istos a malefactis suis si non spes praemiorum, saltem suppliciorum formido cohiberet'. 15
- 6 Post hos aliosque complures, qui doctrinae nobis officia praestiterunt, ipse Dei filius haec loquetur: 'Ego certe excelsa sede sublimis, caelum palma, terram pugillo continens, intra extraque diffusus, cunctorum quae gignuntur interior atque omnibus quae mouentur exterior, inaestimabilis, naturae potestate infinitus, inuisibilis 20 aspectu, incomprehensibilis adtactu, ut inter uos ad edomandam duritiam cordis uestri et perfidiam doctrinis salutaribus molliendam uestrum minimus existerem, nasci carne dignatus sum depositaque Dei gloria habitum formae seruilis adsumpsi, ut communicata uobiscum infirmitate corporea, rursus in consortium gloriae meae per obedientiam praecepti salutis adhiberem. aegris infirmisque omnibus sanitatem, auditum surdis, uisum caecis, uocem mutis, claudis pedum officia restitui, ut uos signis caelestibus permouerem, quo facilis in me atque in iis, quae praedicaueram, crederetis. ego uobis caelorum regna promisi, ego etiam, ut inpunitatis haberetis exemplum, latronem, qui me sub mortis suae tempore fatebatur, in paradiso collocaui, ut uel illius fidem, qui remitti sibi meruerat peccata,

3 Ps. 111, 1. 4 Ps. 149, 5. || Ps. 111, 10. 12 Ies. 5, 8. 18 cf. Ies. 40, 12.

6 superiecto *b* 7 uestimentis *glossema uidetur* 10 istis probarem *b* || esayas *C* 12 hiis *C*, his *b* 14 saltem *b* 19 gignentur *C*^v
21 edomandum *Cb* 26 salutaris *b* 29 hiis *C*, his *b* 32 uel *om. b*

sequeremini. atque ut exemplo meo pro uobis et ipsi pati possetis, pro uobis ego passus sum, ne dubitaret homo pro se pati quod Deus pro homine pertulisset. ego me post resurrectionem, ne [fides uestra confunderetur, ostendi. ego in Petro Iudaeos monui, ego in Paulo
 5 gentibus praedicaui: nec paenitet: est fructus bonorum. opus meum boni intellexerunt, perfecerunt fideles, iusti impleuerunt, consummauerunt misericordes: et magna pars martyrum, magna sanctorum est. in eodem certe et isti corpore, in eodem fuerunt mundo. cur nullum in uobis bonum opus, gens uiperae stirpis, inuenio? paenitentiam
 10 malorum uestrorum nec sub ultima die uestri finis egistis. quid autem attinet quod me labiis adoratis, si factis et operibus denegatis? ubi nunc uestrae diuitiae, ubi honores, ubi potentia, ubi [uestrae sunt uoluptates? nullam nouam in uos mando sententiam: habetis iudicium quod ante praedixi².

15 Tunc illud miseris Euangelista recitabit: 'ite in tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium'. o miseri, quos ista non permouent: uidebunt suam poenam et aliorum gloriam. utantur saeculo, dum aeternitate illa, quae sanctis praeparata est, non fruantur: affluant diuitiis, auro incubent, dum ibi egentes, ibi
 20 inopes deprehendantur: sint in saeculo diuites, dum in aeternitate sint pauperes, de quibus scriptum est: 'diuites eguerunt et esurierunt²'. consequentia autem de bonis [scriptura subiecit: 'inquirentes autem Dominum non deficientur omni bono².

Itaque, soror, licet nos isti irrideant, licet nos stultos infelicesque
 25 commemorent, felicius gaudeamus opprobriis, quibus nobis gloria, illis poena cumulatur. nec rideamus illorum stultitiam, sed potius infelicitatem doleamus, quia inter illos pars magna nostrorum est, quos si lucri facere possimus, augetur in nobis gloria. sed agant se ut uolunt, sint nobis tanquam gentiles et publicani: nos uero saluos
 30 incolumesque tueamur. si illi nunc nobis dolentibus [gaudent, nos postea in illorum dolore gaudebimus. uale, soror carissima et in Christo dilectissima.

15 Matth. 22, 13. 25, 30. 21 Ps. 33, 11. 22 ibid.

1 possitis *Cb* 7 martyrum *Baluzius*: maturum *C* 22 consequenter *b* 23 deficientur *nos*: deficient *Cb* 28 lucrificare *b* 29 publicani *C* 32 Explicit epistola seueri presbyteri ad claudiam sororem suam. Incipit epistola sancti seueri ad eandem de uirginitate *C*

II. EPISTOLA S. SEVERI AD CLAUDIAM SOROREM DE VIRGINITATE *)

A = Excerpta in actis concilii Aquisgranensis (a. 816).

C = codex Cantabrigiensis.

H = textus Lucae Holstenii in Appendice Codicis Regularum (Paris. 1663)
p. 8 sqq. ubi epistula sic inscripta est: 'Athanasii exhortatio ad sponsam Christi'.

R = codex Reginensis Romanus num. 140.

V = codex Vindobonensis, Theol. 664.

ed. Vall. = textus Vallarsii in Append. opp. S. Hieronymi XI, p. 127 sqq.

b = ed. Baluzii.

Ex *H* non notauimus nisi eas scripturas quae discrepant a lectionibus codicis Reginensis; cf. Praefat.

*) Epistola sancti Seueri presbyteri ad eandem de uirginitate *Cut uideatur*, ITEM AD VIRGINES *R*, S. Athanasii exhortatio ad sponsam Christi *H*, *inscriptione caret V*

II. Epistula S. Seueri ad Claudiam sororem de uirginitate.

Quantam in caelestibus beatitudinem uirginitas sancta possideat, 1
praeter scripturarum testimonia ecclesiae etiam consuetudine edocemur,
5 qua discimus peculiare illis subsistere meritum, quarum specialis est
consecratio. nam cum uniuersa turba credentium paria gratiae dona
percipiat et isdem omnes sacramentorum benedictionibus gloriantur,
istae proprium aliquid prae ceteris habent, cum de illo sancto et in-
maculato ecclesiae grege quasi sanctiores purioresque hostiae pro
10 luntatis suae meritis a sancto spiritu eliguntur et per summum sacer-
dotem Dei offeruntur altario. digna reuera Domino hostia tam pre-
tiosi animalis oblatio, et nulla magis ei quam imaginis suae hostia
placitura. de huiusmodi enim Apostolum praecipue dixisse reor:
Obsecro autem uos, fratres, per misericordiam Dei ut
15 exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam,
Deo placentem. possidet ergo uirginitas et quod alii habent et
quod alii non habent, dum et communem et peculiarem obtinet gra-
tiam, et proprio, ut ita dixerim, consecrationis priuilegio gaudet.
nam et Christi sponsas uirgines dicere ecclesiastica nobis permittit

13 Rom. 12, 1.

3 Quantum *R* 4 ecclesiae iam *V* 5 qua *AV*: quia *CH*, qui *R* ||
discimus *CH*: addiscimus *AVb*, addiscimur *R* || illis — quarum *V*: illi —
cuius *ACHR* || est specialis *C* 6 dona gratiae *C* 7 percipiant *V*
|| hisdem *CRV*, eisdem *H* || omnium *V* 8 ista ad *A* || habendum de *AR*
|| cum *R*: dum *CV* 11 digna — placentem *om. A* || hostia *om. RV*
12 nulla magis ei *RV*: nullius magis *C* || quam *R corr. ex* quia, quum
V || suae imaginis *C* 13 eiusmodi *R* 14 per miseric. Dei *om. RV*
15 uiuentem *RV*: uiuam *C* 17 dum communem *A* || pec. habet gra-
tiam *V*

auctoritas, dum in sponsarum modum quas consecrat Domino uelat, ostendens eas uel maxime habituras spirituale conubium quae subterfugerint carnale consortium. et digne Deo per matrimonii comparationem spiritualiter copulantur quae eius dilectionis causa humana conubia spreuerunt. in his quam maxime illud impletur Apostoli: ⁵
 2 qui autem adhaeret Domino, unus spiritus est. grande est enim et immortale, paene ultra naturam corpoream, sopire luxuriam et concupiscentiae flammam adolescentiae facibus accensam animi uirtute restinguere, spirituali conatu uim genuinae oblectationis excludere, uiuere contra humani generis morem, despiciere so-¹⁰ lacia coniugii, dulcedinem contemnere liberorum, et quaecumque praesentis uitae esse commoda possunt, pro nihilo spe futurae beatitudinis computare. magna haec, ut dixi, et admirabilis uirtus est et non immerito pro magnitudine laboris sui ingenti praemio destinata. Dabo inquit spadonibus, dicit Dominus, in domo mea et ¹⁵ in muro meo locum nominatum meliorem a filiis et filiabus; nomen aeternum dabo eis et non deficiet. de quibus spadonibus Dominus in euangelio repetit dicens: sunt enim spadones, qui se ipsos castrauerunt propter regnum caelorum. Magnus quidem est pudicitiae labor, sed maius est prae-²⁰ mium, temporalis custodia, sed remuneratio aeterna. de his enim et beatus Iohannes Apostolus loquitur quod sequantur agnum quo-

6 I Cor. 6, 17. 15 Isai. 56, 5. 18 Matth. 19, 12. 22 Apoc. 14. 4

1 dum sponsarum modo *C* || quas *AR*: quam *V*, eas *C* || domino consecrat *C* || uelat *AH*: ualeat *R*, et uelat *C*, uoueat *V* 2 ostendens — Apostoli *om. R* || spiritale *ACR* 4 copulantur spiritualiter *V* 5 completur *C* 6 adhaeret deo *C* || est spiritus *C* || grande — custoditur (*pag. 228, 5*) *om. A* 7 enim *V*: *om. CR* || mortalem *V* || et paene *H* || sopire *RV*: superare *C*, frenare *ed. Vall.* 8 flammam *RV*: palmam *IC*, spasmearum *b* || facibus aestuantem *ed. Vall.* 9 spirituali *V*: et spirituali *CR* || oblationis *R* 10 et uiuere *C* || morem *RV*: legem *C* 11 coniugii *C*: coniugum *RV* || et *om. R* 12 possint *C* 14 magnitudinis *R* || destinatur *C* 15 dabo, inquit (*sc. propheta*) spadonibus, dicit (*dicit om. R*) dominus *RV*: dabo inquit Dominus spadonibus meis *H*, dabo spadonibus dicit deus et *C* 16 a *HV*: et *CR* || filiabus Israel *H* 17 eis *RV*: illis *C* || et *CRV*: quod *H*; hoc quidem est in *Vulgata* 'quod non peribit', sed in *LXX*: καὶ οὐκ ἐλλείψει || deficient *RV* 18 enim] autem *V* 20 est quidem *CR* || est (*post maius*) *om. H* 21 aeterna est *C* || etenim *V* 22 apostolus Iohannes *C* || quod *CR*: qui *V* || secuntur *HV*

cumque ierit. quod ita intellegendum puto, nullum eis locum in caelesti aula claudendum et cuncta eis diuinarum mansionum habitacula reseranda.

Sed ut inlustrius uirginitatis meritum clareat et quam Deo digna 3
 5 sit manifestius possit intellegi, illud cogitetur, quod Dominus et saluator noster Deus, cum propter humani generis salutem hominem dignaretur adsumere, non alium quam uirginalem elegerit uterum, ut uirtutem huiusmodi plurimum sibi complacere monstraret: et ut pudicitiae bonum utrique sexui intimaret, uirginem habuit matrem
 10 uirgo ipse permansurus: in se uiris et in matre feminis praebuit uirginitatis exemplum, quo demonstraretur in utroque sexu beatam et integram diuinitatis habitare plenitudinem meruisse, dum totum in matre fuit quicquid habitabat in filio. sed quid ego sat-
 ago excellens ac sublime pudicitiae meritum reuelare et gloriosum
 15 bonum uirginitatis ostendere, cum de hac re plerosque perorasse non nesciam et eius beatitudinem manifestissimis rationibus comprobasse, et nulli sapienti uenire in dubium possit eam rem maioris esse meriti, quae sit amplioris laboris? quisquis enim pudicitiam aut nullius praemii aut parui existimat, certum est illum
 20 aut ignorare aut non uoluntarium eius ferre laborem. unde illi semper castitati derogant qui eam aut non habent aut habere coguntur inuiti.

1 puta *R* || locum eis nullum *V* 2 et *RV*: sed *C* 4 digna deo sit *V*, digna sit deo *C* 5 intellegi possit *C* || recogitetur *RV*
 || dominus saluator noster (*sine* Deus) *V* 6 hominem *CR*: carnem *V*
 7 uterum elegerit *C* || ut *CRV*: et *H* 8 uirtutem *V*: *om.* *CR*
 || complacere *CRV*: placere *Hb* || et ut *CRV*: et *H* 9 utrisque *V*
 || intimaret. Virginem *b* || matrem habuit *C* 10 uirgo ipse permansurus *V*: uirgo mansurus *CR* || uiris sed *Clericus* 11 quod *CR*
 || demonstratur *C* || beatam et integram diu. habitare plenit. *V*: beatam integritatem diuinitatis haberi (*haberi* et *H*) plenitudinem *HR*, beatam integritatem diuinitatis habere plenitudinem *C* 13 totum *RV*: tantum *C* || habitabat *R*: habebat *C*, habitaret *V*, habebatur *H et ed Vall.* || quod *V* || satago *H* 14 meritum pudicitiae *V* || gloriosum *V*: gloriosae *CR* 15 uirginitatis bonum *HV* 16 nonne etiam *R* || orationibus *V* 17 sapientium *V* || in dubium uenire *b* (*non* *C*) || posse *R* 18 quisque *V* 20 uoluntarie *C* || eius *om.* *R* || referre *V* || unde *R*: inde *CV* 21 castitatem qui etiam derogant *R*

4 Nunc itaque quoniam, paucis licet, tam laborem quam meritum integritatis ostendimus, ne res quae et grandi uirtute constat et ingenti praemio destinatur, carere fructu suo possit, diligentius excubandum est. quanto enim quaecumque species pretiosior fuerit, tanto maiore sollicitudine custoditur. et quoniam multa sunt quae bono 5 proprio carent, nisi aliarum rerum iuuentur auxilio, ut est mellis species, quae nisi cerarum custodia et fauorum cellulis conseruetur et, ut uerius dixerim, nutriatur, naturalem gratiam perdit et subsistere per se ipsa non potest, sicut et uini species, quod nisi in boni odoris uasis et reparatis crebrius picibus foueatur, genuinae uim sua- 10 uitatis amittit: adtentius prouidendum est, ne forte et uirginitati aliqua sint necessaria, sine quibus nequaquam fructum adferre sufficiat, et tantus nihil proderit labor, dum uane prodesse creditur, quod absque rebus necessariis possidetur. nisi enim fallor, ob caelestis regni praemium pudicitiae seruetur integritas, quod sine 15 aeternae uitae merito neminem consequi posse satis certum est. aeternam uero uitam nonnisi per omnium diuinorum praeceptorum custodiam promereri posse scriptura testatur dicens: si uis ad uitam uenire, serua mandata. uitam ergo non habet nisi qui cuncta legis mandata seruauerit, et qui uitam non habuerit, caelestis regni 20 non potest esse possessor, in quo non mortui, sed uiui quique regna-

18 Matth. 19, 17.

1 licet paucis *V*, tam paucis licet *R* 2 uirginitatis *V* || quae et *R*: quae *CHV* 3 diligentius *om. V*. || excubendum *R* 4 quantum *CRV* || species quaecumque *V* || fuerit *CR*: est *V* 5 maiori *V* || multae *R* 6 careant proprio *V* || ut est — amittit (*u. 11*) *om. A* 9 ipsa *R*: ipsam *CH*, ipsam naturalis *V* || nisi in boni od. uasis *V*: si non boni od. uasis (uas *R*) *CR*, nisi boni od. uas sit *H* 10 reparati *R* || crebris *C* || genuinae uim suauitatis *R*: genuinae uini suauitatis *C*, genuinae uitis suauitatem *V*, genuinam uini suauitatem *b* 11 prouidendum *V*: praeuidendum *AR*, ergo prouid. *CH* || et in uirginitate *R* 12 sint aliqua *V*, alia sint *H* || fructus *V* 13 uanū *R* 14 rebus *ARV*: uiribus *C* || possidatur *V* || nisi — certum est *om. A* || fallor enim *CR* 16 uitae aeternae *C* || posse *om. V* || satis *om. C* || aeterna uero uita *C* 17 omnium *V*: omnem *ACR* 18 promereri posse scriptura testatur dicens *AH* (*sed om. A* dicens): promereri posse (*om. V*) scriptura dicente *RV*, promereri potest scriptura dicente *C* || si uis inquit *A* || ad *AH*: in *CRV* 19 peruenire *C*, ingredi *A* || cuncta *om. A* 20 mandata legis *C* 21 in quo — ante omnia (*u. 3*) *om. A*

bunt. nihil ergo uirginitas sola proficiet, quae caelestis regni gloriam sperat, nisi et illud habuerit cui perpetua uita promittitur, per quam caelestis regni praemium possidetur. ante omnia ergo pudicitiam integritatemque seruantibus et eius remunerationem a Dei aequitate sperantibus mandatorum sunt custodienda praecepta, ne gloriosae castitatis et continentiae labor in irritum deducatur. supra mandatum uel praeceptum esse uirginitatem sapiens ex lege nullus ignorat, Apostolo dicente: de uirginibus autem praeceptum Domini non habeo, consilium autem do. cum ergo obtinendae uirginitatis
 10 consilium dat, non praeceptum statuit, supra mandatum eam esse professus est. quicumque ergo uirginitatem seruant, maius quam praeceptum est faciunt. tunc enim proderit amplius fecisse quam iussum est, si quod iussum est feceris. nam quomodo plus fecisse gloriaberis, si minus aliquid non facias? cupiens diuinum implere
 15 consilium ante omnia serua mandatum: uolens uirginitatis praemium consequi uitae amplectere merita, ut sit cuius remunerari castitas possit. nam ut uitam praestat obseruatio mandatorum, ita eorum e contrario generat praeuaricatio mortem. et qui per praeuaricationem in mortem fuerit deputatus, uirginitatis coronam sperare non poterit,
 20 neque pudicitiae praemium exspectare constitutus in poena.

Tres enim species sunt uirtutum, per quas caelestis regni possessio 5 introitur. prima pudicitia est, secunda mundi contemptus, tertia uero iustitia, quae ut conexae plurimum se possidentibus praestant, ita diuisae prodesse difficile possunt, dum unaquaeque earum non prop-

8 I Cor. 7, 25.

2 illud *RV*: aliud *C* 3 ergo omnia *H* 5 sunt custodienda *ARV*: est custodia *C*, custodia est *b* 6 in interitum *V*, in *om.* *R* 6 et 10 super *V*; supra — non facias (*u.* 14) *om.* *A* 6 uel praeceptum *uidetur glossema* 7 ex lege *CV*: et legens *R* 10 statuit *R*: *om.* *CV* || mandatum *RV*: mandatum uel praeceptum *H*, mand. et praeceptum *C* 11 ergo *om.* *R* || maius *CR*: magis *HV* 13 iustum *V* || facias *R*, feceris — minus aliquid *om.* *H* 14 aliquod *V* || non *om.* *RV* || facias *RV*: feceris *C* || cupies *R* 15 mandatā tam (*corr.* tum) *R* | uirginitatem *R* 16 amplectere meritum uitae *C* || ut sit cuius *ARV*: ut tua *CH* || castitas remunerari *C* 17 eorum e contrario *ACR*: e contr. eorum *HV* 18 praeuaricatio generat *V* 19 in morte *AC* || deputatus *H et ed. Vall.*: *om.* *ACRV* 21 tres — fac bonum (*p.* 231, 2) *om.* *A* || uirtutum *V*: *om.* *CHR* || regni caelestis *C* 22 est pudicitia *CH*

ter se tantum, sed propter aliam efflagitur. in primis ergo quae-
 ritur pudicitia, ut facilius subsequatur mundi contemptus, quia ab
 illis mundus contemni leuius potest qui matrimonii nexibus non tenen-
 tur. mundi uero contemptus exposcitur, ut iustitia conseruetur, quam
 implere difficile possunt qui saecularium bonorum cupiditatibus et
 mundanarum uoluptatum negotiis implicantur. quisquis ergo pudici-
 tiae primam speciem possidet et secundam, quae est mundi con-
 temptus, non obtinet, paene sine causa possidet primam, quando
 secundam non habet, propter quam prima quaesita est. et si primam
 et secundam habeat, cui tertia, quae est iustitia, desit, frustra la-
 borat, quoniam superiores duae propter tertiam praecipue requiruntur.
 quid enim prodest propter mundi contemptum pudicitiam habere, et
 propter quod eam habeas non habere? uel cur res mundi contemnas,
 si iustitiam, propter quam pudicitiam, propter quam mundi contemptum
 habere te conuenit, non custodias? quia ut prima species propter se-
 cundam est, ita prima et secunda propter tertiam: quae si non
 fuerit, nec prima nec secunda proficiet.

6 Dicis forsitan: 'doce me ergo quid sit iustitia, ut eam, si cogno-
 uerim, facilius implere sufficiam'. Dicam breuiter, ut ualeo, et uer-
 borum utar simplicitate communium, quia causa de qua agimus talis
 est, quae disertioribus facundiae sermonibus nequaquam debeatur obscu-
 rari, sed simplicioribus eloquentiae narrationibus pandi. res enim
 omnibus in commune necessaria communi debet sermone monstrari.
 Iustitia ergo non aliud est quam non peccare, non peccare autem est
 legis praecepta seruare. praeceptorum autem obseruatio duplici genere
 custoditur, ut nihil eorum quae prohibentur facias, et cuncta quae

1 aliam *CRV*: alias *b* || efflagitur *R*: flagitur *CV* 2 sequatur
V, obsequatur *R* 3 a matr. nexibus *V*, matrimoni in nexibus *R* 5 dif-
 ficile implere *C* 6 quisque *RV* || ergo *om. V* || pudicitiae (pudicitiam *V*)
 primam speciem possidet *RV*: poss. prim. sp. pudicitiae *H*, pudicitiae poss.
 prim. sp. *C* 11 duae propter iustitiam praecipue requiruntur *R*, duae
 requiruntur propter tertiam *V* 12 enim *om. V* 13 habeat *R* || eur res
 mundi *H*: eur mundum *V*, cui rei mundum *CR* 14 propter quam mundi
RV: et propter quam mundi *C*, et mundi *H* 15 conueniat *R* 16 ita prima
R: ita et prima *CV* || et secunda — nee prima *om. V* || tertiam *CH*: iusti-
 tiam *R* 18 ergo me *R* 19 dicam tibi breuiter *C* || ualeam *V* 20 causa
 talis quae *V* 21 disertioribus *R* || debet *H* || obseruari *R* 22 simpli-
 cioris *CV* 23 omnibus *om. R* 24 non est aliud *H*, aliud non est *V*
 25 autem *H*: uobis *R*, uero *CV* (?) 26 facias — iubentur *om. R pr. m.*

iubentur implere contendas. hoc est quod dicit: recede a malo et fac bonum. nolo enim putes in hoc constare iustitiam ut malum non facias, cum et bonum non facere malum sit et in utroque legis praeuaricatio committatur, quoniam qui dixit 'recede a malo', ipse
 5 dixit 'et fac bonum'. si a malo recesseris et non feceris bonum, transgressor es legis, quae non tantum in malorum actuum abominatione, sed et in bonorum operum perfectione completur. neque enim hoc solum tibi praecipitur ut uestitum suis non spolies indumentis, sed et ut spoliatum operias tuis, neque ut habenti panem non auferas
 10 suum, sed et non habenti tunum libenter impertias, neque solum ut pauperem suo non pellas hospitio, sed ut pulsum et non habentem recipias tuo. praeceptum enim nobis est flere cum flentibus. quomodo cum illis flemus, si in nullo eorum necessitatibus participamus, nec aliquod eis in his propter quas lacrimantur causis prae-
 15 bemus auxilium? neque enim fletuum nostrorum Deus infructuosum quaerit humorem, sed quia lacrimae doloris indicium sunt, uult te ita alterius angustias sentire ut tuas. et quomodo tibi, in tali tribulatione si esses, subueniri cuperes, ita alteri ipse subuenias propter illud: quaecumque uultis ut faciant uobis homines
 20 bona, ita et uos facite illis. nam cum flente flere et nolle, cum possis, flenti conferre, subsannationis, non pietatis indicium est.

1 Ps. 33, 15. 12 Rom. 12, 15. 19 Matth. 7, 12.

1 dicit *RV*: dicit psalmista *C* 2 in hoc putes *C* 4 committatur *ARV*: continetur *C* || et ipse dixit fac *H et ed. Vall.* 6 abominatione *CV*, dominatione *R* 7 sed etiam *A* || neque enim — quae iubentur (*p. 232, 23*) *om. A* 8 sed et ut *H et corr. R*: ut et *R pr. m.*, sed ut *C*, sed *V* 9 spoliatos *C* || panem suum auferas (*om. non*) *V* 10 sed et non *V*: sed ut non *CH*, sed non ut *R* || neque ut solum *C* 11 *malim* sed et ut 12 est nobis *C* 14 ne aliquid *R* || propter quae *V* || probeamus *C* 16 indicium doloris *R* 17 quomodo in tribulatione tali si esses tu *V* 18 subuenire *C* || ipse *om. H (habet R)* || subuenies *R* 19 quae *V* 20 ita et uos f. illis *CR*: ita (*om. V*) et uos f. illis similiter *HV* || et nolle *V*: et nihil *R*, si nihil *C* 21 conferre, conferas *C*; *post conferre in R additum est*: ostendens cas uel maxime habitaturas (*scr. habituras*) spiritale conubium quae subterfugerint carnale consortium. et digne deo per matrimonii comparationem spiritualiter copulantur. quae eius dilectionis causa humana conubia spreuerunt in his quam maxime illud impletur || indicium est non pietatis *V*

denique Saluator noster cum Maria et Martha Lazari sororibus fleuit et immensae misericordiae adfectum lacrimarum contestatione monstrauit. et uerae pietatis indicia mox opera subsecuta sunt, cum suscitatus Lazarus, cuius causa lacrimae fundebantur, sororibus redditur. hoc fuit pie cum flentibus flere, occasionem fletus auferre. sed 5 quasi potens, inquires, fecit. uerum nec tibi aliquid impossibile imperatur: impleuit omnia qui quod potuit fecit.

7 Sed ut dicere coeperamus, non sufficit Christiano a malis se abstinere, nisi etiam bonorum operum officia perfecit, quod illo uel maxime testimonio comprobatur, quo comminatur Dominus aeterni ignis 10 reos fore, qui quamuis mali nihil gesserint, non fecerint omne quod bonum est, dicens: Tunc dicet rex his qui ad sinistram sunt: discedite a me, maledicti, in ignem aeternum, quem praeparauit pater meus diabolo et angelis eius. esuriui enim, et non dedistis mihi manducare; sitiui, 15 et non dedistis mihi potum et cetera. non dixit: discedite a me, maledicti, quia homicidium, quia adulterium aut quia furta fecistis: non enim quia malum fecissent, sed quia bonum non fecerant, condemnantur et aeternae gehennae suppliciis addicuntur, nec quia quae prohibita sunt admisissent, sed quia quae praecepta erant 20 implere noluerunt. unde animaduertendum est quam spem habere possint qui adhuc aliquid eorum faciunt quae prohibentur, cum etiam illi aeterni ignis rei sint qui non fecerunt quae iubentur. nolo enim

12 Matth. 25, 41.

1 marta et lazari *R* 3 et ueritatis' *R* || suscitatur *R* 4 fundebantur *RV*: funduntur *C* || sororibus uiuus redditur. et hoc fuit pie flere cum flentibus *C* 5 fletus benigne auferre *V* 6 quasi *CRV*: quis *b* || fecit *H et ed. Vall.*: *om. CRV* || uerum *RV*: sed *C* || ne tibi *V* || imperatur *CR*: imperet non sufficit mala cauere nisi bona quoque studeamus agere *V* 8 coeperam *V* || sufficit *HV*: sufficere *CR* || se *om. V* 9 perficere *R* || quod *RV*: *om. C* 11 quod bonum est *CH*: bonum *RV* 12 dicet *HV*: dicit *CR* 15 sitiui — potum *V*: *om. CR* 16 et reliqua *C* 17 quia homicidium fecistis quia adulterium perpetrastis *V et ed. Vall.* || furtum *V* 18 non enim — fecissent *RV*: *om. C* || bona non fecerunt *C* 19 et aeternae *HV*: et *om. R*, hi aeternis *C* || non quia *C* 20 sunt *R*: fuerant *CV*: erant *ed. Vall.* || erant *RV*: fuerant *C* 21 enim aduertendum *R*, aduertendum *CH* 23 illi *om. H* || aeterni ignis *V et ed. Vall.*: *om. CR* || sint *C*: sunt *RV* || fecerint *RV*

tibi in hoc blandiaris, si aliqua non feceris, quia aliqua feceris, cum scriptum sit: qui uniuersam legem seruauerit, offendat autem in uno, factus est omnium reus. Adam enim semel peccauit et mortuus est: et tu te uiuere posse existimas illud saepe
 5 committens, quod alium, dum semel perpetrasset, occidit? an grande illum commisisse crimen putas, unde merito poena damnatus sit acriore? uideamus ergo quid fecerit: contra mandatum de fructu arboris edit. quid ergo? propter arboris fructum Deus hominem morte multauit? non propter arboris fructum, sed propter mandati contemp-
 10 tum. ergo non agitur de qualitate peccati, sed de transgressione mandati. et qui dixit Adae ut de arboris fructu non ederet, ipse tibi praecipit ut non maledicas, non mentiaris, non detrahas, non detrahentem auscultes, ut omnino non iures, ut non concupiscas, non inuideas, non sis tepidus, non sis auarus, ut nulli malum pro malo
 15 reddas, ut inimicos tuos diligas, ut maledicentibus benedicas, ut pro calumniantibus et pro persecutoribus tuis ores, ut percutienti maxillam alteram praebeas, ut in iudicio saeculari non litiges, ut si quis tua auferre uoluerit, gratanter amittas, ut nec iracundiae nec zeli nec lioris malum intra pectus admittas, ut crimen auaritiae fugias,
 20 ut omnis superbiae ac iactantiae malum caueas, et humilis ac mitis Christi uiuas exemplo, malorum consortia in tantum uitans, ut cum fornicatoribus aut auaris aut maledicentibus aut inuidis aut detrac-

2 Jac. 2, 10.

1 si aliqua non f. quia (qui *A*) aliqua feceris *AR*: quia aliqua feceris *om. C*, si aliquid eorum feceris quia aliquid non feceris *V*; sequitur deinde in *V* glossema: Audiant qui quaedam mala cauere negligunt quibusdam bonis confidentes quae agunt || cum] quod *V* 2 sit *ed. Vall. et A*: est *CRV* || offenderit *C* 3 semel enim peccauit adam *V* 4 posse *om. H* || existimans *C* 5 cum *ed. Vall.* || an grande — blandiris (*p. 234, 8*) *om. A* 6 merito poena damnatus sit acriori *H et ed. Vall.*: merito ac iure damnandus sit *R*, merito ac digne sit damnatus *V*, merito ac iure (iuste *b*) damnatus est *C* 7 quid fecerit contra mandatum. De fructu *distinxit Holstenius* 10 agitur iam de *V* || mandati *CR*: praeccepti *V* 11 fructū *R* 12 praecipit *C*: praecipit *RVb* || nec detrahentes *C* 15 ut inimicos — benedicas *RV*: *om. C*; additum in *V*: et aduersantibus benefacias 16 pro *om. C* 17 in *om. V* 18 amittas *RV*: remittas *C*, dimittas *ed. Vall.* 20 iactantiae ac superbiae *C* || humilis et mitis *C*, mitis ac hum. *V* 21 exemplo uiuas *C* || deuitans *C* 22 detractatoribus *C*, detractatoribus *b*

toribus aut ebriosis aut rapacibus nec cibum capias. quem si in aliquo contempseris, si pepercit Adae, parcat et tibi. immo illi magis parcendum fuerat, qui adhuc rudis et nouellus erat, et nullius ante peccantis et propter peccatum suum morientis retrahebatur exemplo. tibi uero post tanta documenta, post legem, post prophetas, post euangelia, post Apostolos si delinquere uolueris, quomodo indulgeri possit ignoro.

- 8 An tibi de uirginitatis praerogatiua blandiris? memento Adam et Euam uirgines deliquisse, nec integritatem corporis profuisse peccantibus. uirgo quae peccat Euae, non Mariae comparanda est. non negamus in praesenti tempore paenitentiae remedium, sed hortamur magis praemium sperare debere quam ueniam. turpe est enim delicti indulgentiam postulare quae palmam uirginitatis exspectant, et illicitum aliquid incurrere quae se etiam a licitis castrauerunt: licitum quippe est matrimonii inire consortium. et ut laudandae sunt quae propter Christi amorem et caelestis regni gloriam copulam contempserint nuptiarum, ita damnandae sunt quae propter incontinentiae uoluptatem, cum Deo se uouerint, remedio apostolico abutantur. ergo, ut diximus, quae conubia deserunt, non illicita, sed licita spernunt. eiusmodi autem si iurent, si maledicant, si detrahant, si detrahentes patiantur audire, si malum pro malo reddant, si cupiditatis in alienis aut auaritiae in propriis crimen incurrant, si zeli aut liuoris uenena possideant, si contra legalia et apostolica instituta indecens aliquid aut loquantur aut cogitent, si in carne placendi studio comptae et ornatae procedant, si alia, ut adsolet, illicita faciant, 25

1 nec cibum *R*: uel cibum non *V*, cibum non *C* 2 parcat et tibi? *b*
 || magis *om. V* 3 ante *om. V* 4 retrahebatur *R*: trahebatur *C*, terre-
 batur *V* 6 indulgere *R* 8 blandiris *RV*: plaudes *C* || memor esto *V*
 10 uirgo — castrauerunt (*u. 14*) *om. A* || eua *R* 11 remedium peni-
 tentiae *C* 12 enim *CRV*: enim illis *H* 13 expectat *CRV* 14 se *V*
post licitis habet || castrauerunt *CR*: castrauere *H*, castrauit *V* 15 con-
 sortium inire *V* || et ut — ut diximus (*u. 19*) *om. A* 16 gloriam *CR*:
 desiderium *V* || contempserunt *C* 17 dam. sunt *V*: dam. non sunt *CR*
 || innocentiae uoluntatem *R* 18 cum deo se uouerint *V*: nondum deo
 deuotae *CR* 19 conubia *Hb* || spernuntur *C* 20 iurant *R* || de-
 trahunt cupidos *C* 21 patiantur *ARV*: pa | antur *C* (*omissa syllaba ti*
initio noui uersus), probantur *b* 22 aut *ARV*: uel *C* || incurrant cri-
 men *C* || ant *ARV*: si *C* 23 leg. instituta et apostolica *V* 24 loquun-
 tur aut cogitant *b* 25 compte et ornate *V* || si alia (alia quae *R*) ut

quid proderit eis spreuisse quod licuit et exercere quod non licet? si uis prodesse tibi, quod licita contempsisti, uide ne quid eorum quae non licent facias. stultum enim est timuisse quod minus est, et non timere quod maius est [aut ab iis non uitari quae prohibentur, spreuisse uero ea quae conceduntur]. dicit enim Apostolus: innupta cogitat quae Domini sunt, quomodo placeat Deo, ut sit sancta et corpore et spiritu: quae autem nupta est, cogitat quae sunt huius mundi, quomodo placeat uiro. nuptam uiro placere adserit, cogitando quae mundi sunt, innuptam uero Deo, eo quod nulla cura illi sit saeculi. dicat ergo mihi, quae uirum non habet et tamen quae mundi sunt cogitat, cui placere desiderat? nonne incipiet illi nupta praeponi? quia illa cogitando quae mundi sunt complacet uel marito, ista uero nec marito, quem non habet, potest placere nec Deo. sed nec illud silentio praeterire uos conueuit, quod dixit: innupta cogitat quae Domini sunt, quomodo placeat Deo, ut sit sancta et corpore et spiritu. [quae Domini sunt, inquit, cogitat; non quae saeculi, uon quae hominum, sed quae Dei sunt cogitat.] quae sunt ergo Domini? dicat Apostolus: quaecumque sunt sancta, quaecumque iusta, quaecumque amabilia, quaecumque bonae famae, si qua uirtus, si qua laus disciplinae.

5 I Cor. 7, 34. 19 Phil. 4, 8.

adsolet inlicita *AR*: si aliqua quae ut adsolet, illicita sunt *H*, et alia quae assolent inlicite *V*, et alia quae fieri solent inlicite *C*

2 licita *CRV*: licite *A*, licitum *H* 3 est enim *C* 4 aut ab—conceduntur, quae desunt in *A*, ut glossema inclusimus; nam uix credendum est epistolae auctorem, quisquis fuit, alias optime scribentem hic tam barbaramente locutum esse || ab his uetari *V* || prohibentur spreuisse uero ea quae *V*: prohibentur quae (si *H*) subterfugerint quae *CR* 6 Dei *C* 7 et corpore *V*: corpore *ACR*, ut est in *Vulgata*, at textus graecus habet: καὶ σώματι καὶ πνεύματι || quae autem nupta— et corpore et spiritu (*u. 17*) *RV* (item ex parte *A*): om. *C*; haec spuria esse censet is qui curauit editionem *Parisiensem* apud *Migne* 8 huius om. *A* 9 nuptam uero uiro *V*, nuptam— sit saeculi om. *A* || placere uiro *H* 10 illi cura *V*, cura illa *R* 11 tamen ea quae *V* 12 incipiat *A* || quia illa *AR*: quae *V* 15 dixerit *A* || Dei *A* 16 sancta corpore *AR* 17 Quae Domini sunt — quae Dei sunt cogitat om. *AR* || Domini *V*: Dei *C* 19 dicat *ARV*: dicit *C* || sunt *AR*: om. *CV* || quaecumque sunt iusta *A*, om. *C*

ista sunt Domini, quae sanctae et uere apostolicae uirgines die noctue sine ullo temporis interuallo meditantur et cogitant. Domini est etiam regnum caelorum, Domini est resurrectio mortuorum, Domini est immortalitas, Domini est incorruptio, Domini est splendor solis qui sanctis promittitur, sicut in Euangelio scriptum est: tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum: Domini sunt plures iustorum in caelestibus mansiones, Domini est fructus tricesimus et sexagesimus atque centesimus. haec quae cogitant et quibus possint ea operibus promereri, quae Domini sunt cogitant. Domini est etiam lex noui et ueteris testamenti, in qua oris eius eloquia sancta refulgent: quae si quae uirgines sine intermissione meditantur, quae Domini sunt cogitant, et impletur in eis illud propheticum: fundamenta aeterna super petram solidam et mandata Dei in corde mulieris sanctae.

9 Sequitur, 'quomodo placeat Deo', Deo, inquam, non hominibus, 'ut sit sancta et corpore et spiritu'. non dixit, ut sit sancta membro aut corpore tantum, sed ut sit sancta corpore et spiritu. membrum enim una corporis pars est, corpus uero omnium compago membrorum est. cum ergo dicit ut sit sancta corpore, omnibus membris eam sanctificari debere testatur, quia non proderit ceterorum sanctificatio membrorum, si inueniatur uel in uno corruptio. etiam non erit sancta corpore, quod ex omnibus constat membris,

5 Matth. 13, 43. 13 Eccl. 26, 24 15 I Cor. 7, 34.

1 sunt D. quae *om. A* || et uere *nos*: uere *C*, et reuere *R*, et uerae et *HV* 2 sine u. t. interuallo *AR*: *om. CV* || Dei est etiam *C*, etiam *om. R*; Domini — mulieris sanctae (*u. 14*) *om. A* 4 D. est immortalitas, D. est incorruptio *scripsi*: domini est immortalitatis incorruptio *RVb*, domini est immortalis incorruptio *C et ed. Vall.* (Domini immortalitas; incorruptio Domini est; splendor *etc. H*) 5 sicut — patris eorum *om. CR* 7 iustorum *RV*: iterum *C*, sanctorum *H* 8 centesimus et sexag. atque tricesimus *V* || atque *KV*: et *C* || quae *R*: igitur *V*, *om. CH* || cogitent *V* 9 ea operibus *R*: ea *om. CH*, operibus deum *V* || et quae *V* || cogitent *V* 10 in qua oris *V*: in quibus oris *H*, in quibus *C* || elogia *C* 11 si quae *HV*: siq; *R*, si *C* 12 completur *H* || in illis *V* || propheticum illud *C* 13 petram solidam *RV*: terram solidata *C* 14 dei *V*: domini *CR* 16 sit sancta corpore *AR*, sancta corpore sit *C* 18 uero *om. R* 19 est *om. C* || sancta sit *C* 20 debere sanctificari *A* || testantur *C* 21 sanctificatio ceterum *C* 22 etiam *CRV*: et iam *AH*, *om. b*

quae uel unius fuerit coinquinatione polluta. sed ut quod dico manifestius et lucidius fiat, esto sit quaecumque omnium membrorum sanctificatione purgata et lingua tantummodo peccet, quia aut blasphemet aut falsum testimonium dicat, numquid liberabunt omnia
 5 membra unum, an propter unum iudicabuntur et cetera? ergo si nec aliorum membrorum sanctificatio proderit, cum in uno sit uitium, quanto magis, si diuersorum flagitio peccatorum omnia corrumpantur, unius nihil proderit integritas!

Unde quaeso te, uirgo, ne in sola tibi pudicitia blandiaris neque
 10 in unius membri integritate confidas, sed secundum Apostolum solide conserua corporis sanctitatem. Munda ab omni inquinamento caput, quia crimen est illud post chrisomatis sanctificationem aut croci aut alterius cuiuslibet pigmenti suco uel puluere sordidari, aut auro uel gemmis uel qualibet alia terrena specie comi, quod iam caelestis
 15 ornatus splendore refulget. grandis quippe diuinae gratiae contumelia est mundani et saecularis ornamenti praelatio. Munda frontem, ut humana, non diuina opera erubescat, et illam confusionem recipiat, quae non peccatum sed Dei gratiam parit, scriptura dicente: est confusio adducens peccatum, et est confusio addu-
 20 cens gratiam. Munda collum, ut non aurea reticula capillus

19 Eccl. 4, 25, 26.

I quoinquinatione *R* || sed ut — integritas (*u. 8*) *om. A* 3 purgata] *add. in V glossema*: Esto hunc habet sensum quasi diceret. Consentiamus ut ita sit. uidelicet ut nihil iniqui contrahat || quia aut *nos*: quia ut *R*, qua aut *H*, aut *CV* 4 falsum test. *R*: test. falsum *C*, falsum *om. V*

5 sine aliorum *R* 6 immo cum in uno est 7 flagitiis *V* 8 proderit *R et ed. Vall.*: proficiet *C*, proficiat *V* 9 ne — neque *CV*: neque — ne *AR* 10 confundaris *A* || solide *V*: soli *R*, soli deo *ACH* 11 omni inquinamento *AR*: omnibus inquinamentis *C*, omni iniquitate *V* 12 chrisomatis *CR*, chrimatis *V* || aut croci aut alt. *om. A* 13 pigmenti *R* || suco *CRV*: fuco *AHb*; illud magis quadrat ad oppositum puluere || uel gemmis *AR*: aut g. *C*, *om. V* 14 uel *om. R* || qualibet alia terrena specie *A*: cuiuscumque terrenae specie (speciei *H*) *R*, cuiuslibet (cuiuscumque *C*) terrenae creaturae specie *CV* || comi *RV*: componi *A*, *om. C* || quod — refulget *RV*: *om. C*; quod iam — praelatio (*u. 16*) *om. A* 16 et saecularis *om. V* || fontem *R* 17 confusione *V* 18 Dei gloriam *A* || scriptura *RV*: scriptura diuina *C*; scriptura — gratiam (*u. 20*) *om. A* 19 et *RV*; *om. C* 20 gratiam *RV*: gratiam dei *C* || non ut *V* || aurea reticula capillus portet et *H et ed. Vall.*: aurea texta pilis portet *R*, auro texta capillis (lapillis *V*) portet *CV*, aurea ex capillis portet *A*

portet et suspensa monilia, sed illa potius ornamenta circumferat, de quibus scriptura dicit: misericordia et fides non deficient a te. suspende autem illa in corde uelut in collo tuo. Munda oculos, dum eos ab omni concupiscentia retrahis et ab intuitu pauperum numquam auertis et ab omnibus fucis liberos ea qua a Deo facti sunt sinceritate custodis. Munda linguam a mendacio, quia os quod mentitur occidit animam: munda eam a detractioe, a iuramento, ab adulatione, a periurio. nolo praeposterum ordinem putes, quod prius a iuramento quam a periurio linguam dixi debere mundari, quia tunc periurium facilius effugies, si in toto non iures, ut impleatur in te illa sententia: cohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum. et memor esto dicentis Apostoli: benedicite et nolite maledicere. sed et illud crebrius recordare: uidete ne quis malum pro malo alicui reddat neque maledictum pro maledicto, sed e contrario benedictes, quia in hoc uocati estis, ut benedictionem hereditate possideatis. et illud: si quis autem in lingua non offendit, hic perfectus est. nefas est enim ut labia illa, quibus Deum confiteris, rogas, benedicis et laudas, alicuius polluantur sorde peccati. nescio qua conscientia ea lingua quis Deum rogat, qua aut mentitur aut maledicit aut detrahit. labia sancta exaudit Deus et ipsa annuit cito precibus, quas lingua immaculata pronuntiat. Munda aures,

2 Prou. 3, 5 see. LXX. 6 Sap. 1, 11. 11 Ps. 33, 14. 12 Rom. 12, 14. 14 I Thess. 5, 15 et I Petr. 3, 9. 17 Jac. 3, 2.

1 potius illa *C* 2 fides *CR*: ueritas *AV*, ut habet *Vulgata*, sed in *LXX* est: ἐλεημοσύνη καὶ πίστις || deficient *C* 3 autem *om. V* || in corde uelut *H et ed. Vall.*: *om. ACRV* 4 retrahes *R* 5 auertes *R* || et ab omnibus — custodias *om. A* || liberos — sinceritate *HV* (*item R sed hic* liberas eas): liberos ad ea quae sunt a deo facta *C* 6 custodias *CH* 7 munda eam *H et ed. Vall.*: *om. ACRV* 8 ab adulatione *om. A et ed. Vall.* || nolo *CR*: Nam *V*; nolo — sententia (*u. 11*) *om. A* || putes *om. V* 9 lingua d. d. mundare *R* 10 in toto *CR*: omnino *V* || ut *ed. Vall.*: *om. CRV* 12 docentis *V* (Apostolum dicentem *A*) 13 sed illud *R*; sed — perfectus est (*u. 18*) *om. A* 14 reddat alicui *C* 16 benedictionem hereditate *corr. R* (hereditatem *pr. m.*): benedictione hereditatem *V* benedictionem hereditatis *C* 17 illud *V* || in lingua *RV*: in uerbo *C*, uerbo *b* 18 offendit *RV*: offendit fratrem *C* 19 deum *V*: dominum *ACH* 20 ea *ARVb*: et *CH* || dominum *AC* 21 labia enim *A* || dominus *C* 22 quas *ACR*: quas ei *V*

ut nonnisi sermonibus sanctis et ueris auditum praebeant, ut numquam obscena aut turpia aut saecularia uerba suscipiant aut aliquem de altero audiant derogantem, propter illud quod scriptum est 'saepi aures tuas spinis et noli audire linguam nequam', ut cum eo habere partem possis, de quo dicitur: quoniam auditu et nisu instus erat, hoc est, nec oculis nec auribus delinquebat. Munda manus, ne porrectae ad accipiendum sint, ad dandum autem collectae, nec ad ferendum paratae, sed ad omnia misericordiae et pietatis opera satis promptae. Munda pedes, ne latam et spatiosam pergant uiam, quae ducit ad splendida saeculi et pretiosa conuiuia, sed arduum magis et angustum gradientur iter, quod tendit ad caelum, quia scriptum est: iter rectum facite pedibus uestris. agnosce tibi a Deo artifice non ad uitia, sed ad uirtutes membra formata: et cum uniuersos artus mundaueris ab omni sorde peccati et toto fueris sanctificata corpore, tunc tibi castitatem intellegas profuturam, et cum omni fiducia palmam uirginitatis exspecta.

Quid sit sanctam esse corpore breuiter quidem, sed plene exposuisse me arbitror: nunc quod sequitur et spiritu, nosse debemus, hoc est, ut quod opere nefas est fieri, nec fas sit cogitatione concipere. illa enim est sancta tam corpore quam spiritu, quae nec mente nec corde delinquit, sciens etiam cordis esse inspectorem Deum, et ideo satisagit, ut omni modo etiam animum cum corpore mundum

3 Eccl. 28, 28. 5 II Pet. 2, 8. 7 Eccles. 4, 36 12 Prou 4, 26.

1 sanctis modestis et *V* || ueris *H* et *ed. Vall.*: seriis *CRV*; et ueris *om. A* 2 obscena *edd.* || aut non aliquem *C* 3 derogantem *ARV*: detrahentem *C* 4 ut cum — munda (*u. 7*) *om. A* 6 nec oculis nec auribus *V* 7 sint ad accipiendum *V* || ad d. aut. collectae *om. A* 10 pergant uiam *AR*: uiam p. *C*, uiam pergant et *V* 11 sed ad arduum *C* 12 tendat *V* || quia — uestris *om. A* 13 uirtutem *AH*, non ad uitia sed ad uirtutem (*sic*) *add. in R m. 2* 14 actus *C* 15 totus *Re corr. manu 3 in tota* || tibi tunc *V* 16 omni *om. C* 17 expectes *ed. Vall.*

18 Quid — defendi (*p. 241, 15*) *om. A* || sancta *C* 20 operi *R* || fieri nefas est *V*, fieri *om. R* || nec fas sit cogit. concipere *H*: nec cogitatione concipere *CR*, nec concipiamus cogitatione *V* 21 est *om. R 1 m.* || sancta corpore et spiritu *V* 22 corde *R*: carne *CV*, corpore *ed. Vall.* || deliquit *V* || etiam *RV*: enim *C* || cordis *V post deum habet* || speculatorem *C* 23 satagit *H*

habeat a peccato, sciens scriptum esse: omni custodia serua cor-
 tuum, et iterum: diligit Deus sancta corda, accepti sunt
 autem ei omnes in maculati, et alibi: beati mundo corde,
 quoniam ipsi Deum uidebunt: quod de illis dici arbitror, quos
 conscientia in nulla redarguit culpa peccati, de quibus et Iohannem in 5
 epistola dixisse reor: si cor nostrum nos non reprehendit,
 fiduciam habemus ad Deum, et quaecumque petierimus accipiemus ab eo. nolo existimes te crimen fugisse peccati,
 si uoluntatem non sequatur effectus, cum scriptum sit: quicumque
 uiderit mulierem ad concupiscendam eam, iam moe- 10
 chatus est in corde suo. nec dicas 'cogitauit quidem, sed non
 perfecit', quia etiam concupiscere nefas est quod fieri nefas est. unde
 et beatus Petrus praecipit dicens 'animas uestras castifican-
 tes': qui si nullam animae constuprationem nosset, nec castificari
 eam desiderasset. sed et illum locum quo continetur 'hi sunt qui 15
 se cum mulieribus non coinquinauerunt, uirgines
 enim permanserunt, hi secuntur agnum quocumque
 ierit', adtentius considerare debemus et animaduertere, si solius in-
 tegrilitatis ac pudicitiae merito isti diuino comitatu copulentur et per
 omnia caelorum tabulata discurrant, an et alia sint quibus adiuta 20
 uirginitas tantae beatitudinis gloriam consequatur. sed unde hoc scire
 poterimus? de sequentibus nisi fallor, in quibus scriptum est: hi
 empti sunt ex hominibus primitiae Deo et agno, et in
 ore eorum non est inuentum mendacium, sine macula

1 Prou. 4, 23. 3 Matth. 5, 8. 6 I Joh. 3, 21 sq. 9 Matth.
 5, 28. 13 I Pet. 1, 22 17 Apoc. 14, 4, 22 ibid. 4, 4 sq.

1 serua *CRV*: custodi *b* 2 iterum *CRV*: Ita enim *b* || dominus *CR*
 3 omnes *RV*: om. *C* 5 et ad iohannem *R* 6 epistola sua *F et ed.*
Vall. || non repr. nos *C* 8 peccati om. *V*, ante erimen habet *C* 9 affee-
 tus *R* || qui *V* 10 concup. eam *RV*: concupiscendum *C* || mechatus *CRV*
 11 est *R*: est eam *CV* || nec *CRV*: Ne *b* 12 quia *CRV*: quoniam *b*
 || quod f. nefas est *V*: om. *R*, quod f. erimen est *C* 13 praecipit *R*
 || castificate *C* 14 quia si *V*, quasi *R* || animam *R* 15 eam *CR*:
 iam *V* || locum illum *H* 16 eum mulieribus non se *V* || quinquina-
 uerunt *R* 19 ae om. *R* || ipsi *H* 20 tabulata *RV*: tabernacula *C*
 || sunt *V et ante rasuram R* || adiuta *V*: auita *R*, adiuneta *CH* 21 con-
 sequantur *R* 22 de sequentibus — scriptum est *deest in V* 23 ex *CR*:
 de *V* || hominibus *HV*: omnibus *CR* 24 eorum *V*: ipsorum *CR*

enim sunt ante thronum Dei. uides ergo quod non in uno tantum membro dominicis referantur inhaerere uestigiis, sed illi qui praeter uirginitatem ab omni contagione peccati immaculatam gesserint nitam. idcirco uel maxime uirgo nuptias spernit, ut, dum securior est, facilins, quod etiam a nubentibus quaeritur, ab omni se delicto custodiat et uniuersa legis mandata perficiat. nam si non nubat et ea nihilominus faciat, a quibus et nuptae esse iubentur immunes, non nupsisse quid proderit? quamquam enim nulli Christianorum peccare liceat et omnes quicunq; spiritualis lauacri sanctificatione purgantur, immaculatam decurrere conueniat uitam, ut ecclesiae, quae sine macula, sine ruga, sine aliquo eiusmodi esse describitur, possint nisceribus intimari: multo magis hoc uirginem implere necesse est, quam nec mariti nec filiorum nec alterius necessitatis causa prohibet quo minus diuinam scripturam perficiat, nec aliqua, si peccet, poterit excusatione defendi.

O uirgo, serua propositum tibi magno praemio destinatum. praeclara est apud Dominum uirginitatis et pudicitiae uirtus, si non aliis peccatorum et malorum lapsibus infirmetur. agnosce statum tuum, agnosce locum, agnosce propositum. Christi sponsa diceris: uide ne quid indignum ei, cui desponsata uideris, admittas. cito scribet repudium, si in te uel unum uiderit adulterium. quaecumque ergo humanorum sponsaliorum pigneribus subarratur, statim a domesticis, a familiaribus, ab amicis sponsi sollicitate et diligenter requirit [et ser-

10. Ephes. 5, 27.

1 enim *HV*: om. *CR* || ante thronum dei *C*: om. *RV* || in uno tantum *CH*: in uno uirgines tantum *RV* 3 contagione *H et ed. Vall.*: cogitatione *CRV* || gesserunt *V* 4 spernat *C* 7 immunes esse iubentur *V* 8 quamquam enim *H*: quamquam *RV*, et quamquam *C* 9 omnis *R* || spiritalis *CR* 10 immaculata d. e. uita *R* 11 eiusmodi *R*: huiusmodi crimine *V*, uitio huiusmodi *C*; cf. ep. ad Ephes. 5, 27: ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi (*ἢ τι τῶν τοιούτων*) 11 possit *R* 12 magis tamen hoc *H* 14 aliqua si *RV*: si qua *C* 16 destinato *R* || praeclara — infirmetur om. *A* 18 maculorum (*sic*) *C* 19 agnosce propos. agnosce locum *V* || ne om. *R* 20 desponsata *R* || scribit *C et pr. m. R*; cito — tu quae (*p. 242, 5*) om. *A* 21 uideat *C* 22 sponsa aliorum *C* || pigneribus *CRV*: pignoribus *Hb* || subarratur *R*: obarratur *Vb*, abarratur *C* 23 et *CR*: ac *b*, et dilig. om. *V* || et a serualis *R*, et seru. *ed. Vall.* post ab amicis habet; nos ut glossema inclusimus

uulis], quales iuuenis habeat mores, quid potissimum diligat, quid accipiat, quo usu uiuat, qua se consuetudine regat, quibus utatur dapibus, in quibus praecipue rebus delectetur et gaudeat. quae cum didicerit, ita se in omnibus temperat, ut sponsi moribus suum obsequium, sua iucunditas, sua diligentia, sua uita concordet. et tu, 5 quae Christum sponsum habes, a domesticis et familiaribus eius sponsi tui mores interroga, et strenue ac sollerter inquire in quibus praecipue delectetur, qualem compositionem in te uestium diligat, cuiusmodi concupiscat ornatum. dicat tibi eius familiarissimus Petrus, qui ne nuptis quidem corporalem permittit ornatum, sicut in epistola sua 10 scripsit: 'Mulieres similiter subiectae sint suis uiris, ut si qui non credunt uerbo, per mulierum conuersationem sine uerbo lucrifiant, considerantes in timore Dei castam conuersationem uestram: quarum sit non extrinsecus capillatura aut circumdatio auri aut indumenti 15 uestimentorum cultus, sed qui absconsus cordis est homo in incorruptibilitate quieti et modesti spiritus, quod est in conspectu Dei locuples. Dicat et alius Apostolus beatus Paulus, qui ad Timotheum scribens eadem de fidelium feminarum disciplina testatur: Mulieres similiter in habitu 20 ornato cum uerecundia et sobrietate ornantes se, non in tortis crinibus aut auro aut margaritis aut ueste pretiosa, sed quod decet mulieres, promittentes castitatem per bonam conuersationem.

11. I Pet. 3, 1 sqq. 20. I Tim. 2, 9.

1 quod potiss. *V* 2 quas consuetudines *V* 3 in quibus *om. R*, in *om. H* || praecipue *RV*: maxime *C* || rebus *om. V* || quaecumque didicerit *RV* 4 se *om. V* || temperet *R*, obtemperat *V* 5 sua iucunditas] *add. in C*: sua dilectio || tu *RV*: tu quoque *C* 7 solerter *AHb* 8 delectetur et *V*, delectatur *C* || in te compositionem *C* || cuiusmodi — ornatum *ARV*: *om. C* 10 ne *H*: nec *ACRV* || corporalem *AR*: corp. sed spiritualem (spiritalem *C*) *CV* || sicut et *V* 11 scripsit *ACR*: scribit *Vb* 11 sint *ed. Vall. et A*: *om. CRV* || suis uiris *ARV*: uiris suis *CH* || ut et *A* 12 si qui *ARV*: si *C* || mulierem *V et 1 m. R* 13 lucrificent *V* || dei *om. C* 15 capillaturae *R* || indumenta *R* 16 est eordis *AC* 18 quod est *CRV*: qui est *Ab* 19 beatus *om. V* || scribens epistolam *V et ed. Vall.*; qui — testatur *om. A* || eandem — disciplinam *C* || de *R*: *om. CV* 21 ornatum (ornatu *corr.*) *R* || non intortis *H* 22 uel ueste *A*

Sed tu forsitan dicis: cur haec îdem Apostoli non iusserunt? quia 13
 non necessarium iudicabant, ne talis uirginibus commonitio potius
 iniuria quam emendatio nideretur. sed nec eas nunquam tantae temerita-
 tatis fore credidissent, ut ne nuptis quidem concessa carnalia orna-
 5 menta et terrena praesumerent. re uera ornare se et componere uirgo
 debet: nam quomodo sponso suo placere poterit, nisi composita et
 ornata processerit? ornetur plane, sed interioribus ornamentis et spi-
 ritualiter, non carnaliter componatur, quia Deus non corporis, sed ani-
 mae decorem in illa desiderat. ergo et tu quaecumque animam tuam
 10 a Deo diligi et inhabitari concupiscis, omni eam diligentia compone
 et spiritualibus indumentis exorna. nihil in ea dedecorum, nihil foe-
 dum appareat. resplendeat auro iustitiae et gemmis refulgeat sanc-
 titatis ac pretiosissimo pudicitiae margarito coruscet: pro bysso et
 serico misericordiae et pietatis tunica uestiatur, secundum quod scrip-
 15 tum est: induite ergo uos sicut electi Dei, sancti et di-
 lecti, uiscera misericordiae, benignitatem, humili-
 tatem et cetera. et non decorem cerussae aut alterius pigmenti
 quaerat, sed innocentiae ac simplicitatis candorem habeat, roseum
 uerecundiae colorem et purpureum ruborem pudoris possideat. cae-
 20 lestis abluatur nitro doctrinae et lomentis spiritualibus emundetur.
 nulla in ea malitiae, nulla delicti macula relinquatur. et ne quando

15. Col. 3, 12.

1 tu *AV*: om. *CR* || dicas *ed. Vall.* || haec om. *C* || idem *RV*:
 iisdem *H*, om. *C* || non iusserunt *AR*: uirginibus non iusserunt *CHV*

4 crediderunt *ed. Vall.* || ne *ed. Vall. et H*: nec *ACRV* || nuptae con-
 cessa *A* 7 spiritaliter *ACRV* 8 carnaliter *ARV*: corporaliter *C* ||
 dominus *C* 10 diligis *R* || compone *AH*: compte *C*, come *V* (?) *b*, com-
 menda *R* 11 spiritalibus *ACR* || ornamentis *V* || in ea indecorum *C*,
 indecorum in ea *R* 12 et om. *AR* 13 ac *ARV*: et *C* || margarito
 pudicitiae *C* (pretiosissima pudic. margarita *ed. Vall.*) 13 corruscet *RV*,
 coruscet et pietatis tunica uestiatur *C* 15 uos ergo *CV* || dilecti *ACR*:
 dilecti dei *V* 16 benignitatem om. *V et ed. Vall.* || humilitatis *V* 17 et
 om. *C*; et non — concupiscit (*p. 244, 4*) om. *A* || decorem cerussae *H*:
 cerussæ (*sine decorem*) *R*, resine speciem *V*, decorem *C post pigmenti habet*

18 ac simplicitatis *R*: simplicitatisque *CV* 19 purpureum ruborem
 pudoris *V*: purpureum ruboris pudorisque *R*, pudorem ruboris pudorisque *C*

19 caelesti *R* || 20 nitro *R* || lomentis *Cotelerius*: lamentis *RV*,
 lumentis *C*, lauamentis *ed. Vall.* 21 delicti *ed. Vall. et V*: doli *C*,
 diaboli *R*

male redolet odore peccati, unguento suavissimo sapientiae et scientiae perfundatur.

- 14 Huiusmodi Deus quaerit ornatum et animam taliter compositam concupiscit. memento te Dei filiam dici, secundum quod ait: audi, filia, et uide. sed et tu ipsa, quotienscumque Deum patrem no- 5 minas, Dei te filiam esse testaris. ergo si Dei filia es, uide ne quid eorum facias, quae Deo patri incongrua sunt, sed age omnia quasi filia Dei. cognosce quomodo huius saeculi nobilium filiae se gerant, quibus adsuescant moribus quibusue se disciplinis instituant. tanta in quibusdam uerecundia est, tanta grauitas, tanta modestia, ut cete- 10 rorum hominum ritum intuitu humanae ingenuitatis excedant, et ne quam honestis parentibus suis per lapsum suum infamiae inurant notam, alteram sibi quodam modo inter homines consuetudinis studeant facere naturam. et tu ergo originem tuam respice, genus intuere, gloriam nobilitatis aduerte. agnosce te non hominis tantum, sed et Dei 15 filiam et diuinae natiuitatis nobilitate decoratam. ita te exhibe, ut in te caelestis natiuitas appareat et ingenuitas diuina clarescat. sit in te noua grauitas, honestas admirabilis, stupenda uerecundia, mira patientia, uirginalis incessus et uerae pudicitiae habitus, sermo semper modestus et suo in tempore proferendus, ut quisquis te uiderit, ad- 20 miretur et dicat: 'quae haec nouae inter homines grauitatis patientia est? quae pudoris uerecundia, quae honestatis modestia, quae maturitas sapientiae? non est ista humana institutio nec disciplina mortalis. caeleste mihi aliquid in terreno corpore redolet. puto quod ha-

4, Ps. 44, 11.

1 malo *V et ed. Vall.* || suavissimo *CV: suauissimae Rb* 3 ornamentum *V* 4 quod ait *ARV: illud C* 6 filia dei *CV* 7 patri *ARV: om. C* || sint *CH* 8 cognosce — ergo (*u. 14*) *om. A* || filiae se nobilitum (*sic*) *V* || se *om. R, C ante saeculi habet* 9 se *om. V* || in *om. R* 11 ne quam *RV: nequaquam C* 12 per lasciuiam infamiae *V* || infamiae *om. R* || notam inurant *C* 13 studeant facere *R: fecere ed. Vall. et V, faecientes C* 14 et tu origine tua te erede non hominis tantum *mediis omissis V* 15 non hominis tantum (tantum esse *C*) sed — decoratam *CV: non hominis sed Dei filiam — decoratam H, non hominibus sed et (et om. A) dei diuinitatis nobilitate decoratam AR* 17 appareat *ed. Vall. et V: sca pareat R, pareat ACH, pateat b* || et *R: ut AV, et ut C* 19 uere *RV* || habitus et sermo *AR* 20 quisque *R* 21 nouae *ARV: noua C* 23 sapientiae *ARV: om. C* || institutione disciplina *R* 24 redolet *ARV: refulget C* || puto enim quod habitat *A*

bitet in quibusdam hominibus Deus'. et cum te Christi famulam esse cognouerit, maiore stupore tenebitur et cogitabit qualis ille sit dominus, cuius talis ancilla est.

Si uis ergo esse cum Christo et partem habere cum Christo, Christi 15
 5 tibi exemplo uiuendum est, qui ab omni malitia et nequitia ita fuit extraneus, ut ne inimicis quidem uicem redderet, quin potius et pro ipsis oraret. nolo enim eas animas Christianas existimes, quae aut fratres aut sorores non dico oderunt, sed quae proximos toto corde et conscientia coram Dei testimonio non diligunt, cum Christianis
 10 Christi similitudine inimicos etiam amare necesse sit. si sanctorum cupis habere consortium, a malitiae et nequitiae cogitatu pectus emunda. nemo te circumueniat, nemo fallaci sermone seducat. non-nisi sanctos et iustos et simplices et innocentes et puros caelestis aula suscipiet: nullum apud Deum habet malitia locum. ab omni nequitia
 15 et dolo mundum esse necesse est qui cupit regnare cum Christo. nihil tam contrarium, nihil tam execrabile Deo quam aliquem odisse, aliquem uelle laedere, nihil tam probabile quam omnes amare. quod Propheta sciens testatur docens: qui diligitis Dominum, odite malum.

20 Vide ne in aliquo humanam gloriam diligas, ne et tua inter illos 16 portio computetur, quibus dictum est: quomodo uos potestis

18. Ps. 96, 10. 21. Joan. 5, 44.

1·Christi famulam *ARV*: filiam Christi *C* 2 maiori *CV* || tenebitur *CH*: teneatur *ARV* || eogitabit *H*: cogitet *ACRV*, eogitat *C* *corr.* || sit ille *D*. cuius talis et ancilla *A* 4 ergo *om. A* || esse cum Christo et *AH*: *om. CRV* || partem habere *RV*: habere partem *CH* (eum Christo p. habere *A*) 5 et nequitia *CH*: *om. ARV* || ita *om. R* 6 exterius *V* || ut ne — emunda (*u. 12*) *om. A* || ne *ed. Vall. et H*: nee *CRV* 7 enim ut eas *C* || existimes esse *C* 9 eonseientia *R*: eonseientia munda *V*, eonseientiae *C* || Dei *H*: Deo *CRV* || testimonio *om. V* || eum — necesse sit *deest in V* 11 malitia *R* 12 nemo fallaci *CRV*: nemo te fallaci *AH* 13 et iustos *CH*: *om. ARV* 14 suscipit et *A*, suscipiat *R*, *sed corr. 1 m.* || loeum habet malitia *C* || nequitiae *V* 15 necesse est esse *V et ed. Vall.* || nihil — Domini (*p. 246, 4*) *om. A* 16 aliquem *R*: alterum *CV* 17 uelle *R*: uelle uel *C*, uel *V* 18 sciens *RV*: prospiciens *C* 19 malum num *R* (malignum *corr. m. 2*) 20 ne in alio *R*, ne aliquam *C* || neet *R (sed c punct.)*, et *om. V* 21 portio inter illos *C* || quomodo potestis querere gloriam dei gloriam ab hominibus quaerentes *V*

credere, gloriam ab inuicem quaerentes? et de quibus per Prophetam dicitur: auge eis mala, auge mala gloriosis terrae, et alibi: confundimini a gloriatione uestra, ab obprobrio in conspectu Domini. nolo enim illas respicias, quae saeculi, non Christi sunt uirgines, quae propositi sui et 5 professionis inmemores gaudent in deliciis, in opibus delectantur et corporeae nobilitatis origine gloriantur: quae si pro certo Dei filias se esse crederent, numquam post diuinis natales nobilitatem admirarentur humanam nec gloriarentur in patre quolibet honorato: si patrem Deum se habere sentirent, nobilitatem carnis non amarent. quid 10 tibi, o stulta, in generis nobilitate blandiris et conplaces? duos homines [in exordio] fecit Deus, ex quibus totius humani generis silua descendit: mundanam nobilitatem non naturae aequitas praestitit, sed cupiditatis ambitio. certe omnes per diuini lauacri gratiam aequales efficimur, et nulla inter eos potest esse discretio, quos natiuitas se- 15 cunda generauit, per quam tam diues quam pauper, tam liber quam seruus, tam nobilis quam ignobilis Dei efficitur filius, et terrena nobilitas splendore caelestis gloriae obumbratur et nusquam omnino iam comparet, dum qui retro in saecularibus honoribus impares fuerant, caelestis et diuinae nobilitatis gloria aequaliter uestiuntur. nullus ibi 20

2. Is. 26, 15 secundum LXX. 3. Jerem. 12, 13 sec. LXX.

1 ab R: ad C 3 alibi RV: om. C || confundimini R: confundemini V, confundentem C, confundantur b || a om. V || glorificatione C 4 et ab obprobrio C 5 quae AR: nec quae C, nec V || sui inmemore professionis recordantur sed gaudent V 6 et corp. — eredunt (p. 247, 6) om. A 7 corpore R || nobilitatis in origine C, nobilitatis hac (ac corr.) in uirginitate R || pro certo CV: procerte R, profecto H et ed. Vall. || filias esse se V, filia esse R 8 crederent Numquam R 9 humanam. Nam nec R 10 nobilitatem c. n. amarent ed. Vall. et H: om. CRV 11 o stulta om. H, o om. R || in generis nobil. H: om. CRV || blandiris et CH: plaudis et V, plaudissent R 12 fecit ab exordio deus H, in exordio om. R, nos inclusimus || deus fecit V 13 praestat C 14 certe — efficimur RV: om. C || gratiam V: gramen R (abiit gram in gram) 15 inter nos V || discretio potest esse C 16 generaret V 18 caelestis gloriae CR: caelesti V 18 obumbratur R V: adumbratur CH || et om. C || nusquam R corr. ex numquam 20 caelestis et R: caelesti C, caelesti gloria obumbrantur et V || diuinae nobilitatis gloria HV: diuinae gloriae nobilitate CR || uestiuntur aequaliter C || nullus iam ignobilitati H

iam ignobilitatis locus, nec degener quisquam est, quem diuinae natiuitatis sublimitas ornat, nisi apud illos, qui non putant humanis caelestia praeponenda. aut si putant, quam uanum est ut se illis in minoribus praeferant, quos sibi in maioribus pares sciunt, et quasi
 5 infra se positos in terra existiment quos sibi aequales in caelestibus credunt. tu autem, quaecumque Christi, non saeculi uirgo es, omnem praesentis uitae gloriam fuge, ut eam quae in futuro promittitur consequaris.

Contentionum uerba et animositatis causas deuota, discordiarum
 10 quoque et litium occasiones subterfuge. nam si iuxta Apostoli doctrinam seruum Domini litigare non oportet, quanto magis Dei ancillam, cuius quo uerecundior est sexus, animus debet esse modestior. linguam a maliloquio cohibe et ori tuo frenum legis inpone, ut tunc, si forte, loquaris, quando tacere peccatum sit. caue ne quid
 15 quod in reprehensionem ueniat dicas. lapis emissus est sermo prolatus: quapropter diu antequam proferatur cogitandus est. beata quippe labia sunt, quae numquam quod reuocare uelint emittunt. pudicae mentis sermo etiam debet esse pudicus, qui aedificet semper magis quam aliquando destruat audientes, secundum quod praecepit Apo-
 20 stolus dicens: omnis sermo malus ex ore uestro non procedat, sed si quis bonus ad aedificationem fidei, ut

10. II Tim. 2, 24. 20. Eph. 4, 29.

1 locus *RV*: locus est *C* || est quisquam *V* || quem *CR*: et *V* 2 sublimitas non ornat illos qui putant humana caelestibus *V* 3 quamquam *R* || se *HV*: si *R*, sese *C* 4 sciunt *H*: scient *R*, censeant *V*, sentiant *C*
 5 positus *R* || in caelestibus aequales *C*, in *om. R* 6 credunt *R*: crediderunt *CV* || omnis *V* 7 in saeculo futuro *V* 9 causam *V* || deuota *V*: euita *CR*, uita *ed. Vall.*, deuota disc. quoque *om. A* 10 occasionem *C* 11 quanto m. ancillam domini non expedit *V* 12 quo *om. V* || sexus et animus *V* 13 frenum *AH et corr. R*: freno *R 1 m.* frenos *CV* || ut *ARV*: et *C* 14 tunc loquaris si forte loqueris *V*, si *om. A*; nos commate post si forte posito (*cf. p. 249, 1*) loci interpunctionem emendauimus; uidentum tamen, ne uerba caue ne — dicas loci structura non intellecta ex interpolatione irrepserint || sit *om. b* || caue — audientes *om. A* 17 labra *C* || reuocare iterum *R*, reuocare postea *V* 18 etiam *om. b* 19 destruat aliquando *V* || secundum id (*hoc ed. Vall.*) quod *A* || praecipit apost. *V* (Apostolus dicit *A*) 20 de ore *C*, ex ore *deleuit m. 2 in R* 21 sed si — inferri (*p. 248, 10*) *om. A* || bonus est ad *C* || ut *om. V*

det gratiam audientibus. pretiosa Deo lingua est, quae non-
 nisi de diuinis rebus nouit uerba coustruere, et sanctum os, unde cae-
 lestia semper eloquia proferuntur. absentium obtrectatores quasi ma-
 liguos scripturae auctoritate deterre, quia etiam hoc inter uirtutes
 perfecti hominis Propheta commemorat, si ante conspectum iusti ua- 5
 lignus ad uihilum deducatur qui contra proximum non probanda pro-
 tulerit. nou licet eum tibi alterius uituperationem patienter audire,
 quia uec ab aliis optas recipi tuam. iniustum quippe est quicquid contra
 Christi euangelium uenit, si alteri quod tibi ab alio fieri molestum
 est patiaris iufferi. semper linguam tuam de bonis loqui adsuesce, 10
 et auditum tuum ad bonorum magis laudem quam ad malorum uitu-
 perationem accommoda. uide ut omnia quaecumque bene facis propter
 Deum facias, sciens eius rei tantum te a Domino recepturam esse
 mercedis, quantum eius timoris et dilectionis causa perfeceris. saucta
 magis esse quam uideri stude, quia nihil prodest aestimari quod non 15
 sis, et duplicis peccati reatus est nou habere quod creditur et quod
 nou habebas simulare.

18 In ieiuniis magis quam in epulis delectare, illius uiduae memor,
 quae nou discedebat de templo ieiuniis et obsecrationibus Deo ser-
 uieus die ac nocte. et si uidua et quidem Iudaea talis fuit, qua- 20
 lem unne uirgineu conuenit esse Christi? diuinae magis lectionis
 conuiuium dilige, et spiritualibus te saturari dapibus concupisce, et
 illos potius quaere cibos, quibus anima magis quam corpus reficiatur.
 carnis et uini species quasi caloris fomenta et libidinis incitamenta

1 non sine diuinis *R* 4 etiam *om. R* || inter] in *V* || perfecti ho-
 minis uirtutes *C*, uirtutis perfectionis (*om. hominis*) *R* 5 connumerat *V*
 7 enim *RV*: *om. CH* || alterius tibi *V* || uituperationes *C* || patienter
om. V 9 euang. Christi *V* 10 linguam tuam semper *C* 11 ad lau-
 dem bonorum magis *A*, magis ad bon. laudem *C* || quam malorum *V*
 12 accommoda *CH*: *commoda ARV* || omnia *om. V* || bona facis *V*,
 benefacis *R corr. ex benefeias* || propter Dominum *A* 13 tantum *ARV*:
 tantam *C* 14 mercedis quantum *A*: mercedem quam *CRV* 15 ui-
 dearis *C* || quia — simulare *om. A* 16 erederis *V* 18 in *utroque loco*
om. V 19 de] a *V* || obsecrationibus *ARV*: orationibus *C* || seruiens
 Domino nocte ac die *A* 20 et si — Christi (*u. 21*) *om. A* || et assidua
 (*corr. ex si iudaea*) et quidem talis *V* || uiduae quidem *R*, uidua quidem *H*
 || fuerit *R*, erat *H* || qualis *V* 21 conuenit uirg. esse *V*, esse uirg. con-
 uenit *C* || lectionis *ARV*: dilectionis *C* 22 tu *V* || saturari *AR*: sa-
 tiari *CV* || et *om. C* 23 require *C* || reficiatur *AR*: reficitur *CV*

fuge. et tunc, si forte, uino exiguo utere, cum stomachi dolor et nimia corporis compellat infirmitas. iracundiam uince, animositatem cohibe, et quicquid illud est quod post factum paenitentiam ingerit, uelut proximi criminis abominationem declina. satis tranquillam et quietam
 5 esse conuenit mentem et ab omni perturbatione furoris alienam, quae Dei habitaculum esse desiderat, quod per Prophetam testatur dicens: Super quem requiescam alium nisi super humilem et quietum et tumentem uerba mea? Omnium operum et cogitationum tuarum speculatorem Deum crede, et caue ne quid, quod
 10 diuinis oculis indignum sit, aut opereris aut cogites. cum orationem celebrare desideras, talem te exhibe, quasi sis cum Domino locutura. cum psalmum dicis, cuius uerba dicis agnosce, et in compunctione 19 magis animi quam in tinnulae uocis dulcedine delectare. lacrimas enim psallentis Deus magis quam uocis gratiam comprobat, sicut
 15 Propheta dicit: seruite Domino in timore et exultate ei cum tremore. ubi timor et tremor est, ibi non uocis elatio est, sed animi flebilis et lacrimosa deiectione. omnibus actibus tuis diligentiam adhibe, quia scriptum est: maledictus homo qui facit opera Domini neglegenter. Crescat in te cum annis gratia, crescat
 20 cum aetate iustitia, et fides eo perfectior uideatur esse quo senior es, quia Iesus, qui nobis uiuendi reliquit exemplum, proficiebat non

7. Is. 66, 2. 15. Ps. 2, 11. 18. Jer. 48, 10.

1 et tunc — infirmitas *om. A* || sic forte *V* || utere ut stomachi dolor et animae corporisque expellatur infirmitas *V* || dolor et nimia *R*: dolore nimio *C* 3 uelut proximi criminis *AH*: uelut *om. R*, pro maximo crimine proximi criminis *CV* 4 abhominacione *V* || quietam et tranquillam conuenit esse *C* 5 et *om. b* || perbatione *R* 6 quod per — uerba mea *om. A* || quod *V*: qui *CR* || dicens *ed. Vall. et V*: et dicit *CR* 8 quietam *R* || sermones meos *C* || Omnium — cogites (*u. 10*) *A* post comprobatur (*u. 14*) *habet* 9 Deum *om. R* || quid quod *CV*: quidquam quod *H*, quicquam (*add. m. 2* quod) *R* 11 quasi *V*: quasi quae *ACR* || cum Deo *C* 12 uerba dicis *AH*: u. diceris *R*, u. loqueris *V*, u. loquaris *C*

14 sicut — neglegenter (*u. 19*) *om. A*. Quae deinceps in *A* sequuntur, non sunt nisi paucae sententiae breuiatae. 16 non ibi *V*, non ubi *R* 17 dilectio *R*; post deiectione in *V* additum est: Dicat et tibi deus. Audiui uocem orationis tuae et aspexi lacrimas tuas 18 adhibe *RV*: exhibe *C* || homo *om. C* || opera domini *CRV*: opus dei *H*, *Vulg. habet* opus Domini, sed *LXX*: τὰ ἔργα κυρίου 19 gratiam *R* 20 es *om. C* 21 Iesus *R*: Iesus dominus *V*, dominus Iesus *C*, Dominus noster Iesus *H*

aetate tantum corporea, sed et sapientia et gratia spirituali coram Deo et hominibus. omne tempus in quo te non meliorem senseris, hoc te aestima perdidisse. Coeptum uirginitatis propositum ad finem usque conserua, quia non inchoasse tantum, sed perfecisse uirtutis est, sicut in euangelio Dominus ait: qui perseuerauerit usque in 5 finem, hic saluus erit. caue ergo ne cui uel concupiscendi occasionem tribuas, quia sponsus tuus Deus zelans est: criminiosior est enim Christi adultera quam mariti. Esto ergo omnibus uiuendi forma, esto exemplum, praecede et in actu quos in castitatis sanctificatione praecurris. uirginem te in omnibus exhibe: nihil corruptionis obicia- 10 tur capiti tuo. cuius corpus integrum est, sit et inuiolabilis conuersatio. et quoniam in exordio epistolae praefati sumus te Dei sacrificium factam, quod utique sanctitatem suam etiam aliis impertit, ut quisquis ex eo digne sumpserit, sanctificationis et ipse sit particeps, ita ergo et per te quasi per diuinam hostiam sanctificentur et ceterae, 15 cum quibus te tam sanctam in omnibus exhibeas, ut quisquis uitam tuam uel auditu uel uisu contigerit, sanctificationis uim sentiat et tantum sibi intellegat gratiae ex tua conuersatione transfundi, ut, dum te imitari concupiscit, Dei sacrificio et ipse sit dignus.

4. Matth. 10, 22.

1 sed et *ed. Vall. et V*: sed *CR* 2 meliorem te non *V* 3 coeptum (s. ceptum) *ARV*: conceptum *C* 4 uirtutes *ed. Vall., sed lectionem* uirtutis *A quoque firmat* 6 ergo *om. H* || cuiquam *C* || uel *om. b* 7 quia *RV*: quoniam *C* || est deus zelans *V* 8 enim *om. C* || post quam mariti sequuntur in *HV* (*glossemate carent CR*): Vnde pulchre Romana ecclesia apostolico sine dubio, cuius sedem obtinet, spiritu animata, tam seueram nuper de huius modi sententiam statuit, ut uix uel penitentia dignam iudicaret, quae sanctificatum Deo corpus libidiosa coinquinatione uiolasset (dignas iudicaret quae . . uiolassent *V*) || ergo *ACRV*: igitur *b* || uiuendi forma *AR*: forma uiuendi *CV* 10 corruptionis obiciatur capiti tuo *CH*: corruptionis subiciatur tuum *R*, subiciatur corruptioni tuae *V* 11 est sit et *RV*: est sit *C*, est; at et tua sit *H* || conuersio *R* 12 quoniam *RV*: quoniam ut *C*, quoniam, sicut *H* || praefatus sum *V* 13 factum *H* || ut *R et corr. C*: et *C¹V* 14 quisque *V*, quis *R* || digne ac paulo post sanctificationis *om. V* 15 et ceterae *om. V* 16 cum quibus *CH*: cumque *RV* || tam sanctam *R*: ita *HV, om. C* || quisque *RV* 17 uel auditu uel uisu cont. *V*: aut aud. aut uisu *c. C*, aut auditu contigerit aut uisu *R* 18 et *om. V* 17 tantum *C*: in tantum *ARV* || gratiae *AH*: gratiae *CRV* 19 dignus. Amen *V*, dignus. FINIT AD VIRGINES *R*.

III. Epistula Seueri ad Sanctum Paulum episcopum *).

Postquam omnes coquos tuos coquinae tuae renuntiasse cognoui, credo quia dedignarentur officium uilibus praebere pulmentariis, puerulum tibi ex nostra misimus officina, doctum satis pallentem coquere
 5 fabam et ignobiles betas aceto et iure condire uilemque pulstem esurientium faucibus inferre monachorum, piperis nescium, laseris ignarum, familiarem cymini et adprime callidum herbis suaue redole-
 10 rum omnium nou est ciuilis inimicus: ita, si admissus fuerit, proxima quaeque metet gladio nec exsaturabitur umquam caede maluarum. in praebendis autem sibi lignis calumniosus tibi non erit: obuia quaeque comburet, metet nec dubitabit inferre tectis manus et anti-
 15 tutibus donatum tibi non seruum, sed pro seruo filium cupimus, quia non erubescis minimorum esse pater. ego tibi pro hoc seruire uoluissem, sed si uoluntas facti portio est, tu modo facito ut inter prandia cenasque felices mei memineris, quia rectius est uestrum esse mancipium quam dominum ceterorum. ora pro me.

*) Hanc et sequentes epistolas primum edidit D'Achery in Spicilegio V, 532 sqq.

4 praebere] bere *P in ras.* (*P = Palat. Vatic. 829 saec. IX*) 6 aceto ex iure *P ||* esuriensium *P* 13 dubitauit *P*

III. Alia epistula.

1. Sacrae religionis fidus interpretis uniuersa componit, ut peccatis ulterius locus esse non possit: nam quid aliud tanta morum sanctitate promittis, nisi ut nitam beatam submotis erroribus agitemus? in quo laudem maximam tuis uideo conuenire uirtutibus, quod inperitam 5 mentem piis hortationibus immutaris et ad optimam traxeris rationem. ceterum non ita mirabile uideretur, si eruditos animos infusa sapientia confirmasses: est enim prudentibus uiris cum deuotione cognatio nec est cito conueniens credulitati rusticitas. sic illi, qui figuras animantium de lapidibus ducunt, difficilioris operis negotium gerunt, si durissima saxa ferramentis incutiunt, illi uero, qui mollioris materiae tentamenta susceperint, manus suas iuuari sentiunt facilitate fingendi, consentaneumque putatur, ut arduus labor opificis honore maximo censeatur: ita tibi, domine, praedicatio singularis est exhibenda, quod in politos agrestesque sensus culpae caligine liberatos et humana 15 sentire feceris et diuina cognoscere.

2. Non minus ille Xenocrates in laude testis, philosophorum longe doctissimus, qui seueris exhortationibus fecit ut luxuria uinceretur. nam cum Polemo quidam nino languidus ex antelucano conuiuio publice uagaretur illudque temporis esset, quo ad gymnasium Xenocratis 20 confluerent auditores, ingressus et ipse est et in numero studiosorum eo habitu, quo de cena prodierat, impudenter adsedit; nam caput eius florens corona contexerat: neque est ueritus se omnibus uideri dissimilem, quia re uera caput, quod est demicilium sanitatis, usus

1 Incipit epistulae . . . P 2 Sacrae P: Sanctae *edd.* 4 agitemus P

5 uides uel uidemus *de Prato* 9 crudelitati P || *fort.* si illi 12 tentamenta P || fingendi P et Clericus: pingendi *ed. d'Achery* 17 xenocrates P || philosophorum P 20 illutque P || quod ad gypnasium xenocrates P 22 quod de P || 22 et 24 capud P 24 quia P: qui *ed. d'Achery*

longae potionis inuenterat. tunc grauitur in murmurationibus ceteris, quod in multitudinem litteratorum intemptius auditor inreperat, ne minimum quidem magister ille commotus est, sed potius de disciplina morum legibusque modestiae instituit disputare: tantumque ualuit
 5 docentis auctoritas, ut petulantis illius animus ad amorem pudoris impelleretur. et primo quidem Polemo coronam capite conturbatus deposuit discipulumque professus est: ad extremum ita se ad officium grauitatis inflexit seque totum formauit ad uerecundiam, ut prioris uitae consuetudinem emendatio gloriosa texisset. hoc ipsud nos in tuis
 10 praeceptionibus admiramur, quod nullis minis, nullis omnino terribus ad cultum Dei uasanos animos conuertisti, ut confusa mens illud crederet esse rectissimum, cum omnibus bene beateque uiuere, quam cum paucis iniusta sentire.

V. Alia epistula.

15 Licet dominus et germanus meus de uestra petierit honestate ut Tutum uelitis esse tutissimum, tamen mihi fas fuit eundem litteris commendare, ut conduplicata petitione tutior habeatur: huic enim nocuerit puerilis culpa et error aetatis incertae, ut annorum suorum initia macularet: sed qui necdum sciret quid bonis moribus deberetur,
 20 prope sine culpa peccauit. nam se ubi ad bonam mentem considerationemque conuertit, intellexit uitam scenicam consilio meliore damnamandam: huic autem plena non posset euenire purgatio, nisi diuinitatis accessu delicta dilueret, si quidem catholicae religionis remedio commutatus usum sibi loci turpioris negauit seque ab oculis popularibus
 25 uindicauit.

2 litterarum tempestius *P* || nemini *P* 5 animus — impelleret *P*, animum — impelleret *edd.* 6 exposuit *P*, *em. d'Achery* 9 texisset *P*: correxisset *edd.* 12 rectius *malebat d'Achery*

14 Incipit alia *P* 15 dominus *P*: dominus *edd.* 16 tutum *P et edd.*
 || uellitis *P* 22 diuinitatis *P corr. m. 1 in diuinatis*

Domini ut supra.

Quomodo itaque et diuinae leges et publicae fidele corpus et sanctificatos animos non permittunt inhonestas exhibere delicias et uulgares edere uoluptates, maxime cum castae deuotionis quodammodo uideatur iniuria, si quis sacro baptismo renouatus in ueterem lasciuiam reuocetur, oportet laudabilitatem uestram bonis fauere propositis, ut is, qui beneficio Dei pium munus indeptus est, in foueam theatrallem cadere non cogatur. uestram tamen omnium iudicium non recusat, si alias iniungatis congruas pro necessitate communis patriae functiones.

10

VI. Ad Saluium.

1. **F**orensis elatio fori debet exercitatione feruere; conuenit enim lacertis industriae cotidie depugnantis motus habere terribiles: at cum sonora facundia receptui cecinit et in otiosa nemora adque amoena diuorsoria semigravit, fremitus inertis oportet abiciat et desinat inefficacia minitari. scimus etenim palmigeros biuges ubi e circo recesserint, quietissime stabulari: illos non iugis formido, non ambiguae palmae sollicitant, sed demum pacatis adfixi praesepibus timere iam nesciunt hortatorem, seditiosae contentionis dulcia ducentes obliuia. sed et stipendiis consummatis tropaea suspendere iuuat militem gloriosum et patienter gerere senectutem.

2. Ac tibi cur cordi sit terrificare miseros aratores, non plane intellego, et ruricolos meos cur uelis exhibitionis urgere formidine, non agnosco: quasi uero illos nesciam consolari et a pauore retrahere et

2 fidilae *P* 7 his qui *P* 14 rectui *P* 15 diuorsorias emigravit
P, d. remigravit *Clericus* || insertis *P*, inertes *edd.* 19 seditiose *P*
 20 iubet *P*, iuuat *edd.* 22 ac tibi tur (*uel* cur) *P*, At tibi igitur
d'Achery, An tibi ig. *alii*

docere non tantum esse timoris quantum ipse praetendis. fateor, dum nos campus exciperet, me saepe armis eloquentiae tuae fuisse conterritum, sed frequenter ut poteram recidiua uulnera reponebam. tecum sane condidici, quo iure coloni quoue ordine repetantur, cui
 5 conpetat actio, cui non conpetat exitus actionis. Volusianenses ais te uelle reducem ac frequenter iratus ingeminas te rusticos ex mea turricula retracturum: et is qui, ut ego spero adque desidero, mihi antiqua necessitudine sis copulatus, correpturum te homines meos conuentione neglecta temere minitaris. quaero de insigni prudentia
 10 tua, utrum ius aliud habeant aduocati, aliud ex togatis, an aliud aequum Romae sit, aliud Matari.

3. Te interim nescio Volusiani fundi umquam fuisse dominum, si quidem Dionysius fertur eius possessionis iura seruasse, neque heredes illius defecisse, qui dum uiueret, rei naualis in plurimos uenales aculeos intendebat. fuit ea tempestate Porphyrius quidam Zibberino satus, neque tamen recte Zibberini filius nominatus. idem generis quaestionem militia conuelabat, et ut nubem a fronte repelleret, officiosa gratia et laetis obsequiis fungebatur. multum mecum fuit et domi et in foro, cum me et apud patrem defensore et apud iudicem
 20 patrono saepius uteretur. aliquando etiam Dionysium conprimebam, quod Porphyrio non deberet uiginti iugerum causa nauicularia iurgia commouere.

4. En causa est cur insignis prudentia tua meis minitetur actoribus, ut cum dominus loci non sis, passim colonorum meorum facias
 25 mentionem. et si te Porphyrii denuntias successorem, uiginti iugerum noris angustias ne ab uno quidem cultore posse tractari: aut si te memorem custodemque propriae dignitatis piget heredem nominare Porphyrii, certum manifestumque est illum posse proponere, qui proponendi habeat facultatem, ut aduersum eos experiatur, qui nihil
 30 ex eadem terra possideant. ceterum si diligenter inspicias, mihi potissimum deferri potest intentio repetendi. quare, domine praedicabilis frater, quiescas oportet et mecum redeas in gratiam et ad priua-

2 armis eloq. tuae *P*: eloquentia tua *edd.* 6 reducem *P*: reducere *edd.*

8 antiquae *P* || correpturum *P*: confecturum *edd.* 10 *fort.* aliud sit tog. 11 est *libri* || matari. te interim nescio uolusiani *P*: Mataritae. Interim nescio Volusium *edd.* 13 dionisius *P* 14 illius] aliuo (*i in ras.*) *P* || nuenales *P deleta n.*, uenenales *edd.* 15 porfyrius *P* 16 situs *P* 21 pyrpyrio *P* 25 pyrpyrii *P*

tum digneris uenire conloquium. desinas, quaero, inertes et trepidos conturbare et iactantiam tuam procul exerceas, et existimes me laetari tua superbia, non offendi: nec nudi enim nec ineruditi sumus. saltim te mitem faciat Maximinus.

VII. *Alius epistolae initium.*

5

Animorum quidem fides et religio manet, sed haec declaranda est indicio litterarum, ut caritatis augmentum salutatione succrescat. sicut enim fertilis ager fructus copiosos adtollere non potest, si cultura cessauerit, et terrarum bonitas perit desidia quiescentis, sic amorem gratiamque animi puto posse torpescere, nisi qui absentes 10 sunt epistulari praesentia uisitentur.

3 nudi *P*: duri *edd.* 4 saltem *edd.* 6 Alia animorum *P et edd.* *Apparet Alia (sc. epistula) titulum esse* 7 caritatis.... *P* 8 fructos *P* || si. cultra *P*¹ 10 absente *P* 11 sequitur in *P* (item in *edd.*) spatio interiecto: Deo gratias amen.

I. INDEX SCRIPTORVM.

A = Appendix, D = Dialogi, E = Epistulae, M = uita Martini; loci,
quibus nulla littera praefixa est, sunt ex Chronicis.

<p>Testamentum uetus.</p> <p>Genesis..... I, 19, 10</p> <p>Exodus..... I, 19, 10</p> <p style="padding-left: 2em;">20, 14..... A 1, 4</p> <p>Leuiticus..... I, 20, 1</p> <p style="padding-left: 2em;">19, 18..... A 1, 4</p> <p>Deuteron. 6, 13..... A 1, 4</p> <p>Judicum liber..... I, 29, 5</p> <p>Regum libri..... I, 20, 6 sq. 46, 5</p> <p style="padding-left: 2em;">III, 6, 1..... I, 40, 1</p> <p>Paralipp..... I, 7, 6. 46, 5</p> <p>Psalm. 2, 11..... A 2, 18</p> <p style="padding-left: 2em;">8, 3..... M 9, 6</p> <p style="padding-left: 2em;">33, 11..... A 1, 7</p> <p style="padding-left: 2em;">33, 14..... A 2, 10</p> <p style="padding-left: 2em;">33, 15..... A 2, 6</p> <p style="padding-left: 2em;">44, 11..... A 2, 14</p> <p style="padding-left: 2em;">96, 10..... A 2, 15</p> <p style="padding-left: 2em;">111, 1..... A 1, 5</p> <p style="padding-left: 2em;">111, 10..... A 1, 5</p> <p style="padding-left: 2em;">149, 5..... A 1, 5</p> <p>Prou. 3, 5..... A 2, 10</p> <p style="padding-left: 2em;">4, 23..... A 2, 11</p> <p style="padding-left: 2em;">4, 26..... A 2, 10</p> <p>Sap. 1, 11..... A 2, 10</p> <p>Eccles. 4, 25 sq..... A 2, 10</p> <p style="padding-left: 2em;">4, 36..... A 2, 10</p> <p style="padding-left: 2em;">26, 24..... A 2, 8</p> <p style="padding-left: 2em;">28, 28..... A 2, 10</p>		<p>Isaias 5, 8..... A 1, 5</p> <p style="padding-left: 2em;">26, 15..... A 2, 16</p> <p style="padding-left: 2em;">40, 12..... A 1, 6</p> <p style="padding-left: 2em;">56, 5..... A 2, 2</p> <p style="padding-left: 2em;">66, 2..... A 2, 18</p> <p>Jerem. 12, 13..... A 2, 16</p> <p style="padding-left: 2em;">48, 10..... A 2, 18</p> <p>Ezech. II, 3, 9</p> <p style="padding-left: 2em;">18, 24..... A 1, 2</p> <p style="text-align: center;">Testamentum nouum.</p> <p>Matth. 5, 8..... A 2, 11</p> <p style="padding-left: 2em;">5, 28..... A 2, 11</p> <p style="padding-left: 2em;">7, 12..... A 2, 6</p> <p style="padding-left: 2em;">10, 22..... A 2, 18</p> <p style="padding-left: 2em;">13, 43..... A 2, 8</p> <p style="padding-left: 2em;">19, 12..... A 2, 2</p> <p style="padding-left: 2em;">19, 17..... A 2, 4</p> <p style="padding-left: 2em;">22, 13..... A 1, 7</p> <p style="padding-left: 2em;">25, 30..... A 1, 7</p> <p style="padding-left: 2em;">25, 40..... M 3, 4</p> <p style="padding-left: 2em;">25, 41..... A 2, 7</p> <p style="padding-left: 2em;">27, 42..... E 1, 3</p> <p>Joh. 5, 44... .. A 2, 16</p> <p style="padding-left: 2em;">14, 4..... A 2, 2</p> <p>Acta Ap. 13, 21..... I, 36, 6</p> <p style="padding-left: 2em;">28, 4..... E 1, 5</p> <p>ad Rom. 12, 1..... A 2, 1</p> <p style="padding-left: 2em;">12, 14..... A 2, 10</p>
---	--	--

ad Rom.	12, 15.....	A 2, 6	I Petri	3, 9.....	A 2, 10
I ad Cor.	6, 2.....	D III, 6, 5	II Petri	2, 8.....	A 2, 10
	6, 17.....	A 2, 1	I Joh.	3, 21 sq.	A 2, 11
	7, 25.....	A 2, 4	Apoc.	13, 3.....	A 29, 6
	7, 34.....	A 2, 8		14, 4 sq.....	A 2, 11
ad Eph.	4, 29.....	A 2, 17			
	5, 27.....	A 2, 11			
ad Phil.	4, 8.....	A 2, 8	(Eusebii) chronica I, 36, 3.....	42, 1	
ad Col.	3, 12.....	A 2, 13		46, 5. II, 5, 7. 6, 1	
I ad Thess.	5, 15.....	A 2, 10	Hieron. ep. 22.....	D I, 9, 2	
I ad Tim.	2, 9.....	A 2, 12	Hilarii ep.	II, 40, 5	
II ad Tim.	2, 14.....	A 2, 17	Sall. Jug. 18, 8.....	D I, 3, 3	
Jac.	2, 10.....	A 2, 7	Statii Theb. 8, 751.....	D III, 10, 4	
	3, 2.....	A 2, 10	Ter. Andr. I, 1, 41.....	D I, 9, 3	
I Petri	1, 22.....	A 2, 11	Verg. Aen. 1, 729.....	II, 8, 3	
	3, 1 sqq.....	A 2, 12			

II. INDEX NOMINVM ET RERVM.

Aaron frater Moysis I, 14, 3. I, 17, 2 et 6. I, 19, 2; a populo compulsus nitulum aureum facere I, 19, 4; se- ditio in eum orta I, 21, 1	tatum I, 5, 2; tentatio diuina I, 7, 2; mors I, 7, 7
Abdon iudex Israelitarum I, 26, 7	Acatius Arrianus II, 38, 3. 42, 6
Abel I, 2, 3	Achab rex Israelitarum I, 43, 1. 44, 1 sqq.
Abenner magister militiae Saulis regis I, 37, 2 sq.	Achaia D III, 17, 6
Abessalon arma contra patrem sumit I, 38, 3	Achaz rex Judae I, 47, 5. 49, 5
Abilense oppidum (Abila) II, 47, 4	Achias propheta I, 41, 2. 42, 5
Abimelech rex Gerarorum I, 8, 2	Achior II, 15, 6 sqq.
Abimelech filius Gedeon, iudex Israeli- tarum I, 26, 1 sq.	Adami creatio I, 2, 2; moritur I, 2, 5; eius peccatum A 2, 7 sq. cf. D II, 10, 3
Abimelech sacerdos a Saule interfec- tus I, 35, 4 sq.	Adrianus imperator II, 31, 3 sq. quarta sub co persecutio II, 31, 6
Abiron I, 21, 1	Aeduum pagus M 14, 1
Abiud I, 19, 2; filius Roboam, rex Judae I, 42, 1	Aegyptius rex in mari rubro cum exer- citu deletus I, 15, 6; Aegyptiaca seruitus Israelitarum I, 13, 2 sqq.
Abraham I, 5—7; nomen eius immu-	Aegyptiorum plagae I, 14, 4
	Aegyptius negotiator D III, 14, 2

- Aegyptus I, 5, 3. 8, 2. 10, 7. 20, 3. 25, 3. 41, 3. 47, 4. 49, 4. II, 4, 4 et 6. 9, 5. 14, 3 sq. 36, 5. 46, 1. D III 17, 7; inopia septennis I, 11, 7 sq. multa monasteria in Aegypto D I, 10, 1
 Aetherius presbyter D III, 1, 4
 Aethiopes I, 49, 4. 50, 6. II, 11, 7. D I, 26, 2
 Aethiopia II, 9, 5. 13, 4. 14, 3
 Africa II, 41, 2. D I, 3, 1. 24, 5. III, 17, 5
 Agape II, 46, 2
 Agnes D II, 13, 5
 Agricola presbyter D III, 1, 4
 Ailou index Israelitarum I, 26, 7
 alae scholares M 2, 2
 Alcimus dux aduersus Judam II, 23, 5 sq.
 Alexander Aristobuli filius rex Hebraeorum II, 26, 4
 Alexander Balas rex Syriae II, 24, 1 sqq.
 Alexander Magnus Persis imperium adimit II, 3, 4. 17, 1; adit templum Hierosolymitanum II, 17, 2; moritur II, 17, 3
 Alexandra regina Iudaeorum II, 26, 4
 Alexandria II, 18, 7. 36, 1. 42, 6. D I, 3, 2. 6, 1. 9, 6. 23, 6
 Allophyli I, 24, 4. 26, 3. 27, 1 et 3 sqq. 28, 1 et 3 sqq. 30, 4. 31, 1. 32, 1. 33, 3 et 5. 34, 3. 35, 10. 36, 1 sq. 37, 3 et 5. 38, 5. 50, 4
 Alpes II, 32, 1. M 5, 4
 Amalech gens I, 25, 5; subacta I, 33, 9 sq.
 Amalecites I, 17, 2
 Aman II, 13, 2 sqq.
 Amassia rex Iudae I, 46, 3 sqq.
 Amator presbyter D III, 1, 4
 Ambatiensis uicus D III, 8, 4
 Ambianensium ciuitas M 3, 1
 Ambri rex Israelitarum I, 43, 1
 Ambrosius episc. Mediolanensis II, 48, 4; consules et praefectos subinde ad couuiuium inuitabat D I, 25, 6
 Ammon filius Loth I, 6, 7
 Ammonitae I, 26, 3 et 5. 33, 2. 37, 6. 47, 5. II, 4, 2
 Amorraei I, 21, 5
 Amos (Amon) rex Iudae I, 51, 5
 anachoretæ in Aegypti eremo D I, 15, 2; anachoreta in Sina monte, nullo uestis usu, saetis corporis sui tectus D I, 17, 3
 Anannias socius Danielis II, 1, 2. 3, 8. 5, 2 sqq.
 Anatolius M 23, 2 sqq.
 Andethanna uicus D III, 13, 3
 angeli Loth ab iniuria uindicant I, 6, 5 sq. matrimoniis mortalibus commixti I, 2, 7; angelus Gedeoni apparet I, 25, 2; Dauidi I, 38, 7 sq. in exercitu Senacherim stragem edit I, 51, 2
 Anna mater Samuelis I, 30, 2
 Annon rex Ammonitarum I, 37, 6
 anomoesia Arrianorum II, 40, 3
 Antichristus II, 7, 5. 28, 1. 29, 6. 33, 3. M 24, 3. D II, 14
 Antiochia II, 38, 3. 45, 8
 Antiochus (I Soter) II, 19, 3
 Antiochus (II) Theos II, 19, 3
 Antiochus (III) Magnus II, 18, 1; a Romanis uictus II, 19, 4
 Antiochus (IV Epiphanes) obses Romanis datus II, 19, 4 sq. regnum Syriae occupat II, 19, 5; Hierosolymam deuastat et in Iudaeos saeuit II, 18, 7. 19, 6. 20, 3; Iudaeos et ethnicos ad unum ritum deducere tentat II, 21, 4; moritur II, 22, 6
 Antiochus (V) Eupator II, 22, 6. 23, 1 sqq.
 Antipater Ascalonites procurator Iudaeae II, 26, 6
 Antium II, 29, 1
 Antonii duo monasteria in Aegypto D I, 17, 1

- Antoninus Pius imperator II, 32, 1
Aod dux Hebraeorum I, 24, 4
Aper presbyter D III, 1, 4, 5, 7
Apis Aegyptiorum deus II, 14, 5
apocalypsis Johannis II, 31, 1
Apollonius dux Antiochi Epiphanis II, 21, 2
aqua e petra I, 17, 1. 21, 3; a. amara dulcescit I, 16, 3; aquae penuria I, 16, 2. 17, 1. 21, 3
Aquileia M 20, 9
Aquitani II, 41, 3; episcopi II, 47, 1; D I, 27, 2
Aquitanica (provincia) II, 48, 2
Arabes I, 47, 3
Arabia II, 15, 2
Arbitio (Arbetio) consul II, 39, 8
Arborius uir praefectorius M 19. D III, 10, 6
arca Noë I, 3, 2
arca foederis capta I, 30, 5; Hebraeis reddita I, 31, 3; in Sion translata I, 37, 4
Archelaus tetrarcha Judaeor. II, 27, 4
Arelatense concilium II, 39, 2
Ariminensis synodus II, 41 sqq. 44, 6 sqq. 45, 5
Ariminum II, 41, 1 45, 8
Aristobulus primus rex Judaeorum II, 26, 3
Aristobulus filius Alexandri II, 26, 4 sq. uinctus Romam missus II, 26, 6
arma prima inter mortales I, 5, 4; armorum usus Hebraeis a Philistaeis ademptus I, 33, 5
Armenia II, 26, 5. D I, 26, 2
Armenius Priscillianista II, 51, 2
Arpagius presbyter D III, 3, 1
Arphaxad rex Medorum II, 15, 1
Arriana haeresis } II, 35—44. M 6, 4
Arrii }
Arridaeus Philippus II, 17, 3
Arses rex Persarum II, 16, 8
Artaxerxes (I Longimanus) II, 9, 1 et 8 sq. 12, 2
Artaxerxes II (Mnemon) II, 10, 3. 11, 1 et 4. 12, 1 sqq. 13, 9
Artaxerxes (III) Ochus II, 13, 9. 14, 4 sq. 16, 7 sq.
Asab rex Judae I, 42, 2 sq.
Asarius Priscillianista II, 51, 4
Ascalonensium oppidum I, 31, 3
Asenet Josephi uxor I, 11, 9
Aser I, 9, 3
Asia II, 19, 4. 38, 2. D III, 17, 7
Asiani reges II, 25, 4
Asphanes (Asphanez) eunuchus II, 1, 3
Assur Niniuae conditor I, 48, 1
Assyrii I, 48, 1. 49, 3 sq. 50, 4 sqq. 51, 2 et 4. 52, 5
Astyages ultimus Medorum rex II, 7, 6. 8, 1
Athanasius Alexandriae episcopus II, 36 sq. 39
Athenae D III, 17, 6
auaritia episcoporum Seueri tempore I, 23, 5
Augurinus (P. Minucius) consul II, 9, 7
Auitianus comes D III, 3, 1. 4, 1 sqq. 8, 1
Aurelius imperator II, 32, 1
Aurelius diaconus gladio peremptus II, 51, 4
Aurelius (Aurilius *cod. V*) diaconus, Martini amicus E 3, 3. D III, 1, 4
Auspicius praefectorius uir D III, 7, 1
Auxentius Arrianus Mediolani episcopus II, 39, 6; Martinum Mediolano exturbat M 6, 4
Azahel rex Syriae I, 46, 2
Azarias sacerdos I, 47, 4; alius eiusdem nominis II, 1, 2. 3, 8
Azotii I, 31, 3
Azotus oppidum I, 31, 1
Baalis idolum I, 26, 5. 43, 1 et 7
Baasa rex Israelitarum I, 42, 5
Babylon s. Babylonia I, 54, 5. II, 5, 6. 11, 1. 17, 2 et 4; a Nebroth exstructa I, 4, 3

- Babylonica Judaeorum captiuitas I, 54, 6
 Babylonii II, 4, 5. 5, 7; Persis subiecti II, 8, 1
 Bacchides dux aduersus Judaeos II, 23, 5 sq.
 Baguas spado II, 14, 5 sq. 16, 3; Ochum interficit II, 16, 8
 Balac I, 21, 5
 Balthasar (Belsazar) rex Babyloniae II, 6
 Basan I, 21, 5; rex Sidoniorum I, 43, 1
 basilica martyrum II, 38, 4
 Bassula Martini parens E 3, 1
 Bathuel I, 7, 5
 Belgicus quidam monachus D I, 8, 5. 9, 2
 Beli historia apocrypha II, 8, 3
 bellum primum inter mortales I, 5, 4; b. ciuile in Beniamitas I, 28, 7. 29, 1
 Benjamin I, 10, 3. 12, 1 et 3
 Benjamin tribus I, 28, 7. 29, 5. 33, 1. 41, 4. II, 12, 5
 Beniamitae ad interneccionem caesi I, 29, 5
 Bersabee I, 38, 1 et 9
 Bethel I, 10, 3. 41, 6
 Bethleem oppidum, parocchia episcopi Hierosolymitani D I, 8, 1
 Bethsamae oppidum I, 31, 5
 Bitterense concilium II, 39, 2
 Bituriges D II, 8, 7
 Blembi (Blemmyes ?) D I, 22, 1; *cf. etiam adn. ad* D I, 15, 3
 Bosporus D I, 26, 2
 Brictio a daemone obsessus in Martinum conuicia effundit D III, 15; crimina in eum apud Martinum prolata *ib.* 15, 7
 Britanni II, 41, 3
 Britanniae II, 49, 5. 51, 3
 Britannius episcopus II, 49, 4
 Burdigala opp. II, 48, 2
 Burdigalensis synodus aduersus Gnosticos II, 49, 7 sqq.
- caelum sedes angelorum I, 2, 7
 Caesar (dictator perpetuus) D I, 3, 6
 Caesaraugustana synodus damnat Gnosticos II, 47
 Caesarea II, 38, 3
 Cain I, 2, 3. 4, 1
 Calupio diaconus D III, 1, 4
 Cambyses rex Persarum II, 9, 5. 14, 3
 Campania D III, 17, 3
 captiuitas Israelitarum sub rege Mesopotamiae I, 24, 3, sub Ammonitis I, 24, 4, sub rege Chananaeorum et Madianitis I, 24, 5 sq. sub Ammonitis et Philistaeis I, 26, 3. 27, 1, sub Assyriis I, 54, 6, sub Babyloniis I, 53, 4. 54, 7. II, 11, 9
 Caralis II, 39, 4
 Cariathiarim oppidum I, 31, 6. 36, 4. 37, 4
 Carnotum oppidum D II, 4, 5
 Carnutena ciuitas D III, 2, 3
 Carthago D 1, 3, 2. 23, 5. III, 17, 5
 catechumenus II, 39, 5
 catholica fides saeculo quarto II, 39, 4
 Cato Uticensis D I, 3, 6
 Cato diaconus D III, 10, 1
 Celsus consularis D III, 1, 7
 celtice loqui D I, 27, 4
 Cethura uxor Abrahae I, 7, 6
 Chaldaei II, 4, 3; uicti a Persis II, 3, 2; eorum regio I, 5, 1, imperium II, 3, 2
 Chaldaei s. magi I, 14, 4. II, 2, 1. 6, 4
 Chaleb I, 20, 7. 21, 6
 Cham I, 4, 2. I, 4, 7
 Chanaan ab Israelitis expugnata I, 24 sq.
 Chananaei I, 5, 2. 7, 3 et 5. 10, 4. 21, 5. 24, 1 sqq.
 Charrae oppidum I, 5, 1
 Chebron I, 7, 3. 37, 1 et 3
 Choreb in eremo I, 17, 1
 Christianae fidei profuit, quod Judaei sub imp. Adriano aditu Hierosolymae exclusi sunt II, 31, 4
 Christiani cum Judaeis confusi II,

- 30, 7. 31, 4; diuisi in clericos et laicos II, 35, 2; Christianis incendium Romae sub Nerone imputatum II, 29, 2 sqq. Christianorum et Iudaeorum religiones ab isdem auctoribus profectae II, 30, 7; Christianorum persecutiones, *u. s.* persecutio
 Christus sub Herode natus II, 27, 2; quando crucifixus II, 11, 8. 27, 5; cur ab Iudaeis non receptus I, 24, 7; Christi crux ab Helena reperta II, 34, 1; Christi figura II, 3, 7; Danielis praesagium de Christo II, 7, 5; Ch. Martino apparuit M, 3, 3; Christum se simulauit iuuenis in Hispania M 24, 1; Antichristum opprimet D II, 14, 3
 Chus filius Cham I, 4, 3
 Cilicia II, 15, 2
 ciliciis utebantur paenitentes I, 44, 2
 circumcisionis lex Abrahae imposita I, 6, 3
 Cis pater Saulis I, 33, 1
 ciuitas prima condita I, 2, 3; ciuitatum aedificandarum opus durum Israelitis in Aegypto impositum I, 13, 2
 Clarus presbyter, discipulus Martini M 23; E 2, 5
 Claudionagus uicus D II, 8, 7
 clericorum superbia tempore Sulpicii Seueri D I, 21; eorum inuidia in Sulpicium D I, 26, 3
 concilium *v.* synodus
 Condacensis (Condatensis *al.*) diocesis E 3, 6
 Constantinopolis II, 45, 1
 Constantinus primus christianus imperator II, 33, 1. 35. 2. 36, 4
 Constantius imperator M 2, 2; Arrianis fauet II, 38, 4 sqq. 39. 41. 43
 Cordubensis episcopus II, 46, 8
 Corinthus D III, 17, 6
 coruus cur in arcam non redierit I, 3, 3
 coturnices a caelo missi I, 16, 4. 20, 4
 Crassus (C. Licinius) consul II, 18, 7
 creatio mundi I, 2, 1
 Creta II, 24, 3
 crux Christi ab Helena reperta II, 34, 1
 Cyprianus martyr D I, 3, 2. III, 17, 5
 Cyrenaeorum ora extrema D I, 3, 6
 Cyrenensis eremita D I, 4 sq. I, 23, 5
 Cyrus rex Persarum II, 3, 3. 5, 7. 8, 1 et 3. 9, 4
 Dagon idoli templum I, 31, 1 sq.
 Dagridus (? Agaridus *al.*) D III, 5, 1
 Damascus II, 15, 3
 Damasus Romae episcopus II, 48, 1 et 4
 Dan I, 9, 3. 41, 6
 Daniel propheta II, 1 sqq. 6, 4. 7, 5. 8, 4. 11, 8; leonibus obiectus II, 7, 3
 Darius Codomannus II, 16, 8. 17, 1
 Darius Hystaspis II, 9, 6
 Darius Medus II, 6, 6. 7, 1 sq. 7, 6. 9, 4
 Darius Nothus II, 9, 9. 10, 1
 Dathan I, 21, 1
 Dauid in regem unctus I, 34, 2, iterum I, 37, 1, tertium I, 37, 3; pugna cum Goliath I, 34, 5; nuptiae cum Melchol I, 34, 7; praeputia ex Allophylis refert I, 38, 8; a Saule insidiis petitus I, 34, 6. I, 35; in deserto agens I, 35, 6; imperium suscipit I, 37, 3; eius adulterium I, 38; populum censet I, 38, 6; moritur I, 38, 8
 Debbora iudex, typus ecclesiae I, 24, 5
 decalogus promulgatus I, 17, 6 sq.
 Deciana tempora E 2, 9
 Decius imperator II, 32, 2
 Defensor episcopus in Gallia M 9, 4
 Delfinus II, 48, 1
 (Delila) uxor Samsonis II, 28, 1
 Demetrius Nicator II, 24, 3 sqq. 25, 1
 Demetrius Soter II, 19, 5. 23, 3 sqq. occiditur II, 24, 1
 Desiderius M praef. § 1

- diluuium I, 3, 2
 Dina filia Jacobi I, 9, 3. 10, 2
 Diocletianus imperator II, 32, 4
 Dionysius Mediol. episcopus II, 39, 4;
 pulsus II, 39, 6
 Doec Syrus I, 35, 5
 Domitianus imperator II, 31, 1

 Edom regio I, 9, 5. 21, 4
 Eglom rex Moabitarum I, 24, 4
 Ela rex Israelitarum I, 42, 5
 Elchana (Elcana) pater Samuelis I,
 30, 2
 Eliacim rex Judae I, 53, 2
 Elias propheta I, 43, 2 sqq. 44, 2. 45,
 1; translatus I, 45, 3; Eliam se pro-
 fessus iuuenis M 24, 1
 Eliezer I, 13, 5
 Elim in cremo I, 16, 4
 Elisaeus *u.* Helisaeus
 Elusana plebs (ab Elusone in Gallia)
 II, 48, 2
 Elymus (Elymais) oppidum II, 22, 5
 Emerita opp. II, 46, 8
 Enoch filius Cain I, 2, 3; Enoch filius
 Jared I, 2, 5
 Enos I, 2, 5
 Ephesus II, 38, 3
 Ephrem filius Josephi I, 11, 9
 episcoporum auaritia tempore Seueri
 I, 23, 5; episcopi Martini insecta-
 tores M 27, 3
 eremus in Aegypto D I, 10 sq. locus
 cultus in cremo D I, 13, 2 sqq.
 Esaianum supplicium E, 2, 10
 Esau natus I, 8, 1; discors cum fratre
 I, 8, 3 sq. diuitiis potens I, 10, 4;
 regionem Edon incolit I, 9, 5, *cf.* I,
 21, 4
 Esdra scriba legis II, 10, 3. 12, 2;
 plebem corruptam reformat II, 10, 5
 Esebon (Eseban?) iudex Israelitarum
 I, 26, 7
 Estheris historia II, 12 sqq.
 Euae creatio I, 2, 2; peccatum A2, 8

 Euagrius Arrianus II, 42, 6; alius
 eiusdem nominis D III, 1, 4. 2, 8
 Euanthius D II, 2, 3
 Eucherius D III, 1, 7
 Euchrotia II, 48, 2; gladio percussa
 II, 51, 3
 Eudoxius Arrianus II, 42, 6
 Euilmarodac rex Babyloniae II, 6, 1
 Euodius praefectus II, 50, 7; M 20, 4
 Europa D III, 17, 7
 Eusebius Vercell. episcopus ab Arria-
 nis relegatus II, 39, 4
 Eusebius presbyter, postea episcopus,
 Sulpicii amicus D II, 9, 5
 Ezechias rex Judae I, 50 sq.
 Ezechiel propheta II, 3, 9

 Faltim I, 35, 10
 Faran I, 20, 5
 Fares I, 11, 3
 Felicissimus II, 51, 2
 Felix episcopus D III, 13, 2. 17, 5
 Festus (Cestius?) Florus praeses Ju-
 daeorum II, 29, 4
 Foegadius episcopus II, 44
 forenses leges I, 18
 fortunatae insulae D I, 26, 2
 Fufius Geminus consul II, 11, 8. 27, 5

 Gabaa oppidum I, 29, 2
 Gabaonitae Israelitis subiecti I, 23, 1
 Gabaoth (Gabaon) I, 23, 2
 Gad I, 9, 3; propheta I, 35, 4
 Gader turris I, 10, 3
 Galba imperator II, 30, 1
 Galgala I, 33, 3
 Galli edacitatis nimiae notati D I,
 4, 6. 8, 5. 9, 2; eorum uanitatis
 studium D, I, 11, 6
 Galliae II, 41, 2. D I, 21, 6; ab Arria-
 nis pressae II, 40, 4. M 6, 4; ab Hi-
 lario Arriana haeresi liberatae II,
 45, 7; prima intra Gallias martyria
 II, 32, 1; in G. barbari sub Juliano
 Caesare irruerunt M 4, 1

- Gallice et celtice loqui D I, 27, 4; *cf.* *Diefenbachii Celtica* II, 1, 84 sqq.
- Gallici episcopi II, 41, 3
- Gallinaria insula M 6, 5
- Gallus discipulus Martini D I, 1 sqq.
- Gaudius episcopus II, 41, 4
- Gedeon iudex Israelitarum I, 25
- Georgius Arrianus II, 38, 3. 42, 6
- Gerara I, 8, 2
- Gersam (?) I, 13, 5
- Geth (Gai?) I, 22, 5
- Gethaei I, 31, 3
- gigantum ortus I, 2, 7
- Gnosticorum haeresis II, 46, 1; damnata II, 47. 49 sq. latius propagata II, 51, 7
- Godolia I, 54, 7. II, 4, 1; iuterfectus II, 4, 3
- Goliath a Daudid prostratus I, 34, 3 sqq.
- gomor, mensurae hebraicae genus I, 16, 8
- Gomorra urbs I, 5, 4. I, 48, 1
- Gorgias dux Autiochi II, 21, 5
- Gotholia I, 46, 1
- Gothoniel dux Israelitarum I, 24, 3
- Graecia D III, 17, 6
- Graecorum edacitas D I, 8, 5
- Gratianus imperator D III, 11, 8; Gnosticos damnat II, 47, 6; in eius aula cuncta uenalia II, 49, 3
- Gregorius praefectus Galliae II, 49, 2
- Gurdonicus homo D I, 27, 2
- Hebraei *passim in chron. libris*
- Hector M 1, 3
- Helchias sacerdos I, 52, 1
- Helena mater Constantini basilicas Hierosolymis constituit II, 33, 5; crucem Christi reperisse fertur II, 34, 1 sqq.
- Heli sacerdos I, 28, 8. 30, 1 sqq. quando uixerit I, 29, 7; moritur I, 30, 6
- Helisaeus propheta I, 45, 3 sq.
- Helpidius (Elpidius?) rhetor, Prisciliani magister II, 46, 2. 47, 2
- Her (*"Hq LXX*) filius Judae I, 11, 1
- Heraclia II, 38, 3
- Herodes Antipas II, 27, 4 sq.
- Herodes Ascalonita II, 27, 1 et 4
- Hieremias propheta I, 54, 2 sqq. II, 4, 4
- Hieronymus presbyter ecclesiae Bethleemitanae D I, 8, 1; eius eruditio D I, 8, 3. 9, 5; iudicium de Origenis scriptis D I, 7, 3; de monachis sententia iniqua D I, 8, 4 sqq. 21, 5; odia clericorum et haereticorum in eum D I, 9, 4
- Hierosolyma I, 1, 3. 41, 5. 42, 1. II, 6, 2. 8, 2. D I, 8, 1. II, 14, 2. III, 17, 8; obsidetur a Senacherim I, 50, 4 sq. a Nabuchodonosor capta et uastata I, 53, 4; iterum ab eo capta et incensa I, 54, 5; eam restituit Nehemias permissu Artaxerxis secundi II, 11, 4 sq. ab Antiocho Epiphane uastata II, 18, 7. 19, 6; obsidetur a Vespasiano II, 30, 2; a Tito capta et excissa II, 30, 4 sqq. ecclesiis Christianis ab Helena adornatur II, 33, 4
- Hilarius Pietauorum episcopus ab Arrianis in exilium pulsus II, 39, 7. M 6, 4; in synodo Seleuciensi II, 42, 2 sqq. in Gallias relegatus II, 45, 4; M 6, 7; Gallias liberat haeresi Arriana II, 45, 5 sqq. moritur II, 45, 9; tentat Martium diuino ministerio uincire M 5, 1
- Hispania II, 40, 5. 41, 2. M 24, 1; inficitur Gnosticorum haeresi II, 46, 1; Hispaniae proconsulem habere desierunt uicario accepto II, 49, 3 *cf. ibid.* §. 7
- Hispaniae D III, 11, 4 et 9. 13, 1
- Holofernes princeps militiae Ochi II, 14, 6 sqq. ab Judith obtruncatur II, 16, 4

- Homerus M 26, 3
 Hosea *u.* Osee
 Hosius *u.* Osius
 Hyginus Cordubensis episcopus II, 46, 8. 47, 3
 Hyrcani II, 26, 2
 Hyrcanus rex Hebraeorum II, 26, 4 sqq.

 Jabin rex Chananaeorum I, 24, 5
 Jacob nascitur I, 8, 1; benedictus a patre I, 8, 3; fugit in Mesopotamiam I, 8, 5; matrimonium cum Lia et Rachel I, 9, 1 sq. redit in terram Canaan I, 9, 4; nomen ei immutatum I, 9, 7; filios in Aegyptum mittit I, 12, 1; ipse in Aegyptum descendit ibique moritur I, 12, 5 sqq.
 Jair iudex Israelitarum I, 26, 3
 Japhet I, 4, 2 et 7
 Jared I, 2, 5
 Jason frater Oniae II, 18, 2 sqq.
 ibex D I, 16, 3
 Idacius *u.* Ydacius
 Idumaei I, 46, 4
 Jehu *u.* Jcu
 Jepta iudex Israelitarum I, 26, 4; filiam immolat I, 26, 6
 Jericho oppidum I, 21, 5; direptum et incensum I, 22, 4
 Jeroboam rex Israelitarum I, 41, 2 sqq. moritur I, 42, 4
 Jeroboam filius Joae rex Isr. I, 47, 2
 Jesus (= Josua) dux Israelitarum I, 17, 2. 20, 7. 21, 6; penes Jesum Naue filium Moyse mortuo summa rerum I, 22, 1; eius res gestae I, 22 sqq. eius mors I, 23, 8. 29, 8
 Jeu rex Israelitarum I, 45, 5. 46, 1
 Jezabel I, 43, 1 et 9. 44, 1
 Illyricum II, 40, 4. 41, 2; D III, 17, 4
 imperatores quando Christiani esse coeperint II, 33, 1
 Indi II, 11, 7
 India II, 13, 4
 Instantius Priscilliani haeresi addictus II, 46, 7. 47, 2 sqq. 49, 8; in insulam relegatus II, 51, 3
 insulae fortunatae D I, 26, 2
 Joab I, 37, 2 et 6. 38, 3 et 6
 Joachas rex Israel I, 46, 3
 Joachas rex Judae I, 53, 1
 Joachim rex Judae I, 53, 2 sqq. II, 1, 2
 Joachim maritus Susannae II, 1, 5
 Joas rex Israel. I, 46, 4
 Joas rex Judae I, 46, 1 sq.
 Joatham rex Judae I, 47, 5
 Job uir iustus et constans I, 13, 6
 Johannes Apost. in Pathmun relegatus ibi apocalypsin conscripsit II, 31, 1
 Johannes Hyrcanus dux Hebraeorum II, 26, 2
 Johannes (Lycopolita) D I, 22, 1
 Johannes Priscillianista II, 51, 4
 Johannes pseudopropheta M 24, 3
 Jonas propheta I, 48, 2 sqq.
 Jonathan Saulis f. I, 33, 5 sq. eius cum David amicitia I, 35, 2
 Jonathan dux Judae II, 23, 5 sqq. insignibus regiis donatus II, 24, 2; a Tryphone interfectus II, 25, 2
 Joram rex Israel. I, 45, 2 et 5
 Joram rex Judae I, 45, 2
 Jordanes flumen I, 21, 6. 22, 3. 25, 7
 Josaphat rex Judae I, 42, 7
 Joseph natus I, 9, 3; a fratribus uenditus I, 10, 7; in carcerem coniectus I, 11, 4; ad summam dignitatem euectus I, 11, 7 sqq. moritur I, 12, 8
 Josias rex Judae I, 52
 Josua *u.* Jesus
 Jotham *u.* Joatham
 Jothor sacerdos, Moysis socer I, 13, 5. 17, 3 sq.
 Irad I, 2, 4
 Isaac I, 7 sq.
 Isachar filius Jacobi I, 9, 3
 Isaias propheta I, 47, 3. 50, 6. 51, 3
 Isauria II, 41, 1

- Isbaal (*al.* Isboseth) regis Saul filius I, 37, 2
 Ismael filius Abrahae I, 6, 3
 Ismael dux coniurationis contra Godoliam II, 4, 1 sq.
 Israel unde Jacob dictus I, 9, 7
 Israelitae in Aegypto I, 13; eorum numerus I, 15, 2; egressus ex Aegypto I, 15, 3; in eremo I, 16; ibi leges accipiunt I, 17, 6 sqq. eorum captiuitates *u. s. u.* captiuitas
 Italia II, 40, 4. 41, 2; M 2, 1. D III, 17, 4
 Ithacius episcopus II, 47, 3 sqq. decretum a Gratiano contra Priscillianistas impetrat II, 47, 6; ex Hispania proturbatur II, 49, 1 sq. 49, 4; Priscillianum apud imp. Maximum accusat II, 50, 1 sqq. eius mores mali II, 50, 2; ab eo eiusque parte acta in synodo Treuerensi D III, 11 sqq. episcopatu detrusus II, 51, 5
 Ithaciana pars D III, 13, 5
 Iuda tribus I, 35, 4. 41, 4. 42, 7; ducatum gerit I, 24, 1. 28, 7. 29, 5
 Iudaea I, 30, 4. 31, 4. 37, 1. 48, 2. II, 8, 2; Aegyptiorum regi stipendiaria facta I, 53, 2; a Nabuchodonosore occupata I, 53, 3 sq. sub Persarum imperio per praesides regitur II, 9, 2; prouincia Romanorum facta II, 26, 6
 Iudaei cur Christum non receperint I, 24, 7; inter Christianos degentes eorum mores non recipiunt II, 3, 6; post rebellionem contra Godoliam factam in Aegyptum emigrant II, 4, 6; gentilium conubiis permixti II, 10, 4; eis Aman perniciem parat II, 13, 3; eorum uario tempore uarius status II, 15, 7; Syriac regibus tributarii II, 17, 5. 25, 3; tempore Antiochi Epiphaniis gentilium more uiuunt II, 18, 6. 19, 8; per sacerdo-
 tes reguntur II, 17, 5; a senatu populi Ro. socii atque amici appellati II, 23, 4; rebelles Nerone imperante II, 29, 4, item Adriano II, 31, 3; ob illatas Christo manus a Tito puniti II, 30, 8
 Judas filius Jacobi I, 9, 3. 10, 7. 11, 1
 Judas Maccabaeus religionis iudaicae defensor II, 21 sqq.
 iudicum apud Israelitas imperium I, 24 sqq. idem in regium mutatum I, 32, 3
 Judith actus II, 14 sqq. Holofernem obruncat II, 16, 4
 Julianus Caesar M 2, 2. 4, 1
 Julius Romae episcopus II, 36, 7
 Iuppiter M 22, 1. D II, 13, 6. III, 6, 4
 iurisiurandi ritus Hebraeus I, 7, 4
 iustitiae falsae exemplum D I, 22
 Kainan I, 2, 5
 Laban I, 8, 4. 9, 1 et 4
 Lamech interfecto I, 2, 4
 Lamech pater Noë I, 2, 6
 Laodicia II, 38, 3
 Laesthenes Cretensium dux II, 24, 3
 Latronianus gnosticus II, 51, 3
 Lazarus A 2, 6
 leges forenses Israelitarum praecipuae I, 18
 Leonida (—des) Origenis pater II, 32, 2
 Leontius Arrianus II, 42, 6
 Leprosus (?) uici Gallici nomen M 14, 3
 Leucadius praeses D III, 11, 8
 Leui filius Jacobi I, 9, 3. 10, 2
 Leui tribus in sacerdotium segregata I, 20, 2. 23, 4. 41, 6
 Leuitae I, 19, 6. 29, 2. 31, 5. 50, 2
 Leuitici libri summa I, 20, 1
 lex in Sinai lata I, 16, 6 sq.
 Lia filia Laban I, 9, 1
 Liberius Romae episcopus ab Arrianis exilio datus II, 39, 7 sq.

- librariorum neglegentia I, 40, 2
 Licinius imperator II, 33, 2
 Liger fluuius M 10, 4
 Lollianus consul II, 39, 8
 Loth I, 5, 2; in Sodomis consedit I, 5, 3; in captiuitatem ductus I, 5, 4; Sodomis egressus I, 6, 5; eius uxor in molem conuersa I, 6, 6; incestus cum filiabus I, 6, 7
 Lucas apostolorum actus edidit II, 28, 1
 Lucifer Carali episcopus ab Arrianis relegatus II, 39, 4; erga lapsos pœnitentes iniquus II, 45, 8
 lunae ac soli diuini honores a Judaeis dati I, 52, 3
 Lupicinus M 8, 1
 Lycontius D III, 14, 3
 Lysiae ducis Antiochi Epiphaniis bella cum Judaeis II, 20, 5 sqq.
 Lysimachus sacerdos Judaeorum II, 18, 5

 Macedonia II, 3, 4
 Maccdonius magister officiorum II, 48, 5. 49, 3
 Macerinus (T. Geganius) consul II, 9, 7
 Madia terra I, 13, 5
 Madianitae I, 21, 5; dominantur Israelitis I, 24, 6; ab iis bello superati I, 25, 7
 magi duo Persarum imperium obtinent II, 9, 6
 Magnentius a Constantino uictus II, 38, 4
 Magnus episcopus II, 50, 7
 Malalael I, 2, 5
 Manasse filius Josephi I, 11, 9
 Manasse rex Judae culturas impias exercet I, 51, 4
 Mane rex Israelitarum I, 49, 2
 manna I, 16, 5 sqq.
 Marathonia pugna II, 9, 7
 Marcellus Sabellianus haereticus II, 36, 2 sqq. 37, 1 sqq.
 Marcellus presbyter D III, 8, 5
 Marcus episcopus apud Hierosolymam II, 31, 6
 Marcus gnosticus, magister Priscilliani II, 46, 2
 Mardocheus II, 12, 5 sqq.
 mare rubrum Israelitis peruium factum I, 15, 5
 Maria II, 37, 4. D II, 13, 5
 Maria Lazari soror A 2, 6. D II, 7, 5
 Martha Lazari soror A 2, 6. D II, 7, 5
 Martini origo et pueritia M 2; catechumenus factus M 2, 3; ad militiam scriptus ib. 2, 5; pauperem uestit ib. 3. D II, 1; per somnum uidet Christum M 3, 3; baptismum consecutus est ib. 3, 5; militiae missionem accipit M 4; exorcista factus M 5, 2; *cf. ibid.* 17. D II, 9. III, 6 et 8; eius modus exorcizandi D III, 6; in latrones incidit M 5, 4; Arrianis resistens uirgis caesus M 6, 4; Mediolani sibi monasterium statuit M 6, 4; uirtutes ab eo editae M 7 sq. 11—15. D II, 3 sq. D III, 2—10. 14; episcopus Turonicae ecclesiae M 9 sqq. monasterium extra Turonum ciuitatem sibi statuit ib. 10, 3; templa profana diruit ib. 13—15. D III, 8, 7. 9, 1; curationes ab eo factae M 16—19, D II, 2, 3. III, 14; angelorum consortio saepe usus M 21; a diabolo tentatus M 24, 4. *cf. ib.* 6. 21 sq. E 3, 16; Maximi imperatoris conuiuio adhibitus M 20; ab eo honoratus D II, 6; eius uxor ei conuiuium praebet D II, 6, 4; Valentiniani maioris spiritum molliit D II, 5, 5; incendio periclitatus E 1, 10; haereseos iniuste accusatus II, 50, 4. D III, 11, 3 sqq. clericorum in eum odium D I, 25, 3. 26, 3; a Briccione uexatus D III, 15; paulo ante obitum pacem clericis Condacensis dioecesis restituit E 3, 6; eius

- mors E 2, 6. 3, 9; funus E 3, 18;
 Martini laus M 25 sqq. D I, 25 sq.
 eius dicta D II, 10; sententia de An-
 tichristo D2, 14
 martyria gloriosis mortibus quaesita
 II, 32, 4; quando primum intra Gal-
 lias uisa II, 34, 1
 Massilia D I, 1, 3
 Mataris oppidum A 6, 2
 Mathusalam filius Enoch I, 2, 6; filius
 Maüiahel I, 2, 4
 Matthatias sacerdos armis Judaeorum
 religionem defendit II, 20
 Maüiahel I, 2, 4
 Maximianus imperator II, 32, 4
 Maximinus imp. II, 32, 2 A 6, 4
 Maximus imperium rapit II, 49, 5 (*cf.*
 M 20, 2 sq.) Priscillianistas ad syn-
 odum Burdigalensem deduci iubet
 II, 49, 7; Martino spondet se nihil
 cruenti in eos constituturum II,
 50, 6; Priscillianum sociosque eius
 capite damnat II, 50, 7 sq. foeda
 episcoporum in eum adulatio M 20,
 1; Martinum honorat M 20, 5; D II,
 6, 3 sqq. Aquileiae a Valentiniano
 captus et interfectus est M 20, 9;
 eius laus D II, 6, 2; femina eius pia
 et fidelis D II, 6, 3 sqq. Martino in-
 dulget D III, 11 sq. eius auaritia D
 III, 11, 11
 Medi II, 6, 5. 11, 7; uicti a Persis II,
 3, 3. 15, 1; eorum imperium ad
 Persas translatum II, 8, 1
 Mediolanensis synodus II, 39, 3
 Mediolanum II, 48, 4. M 6, 1; ibi
 Martinus monasterium sibi statuit
 M 6, 4
 Melchisedech I, 5, 6
 Melchol filia Saulis, uxor Dauidis I,
 34, 7. 35, 10
 Memphis II, 46, 2. D I, 15, 3 (? *cf. adn.*)
 Memphitica regna D I, 23, 6
 Menelaus sacerdos Judaeorum II, 18,
 4 sq.
- Menophantus Arrianus II, 38, 3
 Mercurius M 22, 1. D II, 13, 6, III,
 6, 4
 Mesopotamia I, 7, 5. 8, 4
 Mesopotamiae rex Hebraeos subigit I,
 24, 3
 Micheas propheta I, 44, 6
 Minerua M 22, 1
 Misael II, 1, 2. 3, 8
 Mitridaticum bellum II, 26, 5
 Moab I, 6, 7
 Moabitarum I, 35, 4. II, 15, 5; iis Israe-
 litae seruiunt I, 24, 4; a Dauid sub-
 acti I, 37, 5
 monachi ab Hieronymo grauiter repre-
 hensi D I, 8, 5 sq. monachi in eremo
 Aegypti D I, 9, 7 sqq.
 Moyses I, 13—21; a filia Pharaonis
 seruatus I, 13, 3; dux Israelitarum
 ex Aegypto I, 14 sqq. miracula in
 eremo edita I, 16 sq. accipit leges
 forenses et caerimoniales a Deo I,
 18 sq. seditiones aduersus eum I, 21;
 moritur I, 21, 6
 mundus quando creatus I, 2, 1
 mures adfligunt Philistaeos I, 31, 2
 Mursa II, 38, 3; pugna apud M. contra
 Maxentium II, 38, 3

 Nabad (Nadab?) cum Moyse montem
 Sinam conscendit I, 19, 1
 Nabad rex Israelitarum I, 42, 4
 Nabuchodonosor rex Babylonius II,
 6, 2. 8, 2; Judaeam occupat I, 53, 3;
 Hierosolymam capit atque incendit
 et Judaeos in captiuitatem abducit
 I, 54; eius somnium II, 2 sq. insa-
 nia II, 5; quam diu regnauerit II,
 5, 6; num alius eiusdem nominis
 apud Persas regnauerit II, 14, 2
 Nabuthae I, 44, 1
 Nabuzardan I, 53, 6
 Nachor Abrahae frater I, 7, 5
 Narbo D I, 1, 3. 3, 1
 Narcissus Arrianus II, 38, 2

- Narses comes D III, 11, 8
 Nathan propheta I, 38, 2
 Naue I, 22, 1
 Nebroth Babylonis conditor I, 4, 3
 Nechao rex Aegypti I, 52, 5. 53, 1
 Neemias II, 11, 1
 Nemausi synodus D II, 13, 8
 Nephthalin I, 9, 3
 Nero imperator, primus Christianorum
 persecutor II, 28, 1 et 3; incendii
 Romae inuidiam in Christianos uer-
 tit II, 29; creditus uenturus ante
 Antichristum II, 28, 1. 29, 6; D II,
 14; mortuus II, 29, 5
 Neroniana tempora E 2, 9
 Neronopolis II, 38, 3
 Nicaea II, 35, 4
 Nicaena synodus Osio auctore confecta
 II, 40, 5; contra Arrianos II, 35, 4;
 eius decreta ab Arrianis deprauata
 II, 40, 1
 Nicanor II, 21, 6. 23, 5
 Nilus D I, 10, 1. 13, 1; Nilo contigua
 multa monasteria D I, 10, 1. 17, 6
 Nimrod *u.* Nebroth
 Niniue opp. I, 51, 2, ab Assure condi-
 tum I, 48, 1
 Niniuitarum paenitentia I, 48
 Nitria D I, 15, 3. 23, 6
 Noë uir iustus I, 2, 6; in arca serua-
 tus I, 3, 2; arcam egressus I, 3, 5 sq.
 eius semen I, 4, 2
 Ochozias rex Israclitarum I, 44, 6.
 45, 1
 Ochozias rex Judae I, 45, 3 et 5
 Ochus *u.* Artaxerxes
 Olda prophetissa I, 52, 3
 ὁμοούσιον et ὁμοιούσιον II, 40, 2
 Onan (*Ἀνάν* LXX) I, 11, 1
 Onias a sacerdotio remotus II, 18, 1 sqq.
 orbis diuisio inter Noë posteros I, 4, 7
 Or mons I, 21, 5
 Oriens II, 40, 4. 46, 1
 Origenes II, 32, 2; tractator scriptu-
 rarum sacrarum D I, 6, 1; inter epi-
 scopos et monachos Alexandriae cer-
 tamina de eius scriptis D I, 6; eius
 errores deformes D I, 6, 5; de Jesu
 sententia D I, 7, 1; eius adsertores
 adflicti D I, 7, 2 sqq.
 Osee rex Israelitarum I, 49, 2 sq.
 Osius Cordubensis episcopus II, 40, 5
 Otho imperator II, 30, 1
 Othoniel *u.* Gothoniel
 Ozias rex Judae I, 46, 5. 47, 1 sqq.
 Ozias dux Hebraeorum aduersus Holo-
 fernem II, 15, 10
 Pache duo reges Israelitarum eiusdem
 nominis I, 49, 2
 Palaestina II, 31, 3
 palmas in eremo D I, 13, 5 sq.
 Pannoniae II, 38, 2. M 2, 1
 paradisus I, 2, 2
 Parisii M 18, 3
 Parthi II, 11, 7. 26, 6. D I, 26, 2
 Pascha instituitur I, 15, 1; celebra-
 tum I, 50, 2. 52, 4. II, 30, 4; Pa-
 schac diebus (= 'zur Osterzeit') D
 III, 10, 1
 passio VII fratrum (Maccabaeorum) II,
 20, 4
 Paternus episcopus Arrianus II, 45, 7
 Pathmus insula II, 31, 1
 Patricius fisci patronus, accusator Pri-
 scilliani II, 51, 2
 Paulinus episcopus Treuerorum II,
 37, 7; in exilium actus II, 39, 3;
 moritur II, 45, 9; a Martino in oculo-
 rum ualetudine curatus M 19, 3;
 eius laus M 25, 4; studiosus erat
 Sulpicii Seueri D I, 23, 4. D III,
 17, 3
 Paulus apostolus I, 36, 3. II, 28, 1 et
 4 sq. D II, 13, 6; gladio interemp-
 tus II, 29, 3; uipera morsus E 1, 5
 Paulus primus eremita D I, 17, 1
 Paulus (L. Aemilius) consul II, 18, 7
 pax ecclesiae post Constantinum II,
 33, 3

- Persae II, 6, 4. 20, 5. D I, 26, 2; ad eos summum imperium delatum II, 3, 3. 8, 1; ab Alexandro iis ereptum II, 3, 4. 17, 1
- Persarum reges II, 9, 4 sq. regum mos proprius II, 13, 5
- persecutiones Christianorum, prima sub Nerone II, 28 sq. secunda sub Domitiano II, 31, 1; tertia sub Traiano II, 31, 2; quarta sub Adriano II, 31, 6; quinta sub Aurelio II, 32, 1; sexta sub Seuro II, 32, 1; septima sub Decio II, 32, 3; octava sub Valeriano II, 32, 3; nona acerbissima sub Diocletiano et Maximiano II, 32, 4 sq. decimam exercebit Antichristus II, 33, 3
- Persis II, 17, 4. 22, 5
- Petrefres praepositus Pharaonis I, 10, 7
- Petrocoriorum ciuitas II, 45, 7
- Petrus apostolus D II, 13, 6; Romae episcopus II, 28, 4 sq. in crucem sublatus II, 29, 3; mare pedibus supergressus E 1, 6
- Phalaris tyrannus D III, 16, 3
- Pharao Aegypti rex I, 10, 7; eius filia Moysen seruat I, 13, 3
- Pharisaei II, 30, 5
- Philistaei *cf.* Allophyli
- Photinus haereticus II, 36, 2 sqq. eius haeresis II, 37, 4
- Phrygia II, 42, 2. 45, 9
- Phylistiim terra I, 15, 3 *cf.* Allophyli
- Pictava ciuitas M 5, 1
- Plato D III, 17, 6
- Polemo A 4, 2
- Pompeius M. Judacos bello adgreditur II, 26, 5 sqq.
- Pomponius D III, 18, 1
- Pontus II, 26, 5
- Porphyrius Zebberini filius A 6, 3
- Postumianus amicus Sulpicii Seueri D I, 1 sqq.
- Potamius Priscillianista II, 51, 4
- Priscillianus Gnosticorum haereseos propagator et eius socii II, 46—51; capitis damnatus ¶II, 50, 8; D III, 11, 2
- Procula II, 48, 3
- Ptolemaeus Philometor rex Aegypti II, 24, 1 et 3;
- Ptolemaeus dux contra Iudaeos II, 21, 5
- Ptolemais II, 25, 2; D III, 18, 1
- Puteus iuramenti I, 8, 2
- Rachel uxor Jacobi I, 9, 1 sqq. moritur I, 10, 3
- Raphidim I, 17, 2
- Rebecca uxor Isaaci I, 7, 5; gemellos peperit I, 8, 1
- Refrigerius presbyter D II, 14, 5. III, 1, 3. 5, 1. 9, 1
- regium nomen liberis populis inuisum I, 32, 3
- religiones omnes Antiochus Epiphanes ad unam redigere tentat II, 21, 4
- Rhodanius Tolosanorum episcopus II, 39 7. 45, 9
- Rhodus II, 24, 1
- Roboam rex Israelitarum I, 41
- Roma II, 23, 3; incendium sub Nerone II, 29, 1
- Romana urbs D I, 24, 4
- Romanorum imperium II, 3, 5; a R. Iudaei amicitiam petunt II, 23, 4; R. senatus et populus II, 18, 7. 23, 4
- Romulus Auspicii filius D III, 7, 5
- Rubellius consul II, 11, 8. 27, 5
- Ruben filius Jacobi I, 9, 3; a fratris caede abhorret I, 10, 7
- Rufinus (L. Passienus) consul II, 27, 2
- Rufus episcopus II, 50, 7; episcopatu deiectus M 24, 2
- Rusticius Turonensis M 9, 1
- Sabacae seditio I, 38, 4
- Sabaria Pannoniorum oppidum M 2, 1
- Sabbatius monachus D III, 1, 4 (M 23, 7)

- Sabelliana haeresis II, 37, 4
 Sabellius II, 37, 4. 42, 4
 Sabinus (C. Caluisius) consul II, 27, 2
 sacerdotium summum apud Judaeos
 auaritia et dominandi cupidine affectatum II, 17, 5 et II, 18; quando desierit perpetuum esse II, 18, 3
 Sadoc sacerdos I, 38, 8
 Salem Sicimorum opp. I, 10, 1
 Salina regina II, 26, 4
 Salmanassar rex Assyriorum I, 49, 3
 Salomon rex Israelitarum I, 38, 8—41, 1. D II, 6, 6
 Saluianus episcopus Gnosticorum haeresi addictus II, 46, 7. 47, 2; obit II, 48, 6
 Saluius A 6
 Samaria I, 44, 1. 3. 5. 47, 2. 49, 1. 50, 3; unde appellata II, 49, 3
 Samaritae = custodes I, 49, 4
 Samson natus I, 27, 2; eius res gestae I, 27, 3 sqq. captiuitas I, 28; mors I, 28, 6
 Samuel sacerdos natus I, 30, 1; Hebraeis praestitit I, 32; ab eo Saul unctus I, 33, 1 et 3; a Saule consultus I, 34, 1. 36, 1; caligo de eius temporibus I, 36, 5
 sanguinis esus et effusio prohibita I, 4, 1
 Sara uxor Abrahae I, 5, 1. 7, 1; eius nomen mutatum I, 6, 2; obit I, 7, 3
 Sarapta opp. I, 43, 4
 Sardicensis synodus II, 36, 5
 Sardinia II, 39, 4
 Saturninus Arclatensium episcopus Arrianus II, 40, 4. 45, 6; Saturninus alius D III, 3, 6
 Sana Chananaea I, 11, 1
 Saul rex Israelitarum I, 33, 1 sqq.; eius loco Dauid ungitur I, 34, 2; Dauidi insidias struit I, 34, 6. I, 35; moritur I, 36, 2; quamdiu regnauerit I, 36, 3
 L. Scipio Asiaticus II, 19, 4
 scriptores saecularium litterarum cur nihil ex historia sacra attigerint II, 14, 7
 Scythia II, 9, 4
 Sedechias Judae rex I, 53, 5. 54, 1 sqq. II, 5, 6
 Selam filius Judae I, 11, 1
 Seleucia Isauriae opp. II, 42, 1
 Seleuciensis synodus II, 42
 Seleucus I (Nicanor) II, 17, 4. 19, 2
 Seleucus (II) Callinicus II, 19, 3
 Seleucus (III) Ceraunus II, 19, 3
 Seleucus (IV) Philopator II, 19, 4 sq.
 Sella interfecto Zachariae regis I, 49, 1
 Sem filius Noë I, 4, 2 et 7
 Sem pater Assuris I, 48, 1
 Semigar iudex I, 24, 4; alius eiusdem nominis iudex post Samson I, 28, 7. 29, 7
 Sennacherium rex Assyriorum I, 50, 4. 51, 1
 Senonum regio D III, 7, 1 et 4
 Seon rex Amorraeorum I, 21, 5
 Sepphora Moysis uxor I, 13, 5. 17, 3
 Seron Syriae praefectus II, 21,
 Seruatius Tungorum episcopus II, 44
 seruitus Israelitarum u. captiuitas
 Seth I, 2, 5
 Seuerus imperator II, 32, 1
 Sichem in terra Chananaeorum I, 5, 2
 Sichem filius Emor I, 10, 2
 Sicimi I, 10, 1, 26, 1
 Simeon filius Jacobi I, 9, 3. 10, 1. 12, 3
 Simon accusator Oniae sacerdotis II, 18, 1
 Simon (Thasi) dux Judaeorum II, 25, 2 sqq.
 Simonis magi cum Petro et Paulo congressio II, 28, 5
 Sina mons I, 17, 5. D I, 17, 1
 Singidunum II, 38, 3
 Sion I, 37, 4
 societas cum externis perniciosa I, 24, 2

- Soerates M 1, 3. D III, 17, 6
- Sodoma opp. I, 5, 3 sq. eius conflagratio I, 6, 6. 48, 2
- soli et lunae diuini honores ab Iudaeis dati I, 52, 3
- somnium Pharaonis I, 11, 6; Nabuchodonosoris II, 2 sq.
- Stephanus Arrianus II, 38, 3
- Stilico consul II, 9, 7. 27, 5
- Suedianus (Sogdianus) rex Persarum II, 9, 9
- Sulpicius Seuerus Martinum uisitatur M 25; eius liber de uita Martini studiose lectus E I, 1 et ubique perulgatus D I, 23, 3 sqq. monachorum odia in eum D II, 8, 3
- Susannae historia II, 1, 5 sqq.
- Sychem *u.* Sichem
- Syene (Syenae) D I, 16, 1
- Sylinancis insula II, 51, 3 sq.
- Symeon *u.* Simeon
- synodus in Aegypto II, 36, 5, Arelatensis II, 39, 2, Ariminensis II, 41, Bitterensis II, 39, 2, Burdigalensis II, 49, 7 sqq. Caesaraugustana II, 47, Mediolanensis II, 39, 3, Nicaena II, 35, 4. II, 36, 1 sq. 40, 1 et 5; Sardiensis II, 36, 5 sqq. Seleuciensis II, 42
- Syri I, 37, 6. 44, 5 sq. 45, 5. II, 22, 2. 23, 1 et 6
- Syria I, 42, 2. 44, 3. II, 31, 3; D I, 26, 2; a Dauid subacta I, 37, 5, Persis subiecta II, 9, 2
- Syriae reges post Alexandrum II, 19
- Syrtis D I, 3, 2
- tabernaculi aedificatio I, 19, 9
- Taetradus uir proconsularis M 17
- Tarquinius Superbus II, 9, 4
- Tarraca Aethiopia rex I, 50, 6
- Taurus praefectus praetorio II, 41, 3. 43, 3. 44, 1
- templum Hierosolymitanum extruitur I, 40; reaedificatur II, 9, 1. 10, 1 sq. purgatur et restituitur II, 22, 1; eius excidium II, 30, 6 sqq.
- Tertullus Priscillianista II, 51, 4
- Thamar uxor Her filii Jacobi I, 11, 1; eius partus mirabilis I, 11, 3
- Thamni I, 42, 6
- Thara I, 5, 1
- Tharsi I, 48, 3
- Thebais superior D I, 9, 6. 23, 6
- Thecla D II, 13, 5
- Theodorus episcopus Heracliae Arrianus II, 38, 3
- Theodosius Arrianus II, 42, 6
- Theodulus Arrianus II, 42, 6
- Theognitus (*al.* Theognistus) D III, 12, 1 et 3
- Thola iudex Israelitarum I, 26, 3
- Tiberianus Priscillianista II, 51, 4
- Ticinum M 2, 1
- Titus filius Vespasiani II, 11, 8. 30, 2; Hierosolymam expugnat, urbem et templum excindit II, 30, 4 sqq.
- Tobias I, 49, 5
- Tolosa E 3, 3
- Traianus imperator II, 31, 2
- Treueri II, 37, 7. 49, 4. E 3, 3. D II, 9, 1; Treueris puella a Martino curata M 16, 2
- Treuerorum oppidum II, 49, 6. 50, 5; episcoporum synodus apud Treueros D III, 11, 3 sqq.
- tribus Iudaeorum sub Moysa dinumeratae I, 20, 2; tribus decem in captiuitatem per Salmanassarem deductae I, 49, 4, numquam in solum patrium sunt regressae II, 11, 7
- trionymam solitarii Dei unionem Sabellius asserebat II, 42, 4
- Tryphon praefectus II, 25
- Tungri II, 44, 1
- Turonii E 2, 6. D I, 25, 6. II, 8, 7. III, 8, 1; eorum ciuitas D III, 4, 1
- Turonia ecclesia M 9, 1
- turris Babylonica exstructa I, 4, 6

- Tyriae opes II, 21, 7
 Tyrrenum mare D III, 14, 1
- Valens Arrianus II, 36, 7. 38, 3 sqq.
 44, 3 et 7
- Valentinianus imperator M 20, 8 sq.
 D II, 5, 5
- Valentinus episcopus D III, 2, 4
- Valerianus imperator II, 32, 3
- Vangionum ciuitas M 4, 1
- Vastis femina Artaxerxis Mnemonis
 II, 12, 3
- Venus M 22, 1
- Vercellae II, 39, 4
- Vespasianus imperator II, 11, 8. 29, 4.
 30, 2 sq.
- uicarius Hispaniarum II, 49, 3 et 7
- Victricius episcopus D III, 2, 4
- Vincentius praefectus D I, 25, 6
- uirginitatis laus D II, 10, 4 sqq.
- Vitellius imperator II, 30, 2
- uitulus aureus ab Jsraelitis conflatus
 I, 19, 4
- Voluentius proconsul Hispaniarum II,
 49, 1
- Volusianenses A 6, 2; Volusianus fun-
 dus ib. 3
- Vr I, 17, 2
- Vranus Arrianus II, 42, 6
- Vri (Vrias) I, 38, 1 et 9
- Vrsatius Arrianus II, 36, 7. 38, 3. 44, 4
 usiae uerbum II, 43, 2
- Xenocrates A, 4, 2
- Xerxes II, 9, 8 sq.
- Ydacijs Emeritae episcopus II, 46, 8.
 47, 3 sqq. 51, 6
- Zabulon I, 9, 3
- Zacharias Johannis pater D I, 27, 4
- Zacharias propheta I, 47, 3
- Zacharias rex Israelitarum I, 47, 1
- Zambri I, 42, 5 sqq.
- Zara I, 11, 3
- Zibbirinus A 6, 3

III. INDEX VERBORVM ET LOCVTIONVM.

- Absiste (*i. e. noli*) quaerere D I, 2, 4
- absoluere = soluere: quaestiones M
 25, 6; matrem (Martinus) gentili-
 tatis absoluit errore M 6, 2; M 12,
 5; absolutis omnium animis (*i. e.*
mala suspicione liberatis) II, 42, 5;
- abs. somnium = soluere, interpre-
 tari I, 11, 6; II, 2, 4
- absolutio iudicii, *i. e. diremptio s. de-*
cisio I, 39, 3
- accentus (? *cf. adn.*) ardoris M 19, 1
- accusatius graecus*: puluere caput
 adque ora conspersi D II, 3, 9
- actibus multis bonisque praeditus uir
 D III, 11, 11
- adhibere in honorem et gratiam II,
 1, 4
- adpetere = ad amorem illicitum (ad
 stuprum) tentare I, 11, 4. II, 1, 5.
 II, 13, 8
- adpropiare D III, 6, 2
- adquiescere alicui = gratificari, mo-
 rem gerere I, 11, 4. II, 1, 5
- in aequum descensum = in proclium
(si uera est lectio) II, 21, 2
- albitudo I, 16, 4
- alius *pro* alter I, 11, 5
- altarium I, 10, 3. I, 19, 1. D II, 2, 1.
 A 2, 1
- ambitus = pompa II, 34, 5

- amphibalus, indumentum sacerdotale
 D II, 2, 1
 anathemare D II, 12, 9
 annonaria res I, 11, 7
 annotatus est xxxviii annos impe-
 rium tenuisse I, 46, 5
 anteriores reges *i. e.* superiores I, 52, 3
 attiguus D I, 13, 8
 audientiam regis poposcit II, 45, 3;
 episcopis audientiam (*i. e.* causae
 cognitionem) reseruare II, 49, 9
 auditorium amittere D III, 1, 1

 benedicere aliquem I, 4, 1. 6, 7. 8, 2
 sq. 40, 3 *etc.*
 benedictio, *i. e.* res usu et contactu
 alicuius personae sanctificata: una
 earum partem straminis, quam sibi
 pro benedictione collegerat, cner-
 gumeno . . de ceruice suspendit D II,
 8, 9; nihil ex his, quae uirgo uene-
 rabilis miserat, refutauit dicens be-
 nedictionem illius a sacerdote mi-
 nime respuendam M II, 12, 6
 bigerrica uestis, *i. e.* grossa et uillosa
 D II, 1, 8
 breuiare I, 1, 5

 calumnia = reprehensio I, 2, 2
 captare = decipere D II, 1, 4
 captiuus: plerique abnuentes iniuriosa
 custodia, fame etiam uexati capti-
 uam (*i. e.* inuitam) conscientiam de-
 dere II, 45, 2
 circumcisio II, 31, 4
 coartare = cogere M 23, 3
 cogitatus A 2, 15
 coinquinatio A 2, 9 et 19
 comitatus, *i. e.* aula principis D II, 5, 5;
 D III, 11, 3
 communicare alicui D III, 11, 3
 compendiosa lectio I, 1, 1
 comperta stupro *i. e.* cognita I 38, 1
 compunctio animi A 2, 19
 compungi D III, 13, 4

 concedere: perfidiae paucorum cuncti
 concesserant II, 45, 2; Osium in
 eandem perfidiam concessisse opinio
 fuit, *i. e.* eam amplexum esse II,
 40, 5
 concubio sociari I, 11, 1
 concupiscentia A 2, 1 et 10
 congaudere E 2, 11
 coniugia = uxores I, 40, 4
 conregnare II, 33, 5
 conscensus (= ascensus) in astra E 2, 71
 consepultus M 11, 1; D III, 18, 1
 conscrere (= miscere) mores noxios I,
 2, 8
 conserte fabulari D I, 1, 5
 conspicabilis (*i. e.* 'leibhaftig sichtbar')
 M 21, 1
 conspirant decreta subuertere II, 37, 2
 constupratio animae A 2, 11
 consuetudinarius D I, 14, 2
 consulere (*i. e.* 'massregeln ergreifen')
 I, 18, 4 et 5; *cf.* I, 11, 8. I, 16, 7
 contemptibilis M 9, 3; D II, 11, 6
 continuus = contiguus II, 22, 2, *nisi*
ibi sic (arx contigua templo) *scri-*
bendum est
 corripere (*i. e.* tentare s. corrumpere)
 aliquem pecunia I, 28, 1
 culturas impias exercuit I, 51, 4 (*con-*
trarium: cultum Dei exercuit I,
 52, 3)
 cum *omissum post* uix: uix hoc bellum
 extinctum uidebatur, aliud rursus
 exortum (*sc.* est) I, 38, 4; *item* M
 7, 3. D I, 22, 4
 cur = quod I, 35, 5. 38, 6. 44, 6 (*bis*).
 II, 1, 6. 2, 2. 15, 8. M 22, 3. 23, 4.
 D I, 10, 4. II, 4, 5. 5, 8. III, 8, 5
 damnari gladio II, 51, 4
 dari exilio II, 39, 7. D II, 7, 3; in in-
 sulam datus (est) II, 51, 4; morti
 dare II, 1, 6
 deesse: pauper non deerit uestiendus
 (= uestitum iri) D II, 1, 7
 deficere = uita defungi D III, 7, 3

- defungi = uita defungi I, 38, 9. II, 17, 2. 19, 2 *et sic saepius* defunctus *pro* mortuus, *ut* I, 26, 1 *etc.*
- degeneres naturae suae originisque I, 2, 7
- deputare = adsignare, destinare ad aliquid, *ut* deputari gladio, leonibus *et similia* I, 53, 4. II, 7, 3. M 7, 6. 10, 4. E 2, 10. D III, 14, 6
- dignus alicuius rei M praef. § 1. 9, 3
- disparare D III, 18, 3
- dispositio = imperium, gubernatio: monasterium magnae dispositionis D I, 18, 2
- dissimulare = neglegere: d. imperium I, 13, 3. II, 1, 4; ad eum uenire dissimulans D I, 14, 4; dissimulatum se a clerico querens D II, 1, 4
- dissoluere (*i. e.* soluere) poenas I, 50, 1
- dolere: se magis illi dolere, qui Christi misericordia esset indignus M 5, 5; cum oculum grauiter dolere coepisset M 19, 3
- domnus E 2, 6 *ad quem l. cf. de Prato* dum 'während' *cum coniunctio* II, 5, 7. M 12, 1 (dum iter ageret). M 15, 1. 18, 3. 26, 4
- edictum mittere = emittere II, 19, 7
- elegantia uultus II, 1, 2
- elogium exprobrantis (*oppos.* compatiens alloquium) D III, 18, 2
- epistulam facere (= dare) ad aliquem D II, 9, 5
- erigere se contra aliquem = insurgere, seditionem mouere I, 21, 1
- erroris (*i. e.* insaniae s. diaboli) spiritus I, 35, 3. 36, 1
- erudiri *constructum ut* doceri: ut ex his humana mens erudiretur naufragiorum casus E 1, 7
- euectionis, *i. e.* cursus publici, copiam dare II, 42, 2
- exilio dari II, 39, 7; exilio deduci II, 45, 2
- explicare (= absoluere) opus I, 40, 2; coepta II, 11, 5
- exsufflare D III, 8, 2
- extra solitum II, 11, 3
- facie ad faciem cum eo est angelus conlocutus D III, 11, 1
- facilis et promptus in absoluendis quaestionibus M 25, 6
- falerae (phalerae) sermonum D I, 27, 3
- falli: de hoc illud ferebatur, quod ei lupa solita esset adstare cenanti, nec facile umquam bestia falleretur (falleret?) quin illi ad legitimam horam refectionis occurreret D I, 14, 1 (*aliud simile huius elocutionis exemplum nondum inuenimus*)
- fatigare aliquem alicuius rei D I, 4, 5. 5, 2
- fatigatio = uexatio s. cauillatio D I, 4, 5
- fidem (*i. e.* impletionem) promissorum consequi I, 43, 5
- forsitan *cum indicatio iunctum* A 2, 13
- forte = fortassis D II, 13, 4
- fructificare = fruges ferre D I, 13, 3
- fungi uita = defungi I, 41, 6. 47, 4; fungi diem *sc.* supremum I, 7, 7. 36, 1. 47, 1. 49, 5. 53, 1 *etc.*
- funus = cadauer II, 34, 5
- genetiuu casus structurae insolentiores:* degeneres naturae suae I, 2, 7; instructissimus rerum diuinarum II, 42, 3; inuidus alicuius rei M 27, 3. D III, 17, 5; liber mandati I, 4, 1; promptus disserendi II, 46, 3; modestus animi I, 33, 1; uecors animi I, 35, 10; *genetiuus causae:* orauit ad Dominum ut quis esset uel cuius meriti sepultus ostenderet M 11, 4
- gregare = adgregare I, 19, 6
- grossior uestis D I, 21, 4

- hesterno (*sc. die*) D III, 1, 1. 2, 1. 5, 1
 humanis rebus excedere = mori M 7, 2;
item humanis rebus eximi II, 29, 5
 humilitas, *nostrum* 'Demuth' M 2, 7.
 10, 2

 idolum D III, 8, 4
 illudere puellam = stuprare I, 29, 3
 imperare *sequente infinitivo actiui* M
 12, 3
 imperialia impendia II, 1, 4; imperiali
 auctoritate II, 49, 3
 impietatis (= Unglaube) errorem re-
 linquere M 13, 9
 incassus *adiectivum* D III, 10, 3
 incedere = exoriri: grauis annonae ino-
 pia incesserat I, 8, 2
 incensum (= tus) Deo obtulit I, 47, 4
 incunctanter = non cunctatus D I,
 13, 7
 indipisci I, 51, 5. 53, 1. II, 6, 1. 19, 5.
 25, 1
 indutus uestem E 1, 12
 infantulus = puer miser D I, 11, 1
infinitivus graecus: venit a finibus
 terrae audire Salomonem D II, 6, 6
 infirmantes = aegroti M 18, 5. E 2, 12
 inlucubrata (*i. e.* parum elaborata) at-
 que inpolita scripta E 3, 3
 inquietudo M 10, 3
 insensibile simulacrum II, 8, 5
 inspector cordis Deus A 2, 11
 instar: ad ntris instar tensa uitalia D
 II, 2, 5
 instructissimus diuinarum rerum II,
 42, 3
 inuidus alicuius rei M 27, 3. D III,
 17, 5
 ire: interiebant (?) *sic cod.* II, 30, 3
 iter agere I, 16, 2. II, 11, 4. M 12, 1.
 D II, 3, 1
 iterato (= iterum) unctus I, 33, 2
 iuramentum I, 8, 2
 iurata bella D II, 8, 3
 iustificare = absoluere I, 18, 9
 iustitia = uitae integritas I, 2, 5 et 6.
 I, 13, 6
 iustus = pius et innocens I, 3, 1. 25, 2

 lamae I, 33, 5
 laudabilitas uestra *in appellatione* A 5
 liber alicuius rei I, 4, 1
 litare = litare diis II, 33, 2
 longo ante I, 24, 2
 loqui aliquem (*pro de aliquo*) D I, 27,
 4; *cf. etiam* I, 1, 3. 26, 7; D II, 4, 3
 ludibrium = stuprum I, 29, 3

 maestitudo E 2, 2
 martyrium *i. e.* passio s. mors pro reli-
 gione II, 32, 2
 matrimonia = uxores I, 24, 2 *cf.* con-
 iugia
 merito benedictionis = per benedictio-
 nem I, 12, 7; m. fidei = per fidem
 I, 23, 3; merito obsequiorum caris-
 simus regi II, 11, 1; quo merito =
 quam ob causam I, 47, 3
 ad militiam scribi M 2, 5
 modicum = paulisper II, 14, 8
 mollities maris DI, 4, 2
 mors = pestilentia I, 38, 7; morti dare
i. c. capitis damnare I, 1, 6
 multum obtestatus I, 9, 4; multum
 abnuere II, 7, 2; multum uigilare
 II, 46, 4; multum increpitus I, 29, 3.
 33, 4; multum dissimilis I, 50, 1;
 multum a patre degenerans I, 51, 4;
 multa diuersus I, 4, 6; multa cunc-
 tari I, 28, 2; multis (*sc. donis*) do-
 nati I, 12, 4; multis increpare ali-
 quem II, 10, 4. I, 19, 6; multis con-
 firmat I, 44, 4; multis disseruit I,
 55, 1; quid multis (*sc. morer?*) *cf.*
 D I, 20, 8) = quid multa? D I, 15, 5;
 nec multum (?) post I, 7, 2 et E 2, 5,
sed alias semper nec multo post, *ut* I,
 21, 2 et 3. 50, 6. 53, 1. II, 18, 5 *etc.*
 mundiales (*i. c.* ethnici) historici I, 1,
 4. II, 14, 6

- natiuitas II, 25, 5. 27, 4
 nec — uel (*pro* nec — nec) D II, 8, 2,
ut item ex cod. Veronensi restituere debui p. 157, 16 nihil cos neque emere uel uendere *et p. 157, 18* aurum . . neque habent aut habere cupiunt.
 nisi non esset = sed non est: huius uitia ut plenius exponerem res admonebat, nisi non esset huius operis tum uasta ingredi II, 28, 2
 notari alicuius rei D I, 9, 2
 obarrare = obligare, oppignerare E 3, 2 *cf. lexica s. u. arra s. arrha*
 obsequium funcris E 3, 18
 orbis = mundus II, 35, 3
 origo = fons libri alicuius I, 10, 4
 participare: Daniel paternarum traditionum memor, ne ex mensa regis gentilium cibus participaret II, 1, 3. II, 12, 6; a rege in amicitiam receptus mensaque et consiliis participatus I, 53, 6; aliorum necessitatibus participare A 2, 6
participium in dus pro futuro passiuu usurpatum, uelut I, 11, 5 unum eorum poenas capite luiturum, alium absoluendum pronuntiauit: I, 4, 4. 6, 1 (*bis*). 6, 5. 26, 5. 30, 2. 40, 3. 43, 5. 48, 3. 52, 2. II, 3, 5. 4, 4. 15, 7. 33, 3. 47, 3. 50, 6. M praef. § 2. M 16, 4. 22, 4. DI, 13, 6. II, 5, 7
 partitudo I, 9, 3
 pensatio diurna *sc.* ciborum et potus II, 8, 3
 pensus aliquid spectatum habere I, 35, 9
 perfidia = mala in Deum fides 'Unglaube' s. apostasia I, 25, 6 (Hebraei pro solita perfidia), II, 37, 6. 38, 2. 40, 5. 41, 6 et 7 (*opp.* fides). 45, 2. 5. 7. 46, 7. 48, 2. M 6, 4; = idololatria I, 27, 1. 42, 2
 perimbecillus II, 17, 3
 perinuisus I, 32, 3
 perpetuari ad hominum memoriam M I, 4
 piacula profiteri (*i. e.* haeresim) II, 39, 4; publice haeresis piacula praedicabant II, 40, 1 *cf. et § 3 ibid.*
 populus Christianus I, 1, 3
 postulatio = querela s. obiurgatio de aliqua re I, 41, 6
 potius *ante* quam *omissum* D I, 27, 4
 praeceptus est = iussus est I, 22, 7
 praecinere futura II, 2, 1
 praecisum (= concisum, breue) opus I, 10, 4. 19, 3. II, 27, 3
 praedicator gentium Paulus E 1, 6
 praefigurare II, 3, 5
 praescientia I, 48, 3
 praesumere illicita = audere I, 47, 4
 praesuntio = audacia I, 33, 4
 praeter regionem *i. e.* per reg. I, 9, 5. 15, 3. 21, 4 II, 48, 2
 principium = principatus I, 8, 1
 processu uoluminis I, 2, 1
 profanare = idolis sacrificare II, 20, 1
 promouere *absolute* (*pro* prom. agmen) I, 21, 4
 promptus disserendi II, 46, 3
 protentae patentibus campis acies uisebantur I, 15, 5
 psalmus = uersus psalterii M 9, 6
 pseudoforus D III, 14, 1
 quamquam *in sententia exceptiua cum coniuunctiuo modo iunctum* I, 2, 1. 24, 5. 29, 8. 30, 3. 36, 3. II, 5, 6. E 2, 7
 quando = umquam: ne quando quidem auditum est D I, 3, 4
 quia *cum coniuunctiuo* I, 36, 6. II, 12, 2 (*ex conii.*) M praef. § 5. M 1, 7. 12, 2. D II, 8, 3; — quia = quod 'dass' *post* scire, uidere, credere *et similia* I, 43, 3. D I, 7, 1. 12, 5. 27, 4. D II, 4, 6. 7, 4. 8, 1. D III, 3, 7. 4, 6. 5, 3

- quin: nec ignorare iam poterant quin
 ob illius uiri iniuriam tenerentur
 D II, 3, 8
 quod *post uerba sentiendi et dicendi*
 M 16, 4. DI, 22, 2. A 1, 1; *cf.* quia

 raeda fiscalis D II, 3, 2
 refectionis (*i. e.* prandii) hora D I,
 14, 1. III, 10, 1
 regnare Persis (= apud Persas, *ut est*
 II, 14, 2) II, 14, 1
 resolui *de moriente dictum* D 3, 9
 rotalis machina D I, 13, 2

 sacerdos = episcopus II, 31, 4. 46, 8.
 47, 4. D II, 12, 2. III, 13, 2
 sacramentum dare *i. e.* iurare I, 7, 4
 sacrilegium = idololatria I, 19, 6. 43,
 6 et 9. 50, 1. 52, 2. 53, 2
 saeculum = mundus s. orbis terrarum
 I, 4, 2; saeculi index *i. e.* munda-
 nus I, 31. 6
 sciniphes (*σζνίψ*) I, 14, 4
 scitis uultibus puellae D III, 15, 2
 si *pro an, ut Graecum εἰ*, D I, 2, 2.
 II, 11, 3
 signa = miracula I, 14, 2 sq. 45, 3 *et*
sic saepe alias
 siquidem *cum coniunctiuo* I, 21, 3.
 43, 5. II, 3, 6. 5, 7. 28, 1. 33, 7.
 E 1, 8. D I, 12, 1. II, 6, 6. 12, 11.
 III, 1, 2; *postpositum* (= enim) I,
 27, 3. 33, 4. 35, 4; siquidem cum
 I, 7, 4. II, 3, 5
 si quotiens = si quando M 21, 5. D
 III, 6, 1
 sollicitus = sollicitatus II, 18, 3
 sopor: per soporem = per somnum I,
 8, 5. 39, 1. II, 2, 5. M 5, 3
 stipare = stipatim s. dense effluere D
 II, 2, 6
 storacina uirga D I, 19, 2
 stupro comperta I, 38, 1
 subarrare A 2, 12 *cf.* obarrare
 subsannatio A 2, 6
 substantia = *ὀυσία* I, 7, 6
 succedere = prouenire D I, 13, 7
superlatiuus pro comparatiuo: Ro-
 manum (imperium) omnibus ante
 regnis ualidissimum II, 3, 5 (*cf. de*
hoc graecismo Bernhardy griech.
Synt. p. 438)
 superstitiones suscipere II, 18, 7
 ea tempestate, qua tempestate (*pro*
eo tempore) I, 2, 7. 4, 3. 5, 2 *etc.*
 in toto = omnino A 2, 10
 tractator (= interpret) scripturarum
 sacrarum peritissimus D I, 6, 1
 tractu eodem = temporis tractu I, 23, 8
 transferri = in caelum transferri I,
 2, 6. 45, 3
 transgressor legis A 2, 6
 tribulatio A 2, 6
 tripeccia, sellula rusticana D II, 1,
 4; *cf. francogall.* trépied
 triumphatum saeculum D 2, 7

 ualidum flumen I, 22, 3
 uel — uel = et — et I, 45, 4. 53, 4. M
 1, 7
 uexatio = persecutio I, 1, 3
 uirtus = facultas, potentia, robur I,
 14, 2 et 4. 22, 7. 25, 2. 28, 1 sqq.
etc. uirtutes = miracula I, 25, 3.
 43, 7 *et saepe alias*
 uisceribus misericordiae affluere E 3, 11
 unctus in regem I, 45, 5
 unguedo M 19, 4
 urbanae aures D I, 27, 2
 usque = usque ad: usque Abraham I,
 4, 7; usque Aethiopiam II, 13, 4
 ut: iniustum est ut *etc.* II, 31, 6;
 apud me decidi ut soloecismis non
 erubescerem M praef. § 5; ut *omis-*
sum I, 7, 2 et 4. 12, 6. 15, 1. 26,
 4 et 5. 27, 2. 41, 4. II, 4, 4. 10, 1.
 21, 6 *et saepe alias*
 ut puta *codex pro utpote* I, 52, 3.

TRENT UNIVERSITY

0 1164 0195568 1

LR
BR60 .C6 v. 1

Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum.

DATE

ISSUED TO

38614

